

การศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก

โดย

นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์

และ

คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก
กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๒

การศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก

โดย

นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์

และ

คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก
กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๒

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

สมาร์ท
ตลาดร้อยปี

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษานโยบายหลังทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมกรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก ได้แสดงให้เห็นพลังของการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันด้วยความสมัครใจอย่างเป็นอิสระด้วยจิตอาสาที่สามารถพลิกฟื้นสถานะของชุมชนที่ตกต่ำถึงขีดสุดให้กลับมามีชีวิตชีวา ได้อีกครั้งหนึ่ง บทเรียนที่ได้จากชุมชนแห่งนี้ แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนได้เริ่มขึ้น และพัฒนามาเป็นลำดับจนทำให้ชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ สามารถรื้อกลับภารกิจต่างๆ ไปสู่เป้าหมายจนบรรลุผลสำเร็จเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนตลาดสามชุก นับเป็นความสำเร็จของชุมชนเล็กๆ แห่งหนึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศ เมื่อมองย้อนกลับไปถึงจะพบว่าชุมชนส่วนใหญ่ของประเทศ ยังอยู่ในสถานะที่อ่อนล้าไม่สามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นผลมาจากภัยคุกคามในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะภัยจากระบบทุนนิยมในยุคโลกาภิวัตน์ ทำอย่างไรจึงจะช่วยกันกอบกู้สถานการณ์ที่ชุมชนส่วนใหญ่กำลังเผชิญอยู่ได้ การให้ความรู้ความเข้าใจ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ (Best Practice) น่าจะเป็นวิธีการหนึ่ง ที่จะทำให้ชุมชนจำนวนมากก้าวสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างรู้เท่าทันในยุคโลกาภิวัตน์

จากบทเรียนที่ผ่านมาทำให้ชุมชนตลาดสามชุก เรียนรู้ว่าการมีส่วนร่วมในชุมชนเป็นสิ่งที่สามารถสร้างได้ สัมผัสได้ เกิดขึ้นได้ ถ่ายทอดได้ แก้ปัญหาชุมชนได้ สามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน เสริมสร้างคุณภาพชีวิตของชุมชนได้ การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นเรื่อง que ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกัน หันหน้าเข้าหากัน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เรียนรู้ที่จะเป็นผู้นำและผู้ตาม เรียนรู้ที่จะเป็นผู้ให้และผู้รับ เรียนรู้ที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เรียนรู้ที่จะแสดงพลังบริสุทธิ์เมื่อเห็นว่ามีสิ่งที่ไม่ถูกต้องเกิดขึ้นในชุมชน เรียนรู้ที่จะกำหนดทิศทางของตนเอง เรียนรู้ที่จะไม่ยอมให้กับอำนาจที่ไม่เป็นธรรม มีความเป็นอิสระ ปลอดภัยจากการครอบงำ หรือการแทรกแซงใดๆ ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถแสดงศักยภาพในการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างเต็มที่จนมีผลงานเป็นที่ปรากฏ ความเข้มแข็งของชุมชนบางครั้งก่อให้เกิดแรงเสียดทาน จนถูกปฏิเสธจากบุคคลหรือหน่วยงานที่ต้องการสั่งการเพื่อให้ชุมชนปฏิบัติตาม ดังนั้นเมื่อชุมชนต้องการพัฒนาชุมชนตามที่ชุมชนต้องการ ชุมชนต้องดำเนินการเอง หาทุนเอง บริหารจัดการเอง ทำให้การทำงานเป็นไปด้วยความยากลำบากมีอุปสรรคและอุปสรรคมากมายแต่ด้วยความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ของชุมชนตลาดสามชุกจึงฝ่าฟันปัญหาและอุปสรรคมาได้ด้วยความภาคภูมิใจ

ตามที่ภาครัฐได้มีนโยบายให้ชุมชนเป็นหน่วยปฏิบัติงานในพื้นที่นั้น ชุมชนตลาดสามชุกได้ทำหน้าที่เป็นพลเมืองที่ดี ปฏิบัติการครบถ้วนทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและการเมืองแล้ว และได้พบว่าบทบาทของภาครัฐในการสนับสนุนชุมชนยังมีช่องว่าง กล่าวคือชุมชนได้ทำหน้าที่ของชุมชน ภาครัฐได้ทำหน้าที่ของภาครัฐ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการดำเนินงานตามนโยบาย ขาดการประสานเชื่อมโยงการทำงานร่วมกัน ภาครัฐควรทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง อำนวยความสะดวกให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถเดินหน้าต่อไปได้ การปรับบทบาทของภาครัฐในการทำงานร่วมกับชุมชนเป็นเรื่องที่ต้องเร่งดำเนินการ โดยเฉพาะหน่วยงานในท้องถิ่น เพราะชุมชนก้าวหน้าไปมากแล้ว แต่ยังต้องการแรงเสริมจากภาครัฐในบางส่วน ในขณะเดียวกันการสร้างความรู้ความเข้าใจในการทำงานร่วมกันก็เป็นสิ่งจำเป็น โดยผ่านกิจกรรมทั้งของภาครัฐและชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและแก้ไขในจุดด้อยร่วมกัน ในกรณีที่ยังไม่มีประสบการณ์ก็สามารถแสวงหาความร่วมมือจากองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ หรือองค์กรวิชาชีพ เข้ามาเสริมภารกิจดังกล่าว เพื่อให้ภาครัฐสนับสนุนให้ทุกฝ่ายสามารถดำเนินการได้อย่างเต็มศักยภาพ การปรับบทบาทของภาครัฐดังกล่าวจะช่วยให้ชุมชนมีกำลังใจในการทำงานและทำงานสะดวกมากขึ้น ทำให้งานมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีศักยภาพมากขึ้นเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวมได้เป็นอย่างดี

ชื่อเรื่อง	การศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก
คณะผู้วิจัย	คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์
ผู้สนับสนุนงบประมาณ	กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ) กระทรวงวัฒนธรรม
ปีที่ทำวิจัย	๒๕๕๒

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีจุดประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนตลาดสามชุก ๒) ทบทวนกระบวนการปัจจัยและเงื่อนไขในการฟื้นฟูตลาดสามชุก

วิธีการศึกษา ชุมชนได้ศึกษาข้อมูลเอกสารหลักฐานที่ชุมชนรวบรวมไว้ และศึกษาเพิ่มเติมจากสัมภาษณ์คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ การจัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ประชาชนในชุมชนตลาดสามชุก และการจัดสัมมนาวิชาการ เพื่อประมวลข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้อง และวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษา พบว่าภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนตลาดสามชุก เป็นเรื่องราวของชุมชนคนไทยเชื้อสายจีนที่ประกอบอาชีพค้าขายมากกว่า ๓ ชั่วอายุคน เป็นนักบุกเบิกทางการค้า ได้สร้างประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชน ๓ ยุค คือยุคบุกเบิก ยุครุ่งเรือง และยุคซบเซา โดยเริ่มจากการบุกเบิกเพื่อเปลี่ยนแปลงพื้นที่บริเวณบ้านสามเพ็งซึ่งเป็นชุมชนการค้ามาเป็นตลาดสามชุก (ยุคบุกเบิก) พัฒนามาสู่ความเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในลุ่มน้ำท่าจีนที่เจริญรุ่งเรืองมาก (ยุครุ่งเรือง) และในที่สุดก็ประสบกับภาวะตกต่ำทางการค้าถึงขีดสุด แทบจะไม่มีมีการทำการค้าขายกับภายนอกเลย กลายเป็นตลาดที่เงียบเหงา ซบเซาที่สุด เป็นการปิดฉากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนตลาดสามชุก ในช่วงแรก

การศึกษาระบวนการและปัจจัยเงื่อนไขในการฟื้นฟูตลาดสามชุกพบว่า กระบวนการดังกล่าวได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจากยุคซบเซาไปสู่ยุคฟื้นฟู ซึ่งเป็นการเปิดประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของชุมชนตลาดสามชุกซึ่งใช้เวลากว่าทศวรรษ เมื่อมองย้อนกลับไปจะพบว่าในช่วงที่ชุมชนประสบภาวะการค้าซบเซา

เขา เจียบเหงา บ้านเรือนทรุดโทรม ในที่สุดถูกปัญหาการรื้อถอนที่อยู่อาศัยซ้ำเติม ทำให้ชุมชนตกอยู่ในสภาพที่ถอยไม่ได้อีกแล้ว จึงได้รวมตัวกันขึ้น แสดงการคัดค้านการรื้อถอนดังกล่าว เริ่มจากกลุ่มเล็กๆ และขยายใหญ่ขึ้น จุดนี้ถือเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการรวมตัว ดังคำกล่าวที่ว่า “ปัญหาทำให้เกิดการรวมตัว” เกิดผู้นำตามธรรมชาติ ในการขับเคลื่อนให้ชุมชนรวมกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ชุมชนพยายามแสวงหาแนวทางแก้ไข ปัญหา และฟื้นฟูเศรษฐกิจในชุมชน ด้วยการจัดกิจกรรมต่างๆ กิจกรรมที่ถือว่ามีความสำเร็จในระดับหนึ่งคือการจัดงาน “อร่อยดีที่สามชุก” มีผู้คนให้ความสนใจมาร่วมงาน ชุมชนสามารถขายอาหารได้จำนวนมาก ชุมชนได้เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวสามารถเพิ่มรายได้ให้กับบรรดาพ่อค้า แม่ค้ามากขึ้น คณะกรรมการฯ ที่ดำเนินกิจกรรมก็พยายามค้นหาวิธีการเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ ตามแต่ละชนิดได้ ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเล็กๆ น้อยๆ หรือกิจกรรมตามประเพณี ซึ่งยังไม่มีพลังพอที่จะพลิกฟื้นชุมชนซึ่งอยู่ในสภาพขบเซาอย่างหนักได้

เมื่อได้ศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของชุมชนตลาดสามชุกแล้ว พบว่าระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชนเชื่อมโยงกันหลายชั้นทั้งด้านเครือญาติ เชื้อชาติ บ้านใกล้เรือนเคียง เกาะเกี่ยวกันอย่างแน่นแฟ้น นอกจากนี้ยังมีอัตลักษณ์ในการตื่นตัว ไวต่อการรับรู้การเปลี่ยนแปลง ทำให้ไวต่อการรวมตัว มีการตั้งคณะทำงานขึ้นมา จัดประชุมเพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง แต่งานไม่คืบหน้าจนเบื่อกันไปเอง ในที่สุดก็มาถึงจุดเปลี่ยน เมื่อมูลนิธิชุมชนไท ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ได้เข้ามาเสนอ “โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่” ผู้นำและชุมชนเห็นว่าเป็นเรื่องใกล้เคียงกับเรื่องที่จะทำอยู่แล้ว จึงสนใจเข้าร่วมโครงการฯ แต่ยังเกรงอยู่ว่าจะทำงานกับ NGO ได้หรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามชุมชนคิดว่าไม่ใช่เรื่องเสียหายน่าจะลองดู ในขณะเดียวกันมูลนิธิฯ ก็ได้ประเมินศักยภาพชุมชน ด้วยการสำรวจชุมชน พบว่ามีความพร้อมทั้งด้านผู้นำ วัฒนธรรมชุมชน มีสถาปัตยกรรมที่งดงาม องค์ประกอบเหล่านี้จะช่วยให้โครงการของมูลนิธิประสบผลสำเร็จ มูลนิธิจึงตัดสินใจเลือกสามชุก เป็น ๑ ใน ๑๒ เมืองนำร่อง ของโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ การตัดสินใจเข้าร่วมโครงการฯดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าผู้นำและชุมชนเปิดใจกว้างพร้อมจะรับการเปลี่ยนแปลง กล้าที่จะออกนอกกรอบ ด้วยความเชื่อมั่นว่า ถ้ามีปัญหาสามารถแก้ไขได้ ภายหลังจากที่ได้ทำงานร่วมกัน พบว่า มูลนิธิฯ เป็นกัลยาณมิตรที่คอยหนุนเสริมการดำเนินงานของชุมชนโดยตลอด พยายามให้ชุมชนได้เปิดหูเปิดตา เรียนรู้ภายนอกชุมชน ด้วยการพาไปศึกษาดูงาน เพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์ ทำให้ชุมชนเห็นแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์ และยังเป็นการเปรียบเทียบสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่กับสิ่งที่ได้พบเห็น ซึ่งสามารถเลือกสิ่งที่ดีมาปรับใช้ เกิดการเรียนรู้มากมายทำให้ทราบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะขาดเสียมิได้ ส่วนร่วมของชุมชน เป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะขาดเสียมิได้

นับตั้งแต่การรวมกลุ่มเพื่อแสดงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมคิด คือคิดที่จะให้โดยยึดถือผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก ร่วมทำ คือการทำตามศักยภาพ ใครควรอยู่บทบาทไหน แบ่งหน้าที่กันทำ และที่สำคัญคือการทำงานบนฐานความรู้ ต้องศึกษาหรือปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ เพื่อสร้างมาตรฐานให้ชุมชน เช่น ในการปรับปรุงด้านกายภาพ มีทีมสถาปนิกชุมชนเข้ามาหนุนช่วยจัดทำ Master Plan โดยให้เจ้าของบ้านแต่ละหลังมีส่วนร่วมจัดทำ โดยร่วมกันตัดสินใจว่าสิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงอาคาร ซึ่งชุมชนจะต้องสืบสานเป็นมรดกของชุมชนต่อไป บทเรียนที่ชุมชนตลาดสามชุก ได้จากการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนจนสามารถพลิกฟื้นตลาดที่ซบเซามาเป็นตลาดที่เฟื่องฟูได้สำเร็งนั้น ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว แต่เป็นการทำงานอย่างมีเป้าหมาย เปรียบเสมือนการต่อภาพจิ๊กซอว์ เริ่มจากสิ่งที่พอจะมองเห็นแล้วค่อยๆ ต่อเติมจนครบ ประสพการณ์ที่ได้จากการดำเนินงานดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ไม่ควรปล่อยให้สูญหายไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะมีองค์ความรู้แฝงอยู่มากมาย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเอง และชุมชนที่ประสบปัญหาล้ำคล้ายคลึงกัน

ชุมชนตลาดสามชุกตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว จึงได้ดำเนินการศึกษาในครั้งนี้ และพบว่าได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ขึ้นในชุมชน พร้อมกับได้ “องค์ความรู้ใหม่” ซึ่งพบว่า กระบวนการขับเคลื่อนที่ทำให้ชุมชนสามารถพลิกฟื้นตลาดที่ซบเซา ให้กลับมาเจริญรุ่งเรืองได้อีกครั้งหนึ่งนั้น ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก ๑๒ ขั้นตอน ดังนี้ ๑) สร้างกลไก ๒) ศึกษาดูงาน ๓) ร่วมเวทีสัมมนา ๔) วิเคราะห์ชุมชน ๕) จัดเวทีประชาคม ๖) วางแผนดำเนินการ ๗) เริ่มนำแผนมาปฏิบัติ ๘) ขยายผลสู่กิจกรรมต่อไป ๙) ขยายเครือข่าย ๑๐) ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ๑๑) ติดตาม/ประเมินผล ๑๒) สรุปบทเรียน และเมื่อนำบทเรียนที่ผ่านมา เทียบกับองค์ประกอบของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ในความหมายที่ศาสตราจารย์ประเวศ วะสี ได้ให้ไว้ซึ่งประกอบไปด้วย ๘ “ก” นั้นพบว่า ชุมชนตลาดสามชุกมีคุณสมบัติครบทุกองค์ประกอบ คือ ๑) แกนนำ ๒) กลุ่มก้อน ๓) กลัณณมิตร ๔) กองทุน ๕) การบริหารจัดการ ๖) การเรียนรู้ ๗) การสื่อสาร ๘) การสนับสนุน และยังพบว่าชุมชนตลาดสามชุกสามารถต่อยอด “ก” ที่ ๘ ได้คือ “กระบวนการ” ดังที่ปรากฏข้างต้น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ นับได้ว่าชุมชนตลาดสามชุก ได้เพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนให้ครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนและสังคมให้เข้มแข็งและยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

Title: A Study of Historical Background and Process of Socio- Cultural Change:
Samchuk Market Community

Research Team: Samchuk Market Restoration Committee

Fund Supporter: Department of Cultural Promotion (The Office of the National
Culture Commission), Ministry of Culture

Study Year: B.E. 2552 (2009 A.D.)

ABSTRACT

The purpose of this study was to explore the historical background of Samchuk Market Community and to reexamine the process as a factor and condition of the renovation of Samchuk Market Community.

Research Methodology was to review literature from facts collected by the local people along with an interview of the Samchuk Market Restoration Committee, meetings of resource persons, academics and local people of Samchuk Market Community in order to have a collection of data, validity examination and data analysis.

Research Result revealed the story of a Thai community with the Chinese ancestors who sold goods for a living for over three (3) generations. Opening up their trade, the Chinese vendors illustrated pages of historical changes to the locality divided into three (3) periods namely 1) Pioneering period 2) Prosperous period and 3) Decadent period. From the Pioneering period to the Prosperous period, they had established, at Ban Sampeng, a market which was a commercial community. It turned out to be one of the most bustling markets alongside the Tajeen River. This was a main thoroughfare in the region. However, it got to the point that the market was on the verge of collapse due to few customers and no trade from outsiders. The economy that had once flourished began to deteriorate. This was the end of the first part of local history portrayed in the Samchuk Market Community.

The study on the process as a factor and condition of the renovation of Samchuk Market Community showed that the process led to changes from the Decadent period to the Restoration period. It took over a decade to start up new pages of the history of Samchuk Market Community. Looking back to the time when the number of customers dwindled and the market reached its near death stage, the place was run-down and sad. The local people were also threatened by the public plans to demolish the dilapidated one hundred year-old structure for modern commercial buildings. As there were no ways to walk back, the local people then grouped as a team with their natural leader from a smaller into a larger group in order to oppose and vow to move forward facilitating each other as stated, “Having Problems Creating a Union.” They decided to work together to renovate the market by organizing supportive activities of old value and traditional way of life. The most successful event was “Yummy at Samchuk.” Many people visited the market to eat and enjoy authentic surroundings. Yet, it was not enough to develop the sustainable community.

Looking carefully at the historical background of the Samchuk community, it was pointed out that there were many levels of kinship system in the community. This kinship system established how all members of a community were closely related. They could make connections with respect to genetic ties, races, ethnicity and neighbours. The community itself took hold of the reins. Being alert, receptive to changes and, therefore, quick to be united, the Samchuk Market Restoration Committee was appointed to solve problems incessantly. However, the work went on too slowly.

The turning point took place when the NGO, the Chumchon Thai foundation, proposed “the Project for Livable Communities and Cities.” Though the Samchuk Market Community and their leader were slightly skeptical of joining the NGO project, they got excited about it. The Chumchon Thai foundation conducted feasibility studies on the community before starting the project. The foundation was convinced that the community was equipped with leaders, community culture and refined architecture which were greatly important elements to help meet the success of the project. In the year B.E. 2546 (2003 A.D.), the market was selected by the foundation as one of the twelve (12) navigable towns

that should be preserved. In joining the project, the community and their leaders were proved to be open-minded and ready for changes while the Chumchon Thai Foundation was a real friend who was always willing to support the local people. Opening up to the local people, the Foundation provided a platform where opinions can be voiced, thus leading to a most praiseworthy string of activities. The local people were encouraged to have outside experiences by observation tours. They could gain new life with an injection of fresh ideas. It could be said that they met the bright light at the end of the tunnel. They could compare the actual situation they were facing with the one they had just observed and select the best for adaptation. Community participation was the basic factor that could not be missed i.e. thinking together of providing something for the sake of the whole community, sharing of work based on their role and their capacity rooted in knowledge studying and consulting with experts in order to gain community standardization. To cite as examples, in improving physical surroundings of the community, the community architectural team set up the master plan and let the owner of each house decide what should be or not be done. Every opinion mattered. Matters were settled by consensus. As a result of the community's growing consciousness for their dedication and love of the area, the preservation of Samchuk market was put into action. These conservation and development guidelines for physical area of the **Samchuk Market community** were necessary to support and promote social and cultural identities for the heritage of the community.

Lesson learned from the Samchuk Market Community pointed out that the revitalized community was especially dependent on the willpower of locals and their strength as a community. There was no ready-made formula in reviving the market to maintain the original “retro” concept. The dedication to work with the real objectives and goals led to a string of activities within the community. Like a jigsaw puzzle, we started by finding reference images that we could conceivably expand on and slowly joining other pieces together until it was done. Experiences gained were praiseworthy. It should not be lost because the body of knowledge was hidden behind for the benefit of the community and alike.

The Samchuk Market Community realized the importance of a renewal sense of togetherness. A Study of historical background and process of socio-cultural change was therefore conducted. Analysis revealed the innovative learning process. The recent body of knowledge was a change process of the community revitalization. There was a range of activities as captured in the following twelve (12) steps: 1) building mechanism 2) arranging study tour 3) joining seminar forum 4) community analysis 5) arranging people forum 6) policy planning 7) policy planning implementation 8) extension of activities 9) expansion of network 10) continuation of the free movement 11) monitoring and evaluation 12) conclusion of lesson learned. As a matter of fact, the Samchuk Market Community met with all the eight (8) key elements of a successful community as defined by Professor Dr. Prawase Wasi, i.e. 1) leaders 2) togetherness 3) friendly relations 4) fund 5) management 6) learning 7) communication 8) support. In this matter, the Samchuk Market Community could add up one more key element, “process,” to be number nine (9). It could be said that the new body of knowledge for change process fulfilled by the Samchuk Market Community as a result of this study was beneficial to the strength and sustainability of the community and social development.

กิตติกรรมประกาศ

ธนาภา
ตลาดร้อยปี

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก เป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ) กระทรวงวัฒนธรรม และเป็นงานวิจัยฉบับแรกที่ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ และชาวตลาดสามชุก ได้ร่วมกันจัดทำขึ้น ซึ่งนับเป็นความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการวิจัยที่เกิดขึ้นจากชุมชนอย่างแท้จริง และเป็นงานที่ทำให้ชาวตลาดสามชุกได้มารวมตัวกันเพื่อพลิกฟื้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน ตลอดจนการค้นหาคะบวนการ ปัจจัย เงื่อนไขในการพัฒนาตลาดสามชุก จนประสบผลสำเร็จ โดยได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ขอขอบพระคุณท่านที่ปรึกษาโครงการวิจัย รองศาสตราจารย์ ดร.หม่อมราชวงศ์คณิน รพีพัฒน์ ประธานคณะกรรมการมูลนิธิชุมชนไท รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ที่ปรึกษามูลนิธิเล็ก – ประไพ วิริยะพันธุ์ อาจารย์อเนก นาวิกมูล ที่ปรึกษาสมาคมจิตรวัฒนธรรม ที่เป็นທີ່ปรึกษาคอยให้คำแนะนำ ให้ข้อเสนอแนะ และเป็นกำลังใจให้กับชาวชุมชนตลาดสามชุกในการทำวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ คุณปรีดา คงแป้น อาจารย์ ศรีนพร พุ่มมณี คุณทับทิม แก้วกิง จากมูลนิธิชุมชนไท และอาจารย์พรธงาม เก้าธรรมสาร ที่เป็นคนริเริ่มกระบวนการในการพัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และยังเป็นบุคคลที่เสียสละเวลา กำลังกาย และกำลังใจ มาร่วมเป็นคณะวิจัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือ และคอยปรับปรุงแก้ไข เอกสารงานวิจัย จนงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณ ผอ.สุทธินิ ยาวะประภาส ที่ให้คำปรึกษาแนะนำ และช่วยแปลบทคัดย่องานวิจัยเป็นภาษาอังกฤษ ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ คุณจริยา ชัยวิรัตน์ ที่ทุ่มเท เสียสละเวลา กำลังกาย กำลังใจ ในการ ค้นคว้า รวบรวม และเรียบเรียงรายงานการวิจัยฉบับนี้จนเสร็จสมบูรณ์

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยที่เต็มไปด้วยความยากลำบาก เพราะชุมชนขาดความรู้ และประสบการณ์ในการวิจัย ในช่วงเริ่มต้นการทำวิจัยชาวสามชุกทุกคนก็ต่างแยกย้ายกันไปค้นคว้า หาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนตลาดสามชุก แต่พอได้ข้อมูลมาชาวชุมชนก็ไม่สามารถที่จะเรียบเรียงเอกสาร

ดังกล่าวได้ จนกระทั่งคณะนักวิชาการ จากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งจากมูลนิธิชุมชนไท สถาบันการศึกษา
หน่วยงานราชการ และ เจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลสามชุก ได้เข้ามาให้คำปรึกษาแนะนำ จนงานวิจัยดังกล่าว
สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก และชาวสามชุกทุกคนต้องขอขอบพระคุณ เป็น
อย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์

เมษายน ๒๕๕๔

สารบัญ

สารบัญ
ตลาดร้อยปี

สารบัญ

หน้า

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ญ
สารบัญ	ฎ
สารบัญตาราง	ฒ
สารบัญภาพ	ณ
สารบัญแผนภูมิ	ด

บทที่ ๑ บทนำ

หลักการและเหตุผล	๑
วัตถุประสงค์การวิจัย	๒
คำถามหลักในการวิจัย	๒
กรอบแนวคิดในการวิจัย	๓
ระเบียบวิธีวิจัย	๕
ขอบเขตการวิจัย	๖
นิยามศัพท์	๖
วิธีดำเนินการวิจัย	๗
สถานที่ทำการวิจัย	๘
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๘

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๒ ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	๕
ส่วนที่ ๑ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนตลาดสามชุก	๑๐
ที่ตั้งและลักษณะทางภูมิศาสตร์ของอำเภอสามชุก	๑๐
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนตลาดสามชุก	๑๓
ยุคบุกเบิก (พ.ศ. ๒๔๖๐ – สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒)	๑๓
ยุครุ่งเรือง (หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ – พ.ศ. ๒๕๒๐)	๒๖
ยุคซบเซา (ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ – พ.ศ. ๒๕๔๓)	๓๘
ส่วนที่ ๒ กระบวนการ ปัจจัย เงื่อนไขในการฟื้นฟูตลาดสามชุก	๔๕
ผู้นำ	๔๖
กระบวนการฟื้นฟูตลาดสามชุก	๕๘
ภาพรวมการฟื้นฟูตลาดสามชุก	๖๓
ภารกิจที่ได้ดำเนินการ หลังผ่านกระบวนการฟื้นฟู	๗๘
การดำรงอยู่ของชุมชนตลาดสามชุก	๘๐
ส่วนที่ ๓ แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง	๘๘
แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น	๘๘
แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม	๙๐
แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม	๙๔
แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง	๑๐๔

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนาและประชาสังคม	๑๑๕
แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ	๑๑๘
แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม	๑๒๒
แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์	๑๒๕
แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะ	๑๒๕
แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้	๑๒๗
ส่วนที่ ๔ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๓๒
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตลาดสามชุก	๑๓๒
เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม	๑๓๕
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๑๓๗
การรวบรวมข้อมูล	๑๓๗
การสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๓๘
การประชุมเชิงปฏิบัติการ	๑๔๓
การจัดนิทรรศการและการสัมมนาวิชาการ	๑๕๒
บทที่ ๔ สรุปผลการวิจัย	๑๖๐
ยุคบุกเบิก	๑๖๔
ยุครุ่งเรือง	๑๖๗
ยุคซบเซา	๑๖๙

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ยุคฟื้นฟู	๑๓๐
สรุปภาพรวมผลการวิจัย	๑๘๓
บทที่ ๕ การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๒๐๒
การอภิปรายผล	๒๐๒
ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย	๒๐๖
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย	๒๐๗
ข้อจำกัดในการวิจัย	๒๐๗
บรรณานุกรม	๒๐๘
ภาคผนวก	
รางวัลแห่งความภาคภูมิใจ	๒๑๔
กิจกรรมการพัฒนาลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์	๒๑๕
นิทรรศการ “สามชุกตลาดร้อยปี”	๒๓๕
รายชื่อคณะกรรมการพัฒนาลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์	๒๕๑

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ ๑ วิธีการในการวิจัย	๕
ตารางที่ ๒ ปัญหาของตลาดสามชุก และแนวทางการแก้ไขปัญหา	๘๔
ตารางที่ ๓ บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานในการพัฒนาทุนทางสังคม	๑๐๐
ตารางที่ ๔ สรุปองค์ประกอบชุมชนเข้มแข็ง	๑๑๔
ตารางที่ ๕ ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาตลาดสามชุก และแนวทางการแก้ไข	๑๔๐
ตารางที่ ๖ การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการทำวิจัย	๑๔๕
ตารางที่ ๗ ปรากฏการณ์สำคัญในยุคบุกเบิก	๑๘๓
ตารางที่ ๘ ปรากฏการณ์สำคัญในยุครุ่งเรือง	๑๘๖
ตารางที่ ๙ ปรากฏการณ์สำคัญในยุคซบเซา	๑๘๙
ตารางที่ ๑๐ ปรากฏการณ์สำคัญในยุคฟื้นฟู	๑๙๒
ตารางที่ ๑๑ การเปรียบเทียบทุนทางสังคมกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคต่าง ๆ	๑๙๕
ตารางที่ ๑๒ สรุปองค์ประกอบชุมชนเข้มแข็ง	๑๙๘
ตารางที่ ๑๓ องค์ประกอบด้านความเข้มแข็งของชุมชนตลาดสามชุก	๑๙๙

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ ๑ แผนที่อำเภอสามชุก	๑๐
ภาพที่ ๒ ตลาดสามชุกในปัจจุบัน	๑๒
ภาพที่ ๓ ที่ตั้งบ้านท่ายาง และบ้านสามเพ็ง	๑๕
ภาพที่ ๔ บริเวณวัดสามชุก เป็นวัดดั้งเดิมของชุมชนสามชุก	๑๕
ภาพที่ ๕ ที่ว่าการอำเภอนางบวชเดิม ก่อนเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอสามชุก	๑๖
ภาพที่ ๖ บริเวณรอบๆ ที่ว่าการอำเภอสามชุก	๑๖
ภาพที่ ๗ ที่ว่าการอำเภอสามชุกในอดีต	๑๖
ภาพที่ ๘ ที่ว่าการอำเภอสามชุกในปัจจุบัน	๑๖
ภาพที่ ๙ ชุนจำนงจินารักษ์	๑๘
ภาพที่ ๑๐ เจ้าแก้วเปี้ยว แซ่เจ็ง	๑๘
ภาพที่ ๑๑ นายเนียม นางแก้ว แซ่ไคว่	๑๘
ภาพที่ ๑๒ ชุมชนสามชุกในอดีต (ด้านทิศเหนือ)	๑๙
ภาพที่ ๑๓ ชุมชนสามชุกในอดีต (ด้านทิศใต้)	๑๙
ภาพที่ ๑๔ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก (เดิม)	๒๔
ภาพที่ ๑๕ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก (ปัจจุบัน)	๒๔
ภาพที่ ๑๖ ศาลพระภูมิของชาวชุมชนสามชุก ซึ่งจะตั้งอยู่บริเวณชั้น ๒ ของบ้าน	๒๕
ภาพที่ ๑๗ ลวดลายฉลุบริเวณช่องลม “ลายขนมปังขิง” ซึ่งมีทั้งหมด ๑๙ ลาย	๒๖
ภาพที่ ๑๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จมายังประตูระบายน้ำชลมารคพิจารณา	๒๘
ภาพที่ ๑๙ ประตูระบายน้ำชลมารคพิจารณา	๒๘

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ ๒๐ เรือแดงที่ใช้สัญจรของชาวสามชุก	๒๕
ภาพที่ ๒๑ บรรยากาศบริเวณท่าเรือแดง	๒๕
ภาพที่ ๒๒ โรงงานน้ำตาลสุพรรณบุรี	๒๕
ภาพที่ ๒๓ โรงสีล่าง (โรงสีชัยบูรณ์)	๒๕
ภาพที่ ๒๔ สถานีตำรวจภูธรสามชุก (หลังเก่า)	๓๒
ภาพที่ ๒๕ สุขศาลา (สถานีอนามัย)	๓๒
ภาพที่ ๒๖ ห้องสมุดประชาชน (หลังเก่า)	๓๒
ภาพที่ ๒๗ ไปรษณีย์สามชุก (หลังเก่า)	๓๒
ภาพที่ ๒๘ บรรยากาศงานแต่งในสมัยก่อน	๓๖
ภาพที่ ๒๙ อาหารหลากหลายที่จำหน่ายในตลาดสามชุก	๓๘
ภาพที่ ๓๐ สถานีตำรวจภูธรสามชุก ซึ่งตั้งอยู่ริมถนน ๓๔๐	๔๐
ภาพที่ ๓๑ สำนักงานที่ดินจังหวัดสุพรรณบุรี (สาขาสามชุก) ซึ่งตั้งอยู่ริมถนน ๓๔๐	๔๐
ภาพที่ ๓๒ การประชุมระดมสมองของคณะกรรมการฯ	๕๕
ภาพที่ ๓๓ การประชุมร่วมกันของคณะกรรมการฯ และมูลนิธิชุมชนไท	๖๕
ภาพที่ ๓๔ การร่วมมือกันกวาดหยากไย่ของประชาชนในชุมชน	๖๘
ภาพที่ ๓๕ บรรยากาศบ้านขุนจ้านงจินารักษ์	๖๙
ภาพที่ ๓๖ บริเวณริมน้ำก่อนการทำสะพานริมน้ำ	๗๐
ภาพที่ ๓๗ สะพานเดินริมน้ำ	๗๐
ภาพที่ ๓๘ การปรับปรุงอาคารบ้านขุนจ้านงจินารักษ์	๗๑

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ ๓๕ พิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ่านังจันารักษ์ (ในปัจจุบัน)	๗๑
ภาพที่ ๔๐ ตลาดสามชุกในปัจจุบัน	๘๑
ภาพที่ ๔๑ บริเวณด้านหน้าตลาดสามชุก (ในปัจจุบัน)	๘๑

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ ๑ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก (พ.ศ. ๒๕๔๕)	๕๔
แผนภูมิที่ ๒ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ (วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๔๖)	๖๐
แผนภูมิที่ ๓ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ (พ.ศ. ๒๕๔๗)	๖๑
แผนภูมิที่ ๔ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม	๕๐
แผนภูมิที่ ๕ โครงสร้างของวัฒนธรรม	๕๑
แผนภูมิที่ ๖ องค์ประกอบของทุนทางสังคม	๕๕
แผนภูมิที่ ๗ รูปแบบของสังคมแบบรวมกลุ่ม สังคมเชิงอำนาจ และสังคมแบบตัวใครตัวมัน	๑๐๕
แผนภูมิที่ ๘ องค์ประกอบความเข้มแข็งขององค์กรและชุมชน	๑๑๑
แผนภูมิที่ ๙ ปัจจัยที่สร้างชุมชนเข้มแข็ง	๑๑๒
แผนภูมิที่ ๑๐ ปัจจัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน	๑๑๓
แผนภูมิที่ ๑๑ ความเป็นมาของตลาดสามชุก	๑๘๓
แผนภูมิที่ ๑๒ การขยายตัวทางการค้าของตลาดสามชุก	๑๘๕
แผนภูมิที่ ๑๓ ปัจจัยที่นำมาสู่ภาวะซบเซาของตลาดสามชุก	๑๘๘
แผนภูมิที่ ๑๔ ปัจจัย เงื่อนไข กระบวนการในการฟื้นฟูตลาดสามชุก	๑๕๑
แผนภูมิที่ ๑๕ อัตลักษณ์ของคนสามชุก	๒๐๐

บทที่ ๑

บทนำ

อริยกุล
ตลาดร้อยปี

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและเหตุผล

ชุมชนตลาดสามชุกเป็นตลาดริมแม่น้ำท่าจีนที่เติบโตมาจากการใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ต่อมา มีการตัดถนนหลายสายทำให้แม่น้ำถูกลดบทบาทลง ตลาดสามชุกจึงค่อยๆ ลดความสำคัญลง บ้านเรือนที่เก่าแก่คงมาด้วยสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ ๕ ถูกปล่อยให้ทรุดโทรม ในขณะที่หน่วยงานรัฐเจ้าของที่ดิน มีโครงการจะรื้อบ้านไม้เก่าทิ้ง และสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ขึ้นมาแทน แต่มีชาวตลาดสามชุก “กลุ่มหนึ่ง” ซึ่งประกอบด้วยผู้คนหลากหลายที่มองเห็นถึงคุณค่าของตนเอง อาสาสมัครลุกขึ้นมาทำงานเพื่อท้องถิ่นของตนเอง มีการรวมตัวกันก่อตั้งเป็น “คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์” โดยการร่วมกันค้นหาความเป็นตัวตนคนสามชุก ซึ่งพบว่าสามชุกมีของคืออยู่มากมาย ทั้งบ้านเรือนเก่าแก่ที่เต็มไปด้วยศิลปกรรมอันงดงาม อาหารพื้นบ้านที่ขึ้นชื่อหลายอย่าง ตลอดจนวิถีชีวิตที่คนหลากหลายเชื้อชาติ ด้วยการเห็นถึงคุณค่าและรักในความเป็นท้องถิ่นของตนเอง ชาวตลาดสามชุกจึงมีการร่วมมือกันพัฒนาท้องถิ่นและคิดค้น กิจกรรมต่างๆ ขึ้น เพื่อพัฒนาเมืองสามชุกให้เป็น “ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต” เช่นการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ (ประเพณีสงกรานต์ ไหว้พระจันทร์ ไหว้เจ้าพ่อหลักเมือง) การปรับปรุงอาคารไม้เก่าย่านตลาดสามชุก การจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชน

ในปัจจุบันชุมชนตลาดสามชุก เป็นชุมชนต้นแบบในการฟื้นฟูจิตวิญญาณของชุมชน เป็นชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่ชาวบ้านร่วมกันในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง และกลายเป็นพลังที่เข้มแข็งสามารถร่วมกันผลักดันเป้าหมายให้บรรลุผลในที่สุด อันเป็นรูปแบบของการพัฒนาอย่างยั่งยืน จนองค์การศึกษาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้มอบรางวัลอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ประจำปี ๒๕๕๒ ระดับดี “Award of Merit” ซึ่งคณะกรรมการผู้พิจารณาตัดสินผลได้ยกย่องชุมชนตลาดสามชุกว่า “โครงการอนุรักษ์ชุมชนย่านตลาดเก่าสามชุกนี้ได้รับรางวัล Award of Merit เนื่องจากแผนฟื้นฟูของโครงการสามชุกได้แสดงออกถึงวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล และแนวทางที่แสดงถึงการร่วมมือกันของหน่วยงานท้องถิ่น จนสามารถผ่านพ้นวิกฤตเศรษฐกิจมาได้ โครงการนี้ทำให้เกิดความตระหนักใน

วงกว้างของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานขึ้นมาจากรากหญ้า และมีคุณสมบัติที่จะเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์ชุมชนทางประวัติศาสตร์แห่งอื่นๆ ในประเทศไทยได้”

ถึงแม้ว่าสามชุกจะประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมในแง่การพลิกกลับคืนของเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นจากกระแสการท่องเที่ยว แต่ “วัฒนธรรมท้องถิ่น” ที่เป็นตัวตนของคนสามชุกเอง และ “กระบวนการมีส่วนร่วมฟื้นฟูตลาดเก่า” ที่เกิดขึ้นของคนสามชุก กลับไม่ได้รับการฉายภาพให้เกิดความเข้าใจต่อคนทั่วไปอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการสื่อสารที่เกิดจากคนในสามชุกเอง มากกว่าที่สื่อภายนอกได้ฉายภาพให้เห็น ซึ่งควรกว้างขวางไปกว่า “สามชุกตลาดร้อยปี” ในฐานะแหล่งอาหารอร่อยเพียงอย่างเดียว

ประการสำคัญคนสามชุกเองควรมีโอกาสศึกษาทบทวนกระบวนการของตนเอง หลังจากการฟื้นฟูตลาดสามชุกมานานกว่า ๑๐ ปี และเกิดกระแสการท่องเที่ยวขาขึ้นรับอย่างมากมาย จนเป้าหมายเดิมที่ตั้งไว้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อาจเลือนหาย หรืออีกนัยหนึ่งถูกผลักเข้าสู่กระแสตลาดโดยไม่ได้ตั้งเป้าหมายมาแต่ต้น ซึ่งกระบวนการศึกษาทบทวนนี้จะเกิดกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ที่จะเป็นประโยชน์กับการพัฒนาของตลาดสามชุกอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเกิดการรวบรวมมิติทางประวัติศาสตร์ที่เป็นระบบแก่ชุมชน อันจะเป็นประโยชน์กับกระบวนการฟื้นฟูเมืองเก่าทั่วประเทศระยะยาว ตลอดจนเป็นการกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในระดับต่าง ๆ ของประเทศไทยสืบไปได้

๒. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามชุกใน มิติเชิงสังคมวิทยา วัฒนธรรม กายภาพ สถาปัตยกรรม และชาติพันธุ์ของชุมชน

๒.๒ เพื่อศึกษาทบทวนกระบวนการและปัจจัยเงื่อนไขในการฟื้นฟูตลาดร้อยปีของสามชุก

๒.๓ เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

๒.๔ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ในการพัฒนาเมืองเก่าและเผยแพร่สู่สังคม

๓. คำถามหลักในการวิจัย

การวิจัยประกอบด้วยคำถามหลัก ๔ ข้อ ดังนี้

๓.๑ ชุมชนตลาดสามชุก มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างไร

๓.๒ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนตลาดสามชุกเกิดขึ้นได้อย่างไร มีพัฒนาการอย่างไร

๓.๓ ปัจจัยหลัก ที่สามารถก่อให้เกิดพลังในการเปลี่ยนแปลง และนำไปสู่การพัฒนาสร้างสรรค์ โดยฐานชุมชน ประกอบด้วยอะไรบ้างและมีวิธีการขับเคลื่อนอย่างไร

๓.๔ ข้อค้นพบของการฟื้นฟูตลาดมีชีวิต พืชผักพันธุ์มีชีวา จะนำไปพัฒนาและเชื่อมโยงให้ ชุมชน ตลาดสามชุก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมได้อย่างไร

๔. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของ สามชุก โดยการศึกษาดังกล่าวเป็นการศึกษาภูมิหลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของสามชุกในมิติต่างๆ เช่น วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ชาติพันธุ์ของชุมชนรวมทั้งศึกษากระบวนการ ปัจจัยเงื่อนไขในการฟื้นฟูตลาดสามชุก ทั้งนี้เพื่อรวบรวมเป็นแหล่งเรียนรู้และองค์ความรู้เพื่อเผยแพร่ต่อสังคมกรอบแนวคิดสำคัญที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดในเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แนวคิดท้องถิ่นนิยม และแนวคิด อัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันดังภาพ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

๕. ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการวิจัย ดำเนินการอยู่บนแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล ๒ แนวทาง ได้แก่

๕.๑ การเก็บข้อมูลผ่านประวัติศาสตร์บอกเล่า เอกสารชั้นต้น และหลักฐานทางประวัติศาสตร์

๕.๒ การสร้างกระบวนการปฏิสัมพันธ์และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการสร้างอัตลักษณ์ของตน

ด้วยเหตุนี้ การวิจัยจึงเป็นลักษณะงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เน้น กระบวนการเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบวิธีวิจัย โดยคาดหวังความเปลี่ยนแปลง ทั้งต่อความเข้าใจตนเองของคนในชุมชน และกับความคาดหวังที่เกิดจากบุคคลภายนอก

๑) การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเชิงกลุ่ม (focus group)

๒) เวทีการแลกเปลี่ยนทางวิชาการและจัดนิทรรศการในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกัน

ตารางที่ ๑ วิธีการในการวิจัย

กิจกรรม	วิธีการเก็บข้อมูล	ระยะเวลา	การวิเคราะห์ข้อมูล
การทบทวนวรรณกรรม	- การรวบรวมและจัดระบบข้อมูล - การวิเคราะห์เอกสาร	๒ เดือน	สรุปประเด็นประวัติศาสตร์ของแต่ละมิติในเบื้องต้น
การสัมภาษณ์เชิงลึก	- สัมภาษณ์ key person	๑ เดือน	การวิเคราะห์เชิงประเด็น (Content Analysis)
การประชุมกลุ่มย่อย (focus group)	- การบันทึกการสนทนากลุ่มและการถอดคำสนทนา	๒ เดือน	การวิเคราะห์เชิงประเด็น (Content Analysis)
การจัดนิทรรศการและพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น	- สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนในวงสนทนา - ประวัติศาสตร์บอกเล่าจากคนเก่าแก่ในพื้นที่ - รูปถ่ายเก่า วัตถุเก่า	๑ เดือน	สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของความเข้าใจในอัตลักษณ์ตนเองก่อนและหลังกระบวนการ
การสัมมนาวิชาการและการนำเสนอข้อมูลวิจัย	- การบันทึกภาพเคลื่อนไหว - การเก็บข้อมูลโดยใช้เวทีเสวนา	(อย่างน้อย ๒ ครั้ง)	สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของความเข้าใจในอัตลักษณ์ตนเองก่อนและหลังกระบวนการ
การจัดทำรายงานวิจัย	- การบันทึก	๒ เดือน	รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์

๖. ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยมีขอบเขตเชิงพื้นที่ ได้แก่ ชุมชนในเขตอำเภอสามชุก โดยใช้ชุมชนตลาดสามชุกในเขตเทศบาลตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นพื้นที่เป้าหมาย โดยทำการศึกษา ตั้งแต่ยุคการตั้งถิ่นฐานชุมชนในระยะแรก จนถึงวิถีชีวิตปัจจุบัน ที่แสดงถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่น กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วม และพลังของชุมชนที่พัฒนาสู่ความเข้มแข็ง ตลอดจนแนวทางการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

๗. นิยามศัพท์

๗.๑ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามชุก หมายถึงการศึกษาเรื่องของบุคคลสำคัญและเรื่องราวในท้องถิ่น รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ (ชุมชนตลาดสามชุก) เพื่อค้นหา “พลังท้องถิ่น” จากกิจกรรม เหตุการณ์สำคัญ ประสพการณ์ และภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในวิถีของชุมชนตลาดสามชุก โดยคนสามชุกเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เพื่อนำข้อดี ข้อดีที่ได้พบ มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมชุมชน ตลอดจนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคม ด้วยความเข้าใจ และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง อันจะนำมาซึ่งเอกลักษณ์ ศักดิ์ศรีของชุมชน ซึ่งอยู่ในระดับแนวหน้า ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และเป็นแบบอย่างให้กับอนุชนรุ่นหลังได้นำมา สืบทอดเป็นมรดกของท้องถิ่นต่อไป

๗.๒ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ หมายถึง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนตลาดสามชุกในช่วง ยุคบุกเบิก ยุครุ่งเรือง และยุคชบเซา

๗.๓ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการในการฟื้นฟูตลาดสามชุก ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมในยุคฟื้นฟู

๗.๔ ชุมชนตลาดสามชุก หมายถึง ชุมชนสามชุกตลาดร้อยปี มีอาณาเขตติดต่อกับที่ว่าการอำเภอสามชุก ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน หมู่ที่ ๒ ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

๗.๕ ตลาดมีชีวิต พืชพันธุ์มีชีวิต หมายถึง ตลาดสามชุกที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตของชาวตลาดที่ยังคงทำหน้าที่ค้าขาย มีผู้คนเดินไปมาเพื่อจับจ่ายซื้อหาสิ่งของเหมือนดังเช่นอดีต เป็นความเคลื่อนไหวที่เป็นธรรมชาติ เป็นตลาดที่ยังคงทำหน้าที่ตลาดได้อย่างสมบูรณ์ ถือเป็นตลาดที่ยังมีชีวิตอยู่แม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไป ถึงหนึ่งศตวรรษมาแล้ว ส่วนพืชพันธุ์มีชีวนั้น หมายถึง ตัวตลาดซึ่งประกอบด้วยอาคารซึ่งเป็น

สถาปัตยกรรมที่มีค่า ได้แก่พิพิธภัณฑสถานบ้านขุนจำนงจินารักษ์ และอาคารบ้านเรือนที่เก่าแก่งดงามด้วยสถาปัตยกรรม สมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งมีการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณไว้ภายในบ้าน โดยมีเจ้าของบ้านเป็นผู้บรรยายถึงประวัติความเป็นมาของสิ่งของเหล่านั้น เจ้าของบ้านจึงเป็นผู้ทำหน้าที่สำคัญในการสร้างความมีชีวิตชีวาให้กับพิพิธภัณฑสถานดังกล่าว

๘. วิธีดำเนินการวิจัย

๘.๑ การรวบรวมเนื้อหาจากเอกสารที่มีอยู่

คณะวิจัยศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และข้อเขียนที่เกี่ยวข้อง กับประวัติศาสตร์ และกระบวนการฟื้นฟู ตลาดสามชุก

๘.๒ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย (In-depth interview and focus group)

ดำเนินการเก็บข้อมูลที่ไม่ปรากฏเป็นเอกสารผ่านการบอกเล่าและความทรงจำของคนในชุมชนส่วนหนึ่งเพื่อเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ อีกส่วนหนึ่งเป็น การสัมภาษณ์เน้นการพูดคุยกับคนเก่าแก่ และผู้สูงอายุในชุมชน โดยกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมผ่านการพูดคุยกลุ่มย่อยในมิติเชิงประวัติศาสตร์ และถอดบทเรียนกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาในการฟื้นฟูชุมชน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลระหว่างความทรงจำของผู้คน และเพื่อให้เกิดการขยายกลุ่มในวงกว้างและตอบโจทย์การวิจัย

๘.๓ การสัมมนาวิชาการ

เป็นการกระตุ้นให้เกิดความสำคัญของชุมชนและท้องถิ่น โดยขับเคลื่อนจากพลังทางประวัติศาสตร์ โดยจัดการสัมมนา ๒ ครั้ง มีผู้เข้าร่วมสัมมนาครั้งละไม่น้อยกว่า ๒๐๐ คน ประกอบด้วยนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ องค์กรวิชาการ และวิชาชีพ ผู้ทรงคุณวุฒิ ครู นักเรียน นักศึกษา บุคลากรของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และเครือข่ายทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งจะก่อให้เกิดการบูรณาการกิจกรรมซึ่งกันและกัน ทำให้เห็นรูปธรรมของการพัฒนา และการสร้างเครือข่ายระหว่างพื้นที่ยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการพัฒนาการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมให้ประสบความสำเร็จ

๘.๔ การจัดนิทรรศการและพิพิธภัณฑสถานชุมชน

เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านเครื่องมือการสร้างและเน้นอัตลักษณ์ของชุมชนโดย การจัดนิทรรศการ / พิพิธภัณฑที่ท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลยุทธ์ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อมโนทัศน์ของคนในชุมชนและเยาวชนผ่านเรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

๘.๕ การจัดทำเอกสาร หนังสือและสื่อมัลติมีเดียเพื่อเผยแพร่

ดำเนินการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดอย่างเป็นระบบ เรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง จัดลำดับการนำเสนอ เป็นหนังสือ และสื่อมัลติมีเดียเผยแพร่ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยคนในท้องถิ่นเองได้อย่างครบถ้วนถูกหลักวิชาการ จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด

๘.๖ สรุปและสังเคราะห์ผล

ประชุมสรุปผลที่ได้จากการศึกษาวิจัย ตามประเด็นวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้และให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ จากกรณีศึกษา และการขยายผลต่อไป

๙. สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บข้อมูล

ตลาดสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี

๑๐. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑๐.๑ ชุมชนสามารถรวบรวมความรู้ที่เกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่นสามชุกในหลากหลายมิติ เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมและประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่นเองได้ปรากฏในฐานะชุดความรู้

๑๐.๒ ชุมชนได้ศึกษาและทบทวนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความภูมิใจต่อคนในชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง เพื่อนำไปสู่การเลือกรับ ปรับใช้ตามขีดความสามารถของชุมชนซึ่งมีพลังในการกำหนดแนวทางการพัฒนาด้านต่างๆ ของตนเองได้

๑๐.๓ เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างบุคลากร ทางวัฒนธรรมและชุมชนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาไปสู่แผนนโยบาย ในการดำเนินงานวัฒนธรรมโดยชุมชนให้มากขึ้น

บทที่ ๒

บทบาทและวาระกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

- ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดสามชุก
- กระบวนการ บัณฑิต ใจเย็นในการฟื้นฟูตลาดสามชุก
- แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สามชุก
ตลาดร้อยปี

บทที่ ๒

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก คณะผู้วิจัยได้ทบทวนและประมวลเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องตามกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยแบ่งสาระสำคัญออกเป็น ๔ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ การศึกษาเกี่ยวกับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนตลาดสามชุก

ส่วนที่ ๒ การศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการ ปัจจัย เงื่อนไขในการฟื้นฟูตลาดสามชุก

ส่วนที่ ๓ การศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

๓.๓ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

๓.๔ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

๓.๕ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนากับประชาสังคม

๓.๖ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

๓.๗ แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม

๓.๘ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์

๓.๙ แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะ

๓.๑๐ แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

ส่วนที่ ๔ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ ๑

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ชุมชนตลาดสามชุก

สามชุก
ตลาดร้อยปี

ส่วนที่ ๑

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนตลาดสามชุก

การวิจัยนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า ภูมิหลังและความเป็นมาของชุมชนตลาดสามชุก สามารถอธิบายผ่านแนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี พร้อมกันนี้จะใช้แนวคิดดังกล่าวมาเป็นกระบวนการสำคัญในการรวบรวมข้อมูล เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง

๑. ที่ตั้งและลักษณะทางภูมิศาสตร์ของอำเภอสามชุก

ตลาดสามชุกตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลสามชุก หมู่ที่ ๒ ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี อยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๓๕ กิโลเมตร อำเภอสามชุก มีพื้นที่ ๓๖๒ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอเดิมบางนางบวช
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอศรีประจันต์ และอำเภอดอนเจดีย์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอเดิมบางนางบวช และอำเภอศรีประจันต์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอหนองหญ้าไซ

ภาพที่ ๑ แผนที่อำเภอสามชุก

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของอำเภอสามชุก

ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบลุ่ม เป็นเมืองศูนย์กลางการค้ามีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก จึงเป็นปัจจัยให้เกิดการเคลื่อนย้ายประชากรเข้ามาตั้งบ้านเรือนในบริเวณนี้และขยายตัวต่อไปตามลำน้ำ การขยายตัวของชุมชนบริเวณนี้เป็นไปอย่างอิสระ

สามชุกเป็นเมืองที่อยู่ทางด้านเหนือของจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นเมืองที่เป็นผลจากการพัฒนาของชุมชนดั้งเดิมที่มีความเจริญทางการค้า จึงดึงดูดผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ประชากรส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำ สามชุกเป็นพื้นที่เกษตรกรรมในเขตลุ่มน้ำท่าจีน มีหลักฐานการเพาะปลูกและตั้งชุมชนมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน

ลักษณะภูมิอากาศทั่วไปของอำเภอสามชุกอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมเขตร้อน มีสภาพอากาศเหมาะสำหรับการเพาะปลูก ในฤดูฝนมีฝนตกชุก บางปีประสบปัญหาอุทกภัย ในฤดูหนาวอากาศไม่หนาวจนเกินไปนัก และในฤดูร้อนอากาศจะร้อนอบอ้าว มีบางหมู่บ้านขาดแคลนน้ำอุปโภคและบริโภค

การคมนาคมทางบก มีการคมนาคมติดต่อกับอำเภอต่างๆทั้งทางบกและทางน้ำได้อย่างสะดวก มีทางหลวงจังหวัดทางด้านตะวันออกของที่ว่าการอำเภอ จากสุพรรณบุรีผ่านอำเภอสรีประจันต์มาจนถึงอำเภอสามชุก และเลยไปถึงจังหวัดชัยนาท ส่วนทางตะวันตกมีทางหลวงจังหวัดผ่านอำเภอดอนเจดีย์มาบรรจบกับเส้นทางชลประทาน ถึงอำเภอสามชุก และผ่านเลยไปจนถึง อำเภอเดิมบางนางบวช

การคมนาคมทางน้ำ สามารถล่องเรือตามลำน้ำเจ้าพระยาจากกรุงเทพมหานครเข้าประตูน้ำบ้านแพน ประตูน้ำบางยี่หน ผ่านจังหวัดสุพรรณบุรี แล้วเข้าประตูน้ำโพธิ์พระยาถึงอำเภอสามชุกผ่านประตูน้ำชลมารคพิจารณ์ ไปอำเภอเดิมบางนางบวช แล้วเลยถึงจังหวัดชัยนาทได้

อำเภอสามชุกแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๗ ตำบล ๖๘ หมู่บ้าน มีประชากร ๔๔,๕๔๔ คน แบ่งเป็นชาย ๒๑,๕๖๖ คน หญิง ๒๒,๙๗๘ คน จำนวนครัวเรือน ๑๒,๐๗๕ ครัวเรือน ความหนาแน่นของประชากร ๑๕๘ คน/ตารางกิโลเมตร (ข้อมูลจากทะเบียนราษฎร ณ เดือนมิถุนายน ๒๕๕๓)

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน สภาพโดยรวมของอำเภอสามชุกมีการพัฒนาโครงสร้างขั้นพื้นฐานทั้ง ด้านไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การโทรคมนาคมสื่อสาร และมีแหล่งน้ำสะอาดที่เพียงพอ

ด้านเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรกรรม ทำไร่อ้อย ทำนา ปลูกข้าวโพด ปลูกผัก ผลไม้ การปศุสัตว์ และการทำประมงน้ำจืด นอกจากนี้มี โรงสีข้าว โรงงานน้ำตาล รวมทั้ง อาชีพค้าขาย ซึ่งทำกันทั่วไปตามชุมชนต่างๆ ส่วนสถาบันการเงิน (ธนาคาร) ในพื้นที่มีจำนวน ๑๐ แห่ง ธนาคารแห่งแรกที่เข้ามาคือ ธนาคารนครหลวงไทย ซึ่งก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๐๓

ด้านสังคม ประชากรในวัยเรียนได้ศึกษาต่อ เนื่องจากในท้องที่อำเภอสามชุกมีสถานศึกษาทุกระดับ ตั้งแต่ อนุบาลจนถึงปริญญาตรี โรงเรียนมีทั้งสิ้น ๓๖ โรง และสถาบันอุดมศึกษา ๑ แห่ง

ด้านสาธารณสุข มีบริการสุขภาพอนามัยและการสาธารณสุข อย่างทั่วถึง ไม่มีโรคระบาดที่ร้ายแรง หรือรุนแรง แต่ยังคงมีการแพร่ระบาดของโรคไข้เลือดออกอยู่ในช่วงฤดูฝน

สถานพยาบาลของรัฐบาล เป็นโรงพยาบาล ขนาด ๖๐ เตียง ๑ แห่ง และสถานีนอนามัย ๑๓ แห่ง

ภาพที่ ๒ ตลาดสามชุกในปัจจุบัน

๒.ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนตลาดสามชุก

เมื่อได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และสืบค้นประวัติศาสตร์ของชุมชน ตลอดจนขอบเขตการวิจัยแล้ว คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่า ภาพประวัติศาสตร์ของชุมชนควรจะอยู่ในช่วงระยะเวลาที่ไม่ไกลจากปัจจุบันมากนัก โดยเริ่มจากการบอกเล่าผ่านคำกลอนของกวีเอกของไทย ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของโลก ด้านงานวรรณกรรม คือ สุนทรภู่ ได้สะท้อนภาพของชุมชนสามชุกในปี พ.ศ. ๒๓๗๕ (สมัยรัชกาลที่ ๓) ในด้านกายภาพและวิถีชีวิตได้อย่างชัดเจนดังนี้

ภูมิหลัง

๑ ถึงนามสามชุกถ้ำ	ป่าดง
กะเหรี่ยงไร้ได้ฝ้ายลง	แลกกล้า
เรือค้าทำนนั้นคง	คอยกะเหรี่ยง เรียงเอย
รายจอดทอดทำน้ำ	นับฝ้ายขายของ (๒๓๗)

๑ พวกกะเหรี่ยงเสียงเพราะพร้อง	กะหนึ่งกะหนึ่ง
สาวผูกผูกปัดแดง	ประดับพร้อย
ก๊วตาน่านวลแดง	ตะละหม่อม จอมเอย
แข่งทุ่ทุยานย้อย	อย่างละว่าพาคลาย (๒๓๘)

๑ สามเพ็งเล็งสะล่างไม้	ไพรสมนซ์
ป่าใหญ่ไซ้เขตคน	ขาดบ้าน
ร่มรื่นชื่นชุ่มชล	ชุมแต่ แร่เอย
ปลาว่ายสายสินธุ์สะอ้าน	สะอาดตื่นพื้นทราย (๒๓๙)

สโมสรรสุนทรภู่ ในพระบรมราชูปถัมภ์ฯ (๒๕๐๕)

ด้านกายภาพ

จากโครงนิราศสุพรรณข้างต้นทำให้เห็นบรรยากาศของ “สามชุก” บริเวณบ้านท่ายาง (ตรงข้ามวัดสามชุก) ในขณะนั้นว่า เต็มไปด้วยป่าใหญ่ ร่มรื่น มีผู้คนตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ไม่มากนัก มีทำนน้ำสำหรับทำการค้าขายกับชาวกะเหรี่ยง และละว้า สินค้าที่มีการค้าขายได้แก่ ฝ้าย และของป่า เป็นต้น ส่วนบริเวณบ้านสามเพ็ง (ตลาดสามชุกในปัจจุบัน) ในสมัยนั้นยังคงเป็นป่า ยังไม่มีบ้านเรือนและร้านค้าแต่อย่างใด

ที่มาของคำว่า “สามชุก”

ในถิ่นนี้มีกระชุกละลานตา	นำไม้ไผ่ปามาสานกัน
ใช้ใส่ของหิ้วไปได้ทุกที่	หรือบางที่เรียกสามชุกทุกเขตชั้น
บ้างก็ว่ามาจากทางสามแพร่งพลัน	เมื่อก่อนนั้นค้าขายมาชุมนุม
ทั้งลูกค้าแม่ค้ามาเต็มย่าน	ร่วมสามด้านคนถ้วนทั่วมาั่ววม
เรียกสามชุกเพราะสามทางช่างชุกชุม	ทุกมุมเมืองเรียกขานเนิ่นนานมา

สุกร ผลชีวิติน (๒๕๒๒)

สำหรับคำว่า “สามชุก” นั้นมาจากการเล่าขานต่อกันมาหลายนัยด้วยกันดังนี้

นัยแรก มาจากคำว่า “กระชุก หรือ สี่ชุก” เป็นภาชนะที่ชาวบ้านนำมาใช้ใส่ของ ในการแลกเปลี่ยนซื้อขาย โดยบรรดาพ่อค้า แม่ค้า และชาวบ้านต่างนิยมสานกระชุก ไว้ใส่สินค้าของตนเอง ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น รูปฟักผ่าตามยาว เพื่อใช้ใส่ของในเกวียน เช่น ข้าวเปลือก นุ่น และถ่าน แบบทรงกลมสูง ไว้สำหรับบรรจุของที่ตกค้างจากการซื้อขาย เพื่อรอเวลาขายต่อไป การที่บริเวณดังกล่าวมีการซื้อขายกันมาก กระชุกจึงกลายเป็นอุปกรณ์ทางการค้าที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ส่งผลให้ชาวบ้านทั้งในท้องถิ่น และต่างท้องถิ่นพากันเรียกละแวกนั้นว่า “บ้านกระชุก” หรือ “บ้านสามชุก” เรื่อยมา

นัยที่ ๒ มาจากการที่ชุมชนย่านนี้ มีทำเลที่ตั้งเป็นบริเวณที่มีเส้นทางติดต่อค้าขายได้ถึง ๓ เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางน้ำ (ทางเรือ) มี ๒ เส้นทาง คือ ทางทิศเหนือ มาจากชัยนาท - นครสวรรค์ และทางทิศใต้ มาจากกรุงเทพฯ - สมุทรสาคร เส้นทางบก ๑ เส้นทาง คือ ทางทิศตะวันตก ที่มาจากหนองหญ้าไซ และด่านช้าง ทำให้ย่านนี้กลายเป็นชุมทางการค้าที่มีลักษณะเป็นทาง “สามแพร่ง” มีผู้คนทำการค้าขาย “ชุกชุม” ด้วยลักษณะดังกล่าว เมื่อเรียกนานเข้าก็เกิดการผนวกคำ ระหว่าง “สามแพร่ง” กับ “ชุกชุม” กลายเป็น “สามชุก” ที่ใช้เรียกบริเวณชุมชนการค้า ดังกล่าวตั้งแต่นั้นมา

ความเป็นมา

ชุมชน “สามชุก” แห่งแรก ตั้งอยู่บริเวณท่ายาง บ้านสามชุก ทางฝั่งตะวันตกของลำน้ำท่าจีน ตรงข้ามกับวัดสามชุกโดยมีลักษณะเป็นชุมชนการค้าริมแม่น้ำ และพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนแห่งการแลกเปลี่ยนสินค้าของชาวบ้านในท้องถิ่นสามชุกและละแวกใกล้เคียง การเปลี่ยนแปลงวิถีชุมชน เป็นชุมชนการค้านี้สันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มในปี พ.ศ.๒๓๙๐ เนื่องจากในช่วงนั้น ได้มีการก่อสร้างศาลเจ้าพ่อหลักเมืองประจำชุมชนการค้าขึ้นอย่างเป็นทางการจะมีชื่อว่า เหล่า ปิง เถ่า กง เพื่อปกป้องรักษาชาวบ้านที่อยู่อาศัยในชุมชน และคุ้มครองชาวบ้านที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย ซึ่งเป็นสัญลักษณ์บ่งบอก ให้ชุมชนแถบนั้นรับรู้กันทั่วไปว่า

ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนการค้าประจำท้องถิ่น โดยเรียกขานกันว่า “ชุมชนการค้าสามชุก” ตามชื่อหมู่บ้านสามชุก ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนการค้าตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ภาพที่ ๓ ที่ตั้งของบ้านท่ายาง และบ้านสามเพ็ง

ภาพที่ ๔ บริเวณวัดสามชุก เป็นวัดดั้งเดิมของชุมชนสามชุก

ต่อมาในช่วงทศวรรษ ๒๔๔๐ ชุมชนสามชุกบางส่วน ได้อพยพ โยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณ “บ้านสามเพ็ง” เนื่องจากบ้านสามเพ็งในขณะนั้นมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่ามีผู้คนอาศัยอยู่น้อย มีทำเลที่เหมาะสมต่อการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้า และไม้ไกลจากชุมชนเดิม (ประมาณ ๒ กิโลเมตร) จึงมีการจับจองที่ดิน เพื่อทำการเพาะปลูก และก่อสร้างบ้านเรือนเพื่อค้าขาย กลุ่มคนที่ อพยพเข้าสู่บ้านสามเพ็ง ช่วงแรกส่วนใหญ่จะเป็นคนไทยที่ยึดอาชีพค้าขาย และเพาะปลูก ต่อมาจึงมีคนจีนอพยพเข้ามาค้าขายเล็กน้อย หรือไม่ก็เป็นกรรมกรรับจ้างพอมีเงินทุนพอก็จะเปิดร้านขายของ และขยายกิจการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการที่คนจีน เป็นคนที่ชอบค้าขายมากกว่าคนไทย จึงส่งผลให้คนจีนกลายเป็นเจ้าของกิจการร้านค้าในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ คนไทยหันไปประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา จากการที่มี กลุ่มคนต่างๆ อพยพเข้าสู่บ้านสามเพ็ง เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนทำให้บ้านสามเพ็งเกิดการขยายตัว และเกิดการพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนริมน้ำขนาดใหญ่ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในลุ่มน้ำท่าจีน

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้มีการย้ายที่ว่าการอำเภอนางบวชมาตั้งที่ชุมชนบ้านสามเพ็ง แต่ยังคงใช้ชื่อว่า อำเภอนางบวช

จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๕๗ จึงได้มีการเปลี่ยนชื่ออำเภอนางบวช ให้สอดคล้องกับชื่อชุมชนดั้งเดิมของสามชุกเป็น “อำเภอสามชุก” ทำให้มีการเปลี่ยนการเรียกขานจาก “ชุมชนสามเพ็ง” เป็น “ชุมชนสามชุก” มาจนถึงปัจจุบันนี้

ภาพที่ ๕ ที่ว่าการอำเภอนางบวช
ก่อนเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอสามชุก

ภาพที่ ๖ บริเวณรอบ ๆ ที่ว่าการอำเภอสามชุก

ภาพที่ ๗ ที่ว่าการอำเภอสามชุกในอดีต

ภาพที่ ๘ ที่ว่าการอำเภอสามชุกในปัจจุบัน

การจัดตั้งที่ว่าการอำเภอในชุมชนนั้นถือได้ว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ กล่าวคือเป็นการสะดวกสำหรับคนที่มาติดต่อราชการ เพราะมีการคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ และสามารถจับจ่ายซื้อขายได้ในคราวเดียวกัน ในช่วงเวลาเดียวกันก็มีส่วนราชการอื่น ขยายเข้ามาจัดตั้งบริเวณชุมชนการค้าสามชุกอีกหลายแห่ง เช่น สถานีตำรวจภูธร สุขศาลา สำนักงานที่ดิน ห้องสมุดประชาชน สหกรณ์ไม่จำกัดสินใช้ ไปรษณีย์ โรงเรียน ฯลฯ ทำให้ผู้คนจากทั่วสารทิศมีการเดินทางเข้าออกชุมชนสามชุกกันไม่ขาดสาย ทั้งมาติดต่อราชการ มาติดต่อค้าขาย และเข้ามาตั้งถิ่นฐาน จึงส่งผลให้ชุมชนสามชุกเกิดการขยายตัวทางการค้ามาโดยตลอด

ปัจจุบันนี้ ตลาดสามชุก มิได้รู้จักกันเพียงแค่ตลาดในชนบทสุพรรณบุรี หรือลุ่มแม่น้ำท่าจีนเท่านั้น แต่เป็นที่รู้จักทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ ในนาม “สามชุกตลาดร้อยปี” ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวตลาดสามชุกจึงเป็นเรื่องที่ผู้คนสนใจ ใคร่รู้ ในช่วงแรกนี้จึงเป็นเรื่องของการทบทวนภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนตลาดสามชุก ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๓ ยุค คือ

๑. ยุคบุกเบิก คือ ยุคที่ก่อตั้งเป็นชุมชนตลาดสามชุก
๒. ยุคเฟื่องฟู คือ ยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้า
๓. ยุคซบเซา คือ ยุคที่ประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและประสบปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย

๑. ยุคบุกเบิก (พ.ศ.๒๔๖๐ - สงครามโลกครั้งที่ ๒)

ในช่วงทศวรรษ ๒๔๖๐ บรรดาเกษตรกรการค้าของสามชุกก็เริ่มถดถอยขึ้นเนื่องจากเป็นทำเลที่เหมาะสม สะดวกในการค้าขาย และใกล้กับสถานที่ราชการ ทำให้ผู้คนหลั่งไหลเข้ามายังตลาดสามชุก หลายกลุ่ม หลากหลายความต้องการ แต่กลุ่มที่สำคัญและมีบทบาทต่อสามชุก คือกลุ่มชาวจีนอพยพ ซึ่งแบ่งเป็น ๓ กลุ่มคือ

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มชาวจีนที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานตามชุมชน และท้องถิ่นต่างๆ ตามกระแสความเจริญ

กลุ่มที่ ๒ ชาวจีนที่อาศัยอยู่ลุ่มแม่น้ำท่าจีน และในเขตตัวเมืองสุพรรณบุรี

กลุ่มที่ ๓ ชาวไทยเชื้อสายจีน ที่เป็นลูกหลานของชาวจีนอพยพมาจากฮั่วเถา และได้เข้ามาแต่งงานอยู่กินกับคนไทย ในสมัยแรกๆ

ในช่วงหลังทศวรรษ ๒๔๖๐ ถึงสงครามโลกครั้งที่ ๒ สภาพทั่วไปท้องถิ่นสามชุกยังคงเป็นป่าดงอยู่ ต่อมาชาวบ้านได้เริ่มมีการบุกเบิกพื้นที่ เพื่อทำการเกษตรมากขึ้น ทำให้ตลาดสามชุกรายล้อมไปด้วยทุ่งนา สวนผัก สวนผลไม้ ในขณะที่เดียวกันตลาดสามชุกก็มีการเติบโตทางกายภาพมากขึ้น ซึ่งการเติบโตของอาคารบ้านเรือนภายในตลาดสามชุกเริ่มขึ้นที่ซอย ๒ ซอย ๑ ซอย ๓ ซอย ๔ และซอย ๕ ตามลำดับ

๑.๑ ผู้นำ

บุคคลสำคัญที่เข้ามาบุกเบิกในการสร้างตลาดสามชุกยุคแรกนั้นก็คือกลุ่มคนไทยเป็นส่วนใหญ่ ที่ทำการค้าขายอยู่ก่อนแล้ว ประกอบไปด้วย มารดาของป้าสายหยุด (คุณยายของคุณอำพล วีระบุตร) แป๊ะจ้วน-ป้าเส็ง ลูกทรัพย์ (เป็นเจ้าของอาคารในซอย ๒ ในยุคแรกๆ) ลูกอุย อ่อนวิมล ป้าละมุล (แม่ของป้าจิง) ป้าพัด ป้าค้ำ เป็นต้น ต่อมาก็มี เจ้าแก้วรายใหญ่ ที่ดำเนินการปลูกสร้างอาคารสำหรับประกอบการค้า ชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าของตลาด” ประกอบด้วยบุคคลคนสำคัญดังนี้

๑) **เจ้าแก้มฮุย แซ่เฮง** (ขุนจ่านึงจันารักษ์) เป็นเจ้าของ อาคารบ้านเรือนในซอย ๒ บางส่วน และบริเวณทำน่าน้ำหน้าศาลเจ้า (ส่วนที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของราชพัสดุ)

๒) **เจ้าแก้มเปี้ยว แซ่เจ็ง** เป็นเจ้าของ อาคารบ้านเรือน ห้องแถวริมน้ำ และแผงลอยในบริเวณ ทำน่าน้ำซอย ๑ ถึงซอย ๒ (ส่วนที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของราชพัสดุ)

๓) **เจ้าแก้มเนียม แซ่ไคว้ว** เป็นเจ้าของอาคารบ้านเรือน และที่ดิน โดยสร้างถัดจากที่ดินราชพัสดุ ออกไปอีก ๒ ซอย คือซอย ๓ และซอย ๔ ซึ่งคนทั่วไปเรียกว่า “ตลาดยายแห้ว”

๔) **นายเจริญ สถาปิตานนท์** เป็นเจ้าของ ซอย ๕ ซึ่งเดิมเป็นทำถ่าน ติดกับซอย ๔

๕) **ยายจู สุธิกุล** เป็นเจ้าของที่ดินและตลาด ซึ่งอยู่บริเวณท้ายตลาด คนทั่วไปเรียกว่า “ตลาดยายจู”

ภาพที่ ๕ ขุนจ่านึงจันารักษ์

ภาพที่ ๑๐ เจ้าแก้มเปี้ยว แซ่เจ็ง

ภาพที่ ๑๑ นายเนียม นางแห้ว แซ่ไคว้ว

๑.๒ สภาพทางภูมิศาสตร์

ลักษณะของตลาดยุคนั้น เป็นทั้งตลาดและท่าเรือ ดังคำบอกเล่าของ หลงสำราญ กลิ่นหอมหวล ซึ่งเล่าให้ฟังว่าส่วนหน้าตลาดริมน้ำ จะเป็นทางยาวแคบๆ และมีซอยตัดขวางเข้าตลาดที่เป็นห้องแถวอย่างที่เห็น ในปัจจุบัน ด้านริมแม่น้ำมีท่าเทียบเรือ หรือเรียกว่า โป๊ะ มีอยู่ ๒ ท่า คือท่าเรือสุพรรณ (ซึ่งเป็นของบริษัทสุพรรณ ขนส่ง) กับท่าเรือแดงซึ่งอยู่ทางเหนือ มีลักษณะเป็นเรือเหล็กต่างกับเรือสุพรรณที่เป็นไม้ แต่มี ๒ ชั้นเหมือนกันมี ขนาดใหญ่และใช้เครื่องยนต์ที่มีไฟจักรเร็ว สำหรับซื้อเรือใช้ซื้อตามตัวละครวรรณคดีขุนช้าง-ขุนแผน แทบทั้งสิ้น เช่น นางวันทอง นางบัวคลี่ ขุนแผน หลวงต่างใจ พระไวยวรรณาด ฯลฯ ชั้นบนใช้เป็นที่นั่ง-นอนสำหรับผู้โดยสาร ชั้นล่างบรรทุกสินค้าต่างๆ วังสัญจร โดยสารระหว่าง กรุงเทพ-สุพรรณบุรี-ชัยนาท และมีจุดจอดรับส่งตาม เส้นทางที่วิ่งผ่านไม่ว่าระยะใกล้ไกล ซึ่งเรือจะผ่านเข้าออกจากอ่างระบายน้ำของประตูระบายน้ำชลมารคพิจารณา โดยเฉพาะการเดินทางไปกรุงเทพฯ ด้วยเรือนั้นต้องใช้เวลาข้ามวันข้ามคืนและผ่านอ่างระบายน้ำแต่ละประตู ระบายน้ำถึง ๙ อ่าง ตลอดจนถึงผ่านที่หลายจังหวัด เช่น อยุธยา ปทุมธานี ในสมัยก่อนในแต่ละวัน เรือสินค้ามา จอดเทียบท่าตลาดสามชุกเป็นจำนวนมาก คึกคักมาก อย่างเช่น เรือสินค้าของบริษัทสุพรรณ ขนส่งจำกัด แต่สมัย

นั้นสามชุกยังไม่มีที่พัก ก็เลยตัดแปลงบ้านห้องแถวเปิดเป็นโรงแรม เปิดเป็นร้านขายกาแฟ ขายชา ซึ่งมีคนมาใช้บริการจำนวนมาก ทั้งคนที่มาพัก และชาวบ้านแถวนั้น ในตลาดสามชุกไม่เพียงเป็นเมืองท่าที่สำคัญเท่านั้นแต่ยังเป็นแหล่งขนมหวาน อาหารอร่อย อยู่เป็นจำนวนมาก

ภาพที่ ๑๒ ชุมชนสามชุกในอดีต (ด้านทิศเหนือ)

ภาพที่ ๑๓ ชุมชนสามชุกในอดีต (ด้านทิศใต้)

ลักษณะของการก่อสร้างตลาดสามชุกในขณะนั้น ก็เหมือนกับตลาดริมน้ำทั่วไปคือ เริ่มต้นจากริมน้ำเป็นหัวแถว เรียกว่าหน้าตลาด หรือหัวตลาด และขยายต่อเป็นแถวยาวไปเรื่อยๆ ห้องที่อยู่ติดริมน้ำมักจะเป็นห้องของเจ้าของตลาด และบางครั้งจะเป็นท่าเรือด้วย ดังนั้นบริเวณที่ใกล้ริมน้ำจะเป็นจุดที่ถือว่าเป็นท่าเลทอง มีราคาสูงกว่า ห้องที่อยู่ไกลริมน้ำ ซึ่งมีราคาลดหล่นกันไป การสร้างตลาดจะใช้วิธีการสร้างต่อแถวกันไปเรื่อยๆ เวลาคนมาเช่าห้องที่อยู่ปลายแถวจะเรียกว่า ท้ายตลาด ซึ่งต่อมาเมื่อมีการตัดถนนผ่านบริเวณท้ายตลาดทำให้ส่วนที่อยู่ท้ายตลาดเดิมกลับกลายเป็นหัวตลาดเพราะอยู่ติดถนน เป็นบริเวณที่เป็นท่าเลทองในการค้าขาย ในยุคที่การคมนาคมสัญจรใช้เส้นทางถนนเป็นหลัก ทำให้บริเวณดังกล่าวมีราคาแพงในปัจจุบัน

๑.๓ วิถีชีวิต

ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ตลาดสามชุกยังเป็นตลาดที่มีผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาปฏิสัมพันธ์ทั้งด้านการค้าขายและเข้ามาอยู่อาศัยจำนวนมาก เช่น ชาวจีน ชาวกะเหรี่ยง และชาวละว้า เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเข้ามาตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยในตลาดจะมีเฉพาะกลุ่มคนไทย และคนจีนเท่านั้น เนื่องจากบางกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ชาวกะเหรี่ยง ชาวละว้า ยังคงต้องรักษาความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตนไว้ดั้งเดิม และไม่คุ้นเคยกับการใช้ชีวิตในตลาดจึงได้อพยพโยกย้ายเข้าสู่เขตป่ากันเกือบหมด เพื่อไม่ให้วัฒนธรรมของตนถูกกลืนไป แต่อย่างไรก็ตามชาวป่าเหล่านี้ ก็ยังมีการเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายกับชาวบ้านในตลาดอยู่เสมอ เพื่อนำสินค้าจากป่าเข้ามาขาย ในขณะที่เดียวกันก็จะซื้อหาแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นกลับไปใช้สอยด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงทำให้กลุ่มคนที่เข้ามาตั้งรกรากและอยู่อาศัยในตลาด มีอยู่ด้วยกันเพียง ๒ กลุ่มคือ กลุ่มคนไทย และกลุ่มคนจีน

วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของคนในตลาดสามชุก จะอยู่กับการค้าขาย มีทั้งซื้อและขาย สินค้าที่มีความหลากหลาย มีการซื้อขายทั้งบนบก และในเรือ กลุ่มคนที่เข้ามาค้าขายก็มีทั้งไทย จีน ลาว กะเหรี่ยง ละว้า โดยสินค้าที่ซื้อขายอยู่ในตลาดนั้น ถ้าเป็นสินค้าต่างถิ่นที่นำมาขายบนฝั่งได้ ก็จะนำมาขึ้นที่ท่าหน้าหัวตลาดในซอย ๑ และซอย ๒ เช่นน้ำมันก๊าด น้ำมันยาง ไม้ขีดไฟ ถ้วยโถ โอชาม ของโซห่วย ฯลฯ แต่ถ้าเป็นสินค้าที่มีขนาดใหญ่ เช่น ตู้ไม้ของ ผู้ขายที่อยู่บนเรือก็จะร้องเรียกลูกค้าหากมีคนสนใจและตกลงซื้อ ก็จะขนตู้ขึ้นบนฝั่งและติดกระดกให้ นอกจากนี้สินค้าที่นำเข้ามาขายในชุมชนแล้ว สินค้าที่ขายออก เช่น ข้าว ปลา ถั่ว งา หนังสัตว์ เขาสัตว์ ไม้ ไม้ไผ่ เสา และถ่าน เป็นต้น

สินค้าการเกษตรที่ขึ้นชื่อว่าการซื้อขายในปริมาณมากของสามชุกในขณะนั้น คือ ข้าว และถ่าน ซึ่งจากคำบอกเล่าของคนในยุคนั้นทำให้ได้รับรู้ได้ถึงความจอบใจในการซื้อขายดังกล่าว จากคำกลอนของคุณลุง ศิริ สรหงส์ ดังนี้

บ้านขามมีตาผู้อยู่ข้างใต้	ถัดขึ้นไปถึงบ้านตารื่นจัน
เจียวจาวขายของกันพัลวัน	ทั้งถ่าน ทั้งข้าว อยู่มากมี
เงินถ่านเงินข้าวมาถึงท่า	ดีราคา ถ่านข้าว กันอิงมี
หยุดพักลงจากเกวียนมาทันที	สูบนุหรืนั่งพักกายสบายอารมณ์
ปลดแอกปลดเกวียนเอาควายออก	ไถ่ลงกรอกกินน้ำกันขรม
ผู้คนอาบน้ำสบายคลายอารมณ์	เสียงขรมเบิกบานสำราญใจ

จากการศึกษาบริบทของสามชุกที่ผ่านมาจะพบว่า พื้นที่ตลาดสามชุกเดิมและท้องถื่นโดยรอบเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกข้าวมาเป็นเวลาช้านาน ประกอบกับในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ข้าวยังคงเป็นสินค้าหลักเป็นที่ต้องการสูงของตลาดทั้งในและต่างประเทศ ภาครัฐได้มีการสนับสนุนและส่งเสริมให้ราษฎรเข้าไปบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกข้าว ทำให้ข้าวในขณะนั้นมีราคาดี ดังนั้นการปลูกข้าวเพื่อค้าขายในบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีนจึงขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จนทำให้ชุมชนการค้าและตลาดหลายแห่งที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีนได้ขยายตัว เพื่อรองรับการขยายของการค้าในขณะนั้นอย่างเช่น ตลาดสามชุก ตลาดเก้าห้อง ตลาดบางลี่ ตลาดศรีประจันต์ ตลาดท่าพี่เลี้ยงในเมืองสุพรรณบุรี ตลาดวัดสิงห์ ตลาดปากคลองมะขามเฒ่า ในจังหวัดชัยนาท ตลาดบางหลวง ตลาดห้วยพลู ตลาดจี่วราย ตลาดองค์พระปฐม ตลาดใหม่ในจังหวัดนครปฐม เป็นต้น (สุภาภรณ์ จินตมณีโรจน์, ๒๕๓๒)

ตลาดสามชุกนับเป็นตลาดใหญ่แห่งหนึ่งที่ทำการซื้อขายข้าวในขณะนั้น ซึ่งจะมีชาวนาในท้องถื่นและละแวกใกล้เคียงจำนวนมาก นำข้าวเปลือกบรรทุกใส่เกวียนมาค้าขายให้พ่อค้าแม่ค้าที่มาอรับซื้ออยู่แล้วนำไปขายให้กับโรงสี หรือทำข้าวอีกทอดหนึ่ง ทำข้าวที่เป็นที่รู้จักกันในยุคนั้น ได้แก่ ทำก้านนม ทำนาย

ประสิทธิ์ ทำเจ้เป้า หรือนำมาขายให้กับโรงสีโดยตรง ซึ่งขณะนั้นมีโรงสีในสามชุกจำนวน ๓ โรง คือ โรงสีกลาง โรงสีล่าง และโรงสีบน

สำหรับ “ถ่าน” ถือเป็นสินค้าอีกประเภทหนึ่งที่มีการค้าขายกันในชุมชนมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากในขณะนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ทั้งในเขตบ้านสามเพ็งและบริเวณใกล้เคียงยังคงเป็นป่าอยู่มาก การตัดไม้เพื่อนำมาเผาถ่านยังสามารถทำได้อย่างเสรีและไม่ผิดกฎหมาย กลุ่มคนที่มีบทบาทในการค้าถ่านในขณะนั้น คือ ชาวกะเหรี่ยงและละว้าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่า

จนกระทั่งปี พ.ศ.๒๔๗๕ ได้เกิดสัมปทานป่าไม้ขึ้นทั่วราชอาณาจักร มีการขออนุญาตทำไม้เพื่อแปรรูปและเผาถ่านเพิ่มมากขึ้น และในช่วงทศวรรษ ๒๔๘๐ ได้มีโรงเลื่อยเกิดขึ้นทางทิศใต้ของตลาดสามชุก

“ถ่าน” นับเป็นสินค้าที่เป็นที่ต้องการในยุคนั้นทั้งในระดับครอบครัว และโรงงาน ทำให้มีปริมาณซื้อขายจำนวนมาก บริเวณตลาดสามชุก ทำให้มีการสร้าง “ท่าถ่าน” เพื่อรองรับปริมาณการซื้อขายเป็นจำนวนมากในแต่ละวัน ดัชนีชี้วัดการเติบโตของการค้าถ่านบริเวณสามชุกในยุคนั้น คือ จำนวน “ท่าถ่าน” ที่เรียงรายกันอยู่ริมน้ำอยู่หลายท่า ประกอบด้วย

๑. ท่านายเจริญ สถาปิตานนท์ (เป็นท่าถ่านแห่งแรกและใหญ่ที่สุดในตลาดสามชุก)
๒. ท่าครูพิณ ไม่หาวาด
๓. ท่าลุงอูย อ่อนวิมล
๔. ท่านายเปลี่ยน อ่อนวิมล
๕. ท่านายเจือ อ่อนวิมล
๖. ท่านายเท สว่างศรี

บรรยากาศของท่าถ่าน ช่วงทศวรรษ ๒๔๘๐

ท่าถ่านแต่ละท่าจะมีเรือมาจอดรอรับถ่านอยู่หลายลำ การซื้อขายถ่านสมัยก่อนเจ้าของท่าจะส่งคนออกไปตีเกวียน (ออกไปรับซื้อถ่าน) ส่วนใหญ่จะเป็นบริเวณบ้านนางอวน บัวศรี (ในปัจจุบัน) ไปจนถึงบริเวณโรงเรียนอนุบาลสมเด็จพระวันรัต(ในปัจจุบัน) บางวันมีเกวียนที่นำถ่านมาขายที่สามชุก มากกว่า ๑๐๐ เล่ม เกวียนที่บรรทุกถ่านจะมากันเป็นกลุ่มใหญ่ เพราะต้องช่วยกันซ่อมเกวียนในกรณีเกวียนหัก คนที่มาจับเกวียนจะแต่งกายด้วยเสื้อแขนยาวสีดำ ใส่อบ ส่วนใหญ่เป็นคนไทยและคนลาวที่มาจากหนองหญ้าไซ หนองโพธิ์ หนองสะเดา สระบัวกำ ป่าสะแก ฯลฯ คนลาวกลุ่มนี้จะมีภาษาถิ่นของตนเอง

การซื้อขายถ่านเริ่มจากการตีเกวียน (ดูคุณภาพและตกลงราคากัน) หลังจากนั้นก็จะนำเกวียนมาที่ท่าใช้คว (ทำด้วยไม้ตอกเป็นคอกสี่เหลี่ยม ขนาดประมาณ ๕๐ ถัง) ตวง หลังจากนั้นเจ้าของท่าก็จะกองถ่านไว้เป็นกองใหญ่ๆ เพื่อรอขายให้กับชาวเรือที่มาซื้อถ่าน

เจ้าของท่าทำหน้าที่เป็นคนกลางในการค้าถ่านคือซื้อถ่านจากเกวียนและขายถ่านให้เรือและเป็นคนเสียดำให้กับกรมป่าไม้ (เนื่องจากได้รับสัมปทานค้าถ่านจากกรมป่าไม้) และจะได้รับใบอนุญาตในการเดินทางเรียกว่า ใบผ่านภาษี หรือใบเบิกทาง

เส้นทางการค้าถ่านในอดีตใช้เรือเป็นหลักซึ่งมีทั้งขาขึ้นและขาล่องโดยเรือจะล่องจากสามชุกผ่านศรีประจันต์ ถึงตัวจังหวัดสุพรรณบุรี และมีเรือลำป็นขนาดเล็กแล่นขึ้นมาจากบ้านทุ่งสาละ อำเภอสองพี่น้อง เพื่อมาซื้อถ่านจากตลาดสามชุกไปขายปลีกตามหมู่บ้าน ขาขึ้นก็เอามันเทศ อ้อย ดินเรื่อมาขายที่ตลาดสามชุก สำหรับเรือขนาดใหญ่ จะเอาถ่านล่องไปขายที่กรุงเทพฯ แถวทำนน้ำวัดราชาธิวาส และเทเวศร์ เพื่อใช้หุงข้าวทำกับข้าว จากนั้นจะมีเรือลำป็นลำเล็กๆ มารับซื้อต่อจากเรือใหญ่ เพื่อไปขายต่อตามคลองเล็ก คลองน้อยในกรุงเทพฯ บางครั้งเรือยังล่องไปขายถ่านที่คลองบางลำพู คลองมหานาค และล่องไปไกลถึง อำเภออัมพวา

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เรือถ่านล่องไปขายที่โรงปูนซีเมนต์ท่าลาน จังหวัดสระบุรี เนื่องจากน้ำมันมีราคาแพงโรงปูนจึงจำเป็นต้องใช้ถ่านเป็นเชื้อเพลิงแทนน้ำมันซึ่งในช่วงนั้นสามารถขายถ่านให้โรงปูนทั้งแบบแท่งและแบบป่นແຫລກ

กิจการของท่าถ่านชบเซาในช่วงปี พ.ศ.๒๔๕๐ ถึง พ.ศ.๒๔๕๘ จำนวนเกวียนที่บรรทุกถ่านมาขายมีจำนวนน้อยลง เนื่องจากมีรถเข้าไปทำหน้าที่บรรทุกถ่านแทนเกวียน บทบาทของการเป็นท่าถ่านของตลาดสามชุกจึงลดความสำคัญลงตั้งแต่นั้นมา

๑.๔ ระบบความสัมพันธ์

ด้วยลักษณะทางกายภาพของตลาดสามชุก ตั้งอยู่บริเวณที่เป็นท่าเลค้าขาย และอยู่ใกล้ศูนย์กลางของราชการ ประกอบอาชีพค้าขาย จึงส่งผลต่อวิถีชีวิต ของผู้คนในตลาดสามชุกที่ต้องมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ไม่ว่าจะเป็นการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนมากหน้าหลายตา ทั้งภายในชุมชนเอง พ่อค้า แม่ค้า ที่เข้ามาติดต่อค้าขาย ลูกค้าที่แวะเวียนเข้ามาซื้อขายสินค้าที่มาจากชุมชนใกล้เคียง รวมทั้งหน่วยงานราชการที่ติดต่อประสานงานกัน ในหลายสถานะ ทั้งในด้านการปกครอง ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลาดสามชุกจึงอยู่ในสถานะของตลาดประจำอำเภอ และเป็นตลาดการค้าที่มีปริมาณการหมุนเวียนสินค้าจำนวนมาก องค์ประกอบเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ ชุมชนตลาดสามชุกมีปฏิสัมพันธ์ ในบทบาทชุมชนการค้าที่ต้องสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ทางราชการมาโดยตลอด นอกจากนี้ระบบความสัมพันธ์อีกด้านหนึ่ง คือ วัฒนธรรมของชุมชนชาวจีน ที่เกาะเกี่ยวกันด้วยความเชื่อ ความศรัทธาในเจ้าพ่อหลักเมือง ความสัมพันธ์ในถิ่นกำเนิด ตลอดจนขนบธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาครั้งบรรพบุรุษ อีกทั้งด้วยวิถีของอาชีพค้าขาย ทำให้มีการวางตัวให้เหมาะสมกลมกลืนกับเจ้าของวัฒนธรรมเดิม ด้วยการสนับสนุน เป็นธุระ ด้วยความขยันขันแข็ง ในการร่วมกิจกรรมการสืบสานประเพณี และวัฒนธรรมไทย มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ดังนั้นความสัมพันธ์ในชุมชนตลาดสามชุก พอจะจำแนกได้ดังนี้

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างคนในตลาด มีลักษณะการเกื้อกูลกันค่อนข้างสูงระหว่างกลุ่มที่อาศัยอยู่เดิมด้วยกัน หรือแม้กับกลุ่มที่เริ่มอพยพเข้ามาอยู่ใหม่ซึ่งมีทั้งคนจีน และคนไทยเชื้อสายจีน เช่น หากชาวจีนอพยพคนใด ต้องการหาที่พักและหางานทำก็จะให้ที่พักและให้งานทำ นอกจากนี้ยังมีการช่วยงานบุญต่างๆ มีการแบ่งปัน และให้การหยิบยืมกันในยามขาดสน

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวจีนอพยพ ชาวจีนที่มาจากสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้นจะมีลักษณะการนับญาติกัน โดยถือว่าการอพยพมาจากหมู่บ้านเดียวกันก็ถือเป็นญาติกัน แม้มิได้สืบสายเลือดเดียวกัน ซึ่งปรากฏในภายหลังว่า กลุ่มคนที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันในสาธารณรัฐประชาชนจีน ได้อพยพตามกลุ่มแรกๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ก่อน และกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยก่อนก็จะไปชักชวนเครือญาติ หรือคนที่รู้จักเข้ามาอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง ทำให้ระบบความสัมพันธ์เกาะเกี่ยวกันประหนึ่งเป็นเครือญาติ เป็นกลุ่มเป็นก้อนเดียวกันอย่างเหนียวแน่น สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจของตลาดได้อย่างกว้างขวาง และมั่นคงในเวลาต่อมา

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างชาวตลาดสามชุกกับชุมชนอื่นๆนอกตลาด นอกจากการติดต่อค้าขายแล้ว ก็ยังมีปฏิสัมพันธ์ไปมาหาสู่กันในงานพิธีต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวชนาค งานศพ งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า งานขึ้นบ้านใหม่ ในการเข้าร่วมงานนั้น จะมีการชักชวนกันโดยแต่ละบ้านก็จะส่งหัวหน้าครอบครัวหรือตัวแทนเข้าร่วมงาน และมักจะนำเงินหรือสิ่งของตามความเหมาะสม เข้าไปสนับสนุนการจัดงานของเจ้าภาพ ถ้าเป็นงานบุญ เช่น งานฉลองอุโบสถ ชาวบ้านจะเกณฑ์คนในชุมชน หรือไม่ก็นำสิ่งของที่ทำได้ในท้องถิ่นบรรทุกใส่เกวียนและเรือ เช่น ข้าวสาร มะพร้าว ถั่วฝักยาว อ้อย หนุ่ย เป็ด ไก่ เข้าไปช่วยในการจัดงาน หากชุมชนใดที่ตั้งอยู่ในระยะที่ห่างไกลไม่สามารถเดินทางเข้าไปช่วยได้สะดวก ชาวบ้านก็จะส่งตัวแทนเพื่อนำเงินที่ได้จากการเรียไถ่ภายในชุมชน หรือสิ่งของที่ทำเป็นต่อการจัดงานเข้าไปช่วยเหลือแทน

๑.๕ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ

ตลาดสามชุกเป็นตลาดที่มีความเชื่อและศรัทธาต่อศาลเจ้าพ่อหลักเมืองประจำชุมชนเป็นอย่างมาก ด้วยเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่คอยปกป้องคุ้มครองดูแลชุมชนให้มีความสุข รอดพ้นจากภัยพิบัติทั้งปวง และถ้าผู้ใดให้ความเคารพศรัทธา และประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมแล้ว ก็จะพบความสุข ความเจริญ จะทำการสิ่งใดก็จะประสบความสำเร็จเสมอ ความเชื่อดังกล่าวได้รับการปลูกฝัง ถ่ายทอดจนเป็นวิถีปฏิบัติมาอย่างยาวนาน

๑) ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก

ประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวจีนที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา จะขาดเสียมิได้ คือ การสร้างศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เมื่อมีการก่อตั้งชุมชนใหม่ ดังนั้นเมื่อมีการก่อสร้างตลาดสามชุกขึ้นมา ก็ต้องมีการสร้างศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เพื่อเป็นสิ่งสักการบูชา เพื่อความเป็นสิริมงคลของตลาด เป็นสถานที่กราบไหว้ ขอพรในการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ สุข ความเจริญรุ่งเรือง และที่พึงพิงทางจิตใจ ในยามที่ต้องการแก้ไขปัญหาอุปสรรค

ต่างๆ ให้ผ่านพ้นลุล่วงไป นับเป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณที่สำคัญของชุมชนชาวจีน และผู้เคารพศรัทธา ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล

สำหรับผู้มีบทบาทสำคัญในการก่อสร้างศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก หลังจากที่ได้มีการก่อสร้างตลาดในช่วงแรก ได้แก่ เจ้าของตลาดสามชุกในขณะนั้นประกอบด้วย ชุนจ้านจิ้นารักษ์ เถ้าแก่เบี้ยว แซ่เจ็ง และเถ้าแก่เนียม แซ่ไคว้ เป็นผู้อัญเชิญเอ้ารูปจากศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสุพรรณบุรี มาไว้ในกระถางรูปใหม่ มีชื่อจีนว่า “เจี้ย ปิง เถ้า กง” ดำเนินการด้วยประเพณีโบราณจนแล้วเสร็จ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ตั้งอยู่หน้าท่าเรือบริษัทระหว่าง ซอย ๒ และ ซอย ๓

ภาพที่ ๑๔ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก (เดิม)

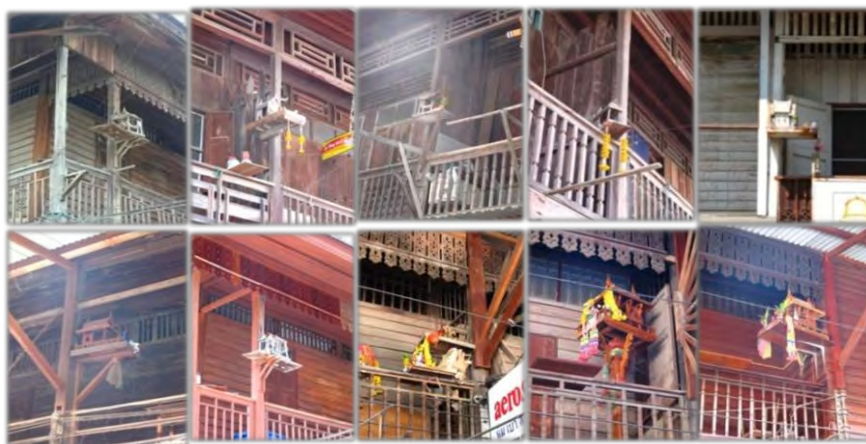
ภาพที่ ๑๕ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก (ปัจจุบัน)

จากคำบอกเล่าของหลากหลายคนในชุมชนได้ความว่า ในอดีตตลาดสามชุกเป็นท่าเรือ ผู้คนที่เดินทางผ่านไป-มาได้มากราบไหว้ขอพรให้เจริญรุ่งเรือง เดินทางโดยปลอดภัย อยู่เย็นเป็นสุข ซื้อง่ายขายคล่อง เมื่อสมปรารถนา ก็บอกเล่าต่อกันมา ทำให้เป็นที่สักการบูชามาจนถึงปัจจุบันนี้ และยังมีความเชื่ออีกว่า ศาลเจ้าพ่อยังศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องการคุ้มครองภัยจากไฟไหม้อีกด้วย หน้าศาลเจ้ามีโคมไฟประจำศาลเจ้าเรียกว่า “ที ตี เต็ง” ในศาลเจ้ายังมีเครื่องเสี่ยงทายและทำนาย ได้แก่ ปวย (ปวย เป็นไม้ประคบคู่ ถ้าเป็นเรื่องดี ปวย จะแสดงคู่ตรงกันข้าม คือคว่ำอัน หงายอัน) และกระบอกเข็มซีเป็นเครื่องทำนายดวงชะตาตามความเชื่อของชาวจีน ตรงข้ามศาลเจ้าเป็นที่ตั้ง “ที ตี แป๋ ป้อ” เพื่อแสดงความเคารพฟ้าดิน พ่อแม่ และไฉ่ ๆ กันมีที่เผากระดาษเงินกระดาษทองให้บรรพบุรุษเพื่อแสดงความกตัญญูอีกด้วย ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุกจะมีการจัดงานปีละ ๒ ครั้ง คือ ตอนปลายปีหรือในช่วงเดือนมกราคมของทุกปีซึ่งจะเป็นจิวแก่นัน และครั้งที่สองจะจัดในช่วงเดือนพฤษภาคม เป็นงานจิวประจำปี ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุกนั้นถือเป็นศูนย์รวมจิตใจ แล้วทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน จากการที่ชาวสามชุกจัดกิจกรรมไหว้ศาลเจ้าพ่อเป็นประจำทุกปี เป็นจุดกำเนิดในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวชุมชนตลาดสามชุกในการจัดกิจกรรม

ประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อนี้ สะท้อนถึงการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างโลกความเป็นจริงของชุมชน กับความเชื่อที่นอกเหนือการควบคุม ในกรณีชุมชนตลาดสามชุกก็เช่นเดียวกัน ชุมชนมีความเชื่อว่า สามชุกมีวันนี้ได้ เพราะเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุกเป็นส่วนหนึ่งที่คลั่งคลั่งให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นจังหวัด โอกาสในการดำเนินงาน ซึ่งบางเรื่องดูเหมือนว่าไม่มีทางออก แต่ก็มีปรากฏการณ์ที่เหนือความคาดหมาย ทำให้ชุมชนสามารถผ่านพ้นมาได้

๒) ศาลพระภูมิ

การตั้งบ้านเรือนในตลาดสามชุกจะพบว่าบ้านเรือนแต่ละหลัง จะมี ศาลพระภูมิตั้งอยู่บนชั้น ๒ ของบ้าน ซึ่งแตกต่างจากที่อื่น และคำตอบที่ได้ จากคุณป้าร้าน “บุญช่วยหัตถกิจ” ซึ่งขายนาฬิกาโบราณ ว่าการที่ชาวสามชุกในแถบจะทุกบ้านจะตั้งศาลพระภูมิไว้บนชั้น ๒ ของบ้านตนเอง ก็เนื่องจากความคิด ๒ อย่าง อย่างแรก ในเรื่องของพื้นที่ที่จำกัด ไม่เพียงพอ และอีกความคิดหนึ่งก็คือ ความเชื่อที่ว่าห้ามไม่ให้แสงเงาของบ้านปิดทับเงาของศาลพระภูมินั่นเอง นอกจากนี้ท่านยังเพิ่มเติมอีกว่าคนสามชุกในอดีตมีทั้งคนไทยและคนจีนอยู่ร่วมกัน เรื่องความเชื่อต่างๆ จึงผสมผสานกันทั้งความเชื่อของไทยและจีน อย่างบ้านท่านก็มีการตั้งศาลพระภูมิและตั้งจูเอี้ยะ(เจ้าที่) มีความเชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าบันไดบ้านต้องอยู่ทางทิศเหนือของบ้าน เพื่อที่จะเป็นการกวาดเงินกวาดทองเข้าบ้าน

ภาพที่ ๑๖ ศาลพระภูมิของชาวชุมชนสามชุก ซึ่งจะตั้งอยู่บริเวณชั้น ๒ ของบ้าน

๓) ภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาของชุมชนตลาดสามชุกในยุคนี้คือ การพัฒนาชุมชนที่เป็นย่านการค้า ให้ขึ้นมาเป็นตลาด และสามารถบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านการก่อสร้าง การค้าขาย เป็นการวางฐานเศรษฐกิจของชุมชนให้เติบโตใหญ่ขึ้นในเวลาต่อมา

ด้านสถาปัตยกรรม ชุมชนตลาดสามชุกมีการก่อสร้างอาคารห้องแถวไม้ ตั้งฉากกับแม่น้ำ มีลวดลายฉลุบริเวณช่องลมที่สวยงาม เรียกว่า ลายขนมปังขิง มีทั้งหมด ๑๕ ลาย

ภาพที่ ๑๗ ลวดลายฉลุบริเวณช่องลม “ลายขนมปังขิง” ซึ่งมีทั้งหมด ๑๕ ลาย

๒. ยุครุ่งเรือง (หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ – พ.ศ. ๒๕๒๐)

๒.๑ ปรากฏการณ์สำคัญ

จากการเติบโตตลาดสามชุกในช่วงหลังทศวรรษ ๒๔๖๐ เป็นต้นมาส่งผลให้ตลาดสามชุกกลายเป็นย่านการค้าที่มีผู้คนรู้จักอย่างกว้างขวางในฐานะตลาดประจำอำเภอที่อุดมไปด้วยสินค้ามากมายหลายชนิด ทั้งสินค้าประจำท้องถิ่น สินค้าจากต่างถิ่น และกรุงเทพมหานคร ยิ่งนับวันตลาดแห่งนี้ยิ่งทวีความเจริญขึ้นเรื่อยๆ เมื่อย้อนกลับไปดูจะพบว่าสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญรุ่งเรืองของตลาดสามชุกในช่วงเวลาดังกล่าว ได้แก่

๒.๑.๑ การอพยพของชาวจีนในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

การอพยพของชาวจีน ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมาได้ส่งผลให้ตลาดสามชุกเกิดการขยายตัวขึ้นอย่างมาก เนื่องจากเป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการค้าในตลาด และในต่างถิ่น ทำให้กลไกการตลาด มีทั้งฐานะผู้ผลิต ผู้ค้า ผู้ขาย ผู้บริโภค ชาวจีนที่อพยพเข้าสู่ตลาดสามชุก มีอยู่ ๒ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มแรก เป็นชาวจีนที่เคยค้าขายทางเรือ เมื่อได้แล่นเรือขึ้นเหนือล่องใต้ผ่านชุมชนต่างๆ ทำให้รู้ได้ว่าที่ใดเหมาะสมที่จะตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน ในขณะที่ทำการค้าขายอยู่ในเรือ นั้น ก็ได้มีการสะสม

ทุนที่ละเล็กละน้อยจนเป็นกอบเป็นกำแล้ว จึงได้อพยพขึ้นฝั่งที่ตลาดสามชุก ซึ่งเป็นแหล่งการค้าที่สำคัญในยุคนั้น และเริ่มประกอบอาชีพตามกำลังความสามารถและทุนที่มีอยู่ เช่น เปิดร้านขายของ ซึ่งพบว่าซื้อขายคล่องกิจการดีขึ้นตามลำดับ รู้ไปถึงชาวเรือที่เคยค้าขายอยู่ด้วยกัน จึงได้อพยพตามกันมา

กลุ่มที่สอง เป็นชาวจีนอพยพที่มาจากต่างถิ่น กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่แสวงหาความหวังใหม่เพื่อชีวิตที่ดีกว่า จำแนกได้ ๔ กลุ่ม คือ

๑) กลุ่มที่เข้ามาจากการแต่งงาน กับชาวตลาดสามชุก

๒) กลุ่มที่เข้ามาแสวงหาที่ทำกินใหม่ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีหลักแหล่งทำมาหากินอยู่ก่อนแล้ว แต่ที่ทำมาหากินเดิมค้าขายไม่คล่องตัว เมื่อได้รับคำบอกเล่าต่อกันมาถึงกิตติศัพท์การค้าขายดีของตลาดสามชุก จึงได้อพยพเข้ามา

๓) กลุ่มที่หนีโจรผู้ร้ายในท้องถิ่น ในสมัยนั้นบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีนจะมีโจรชุกชุมมาก เล่ากันว่าก่อนที่จะทำการปล้น จะมีการประกาศว่า ไ้เสีย...จะมาปล้น บางครั้งก็เขียนใส่กระดาษมาแปะไว้ ทำให้เป็นที่หวาดกลัว และทำให้ผู้คนคิดหาหนทางที่จะไปอยู่ที่ใหม่ ในช่วงนั้นตลาดสามชุกเป็นที่รู้จักกันว่าค้าขายดี จึงทำให้มีการอพยพเข้ามาอยู่ในตลาดสามชุก เนื่องจากมีเจ้าหน้าที่ดูแลรักษาเป็นอย่างดี ประกอบกับบางรายมีญาติมาตั้งรกรากอยู่ก่อนแล้ว

๔) กลุ่มที่หนีภัยสงคราม กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ประสบภัยจากการโจมตีในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ บริเวณดังกล่าวจะอยู่ในเขตกรุงเทพฯ จึงหนีภัยสงคราม มาอาศัยและประกอบอาชีพใหม่ที่ตลาดสามชุก

จะเห็นได้ว่าการอพยพของชาวจีนเข้าสู่ตลาดสามชุก ประกอบด้วยคนหลายกลุ่มอาชีพหลายประสบการณ์ และความสามารถ แต่ด้วยความที่เป็นคนจีนที่ชอบค้าขาย จึงทำให้มีความชำนาญทางการค้า มีความอดทน และแสวงหาช่องทางการทำมาหากิน กลุ่มที่มีการอพยพนี้ถือได้ว่าเป็นกลุ่มก้าวหน้า กลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการขยายกิจการค้าของตลาดสามชุกเป็นอย่างมาก มิใช่เพียงอาณาเขตสามชุกเท่านั้น แต่ได้ขยายเครือข่ายโยงใยไปตามจังหวัดต่างๆ ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และลุ่มแม่น้ำแม่กลองด้วย เช่น พระนครศรีอยุธยา นครปฐม นครสวรรค์ ราชบุรี และกรุงเทพฯ เป็นต้น

๒.๑.๒ การคมนาคมสมัยใหม่ (การพัฒนาระบบชลประทาน)

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ กรมทำน้ำ หรือกรมชลประทานได้จัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในบริเวณลุ่มน้ำท่าจีน เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านในท้องถิ่นเกี่ยวกับการชลประทาน การระบายน้ำ การป้องกันน้ำท่วม การกักเก็บน้ำ สำหรับใช้ในการเกษตรและการคมนาคมทางน้ำ ซึ่งประกอบไปด้วยโครงการต่างๆ ซึ่งกระจายไปตลอดลุ่มน้ำท่าจีน สำหรับจังหวัดสุพรรณบุรี ได้มีการวางแผนโครงการชลประทานแม่น้ำสุพรรณบุรี ทั้งลำน้ำ เริ่มจากโครงการแรก คือ โครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำโพธิ์พระยา อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัด

สุพรรณบุรี สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ แล้วเสร็จในปี ๒๕๐๕ ต่อมาก็มีโครงการสร้างประตูระบายน้ำชลมารคพิหารณ์ และโครงการประตูเรือสัญจรชลมารคพิหารณ์ ซึ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จมายังประตูระบายน้ำชลมารคพิหารณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๘) โครงการประตูระบายน้ำพระยาบันลือ และโครงการประตูระบายน้ำเจ้าเจ็ด – บางยี่หน สร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ โครงการทั้งหมดได้ส่งผลให้การคมนาคมทางน้ำ และการผลิตพืชผลทางการเกษตรภายในลุ่มน้ำสุพรรณบุรี ขยายตัวควบคู่กันมาโดยตลอด

ภาพที่ ๑๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จมายังประตูระบายน้ำชลมารคพิหารณ์

ภาพที่ ๑๙ ประตูระบายน้ำชลมารคพิหารณ์

ภายหลังการก่อสร้างประตูระบายน้ำชลมารคพิหารณ์และประตูเรือสัญจรชลมารคพิหารณ์ ทำให้การคมนาคมทางน้ำในลุ่มน้ำท่าจีนขยายตัว เพราะการเดินทางเข้าออกกลุ่มน้ำท่าจีนสามารถกระทำได้ง่ายและสะดวกขึ้น การสัญจรทางน้ำจึงคลาคล่ำไปด้วยเรือน้อยใหญ่ไม่ขาดสายมีทั้งเรือบรรทุกข้าวเปลือก เรือบรรทุกทราย เรือโยง เรือแม่เหล็ก เรือแดง เรือบรรทุกขนส่งสุพรรณฯ เรือยนต์ เรือพาย เรือสำปั้น เรือกลไฟ ฯลฯ ได้มีการคำนวณคร่าวๆ ถึงปริมาณเรือเข้าออกประตูเรือสัญจรชลมารคพิหารณ์ คิดแล้วไม่น่าจะน้อยกว่าสามร้อยลำต่อวัน จากปริมาณเรือที่สัญจรไปมาจำนวนมากนั้น ส่งผลต่อการขยายตัวทางการค้าของตลาดสามชุกด้วย เพราะการเดินทางเข้าออกกลุ่มน้ำท่าจีนโดยใช้ประตูเรือสัญจรชลมารคพิหารณ์นั้น ย่อมต้องผ่านท่าหน้าบริเวณตลาดสามชุก ประกอบกับการเดินทางเข้าออกประตูดังกล่าว เรือต้องจอดรอเพื่อผ่านประตูเรือสัญจรชลมารคพิหารณ์ จึงทำให้ตลาดสามชุกเป็นจุดหนึ่งในการพักเรือที่ขึ้นล่องในลุ่มน้ำท่าจีน ทำให้บริเวณท่าหน้าด้านหน้าตลาดสามชุกเต็มไปด้วยพ่อค้าแม่ค้าที่ขายของให้กับผู้โดยสารที่แวะที่ท่า การค้าขายเป็นไปอย่างคึกคัก ส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางการค้าและอาคารบ้านเรือนในตลาดสามชุกอย่างรวดเร็ว (สัมภาษณ์ พิชัย ไม่หวาด, ๒๕๕๓)

นอกจากนี้การเติบโตของบริษัทรถยนต์เรือขนส่งสุพรรณฯ ซึ่งอำนวยความสะดวกในการรับ-ส่งผู้โดยสารที่สัญจรทางน้ำไปยังชุมชนต่างๆ ได้รับความนิยมนำพาหลาย ทำให้ผู้คนเดินทางไปยังตลาดสามชุกสะดวกสบายขึ้น ผู้คนจากต่างถิ่นจึงเดินทางเข้ามายังตลาดสามชุกไม่ขาดสาย

ผลจากการขยายระบบชลประทานดังกล่าว ทำให้ตลาดสามชุกสามารถขยายเครือข่ายทางการค้าออกไปไกลทั้งลุ่มน้ำท่าจีนและลุ่มน้ำอื่นๆ ได้อย่างมากมาย

ภาพที่ ๒๐ เรือแดงที่ใช้สัญจรของชาวสามชุก

ภาพที่ ๒๑ บรรยากาศบริเวณท่าเรือแดง

๒.๑.๓ การเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรม

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้มีการก่อตั้งโรงงานน้ำตาลที่บ้านบางขวก ตำบลย่านยาว อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นโรงงานผลิตน้ำตาลทรายขาวพิเศษแห่งแรกของภาคตะวันตก ในสมัยนั้นเป็นโรงงานน้ำตาลที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของเอเชีย ปัจจุบันยังคงผลิตน้ำตาลอยู่ รวมทั้งมีการสร้างโรงสีข้าวขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในย่านชุมชน จำนวน ๓ โรง ได้แก่ โรงสีบน โรงสีกลาง และโรงสีล่าง

ภาพที่ ๒๒ โรงงานน้ำตาลสุพรรณบุรี

ภาพที่ ๒๓ โรงสีล่าง (โรงสีชัยบุรี)

การที่มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ข้างต้น เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าในพื้นที่รอบๆ สามชุกจะต้องมีปริมาณการผลิตอ้อยและข้าวจำนวนมาก เพื่อป้อนทั้งโรงงานน้ำตาล และโรงสีข้าวเหล่านั้น นอกจากนี้ยังมีอู่ต่อเรือ หรือที่เรียกว่า “คานเรือ” ถึง ๒ แห่งด้วยกัน

นอกจากตัวบ่งชี้ดังกล่าวแล้วยังแสดงถึงตัวบ่งชี้กำลังแรงงานที่ต้องใช้ในภาคการเกษตรดังกล่าวก็มีจำนวนมากเช่นกัน และตัวบ่งชี้ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ระบบการเงินการธนาคารซึ่งเป็นผลมาจากกลไกการซื้อขายซึ่งมีทุกระดับ ตั้งแต่ระดับการซื้อขายจากชาวไร่ ชาวนา การซื้อขายของพ่อค้าคนกลางไปยังโรงงาน และโรงสี การซื้อขายระหว่างหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ค่าจ้างแรงงาน ค่าขนส่ง ค่าอุปกรณ์ในการผลิต ฯลฯ การซื้อขายซึ่งเชื่อมโยงกันเป็นระบบและมีจำนวนมหาศาลเช่นนี้ จำเป็นต้องมีสถาบันการเงินเข้ามาให้บริการ ในทำนองเดียวกันการที่ธนาคารจะจัดตั้งสาขา ณ ที่แห่งใดก็จะต้องประเมินถึงปริมาณเงินหมุนเวียน และสถานที่สะดวก มีความมั่นคงปลอดภัยในการให้บริการและการเดินทาง ซึ่งปรากฏว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีธนาคารเปิดทำการในตลาดสามชุก จำนวน ๙ แห่ง คือ

- ๑) ธนาคารนครหลวงไทย
- ๒) ธนาคารกรุงไทย
- ๓) ธนาคารกรุงเทพ
- ๔) ธนาคารเอเซีย
- ๕) ธนาคารศรีนคร
- ๖) ธนาคารออมสิน
- ๗) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

การที่ตลาดสามชุกมีธนาคารถึง ๙ แห่ง เป็นตัวบ่งชี้ถึงธุรกิจการค้าในตลาดสามชุกว่ามีปริมาณเงินหมุนเวียนจำนวนมาก ซึ่งมีทั้งธุรกิจการค้าขนาดเล็ก ซื้อมาขายไป ธุรกิจขนาดกลาง ร้านค้าที่มีเครือข่ายในชุมชน ธุรกิจขนาดใหญ่ ที่มีทั้งธุรกิจการเกษตรและธุรกิจด้านอุตสาหกรรม

จึงเห็นได้ว่า “สามชุก” มิได้เป็นเพียงตลาดซื้อขายจับจ่ายใช้สอยธรรมดาของชุมชนย่านนี้เท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางของธุรกิจภาคการเกษตรที่ครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางอีกด้วย

๒.๑.๔ การขยายตัวทางกายภาพ

จากกระแสความเจริญที่ไหลบ่าเข้ามายังตลาดสามชุก ทั้งปริมาณการค้าขายและจำนวนผู้เข้ามาทำมาหากิน ทำให้อาคารที่ปลูกสร้างอยู่เดิมของตลาดสามชุกไม่สามารถรองรับปริมาณการไหลบ่าดังกล่าวได้ จำเป็นต้องมีการขยายตัวทางกายภาพเพื่อรองรับปริมาณการค้าขายสินค้าและผู้ประกอบการรายใหม่ที่เพิ่มขึ้น โดยมีการขยายตัวทางกายภาพด้านต่างๆ ดังนี้

๑) การขยายตัวของอาคารบ้านเรือนในตลาด ห้องแถวแรกที่มีการก่อสร้างเริ่มที่ซอย ๒ ที่เราเรียกกันว่าอาคารสายหยุด อยู่ติดกับลานโพธิ์ แล้วขยายมาที่ซอย ๑ ซอย ๓ ซอย ๔ ซอย ๕ และ ตลาดยายจูตามลำดับ

๒) การขยายตัวบริเวณท่าน้ำ จากเดิมบริเวณหัวตลาดในช่วงก่อนสงครามครั้งที่ ๒ จะมีเพียง ๓ ท่า คือ ท่าที่ ๑ (ซอย ๑) ท่าที่ ๒ (ซอย ๒) และท่าที่ ๓ (ด้านหน้าศาลเจ้า) ได้ขยายเพิ่มขึ้นอีก ๓ ท่า รวมทั้งหมดเป็น ๖ ท่า โดยแต่ละท่าจะมีหน้าที่แตกต่างกันดังนี้

ท่าที่ ๑ บริเวณซอย ๑ เป็นท่าเรือแท็กซี่

ท่าที่ ๒ บริเวณซอย ๒ เป็นท่าเรือส่ง ทำหน้าที่ขนส่งสินค้าไม่ว่าจะเป็นอุปโภคบริโภค จำพวกของ โขห่วย หรือสินค้าที่เป็นในชีวิตประจำวันทุกชนิดมักมาจอดทำที่นี่ เพื่อจัดส่งสินค้าไปให้ร้านค้าในตลาด หรือไปรับคำสั่งซื้อสินค้าของร้านค้าในตลาด ส่วนใหญ่ต้องจอดค้างคืนรอจนกว่าจะค้าขายเสร็จ ก่อนที่จะขึ้นไปขายต่อยังตอนบนของแม่น้ำท่าจีน อย่างเช่น ตลาดประตุน้ำ ตลาดบ้านทิง ตลาดนางบวช ตลาดท่าช้าง ตลาดหันคา หรือตลาดสามง่าม ท่าโบสถ์ เป็นต้น

ท่าที่ ๓ บริเวณตรงหน้าศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก เป็นท่าเรือสีแดงเลือดหมูของบริษัทสุพรรณฯ ขนส่ง จำกัด เรียกว่าท่าเรือบริษัท ซึ่งท่านี้จะพิเศษกว่าทุกท่า เพราะจะมีโป๊ะสำหรับขายตัวโดยสาร และสถานที่ขนถ่ายสินค้าก่อนขึ้นขบวนและแข็งแรง

ท่าที่ ๔ บริเวณปลายสุดของซอยที่ ๓ เป็นท่าเรือแดง (ท่าเรือโดยสาร)

ท่าที่ ๕ บริเวณปลายซอยที่ ๔ เป็นท่าเรือรับจ้าง เช่น เรือหางยาว เรือแท็กซี่ อาจมีบางครั้งที่เป็นเรือขนส่งสินค้าเข้ามาจอด

ท่าที่ ๖ บริเวณซอยที่ ๕ เป็นท่าถ่านของนายเจริญ เรียกกันว่า “ท่านายเจริญ” เป็นท่าที่ขนส่งสินค้าหนักหรือใช้เวลาในการขนส่งนาน เช่น ถ่าน เครื่องปั้นดินเผา โอ่ง มะพร้าว ถ่าน เป็นต้น

ส่วนร้านค้าต่างๆ ภายในตลาดที่เกิดการขยายตัว ส่วนใหญ่จะเป็นในลักษณะของการรวมกลุ่มเป็นย่านการค้าย่อยขึ้น โดยในช่วงเวลาดังกล่าว พบว่ามีร้านค้าหลายร้านได้ทำการค้าขายในลักษณะเดียวกันตั้งอยู่ในละแวกเดียวกันหลายแห่ง

๓) การขยายตัวของส่วนราชการ สถาบันสงฆ์ สถานศึกษา

ในช่วงก่อนทศวรรษ ๒๕๒๐ ได้มีการก่อสร้างสถานที่ราชการที่สำคัญหลายแห่ง ได้แก่ ที่ว่าการอำเภอสามชุก บริเวณที่ว่าการอำเภอสามชุกเป็นศูนย์ราชการของอำเภอสามชุก ประกอบไปด้วย

- ที่ว่าการอำเภอสามชุก
- สถานีตำรวจภูธรสามชุก
- สุศาลา

- หอประชุมอำเภอสามชุก
- สหกรณ์ไม่จำกัดสินใจ
- ห้องสมุดประชาชน
- สำนักงานที่ดิน
- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข

ภาพที่ ๒๔ สถานีตำรวจภูธรสามชุก (หลังเก่า)

ภาพที่ ๒๕ สุขศาลา (สถานีอนามัย)

ภาพที่ ๒๖ ห้องสมุดประชาชน (หลังเก่า)

ภาพที่ ๒๗ ไปรษณีย์สามชุก (หลังเก่า)

ในปีพ.ศ. ๒๔๘๐ มีการสร้างโรงเรียนนิกรนราธิวาสศึกษา เป็นโรงเรียนประชาบาล ซึ่งสร้างโดยขุนนิกรนารักษ์ ตั้งอยู่บริเวณบ้านพักตำรวจในปัจจุบันต่อมาย้ายและเปลี่ยนชื่อ เป็นโรงเรียนอนุบาลสมเด็จพระวันรัตในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้มีการสร้างวัดใหม่เป็นวัดประจำอำเภอสามชุก ชื่อ วัดรัตนโกคาราม ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดใหม่ ต่อมาในปี ๒๕๑๐ มีการเปลี่ยนชื่อเป็นวัดวิมลโกคาราม ตามชื่อสกุลผู้บริจาคที่ดินเพิ่มเติมคือ “นายสด อ่อนวิมล”

จากลักษณะการขยายตัวด้านกายภาพต่างๆ ของตลาดสามชุกและละแวกใกล้เคียง ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวตลาดสามชุกมากขึ้นเช่นกัน

๒.๒ วิถีชีวิต

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ – ทศวรรษ ๒๕๒๐ การขยายตัวของการค้าข้าวและอ้อย ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนตลาดสามชุกอย่างมาก บรรยายกาสอบอวลไปด้วยการค้า มีผู้คนมากหน้าหลายตาเข้ามาเดินขวักไขว้ในตลาด เดินซื้อเครื่องมือการเกษตร เครื่องจักสาน เสื้อผ้า เครื่องใช้ไฟฟ้า น้ำมันก๊าด น้ำมันเบนซิน ของโซห่วย ของเล่นเด็ก พืชผลการเกษตร ขนม ยา และทองคำ เป็นต้น ภาพเก่าเหล่านี้มักจะได้รับการบอกเล่าจากผู้ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น ลุงอำพล วีระบุตร (๒๕๕๓) ย้อนอดีตให้ฟังว่า

“ผมเกิดปี พ.ศ. ๒๔๗๔ จำความได้ว่า สมัยนั้นมันไม่เหมือนสมัยก่อน เพราะสมัยก่อนคนเยอะมาก อย่างคนหนองหญ้าไซ เขาชี้จักรยานคันใหญ่ๆ มาซื้อของ ก็เอารถฝากไว้ที่บ้านผม คนต้องมาที่นี้ก่อน มีสินค้าทุกอย่าง ร้านขายยานี่เปิดสามทุ่มเป็นอย่างต่ำ ร้านทองนี่เปิดสามทุ่มเหมือนกัน ลองคิดดูร้านทองต่างจังหวัดเปิดสามทุ่ม ขายไม่กลัวเลย ไม่ต้องมีไฟราวเลย เขาขายของกันบ้านใครบ้านมัน ใครมีไฟหน้าบ้านก็เปิดกันสว่างไปทั้งซอย สมัยก่อนมีหนังทางเรือ มีโรงค้าถ่านเทียบกันไม่ได้หรอกกับสมัยนี้ ร้านตัดผมนี่อยู่บนชั้นสอง หายากนะร้านตัดผมอยู่บนชั้นสองนะ”

นอกจากความคึกคักทั่วไปในตลาดแล้ว บรรยายาศที่บริเวณท่าน้ำก็ไม่แพ้กัน กล่าวคือ พ่อค้าแม่ค้า ต่างสาละวนกับการทำมาค้าขาย จนทำให้มีแต่เสียงดังแข่งแซ่ด้วยสำเนียงสุพรรณ จีน ไทย เต็มไปหมด บริเวณท่าน้ำทั้ง ๖ ท่า มีความคึกคักตลอดเวลา ตลาดค้าไปด้วยผู้คนมากกว่าบริเวณอื่นๆ เนื่องจากเป็นจุดค้าขายและจุดขนถ่ายสินค้า และผู้คน เช่น บริเวณท่าน้ำศาลเจ้า หรือท่าเรือบริษัท ซึ่งเป็นท่าหลักที่ความเจริญจากกรุงเทพฯ เข้ามาถึงก่อน โดยเฉพาะเวลาประมาณสิบเอ็ดโมงครึ่งไม่เกินบ่ายโมงของทุกวัน เรือสองชั้นสีแดงเลือดหมูที่เรียกว่า “เรือบริษัทฯ จากท่าเตียนในกรุงเทพฯ จะมาถึงท่าดังกล่าว จึงทำให้เห็นผู้โดยสารทั้งที่เป็นชาวสามชุก กรุงเทพฯ และที่มาจากที่อื่นๆ ต่างเดินขวักไขว้ และหอบข้าวของพะรุงพะรังบริเวณนั้น ในขณะเดียวกันสินค้าใหม่ที่เพิ่งออกวางตลาดในกรุงเทพฯ ก็ได้ถูกนำมากับเรือบริษัทดังกล่าวด้วย รวมทั้งสินค้า ผัก ผลไม้ เฟอร์นิเจอร์ แป้ง ข้าวสาร น้ำตาล ของทะเล เครื่องสูบน้ำ เมล็ดพันธุ์พืช วัสดุก่อสร้าง หนังสือ แบบเรียน ฯลฯ

การทำมาหากิน

ดังได้กล่าวมาแล้ว ตลาดสามชุกในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึง ทศวรรษ ๒๕๒๐ มีการอพยพเข้ามาของชาวจีนหลากหลายอาชีพ ซึ่งมีความอดทน ขยัน เชี่ยวชาญ ชำนาญ และถนัดในการค้าขาย ทำให้สามารถสร้างตัวเป็นเจ้าของกิจการได้ในเวลาอันรวดเร็ว และขยายบทบาทในการเป็นเจ้าของกิจการเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ บางรายก็เข้าไปทำกิจการค้าแทนที่คนไทยที่อยู่เดิม ซึ่งในขณะนั้นคนไทยบางกลุ่มก็หันไปประกอบอาชีพทำท่าถ่าน ท่าข้าว ท่าไร่ ทำนา แทนการค้าขายในตลาด คนจีนกลุ่มนี้จึงกลายเป็นคนกลุ่มใหม่ที่มีบทบาททางการค้าแทนที่คนไทยตั้งแต่นั้นมา ขณะที่คนไทยก็ได้มีการขยับขยายไปทำกิจการที่มีความถนัดมากกว่า

ในช่วงเวลาดังกล่าวอาชีพค้าขายเป็นธุรกิจหลักของชุมชน แต่ก็มีอาชีพใหม่เกิดขึ้น คือ การประกอบอาชีพเกี่ยวกับ สถาบันบันเทิง และบริการ เนื่องจากในขณะนั้นปริมาณเงินหมุนเวียนในพื้นที่การเกษตรและอุตสาหกรรมมีจำนวนมาก กระจายไปยังชาวนา ชาวไร่ แม้ค้า ทำให้การดำเนินชีวิตมีเงินใช้จ่ายคล่องมือ มีรายได้มากขึ้น จึงหันไปหาความสะดวกสบาย ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย หาความสำราญตามแหล่งบันเทิงตามสมัยนิยมเพิ่มขึ้น สามชุกจึงกลายเป็นศูนย์รวมของผู้คนที่หลากหลาย ธุรกิจที่กว้างขวางใหญ่โต ตั้งแต่การค้าขายภายในชุมชน ไปจนถึง ธุรกิจพืชผลการเกษตร รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของธุรกิจการเงิน การธนาคาร ศูนย์รวมของทางราชการที่สำคัญอีกด้วย

๒.๓ ระบบความสัมพันธ์

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในตลาด ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงอยู่รวมกันเหมือนพี่เหมือนน้องอาศัยเกื้อกูล มีความรักใคร่ปรองดอง มีความรักความสามัคคี แต่ระดับความสัมพันธ์เริ่มเปลี่ยนไป คือ ไม่แนบแน่นเหมือนเดิม และมีลักษณะเชิงธุรกิจมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์อันดีของผู้คนในตลาดก็ยังคงมีให้แก่กันอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นคนไทย คนจีน หรือคนไทยเชื้อสายจีนก็ตาม โดยบุคคลสำคัญท่านหนึ่งที่คอยสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นในตลาดนั้น ได้แก่ เจ้าแก้ว แซ่เฮง หรือขุนจ่านจันจันรักษ์

นอกจากความสัมพันธ์ด้านอาชีพการงานแล้ว การพักผ่อนของชาวตลาดสามชุกโดยวิธีที่จู้จกรยานยังช่วยสร้างบรรยากาศ ความสัมพันธ์ที่ดีด้วย ดังคำบอกเล่าของ คุณราตรี โอภาส ซึ่งเล่าให้ฟังว่า

“การพักผ่อนทั่วไปของชาวตลาดสามชุก หนุ่มสาว ในรุ่นก่อนนิยมขี่จักรยานในตอนเย็นหลังจากเสร็จการทำงาน จี่จกรยานละไปตามลำคลองชลประทานขึ้นเหนือไป จนถึงประตูระบายน้ำชลมารคพิจารณา บริเวณนั้นร่มรื่น เป็นสนามหญ้า ปลุกต้นลำทม (ต้นลิลาวดี) อยู่หลายต้น ชาวบ้านจะนัดกันเอาข้าวใส่ปิ่นโต ไปรับประทานกันแถวริมคลองชลประทาน หรือประตูน้ำ เด็กๆก็จะเล่นน้ำริมเขื่อนกันอย่างสนุกสนาน ” (สัมภาษณ์ ราตรี โอภาส, ๒๕๕๓)

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในตลาดกับท้องถิ่นใกล้เคียง ส่วนใหญ่ยังคงเป็นไปในเรื่องของ การค้าขาย การร่วมแรง ร่วมใจ และการให้ความช่วยเหลือเป็นสำคัญ สายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันนี้มาจากการผูกพันในด้านการค้า และระบบเครือญาติและเครือข่ายทางการค้า ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว ชุมชนตลาดสามชุก มีการเชื่อมโยงเครือข่ายทางการค้าไปทั่วลุ่มน้ำท่าจีน และลุ่มน้ำอื่น

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในตลาดกับหน่วยงานราชการ เนื่องจากสถานที่ราชการ อยู่ติดกับตลาด ข้าราชการส่วนใหญ่ มีการไปมาหาสู่กันเป็นประจำ มักจะเข้ามาจับจ่ายใช้สอยและหาอาหารรับประทานในตลาดสามชุกเป็นประจำ จึงทำให้รู้จักและคุ้นเคยกับชาวตลาดเป็นอย่างดี เมื่อชาวตลาดมีงานก็จะเชิญนายอำเภอ และผู้กอง ร่วมเป็นเกียรติในงาน ความสัมพันธ์จึงมีลักษณะเคารพนับถือกัน หากทางราชการมี

กิจกรรมที่ต้องการความช่วยเหลือ ก็มักขอความร่วมมือจากชุมชน ชุมชนก็จะช่วยเหลือเป็นอย่างดีทั้งเรื่องแรงทุนทรัพย์ เช่น การก่อสร้างสะพานพรประชา ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยนายอำเภอสมพร กลิ่นพญา เป็นแกนนำในการสร้าง ด้วยเงินบริจาคทั้งสิ้น

ดังคำบอกเล่าของนางสุจินต์ คำรงค์เดชกุล ซึ่งเล่าว่า

“บ้านพักนายอำเภอ ตั้งอยู่ติดกับหอประชุมอำเภอ มีระแนงไม้ยาวไปตามแนวนอน ลักษณะเป็นบ้านชั้นเดียว กว้างใหญ่ ปลูกต้นไม้เต็มบริเวณบ้าน หน้าบันใดทางขึ้นเป็นต้นจำปี เวลาออกดอกจะขาวเต็มต้นไปหมด ท่านนายอำเภอจะใจดีให้เด็กเข้าไปเล่นในบ้านได้ ประตुरั้วบ้านจะไม่เคยปิด นอกจากเวลากลางคืน นายอำเภอใจดีทุกคน เช่น นายอำเภอสว่าง, นายอำเภอสมพร เข้าถึงประชาชน มักเดินมาทักทายทำความรู้จักกับชาวบ้านไม่ห่างเหิน เวลารับตำแหน่งใหม่ๆ ก็จะมาแนะนำตัว เวลาทีมงานของชาวบ้านก็จะมาร่วม มาช่วยงานเสมอ นอกจากบ้านพักนายอำเภอแล้ว ที่ว่าการอำเภอยังเป็นที่ชุมนุมของคนในตลาด”

ตามคำบอกเล่าของ นางชีวลิ่ง แซ่โล้ว ซึ่งเล่าว่า

“ที่ว่าการอำเภอ ไม่เพียงแต่เป็นแค่สถานที่ทำการของราชการเท่านั้น ในสมัยก่อนเมื่อประมาณเกือบ ๔๐ กว่าปีที่แล้ว นับว่าเป็นที่ชุมนุมของคนในตลาดทั้งหมด เพราะเมื่อแรกที่มีโทรศัพท์ นับว่าเป็นของใหม่มากที่ลานหน้าอำเภอ จะมีศาลาทำเป็นห้องสำหรับใส่โทรศัพท์ มีบานหน้าต่างเวลาเปิดออกมาจะเป็นหน้าจอโทรศัพท์ ด้านหน้าจะเป็นเก้าอี้หนัง ซึ่งทำจากคอนกรีต วางเรียงเต็มไปหมดไว้สำหรับชาวสามชุกมานั่งดูโทรศัพท์ทุกๆ ปี ในวันขึ้นปีใหม่ ตอนเช้าครูที่ลานหน้าอำเภอ ชาวตลาดสามชุก จะมาร่วมใจกันทำบุญตักบาตรพระกันอย่างพร้อมเพรียง ทางราชการจะจัดโต๊ะไม้เตี้ยๆ บางตัวเป็นโต๊ะเรียนหนังสือของเด็กๆ วางโดยรอบลานหน้าอำเภอ ทุกคนจะแต่งตัวกันอย่างสวยงาม หลังจากทำบุญตักบาตรแล้ว ก็จะยกมือทักทายพร้อมกับพูดคุยพรให้กันว่า สวัสดิปีใหม่ค่ะ/ครับ ดุจคงามมาก นอกจากนี้ในบางโอกาสดังกล่าวจะมีหนังกลางแปลงมาฉายให้ชม มีร้านค้าร้านขนมต่างๆ ตั้งร้านกันรอบรั้ว เช่น ร้านข้าวโพดคั่ว, ข้าวเกรียบว่าว ร้านกุยช่ายทอด มีโต๊ะตัวเล็กๆ ให้นั่งรับประทาน”

๒.๔ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ

โดยที่ชาวชุมชนตลาดสามชุกส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีน มีทั้งจีนแต้จิ๋ว จีนแคะ และจีนไหหลำ ตามลำดับ ชาวจีนเหล่านี้ล้วนสืบสายมาจากบรรพบุรุษที่อาศัยอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่ออพยพเข้ามาในประเทศไทย ก็ได้นำวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวจีนเข้ามา และปลูกฝังให้ลูกหลานได้ทำหน้าที่สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านั้น จากรุ่นสู่รุ่นหลาน จนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่สืบสานมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ประเพณีไหว้เจ้า ตรุษจีน สารทจีน การไหว้ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง งานงิ้ว การถือศีลกินเจ การแต่งงาน การฝังศพ การกราบไหว้บรรพบุรุษ และการไหว้พระจันทร์ เป็นต้น นอกจากกิจกรรมต่างๆ

ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีอีกกิจกรรมหนึ่งที่มีกระทำ เสมอในหมู่คนจีน คือ การพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน แล้วแต่ว่าจะอยู่ในย่านใด นางชีลิ่ง แซ่โล้ว เล่าให้ฟังว่า

“ในครั้งก่อนคนจีนที่อาศัยในตลาด จะไปพบปะพูดคุยกันตอนเย็นๆบริเวณหน้าอำเภอใกล้แม่น้ำ อยู่ด้วยกันจนมืดดึก เป็นประจำ โดยจะนำเก้าอี้ไปเอง หรือนั่งคุยที่ศาลาริมน้ำ ถึงไม่มีไฟฟ้าในบริเวณนั้นก็ไม่มีผิด เพราะเป็นลานโล่ง มีแสงจันทร์ส่องสว่าง”

นอกจากขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมที่ชุมชนได้ทำหน้าที่สืบทอดมาโดยตลอดแล้ว ชุมชนยังได้มีการผสมผสานวัฒนธรรมของไทยเข้ากับวิถีชีวิตประจำวัน และประเพณีต่างๆ ด้วย เช่น การแต่งกาย การกิน การทำบุญตักบาตร ไหว้พระ สวดมนต์

ภาพที่ ๒๘ บรรยายภาพงานแต่งในสมัยก่อน

๒.๕ ภูมิปัญญา

ด้วยวิถีชีวิตของชุมชนที่ทำมาค้าขายอยู่กับตลาด ซึ่งเป็นท่าเรือที่สำคัญ มีผู้คนสัญจรไปมา พลุกพล่าน พร้อมจับจ่ายใช้สอยในเรื่องอาหารการกิน ของกินของใช้ ภูมิปัญญาต่างๆ ที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมาก็ถูกนำมาแปลงเป็นสินค้าในการประกอบอาชีพสืบต่อกันมา ดังเช่นคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนดังนี้

แม่กิมลิ่ง สนธิซื่อสัตย์ : ย้อนอดีตให้ฟังว่า “เดินทางมาจากเมืองจีนเข้ามาอยู่ที่สามชุก ตั้งแต่อายุ ๒ ขวบ โดยพ่อแม่ยกให้เป็นลูกบุญธรรมของชาวสามชุกผู้หนึ่ง ก็เลยรู้สึกว่าเป็นคนสามชุก พ่อโตเป็นสาวก็พายเรือขายผัก พ่อแต่งงานก็เริ่มทำแกงและน้ำพริกขาย ยุคนั้นขายดีมากก็เลยมีคนทำขายตามมาอีกหลายเจ้า ตอนนั้นก็เลิกขายไปหมดแล้ว แต่ป้ายังคงทำขายอยู่ น้ำพริกและน้ำพริกแกงของป้าไม่ใส่สารกันบูด สารเจือปนใดๆ ทั้งสิ้น ก็เลยทำให้คนนิยม ถึงวันนี้ก็ขายมา ๕๐ ปีแล้ว”

ป้าเจลา สนธิซื่อสัตย์ : ลูกสาวแม่กิมลิ่งเล่าเพิ่มเติมว่า “ช่วยแม่ตำน้ำพริกแกงมาตั้งแต่จำความได้ เริ่มแรกเดิมทีก็ทำเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัว น้ำพริกที่ทำขายครั้งแรก คือ พริกแกงแดง ปัจจุบันทำน้ำพริก

แม่กิมลั้ง มีให้เลือกรวมมากมาย อาทิเช่น พริกแกงต่างๆ เช่น พริกแกงแดง พริกแกงเขียวหวาน พริกแกงพะเนียง และพริกแกงมัสมั่น ประเภทน้ำพริกก็มีทั้ง น้ำพริกเผา ซึ่งมีทั้งเผงดาและไมเผงดา น้ำพริกนรกป่า เป็นต้น”

ป้าเฉลา ยังบอกอีกว่าน้ำพริกจะขายดีช่วงเทศกาลต่างๆ เช่น เทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ เป็นต้น และที่สำคัญน้ำพริกที่นี้ไม่ได้สารกันบูดหรือสารใดๆ ปลอดภัยอีกด้วย

ป้าสมจิตร วัฒนาภรณ์ : เล่าให้ฟังถึง ขนมอร่อยของตลาดสามชุกว่า “ขนมที่ขายอยู่ในตลาดสามชุกเป็นของพื้นบ้านแท้ๆ สมัยป้าเด็กๆ จะมีป้าแม่้น ทำข้าวเม่านาย ข้าวเม่านายจะกรอบมาก กลับจากโรงเรียนจะขอเศษแป้งฝอยๆ มากินอยู่เสมอ นอกจากข้าวเม่านายแล้ว ยังมีขนมถ้วยที่มีรสชาติเป็นขนมไทยแท้ๆ นอกจากนั้นยังมีขนมเทียน ขนมขี้ผึ้ง ทองหยิบ ทองหยอด เม็ดขนุน ขนมเปียะ”

ครูทิวา กลิ่นหอมหวล : ถือเป็นคนต้นตำหรับของขนมหวาน อาหารอร่อยของตลาดสามชุก ไม่แพ้ใคร ครูทิวา เล่าให้ฟังว่า ทุกวันนี้สิ่งเหล่านี้หายากไปเยอะ นึกแล้วรู้สึกเสียดายอาหารบางอย่าง คนรุ่นหลังไม่รู้จักอย่าง “แกงบวน” คนรุ่นหลังน้อยคนที่เคยลิ้มรสชาติ แต่สมัยก่อนเราทำกินกันในครอบครัว เพราะเป็นอาหารไทยโบราณที่มีคุณค่าทางโภชนาการครบถ้วน

ป้าระเบียบ ยิ่งเจริญ : ได้ชื่อว่าเป็นสุดยอดฝีมือในการทำแกงบวน ได้เล่ากรรมวิธีการทำแกงบวนให้ฟังว่า “ได้สูตรมาจากคุณยาย เมื่อทำแกงบวนหรือทำอาหารแต่ละทีจะเป็นคนช่วยคุณยายตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมเครื่องปรุงจนอาหารสามารถรับประทานได้เลยทีเดียว เรียกว่าเป็นลูกมือคุณยายในครัวมาตลอด”

เมื่อถามถึงความหมายของคำว่า “บวน” มาจากคำว่าอะไร ป้าระเบียบ ก็ตอบแบบติดตลกว่า “คงมาจากการปรุงและวิธีการทำที่มีกระบวนการที่มากมาย ครั้นจะเรียก แกงกระบวน ก็ยาวไป” (ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายของคำว่า “บวน” ไว้ว่า ชื่อแกงชนิดหนึ่ง มีเครื่องในหมูต้ม ผัดกับเครื่องแกง มีหอมเผา กระเทียมเผา ข่า ตะไคร้ พริกไทย เป็นต้น ต้มกับน้ำคั้นจากใบไม้บางชนิด มีใบมะตูม มะขวิด เป็นต้น ทำให้แกงมีสีเขียวๆ มีรสหวาน เค็ม) จากนั้นคุณป้าก็พูดถึงเครื่องปรุงและวิธีการปรุงให้ฟัง

ขั้นตอนการเตรียมเครื่องแกงมี ตะไคร้ ข่า กระชาย กระเทียม หอม นำทั้งหมดหั่นแล้วคั่ว หรือเผาแล้วนำไปตำหรือบดรวมกับกะปิที่ต้องทอดก่อน บดรวมกันกับเครื่องแกง ในส่วนของน้ำที่ใช้ใบหญ้านาง ใบมะตูม ใบขี้เหล็ก (เพียงเล็กน้อย) บดแล้วคั้นเอาแต่น้ำ

ขั้นตอนการปรุง คือ นำเครื่องแกงที่เตรียมไว้ผัดโดยใช้กะทิผัดก่อนใส่ในน้ำที่เตรียมไว้ ใส่เนื้อหมูสามชั้น เครื่องในหมู เช่น กระเพาะ ดับ ไข่ เป็นต้น หรือ อาจใส่ขาหมูด้วยก็ได้ ปรุงรสด้วยน้ำตาลปีบ น้ำมะขามเปียก น้ำปลา ใส่ปลาอินทรีทอดโขลกใส่กึ่งแห้งลงไปด้วยแล้ว ชิมรสตามต้องการ แต่รสชาติของแกงบวนโบราณ ป้าระเบียบบอกว่าต้องหวานนำตามด้วยเปรี้ยวและเค็มตามลำดับ ขั้นตอนสุดท้ายคือใส่ใบมะกรูดและใบมะดันฉีกลงไปก่อนที่จะโรยด้วยพริกไทยป่นเป็นขั้นตอนสุดท้าย

ภาพที่ ๒๙ อาหารหลากหลายที่จำหน่ายในตลาดสามชุก

จึงเห็นได้ว่า หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึงทศวรรษที่ ๒๕๒๐ เป็นช่วงเวลาที่ชุมชนตลาดสามชุกมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ซึ่งเป็นผลมาจากการอพยพเข้ามาของชาวจีน การขยายตัวของระบบชลประทาน และการเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

๓. ยุคซบเซา (ประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๐ – พ.ศ. ๒๕๔๓)

๓.๑ ปรากฏการณ์สำคัญ

หลังปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมา ตลาดสามชุกได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาเส้นทางการคมนาคมทางบกของภาครัฐ การแบ่งเขตพื้นที่อำเภอสามชุกเดิมไปตั้งเป็นอำเภอหนองหญ้าไซ รวมทั้งการย้ายสถานที่ราชการที่มีบริเวณติดกับตลาดสามชุกออกไปตั้งยังทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔๐ นอกจากนี้นโยบายดังกล่าวของภาครัฐแล้ว กลยุทธ์การตลาดสมัยใหม่ที่สำคัญกับการบริการลูกค้า เช่นตลาดนัดซึ่งมีความหลากหลายของพ่อค้าแม่ค้า และประเภทของสินค้า สัจจรมุนเวียนไปเกือบจะทั่วทุกชุมชน ทำให้เกิดการสักระกั้นการค้าของตลาดสามชุก นอกจากนี้ก็ยังมีตลาดซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่ได้มีการจัดตั้งอำเภอหนองหญ้าไซขึ้น จึงทำให้สามชุกถูกแบ่งลูกค้าที่สำคัญออกไป นอกจากตลาดประจำอำเภอที่เกิดขึ้น ระบบการซื้อขายโดยพ่อค้าคนกลางก็เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นโดยพ่อค้าเหล่านี้จะทำหน้าที่ไปรับซื้อผลผลิตถึงพื้นที่การผลิต โดยที่ชาวบ้านชาวไร่ไม่ต้องนำผลผลิตไปขายยังตลาดเหมือนในอดีต ทำให้ตลาดสามชุกถูกลดบทบาทลง ทำให้ทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค พ่อค้าคนกลาง และบุคคลทั่วไป ไม่ต้องเข้ามายังตลาดสามชุกเหมือนเช่นเคย ดังคำบอกเล่าของคนที่อยู่ยุคนั้นว่า “เวียบเหงาเลย เรียกว่า นอนขาย แยมักเลยละถึงขนาดเรียกว่า โคม่าเลย อย่างเช่นบริเวณตลาด

เล่าแก่เบียร์ก็กรุงรังมาก มีของกองเรียกว่าเป็นรังหนู การค้าแม่กระทั้งเสาร์อาทิตย์ไม่มีเลย ปิดตาย เป็นที่เก็บของ มีร้านค้าแจ็กอ้าว ร้านป่าเหวียง แต่ใครมานั่งกินก็เรียกได้ ดูไม่จัดเลย หยากไต้เต็มไปหมด เอาแต่บริเวนตรงนี้ (ลานโพธิ์ปัจจุบัน) แต่ก่อนก็เหมือนป่า รกมาก มีต้นไม้ ต้นหญ้าเต็มไปหมดตรงต้นโพธิ์เป็นที่ทิ้งศาลเจ้าๆ พังๆ ของชาวบ้าน” (สัมภาษณ์ พิพัฒน์ โมญิตวิวัฒน์, ๒๕๕๓)

เมื่อเป็นเช่นนี้ พ่อค้าแม่ค้าในตลาดสามชุกที่เคยขายได้เป็นกอบเป็นกำในแต่ละวัน ส่วนหนึ่งไม่อาจทนสภาพดังกล่าวได้ ก็เริ่มอพยพออกไปหาที่ทำกินใหม่ ไม่เพียงแต่เท่านั้นผู้ที่ยังปักหลักค้าขายในตลาดก็ส่งลูกหลานเข้าไปเรียนหนังสือในกรุงเทพมหานครเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ตลาดสามชุกขาดแคลนทรัพยากรบุคคลที่จะทำหน้าที่สืบทอด จะมีก็เพียงแต่บุคคลที่มีความผูกพันกับตลาดและยืนหยัดที่จะอยู่เพื่อหาโอกาสพลิกฟื้นในอนาคตข้างหน้า เมื่อได้ประมวลเหตุ และปัจจัยต่างๆ แล้วพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ตลาดสามชุกตกอยู่ในสภาพขงเขามืออยู่ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) นโยบายของรัฐ ๒) การแข่งขันทางการค้า ๓) การอพยพออกจากตลาดสามชุก

๓.๑.๑ นโยบายของรัฐ

๑) การพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก

ภายหลังปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ภาครัฐได้มีนโยบายที่จะพัฒนาระบบสาธารณูปโภค และการคมนาคมทางบก โดยใช้การตัดถนนเข้าไปยังแหล่งทุรกันดาร เพื่อกระจายความเจริญเข้าไปยังพื้นที่เป้าหมาย การพัฒนาดังกล่าวได้กระจายเข้ามาถึงอำเภอสามชุก มีการตัดถนนเชื่อมโยงกับจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ด้วยแนวคิดที่ว่าถนนไปถึงที่ใด ก็จะนำความเจริญ ไปสู่ท้องที่นั้น แต่สำหรับตลาดสามชุกมิใช่เช่นนั้น กลับกลายเป็นว่า การตัดถนนได้นำความ เจริญและความมั่งคั่งค่อย ๆ ออกจากสามชุกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการปรับปรุงถนนสายสามชุก-หนองหญ้าไซ และนอกจากนี้การเปิดเส้นทางคมนาคมทางบกซึ่งมีความสะดวก รวดเร็วกว่าการคมนาคมทางน้ำ และถึงที่หมายได้ทุกจุด ต่างจากการคมนาคมทางน้ำ ซึ่งต้องอาศัยท่าเรือเป็นจุดเชื่อมต่อไปยังที่หมายต่าง ๆ ทำให้ประชาชนทั่วไปหันไปใช้การคมนาคมทางบกแทน ส่งผลให้การคมนาคมทางน้ำลดบทบาทลงอย่างสิ้นเชิง พร้อมกับการลดบทบาทของชุมชนตลาดริมน้ำ เช่น ตลาดสามชุก และตลาดอื่น ๆ ในเวลาต่อมา

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ -๒๕๔๐ ได้มีการก่อสร้างทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๔๐ (กรุงเทพฯ - ชัยนาท) เป็นถนน ๔ เลน และเป็นเส้นทางหลักในการติดต่อในระดับจังหวัดและภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะ กรุงเทพมหานคร เป็นเส้นทางที่ดีและสะดวกที่สุดในการเดินทาง ทำให้ลูกค้าเก่าของตลาดสามชุกมีโอกาสเลือกที่จะเดินทางไปซื้อสินค้าที่อื่นที่สะดวกกว่า นับว่าเป็นการลดระดับความสำคัญของตลาดสามชุกลงอย่างเห็นได้ชัด

๒) การจัดตั้งที่ว่าการอำเภอแห่งใหม่

เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๒๔ ได้มีการยกฐานะกิ่งอำเภอด่านช้างขึ้นเป็นอำเภอ และในปี พ.ศ.๒๕๒๖ ก็ได้แยกกิ่งอำเภอหนองหญ้าไซ โดยการรวมตำบล ๔ ตำบล คือ ตำบลหนองหญ้าไซ ตำบลหนองโพธิ์ ตำบลหนองราชวัตร และตำบลแฉ่งงาม การจัดตั้งอำเภอแห่งใหม่ ได้แบ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ออกไปจากอำเภอสามชูก และยังเป็นพื้นที่ทางการค้าที่สำคัญของตลาดสามชุกอีกด้วย ในอดีตที่ผ่านมาชุมชนเหล่านี้ได้นำสินค้าที่ผลิต เข้ามายังตลาดสามชุกเพื่อขายแลกเปลี่ยน หรือซื้อสินค้าจากตลาดสามชุกกลับไป ปริมาณของสินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันมีจำนวนมาก มีผู้เล่าว่า บางวันมีเกวียนมาจอดเป็นร้อยเล่มเกวียน ซึ่งเป็นเครื่องชี้วัดได้ดีถึงมูลค่าการค้าขายดังกล่าว ดังนั้นเมื่อมีการจัดตั้งอำเภอแห่งใหม่จึงทำให้ชุมชนเหล่านั้นไปขึ้นกับอำเภอใหม่ จึงไม่มีความจำเป็นต้องมาติดต่อราชการที่อำเภอสามชุกอีกต่อไป เนื่องจากเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ได้แยกไปที่อำเภอใหม่ นอกจากนี้มีการจัดตั้งตลาดประจำอำเภอด่านช้าง และหนองหญ้าไซขึ้นใหม่ด้วย นับว่าเป็นการสะดวกสำหรับประชาชนทั้ง ๒ อำเภอในการซื้อขายจับจ่ายใช้สอยในตลาดใหม่ที่ใกล้กว่า จึงไม่มาตลาดสามชุก ด้วยเหตุนี้ทำให้ตลาดสามชุกสูญเสียลูกค้าประจำกลุ่มใหญ่ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตลาดสามชุกซบเซา

๓) การย้ายสถานที่ราชการ (ที่ติดกับตลาดสามชุกไปยังสถานที่แห่งใหม่)

สถานที่ราชการเกือบทั้งหมดย้ายออกไปตั้งที่ริมถนน ๓๔๐ เช่น สถานีตำรวจภูธรสามชุก สำนักงานที่ดินสาขาสามชุก สถานีอนามัย สำนักงานประถมศึกษาอำเภอสามชุก สถานที่ราชการทั้งหมดนี้เดิมตั้งอยู่ติดกับตลาดสามชุก มีประชาชนมาติดต่อราชการ และเข้าไปจับจ่ายใช้สอยในตลาดสามชุกเป็นจำนวนมาก การย้ายออกของสถานที่ราชการส่งผลให้ตลาดสามชุกซบเซา กระทบต่อเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ของหน่วยราชการและคนในชุมชนก็ลดลงตามลำดับ

ภาพที่ ๓๐ สถานีตำรวจภูธรสามชุกซึ่งตั้งอยู่ริมถนน ๓๔๐

ภาพที่ ๓๑ สำนักงานที่ดินจังหวัดสุพรรณบุรี (สาขาสามชุก) ซึ่งตั้งอยู่ริมถนน ๓๔๐

๔) การปรับปรุงถนนสายสามชุก - หนองหญ้าไซ

ถนนสายสามชุก-หนองหญ้าไซ เป็นเส้นทางหลักในการค้าขาย เมื่อก่อนเป็นทางเกวียนที่ผู้คนใช้ติดต่อซื้อขายมาตั้งแต่ยุคบุกเบิก และได้ปรับปรุงและพัฒนาขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นถนนลูกรังขาดการบำรุงรักษาอยู่หลายปีกว่าจะลาดยาง โดยสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ต่อมาได้มีการโอนถนนสายนี้ให้กรมทางหลวงมีการปรับปรุงและขยายถนนให้ได้มาตรฐาน โดยศูนย์สร้างทางกาญจนบุรี ซึ่งมีวิธีการก่อสร้างที่เป็นปัญหาต่อประชาชนที่ต้องใช้ถนนในการสัญจรไป-มา ในปีแรกมีการรื้อถนนลาดยางเดิมออกแล้วขยายถนนให้กว้างขึ้นตลอดเส้นทาง (ระยะทาง ๑๘ กิโลเมตร) และลงลูกรังทิ้งไว้ ทำให้นถนนเต็มไปด้วยฝุ่น ต่อมาในปีที่ ๒ จึงลงหินคลุกตลอดระยะทาง ๑๘ กิโลเมตรเดิม ชาวบ้านก็ยังไม่สะดวกในการใช้เส้นทางดังกล่าว และในปีที่ ๓ จึงจะลาดยาง แทนที่จะทำให้แล้วเสร็จเป็นช่วง ๆ จึงส่งผลให้ชาวบ้านในละแวกนั้นเดือดร้อนในการสัญจรตลอดระยะเวลาการก่อสร้างตลอดเส้นทาง ทำให้ชาวบ้านที่เคยเข้ามาจับจ่ายซื้อสินค้าในตลาด ไม่เดินทางเข้ามายังตลาดสามชุก และหันไปทำการค้ากับตลาดอื่นแทน แสดงให้เห็นว่าถนนต้องมีสภาพที่แท้จริง ๆ ซึ่งได้มีผู้สะท้อนความรู้สึกที่มีต่อการปรับปรุงถนนดังกล่าว ตามคำบอกเล่าของคุณพิพัฒน์ โฉมิตวิวัฒน์ ดังนี้

“ถนนจากอำเภอหนองหญ้าไซมาตลาดสามชุก เป็นหลุมเป็นบ่อ อีหูกขลุกลักกว่าจะเดินทางมาได้ คนทางหนองหญ้าไซก็ไปอำเภอดอนเจดีย์ หรือไม่ก็เข้าไปจังหวัดเลย ไม่ผ่านมาทางสามชุก ทำให้เป็นความเคยชินของคนอำเภอหนองหญ้าไซ ซึ่งตนเองได้เคยถามคนหนองหญ้าไซว่าทำไมไม่มาสามชุก เขาก็ตอบว่าจีเกียจล้างรถ ไม่อยากให้รถพัง เพราะว่ากว่าจะเดินทางมาถึงสามชุกก็ ๒๐ กิโลเมตร ทางไม่ดีไม่มาดีกว่า นี่ละคือสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตลาดสามชุกซบเซาลงในที่สุด”

๓.๑.๒ การแข่งขันทางการค้า

๑) การเกิดตลาดนัด

ในช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐ เป็นยุคเศรษฐกิจตกต่ำโดยทั่วไป ทำให้ผู้คนหันไปประกอบอาชีพค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามทุนทรัพย์ที่มีอยู่และต่างพยายามใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ เพื่อให้ขายสินค้าได้ดี มีกลยุทธ์สำคัญก็คือการนำตลาดเข้าไปหาชุมชน โดยไม่ต้องรอชุมชนเข้ามาหาตลาด ทำให้ได้รับผลการตอบรับอย่างมากและนอกจากนี้ผู้ประกอบการตลาดนัดมักจะสัญจรไปทั่ว มีสินค้าแปลกใหม่มาบริการ และมีผลผลิตการเกษตรมาขายในราคาถูก ทำให้ได้รับความนิยม มีผู้คนไปจับจ่ายซื้อของจำนวนมาก ตลาดนัดจะมีการตั้งหมุนเวียนไปตามแหล่งต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งชุมชนหรือย่านที่อยู่อาศัย ดังนั้นตลาดนัดจึงทำให้ผู้คนบริวารรอบ ๆ ตลาดสามชุกไม่เข้ามาซื้อขายในตลาดเช่นที่เคยเป็นมา จำนวนคนที่จะเข้ามาซื้อขายในตลาดสามชุกน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตลาดสามชุกซบเซาลงในที่สุด

๒) การเกิดห้างค้าปลีกต่างชาติดขนาดใหญ่

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้มีการจัดตั้งห้างโลตัส (LOTUS) สุพรรณบุรี ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี นับเป็นจุดยุทธศาสตร์ ที่สำคัญอีกจุดหนึ่งที่ช่วงชิงลูกค้าไปจากตลาดสามชุก แม้ว่าจะอยู่ในระยะห่างไกลก็ตาม แต่ด้วยความสะดวกสบาย เป็นตลาดยุคใหม่ มีระบบปรับอากาศ การจัดประเภทสินค้าที่ง่ายต่อการเลือกซื้อ พร้อมบริการที่ดี มีสินค้าเกือบทุกประเภท ราคาถูกกว่าตลาดในท้องถิ่นและมีการตลาดที่สร้างแรงดึงดูดให้กับลูกค้า ปัจจัยทั้งหมดนี้ทำให้ผู้คนหันไปจับจ่ายซื้อของในห้างดังกล่าวเป็นจำนวนมาก เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตลาดสามชุกซบเซา

๓) พ่อค้าคนกลางไปรับซื้อผลผลิตถึงแหล่งผลิต

ในอดีตชาวบ้าน จะนำผลผลิต เช่น ข้าว ถ่าน ฯลฯ มาขายให้กับพ่อค้าในตลาดสามชุก บริเวณท่าข้าว ท่าถ่าน และซื้อสินค้าประเภทเครื่องอุปโภค บริโภค กลับไป ภายหลังมีการตัดถนนทำให้การสัญจรไป – มา สะดวกขึ้น พ่อค้าคนกลางก็จะเข้าไปรับซื้อผลผลิตถึงแหล่งผลิต ทำให้ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องออกมาตลาดสามชุกอีก จึงส่งผลให้ตลาดสามชุกซบเซา

๓.๑.๓ การย้ายออกของคนในตลาดสามชุก

๑) กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่ต้องอพยพไปหาที่ทำกินใหม่ เมื่อย้อนกลับไปยุคเฟื่องฟู (หลังสงครามโลกครั้งที่๒) จนถึงทศวรรษ ๒๕๒๐ จะมีผู้คนอพยพเข้ามาทำมาหากินในตลาดสามชุกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะชาวจีน มีการชักชวนกันเข้ามาค้าขาย แต่หลังจากทศวรรษ ๒๕๒๐ ที่สามชุกต้องเผชิญกับวิกฤตกรรมทางการค้าทุกทิศทุกทาง ทำให้การค้าหยุดชะงัก ด้วยสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้คนไม่สามารถทนอยู่กับสภาพดังกล่าวได้ ต้องอพยพไปหาที่ทำกินแหล่งใหม่จำนวนมากเช่นกัน

๒) เยาวชนที่มุ่งหน้าเข้ามาศึกษาในกรุงเทพมหานครในช่วงที่ตลาดสามชุกเฟื่องฟูนั้น ชาวสามชุกนิยมส่งบุตรหลานเข้าไปศึกษาต่อในกรุงเทพมหานครด้วยหวังว่าจะให้บุตรหลานมีอาชีพการงานก้าวหน้าเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล ด้วยค่านิยมดังกล่าวทำให้เกือบทุกครัวเรือนส่งบุตรหลานเข้ากรุงเทพมหานคร มีเพียงพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ที่ยังคงปักหลักที่ตลาดสามชุกท่ามกลางบรรยากาศที่ซบเซาทางการค้า และขาดพลังของคนหนุ่มสาว แต่อย่างไรก็ตามในความเจ็บเหวี่ยงซบเซาดังกล่าว ก็ยังมีกลุ่มบุคคลซึ่งมีความผูกพันทางจิตวิญญาณกับตลาดในฐานะเป็นที่เกิด ที่ประกอบอาชีพ ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ได้ลุกขึ้นมาร่วมตัวกันพลิกฟื้นตลาดสามชุกให้กลับมีชีวิตชีวาได้อีกครั้ง

๓.๒ วิถีชีวิต

สภาพทั่วไปของตลาดสามชุกในยุคซบเซา ประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๐-๒๕๔๐ เท่าที่มองเห็นได้ในช่วงนั้นคือ ความเสื่อมโทรมทางกายภาพ และการค้าที่ซบเซา

๑) ความเสื่อมโทรมทางกายภาพ นั้น จะพบเห็นว่าอาคารบ้านเรือนในตลาดสามชุกแทบทุกหลังคาเรือน เป็นอาคารไม้ที่มีอายุการใช้งานมาหลายสิบปี จึงทรุดโทรมผุพังไปตามกาลเวลา ผู้คนที่อาศัยอยู่แบบไม่มีชีวิตชีวา ไม่มีผู้มาจับจ่ายซื้อของ มองไปไม่เห็นผู้คนบนทางเดิน มีแต่เจ้าของบ้านนั่งเฝ้าร้าน เป็นความเงียบเหงาซบเซาที่พ่อค้าแม่ค้านั่ง นอน รอลูกค้า แวดล้อมด้วยความทรุดโทรมของอาคารที่อยู่อาศัย ความรู้สึกหดหู่ปกคลุมไปทั่วตลาด

๒) การทำมาหากิน แม้จะต้องประสบกับการค้าขายที่ตกต่ำเพียงใดชาวตลาดสามชุกก็ยังคงเปิดร้านขายของอยู่เช่นเดิมทั้งที่บางวันขายไม่ได้เลย ทำให้บางรายเริ่มหันไปประกอบอาชีพอื่น บางรายก็ไปเปิดร้านใหม่ในทำเลที่ดีกว่า บางรายต้องปิดกิจการลงในที่สุด

๓.๓ ระบบความสัมพันธ์

ในยุคชบเซาเนี่ย ระบบความสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะจำกัด แต่ในชุมชนตลาดสามชุกด้วยตัวเอง ได้แก่ ความเป็นเพื่อนบ้านใกล้เคียง เครือญาติ วัฒนธรรมประเพณี ส่วนความสัมพันธ์ที่เคยมีมาในยุครุ่งเรือง เช่น ความสัมพันธ์กับลูกค้าชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ห่างไกล กับความสัมพันธ์กับหน่วยงานภาครัฐก็ได้ลดน้อยลง และห่างเหินโดยปริยาย

๑) ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านใกล้เคียง

ผู้ที่ตั้งรกรากอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันก็จะมีปฏิสัมพันธ์กัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยต่อกัน ซอยใกล้เคียงกันก็เชื่อมโยงความสัมพันธ์เข้าด้วยกันอีกชั้นหนึ่ง เช่น ซอย ๑ ซอย ๒ ส่วนใหญ่เป็นคนไทยซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่เดิม สำหรับ ซอย ๓ ซอย ๔ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนก็จะรวมตัวกัน โดยภาพรวมแล้ว ทั้ง ซอย ๑ ซอย ๒ ซอย ๓ ซอย ๔ ต่างก็มีกิจกรรมตามประเพณีของตน ถ้ากลุ่มใดจัดงานอีกกลุ่มหนึ่งก็จะมาร่วมด้วยช่วยกัน เป็นสายสัมพันธ์สืบทอดต่อกันมา

๒) ความสัมพันธ์กับเครือญาติ

นอกจากสายสัมพันธ์ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและพื้นที่ที่ตั้งรกราก ที่เชื่อมโยงยึดเหนี่ยวชุมชนตลาดสามชุก ไว้ด้วยกัน แล้วระบบเครือญาติก็เชื่อมโยงทับซ้อนอีกทางหนึ่ง ทายาทของตระกูลสำคัญได้มีการแต่งงานกัน ทำให้เกิดการผูกพันเกาะเกี่ยวทั้งระบบสังคมและเศรษฐกิจ

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐ

ความสัมพันธ์ที่คุ้นเคยกันเริ่มลดน้อยถอยลง โดยเฉพาะสถานที่ราชการซึ่งอยู่ใกล้ตลาดสามชุก ได้ย้ายไปตั้งที่ใหม่ ส่วนที่ยังอยู่ก็มีปฏิสัมพันธ์ไม่แนบแน่นเหมือนเดิม บางส่วนก็มีปัญหา เช่น กรณีของกรมธนารักษ์ มีนโยบายที่จะรื้อถอนอาคารบ้านเรือนในซอย ๑ และซอย ๒ เพื่อสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ขึ้นมาแทนที่ ซึ่งทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านจากชาวบ้านในละแวกดังกล่าว ปฏิสัมพันธ์จึงไปในทางลบ

๔) ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมประเพณี จีน-ไทย

ส่วนใหญ่จะมีปฏิสัมพันธ์กันในช่วงที่มีการจัดกิจกรรม เช่นการจัดงานจิว งานไหว้ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก การแต่งงาน การฝังศพ และการกินเจ นอกจากนี้ก็จะเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมไทย เช่น การบวช การแต่งงาน การเผาศพ การเวียนเทียน การแห่เทียน การลอยกระทง สงกรานต์ ฯลฯ การไปมาหาสู่ในการเข้าร่วมกิจกรรมทั้งของชาวจีนและชาวไทยนั้น เป็นการสืบสานความสัมพันธ์และไมตรีจิตอย่างต่อเนื่องแม้ในยามที่จะเกิดวิกฤตทางการค้าก็ตาม

๕) กลุ่มอาสาสมัคร (กลุ่มพลังหนุ่ม)

เป็นกิจกรรมการรวมตัวกันของคนรุ่นใหม่ ของคนวัยทำงานที่มีความคิดก้าวหน้า ที่จะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมชุมชนตลาดสามชุก โดยเฉพาะปัญหาจากอภิศักซึ่งก่อนหน้านี้มักเกิดเสมอ ทำให้ชุมชนเกิดความหวาดกลัว กลุ่มพลังหนุ่มจึงจัดเวรยาม ดูแลตลาดเพื่อความปลอดภัย และจัดอบรมบรรเทาสาธารณภัย เพื่อให้ความรู้กับอาสาสมัคร ต่อมากิจกรรมในตลาดส่วนใหญ่ที่เป็นงานอาสา กลุ่มพลังหนุ่มนี้จะเป็นแกนนำในการดำเนินการ ทุกคนทำด้วยใจ ด้วยความเสียสละ ไม่มีผลประโยชน์ตอบแทน เป็นที่ยอมรับของชุมชน โดยมีนายสันติ ศิวะนันต์วงศ์ เป็นประธานกลุ่ม ปัจจุบันกลุ่มนี้ได้ยุติบทบาท เนื่องจากแต่ละคนต่างแยกย้ายไปประกอบอาชีพของตนเอง บางส่วนก็มาเป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ แต่ผลงานของกลุ่มพลังหนุ่มก็ยังอยู่ในใจของชาวสามชุกจนถึงทุกวันนี้

๓.๔ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ

แม้ในยามที่ชุมชนประสบวิกฤตทางการค้าในสภาพที่ย่ำแย่ แต่ชุมชนก็ยังรักษาประเพณีไหว้เจ้าพ่อหลักเมืองประจำปีได้อย่างมั่นคง ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุกมีคณะกรรมการสองชุดคือ

๑) คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก มีหน้าที่ในการบริหารจัดการในภาพรวม คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก มาจาก การคัดเลือกผู้แทนเข้าไปดำเนินงานโดย วิธีการเลือกตั้งโดยนำรายชื่อหัวหน้าครอบครัวที่มีบทบาทเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อหลักเมือง เวียนให้แต่ละครอบครัวในชุมชนเป็นผู้คัดเลือก เพื่อทำหน้าที่เป็น กรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก มีวาระ ๔ ปี

๒) เก่าหนัง มีหน้าที่จัดงานประเพณี งานจิว การจัดงานศพและการเคาพศพ การคัดเลือก เก่าหนัง เริ่มจากการคัดลอกรายชื่อหัวหน้าครอบครัวที่มีบทบาทเกี่ยวกับการทำกิจกรรมศาลเจ้าพ่อหลักเมืองทั้งหมด แล้วนำมาเสี่ยงทายต่อหน้าเจ้าพ่อหลักเมืองให้ได้ตามจำนวนที่ต้องการ มีวาระ ๑ ปี

ด้วยวิธีการดังกล่าวทำให้ได้ผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติตรงตามที่ชุมชนต้องการ เนื่องจากคนภายในชุมชนจะรู้จักกันดีว่าใครเป็นคนดี มีความสามารถ มีความเสียสละ เกื้อหนุนชุมชน บุคคลนั้นก็จะได้รับการคัดเลือกจากชุมชน เกิดการยอมรับ เกิดความร่วมมือของชุมชน การร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังปรากฏที่พบเห็นได้ที่ ชุมชนตลาดสามชุก

ตอนที่ ๒

กระบวนการ บัณฑิต ใช้เนื้อหาในการฟื้นฟู
ตลาดสามชุก

สามชุก.
ตลาดร้อยปี

ส่วนที่ ๒

ยุคฟื้นฟู ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๓ – พ.ศ. ๒๕๕๓

กระบวนการ ปัจจัย เงื่อนไขในการฟื้นฟู ตลาดสามชุก

นับเป็นเวลาเกือบศตวรรษ ที่บรรพชนของชุมชนตลาดสามชุกได้สร้างตำนานของความเป็นนักบุกเบิก ซึ่งเปลี่ยนจากชุมชนการค้ามาเป็นตลาดที่มั่งคั่ง พัฒนาเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่รุ่งเรืองมากกว่าใครในภูมิภาคเดียวกัน และล่มสลายลงในเวลาต่อมา ล้วนเป็นภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ชุมชนตลาดสามชุกได้นำมาเป็นบทเรียนที่มีค่าในการฟื้นฟูจิตวิญญาณของชุมชนให้ลุกขึ้นมาสู้อีกครั้งหนึ่ง ช่วงรอยต่อระหว่างยุคชบเซากับยุคฟื้นฟูนี้ ถือว่าเป็นช่วงเวลาที่น่าไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญโดยเริ่มจาก

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้มีการยกฐานะสุขาภิบาลสามชุก ขึ้นเป็นเทศบาลตำบลสามชุก หลังจากนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลตำบลสามชุก ผู้ได้รับเลือกตั้งเป็นนายกเทศมนตรี คือ นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก

“คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก” นี้ถือเสมือนเป็นผู้นำตามธรรมชาติของชุมชน ซึ่งมีศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเป็นที่เคารพสักการบูชา สำหรับชุมชนตลาดสามชุก “คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก” จะบริหารงานในรูปคณะกรรมการ ที่เข้ามาบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ถือเป็นบทบาทหน้าที่ ที่แสดงถึงความมีศรัทธาความมีน้ำใจ ความเสียสละ มีส่วนร่วมในการสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้แก่ชุมชน และสังคม

คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองจึงประกอบด้วยบุคคล ซึ่งเป็นที่นับหน้าถือตาของคนในชุมชนใจซื่อมือสะอาด เสียสละ มีความมุ่งมั่นจริงจัง ในการบริหารจัดการ ตามบทบาทหน้าที่ที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ด้วยจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือความเคารพศรัทธาในเจ้าพ่อหลักเมือง เกิดเป็นศูนย์รวมศรัทธาเดียวกัน อุทิศกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา ความสามารถ ทำงานเพื่อประโยชน์สุขของชุมชนและสังคมตลอดมา

รูปแบบการอยู่ร่วมกันของชุมชนตลาดสามชุก โดยการคัดเลือกคณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุกมาทำหน้าที่ เป็นตัวแทนของชุมชนนั้น ถือเป็นการจัดระบบทางสังคมของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน ดังนั้นการที่กรรมการคนหนึ่งของคณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ได้รับเลือกเข้าเป็นนายกเทศมนตรี แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ส่วนหนึ่งมาจากความสัมพันธ์ของ “คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก” กับชุมชนในตลาด ที่เชื่อมโยงชุมชนตลาดให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในช่วงที่ตลาดยังชบเซา

อยู่นั้น ความสัมพันธ์ด้านอื่นๆ ไม่เห็นเด่นชัด แต่มีความสัมพันธ์อย่างหนึ่งที่เริ่มเด่นชัดขึ้นและมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การฟื้นฟูตลาดสามชุก ในเวลาต่อมา คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง “คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์” กับ “เทศบาลตำบลสามชุก”

๑. ผู้นำ

จากการดำเนินงานกระบวนการฯดังกล่าวข้างต้น พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรมการแก้ไขปัญหา ฟื้นฟูอุปสรรคต่างๆ ตลอดจนการรวมพลังของคนในชุมชนให้ก้าวไปสู่เป้าหมายที่วางไว้จนประสบความสำเร็จ คือ มิติของผู้นำ ซึ่งประกอบด้วย นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ (ประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์) ซึ่งดำเนินการร่วมกับคณะกรรมการฯ โดยการเรียนรู้ร่วมกับมูลนิธิชุมชนไท และเครือข่ายต่างๆ

นอกจากนี้ได้มีงานวิจัยซึ่งสนับสนุนโดยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช) ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ให้กับ ประกิจ ฌ สมบูรณ์ และคณะ ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของตลาดสามชุก ๑๐๐ ปี ได้นำเสนอข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับ “ภาวะผู้นำ” ซึ่งถือเป็นปัจจัยอันดับแรกที่มีต่อความสำเร็จดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

ความคิดเห็นเกี่ยวกับประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก (นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์) พบว่า ประธานมีความเสียสละ มีความจริงใจ เป็นตัวอย่างที่ดี มีการรับฟังความคิดเห็นคนอื่น มีความซื่อสัตย์ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความหนักแน่น คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว รู้จักให้อภัยและให้โอกาสคนอื่น มีความรวดเร็วในการทำงาน กล้าที่จะลองผิดลองถูก คิดค้นกิจกรรมใหม่ๆ มีความสามารถในการแก้ไขปัญหา มีวิสัยทัศน์และมีการติดตามงานที่ได้รับมอบหมาย มีรายละเอียดดังนี้

- มีความเสียสละทั้งในด้านของเวลาและทรัพย์สินส่วนตัวเพื่อพัฒนาตลาด
- มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง และยังสามารถในด้านต่างๆ จนทำให้ผู้อื่นมีความเชื่อมั่นในตัวของเขาเช่นกัน โดยเฉพาะคณะกรรมการตลาดซึ่งมาจากบุคคลในชุมชนหลายกลุ่ม หลายประเภท
- มีความหนักแน่น เมื่อมีปัญหาอะไรเข้ามาก็ไม่ย่อท้อ ไม่เอนเอียงไปตามสถานการณ์ต่างๆ
- มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถคิดในสิ่งที่คณะกรรมการคิดไม่ถึงแต่ท่านสามารถคิดนำไปได้
- การคิดถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม ในการบริหารงานจะเน้นไปที่ผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก
- การรู้จักการให้อภัย ความขัดแย้งระหว่างประธานฯ และกรรมการสามารถเกิดขึ้นได้บ่อยๆ อันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน จนกระทั่งเกิดการกระทบกระทั่งกัน แต่อย่างไรก็ตามเมื่อได้ข้อสรุปในที่

ประชุม ความขัดแย้งนั้นก็จะยุติลง ทุกฝ่ายจะไม่นำความขัดแย้งต่างๆ ที่ผ่านมานำกลับมาคิดอีก และมุ่งหน้าทำงานเพื่อพัฒนาสามชุกตลาดร้อยปีต่อไป

- ความรวดเร็วในการทำงาน บางครั้งเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นและต้องรีบแก้ไขอย่างรวดเร็วก็จะรีบทำในทันที เช่น มีบางส่วนของพื้นที่ตลาดเสียหายผู้พัง และแจ้งเจ้าของร้านค้าแต่กึ่งหนึ่งเฉย ไม่ยอมซ่อมแซม ก็จะสั่งให้ซ่อมแซมทันทีโดยใช้เงินของตนเอง เพื่อให้พื้นที่ตลาดดูดี มีสภาพน่ามองในสายตานักท่องเที่ยว

- ความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นและมีความกล้าคิดกล้าทำ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับการดำเนินงานตลาด หรือในการทำงานร่วมกับผู้บริหารระดับต่างๆ ของจังหวัด บางครั้งอาจจะเกิดกรณีที่ไม่สามารถทำตามทุกสิ่งทุกอย่างที่ทางจังหวัดให้ทำได้ ก็จะแก้ปัญหาโดยขอเข้าไปพบกับผู้บริหาร เพื่ออธิบายถึงสถานการณ์ต่างๆ และกล้าที่จะขัดแย้งถ้าเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง แต่ในที่สุดก็สามารถผ่านพ้นปัญหาต่างๆ มาได้

- การติดตามงานที่ได้มอบหมาย เมื่อมอบหมายงานไปก็จะคอยติดตามตรวจสอบว่างานนั้นสำเร็จลุล่วงแล้วหรือยัง พร้อมช่วยแก้ไขในกรณีที่มีปัญหาใดๆ เกิดขึ้นดังตัวอย่างกล่าวต่อไปนี้

กรรมการ “ผมคิดว่าเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์เสียสละ รักท้องถิ่นจริงๆ”

กรรมการ “พี่จะมองในอีกมุมหนึ่งก็คือพี่จะชอบใจ ภูมิใจในความกล้าคิดกล้าทำ กล้าแก้ปัญหาทุกปัญหาที่เขาต้องการจะแก้ เขาจะมีวิธีการ บางทีความคิดของเขาจะยกย่องชื่นชมมองดูเหมือนว่าจะซับซ้อน จนดูไม่สะอาด แต่พอทำจริงๆ คุณพงษ์วินทำด้วยความสะอาด และด้วยความเสียสละ มองเห็นชัดไม่ว่าจะทะเลาะกันอย่างไร มองเห็นความจริงใจว่า สิ่งที่เขาคิดเขาทำ ขัดแย้งกับพวกเราแต่ผลมันไปลงตรงที่ว่าการกล้าคิดกล้าทำของเขา บางครั้งมันเสี่ยง บางทีปัญหาของเขาเสี่ยงเหว”

กรรมการ “ความเชื่อมั่น เชื่อมั่นในตนเอง และทุกคนเชื่อมั่นในตัวเขา”

กรรมการ “คิดถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก อันนี้เป็นวิสัยทัศน์ของ คุณพงษ์วิน ที่มีอยู่ในตัวเขา”

กรรมการ “ฝั่งตลาดพื้นแตก เจ้าของร้านไม่ซ่อมคุณพงษ์วินบอกซ่อมเลยทำวันนี้เงินผมออกเองเพื่อทำพื้นตลาดให้สะอาด”

กรรมการ “พงษ์วิน กล้าที่จะแก้ปัญหา ถ้าปัญหาเพื่อส่วนรวมเขาจะเข้าไปพบเข้าไปพูดคุย”

กรรมการ “เวลาเขามอบหมายงานให้ใครไปแล้วเขาจะตามจี้อย่างกรรมการท่านหนึ่งรับหน้าที่ตกแต่งบ้าน พอมาดูไม่ชอบใจ แต่รู้ว่าเขาไม่ได้ก็จะไปหาคนมาลื้อบบีมาเบรคคนที่แสบเบรคไม่ได้” ฯลฯ

ในส่วนของการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ พบว่า คณะกรรมการฯ มีความ
เสียสละ ความจริงใจ เป็นตัวอย่างที่ดี และรับฟังความคิดเห็น โดยมีรายละเอียดดังนี้

- ความเสียสละ การวางแผนงานและการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาตลาด คณะกรรมการฯ จะต้องเสียสละทั้งในด้านของเวลา เพื่อจะเข้าร่วมประชุม ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นช่วงเวลากลางวัน หรือช่วงเย็นหลังจากเสร็จภารกิจทางครอบครัวแล้ว นอกจากนี้ยังจะต้องเสียสละทรัพย์สินเงินทอง เพื่อการซ่อมแซมและปรับปรุงอาคารบ้านเรือน ที่มีสถาปัตยกรรมเก่าๆ เพื่ออนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลัง
- ความจริงใจ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ ได้แสดงออกถึงความจริงใจและ
ทุ่มเทที่จะพัฒนาตลาดสามชุกตลอดปี โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวด้วยสำนึกในการที่สามชุกตลาดร้อยปีเป็น
บ้านเกิด
- การเป็นตัวอย่างที่ดี คณะกรรมการฯ มีความเห็นพ้องต้องกันว่า การเป็นกรรมการจะต้องเป็น
ตัวอย่างที่ดีให้แก่ชุมชนเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้าน พ่อค้า แม่ค้า และคนที่อยู่ในชุมชนทำตาม เช่น ในเรื่อง
การปฏิบัติตามกฎระเบียบ ของตลาด ตัวอย่าง เช่น การตั้งวางสินค้าไม่ให้ล้ำเกินเส้นที่ทางเทศบาลได้จัดไว้
- การรับฟังความคิดเห็น ในการจัดทำแผนเพื่อพัฒนาสามชุกตลาดร้อยปีหรือในการตั้งกฎ กติกา
ต่างๆ จะมีการแจ้งให้กับร้านค้าและคนในชุมชนให้เข้าร่วมด้วยเพื่อให้ช่วยกันแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ทุกคน
ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตลาด คณะกรรมการฯ พยายามปลูกฝังให้ทุกคนตระหนักในบทบาทหน้าที่ของ
พลเมืองที่จะต้องตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง
- ความซื่อสัตย์ คณะกรรมการฯ มีความซื่อสัตย์และดำเนินงานทุกอย่างให้มีความโปร่งใส
ตรวจสอบได้ โดยเฉพาะเรื่องเงิน เช่นมีการจัดตั้งกองทุนพัฒนาตลาดสามชุก โดยรวบรวมเงินที่ได้จากการจัด
งานต่างๆ มีการกำหนดผู้รับผิดชอบ พร้อมทั้งร่างระเบียบในการเบิกจ่ายอย่างชัดเจน
- กล้าคิดกล้าทำ คณะกรรมการฯ มีความกล้าคิดกล้าทำในเรื่องต่างๆ โดยไม่หวังที่จะรอแต่ความ
ช่วยเหลือจากภาครัฐ
- มีความสามารถในการแก้ปัญหา คณะกรรมการฯ ต้องแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการบริหาร
จัดการตลาดสามชุกอยู่เสมอมา
- ความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ สำหรับเรื่องการจัดการงบประมาณของตลาดสามชุก ใน
เรื่องการเบิกจ่ายเงิน คณะกรรมการฯ จะเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนเพื่อให้สามารถตรวจสอบได้ เช่น การ
เบิกเงินหากเกินสองพันบาทจะต้องมีการอนุมัติ แต่ถ้าวงเงินเกินสองหมื่นบาทจะต้องนำเข้าไปประชุม
คณะกรรมการ ซึ่งน่าจะเทียบได้กับความซื่อสัตย์นั่นเอง

ดังตัวอย่างคำกล่าวต่อไปนี้

กรรมการ “ต้องเสียสละเวลาและทรัพย์ มีความโปร่งใส ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน”

กรรมการ “การเป็นคณะกรรมการฯ ต้องสร้างตัวอย่างให้แก่ชุมชน อยู่ที่ภาวะผู้นำ”

กรรมการ “ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นตัวนำ คือไม่ใช่ให้นำว่าสั่ง ไม่ใช่แต่ทำเป็นตัวอย่างให้ดูว่า
อนุรักษ์เป็นอย่างดี เขาจะได้เข้าใจและทำตามเรา ถ้าถามว่ามีส่วนร่วม มีแน่ๆ ทุกอย่างเป็นความภูมิใจของพวกเรา
ว่าเราทำขนาดนี้แล้ว เราทุ่มเท ต้องเห็นตอนแรกๆ เราทุ่มเทกันมากๆ”

กรรมการ “กฎกติกา ไม่ใช่เราตั้งเอง กรรมการประชุมกัน ทั้งชาวบ้านและร้านค้า ประชุม
ร่วมกันที่ลานโพธิ์”

กรรมการ “กรรมการฯ อย่างเดียวคงไม่ได้ ต้องมีความคิดเห็นของชุมชน”

กรรมการ “ต้องหนักแน่น บางครั้งมีกระแสอะไรมาก็แล้วแต่ ต้องอย่าท้อ ต้องหนักแน่น” ฯลฯ

๒. กระบวนการ ปัจจัย เจือจาง ในการฟื้นฟูตลาดสามชุก

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นต้นไป ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการฟื้นฟูตลาดสามชุก ซึ่ง
เริ่มจากปัญหาการบีบคั้น เรื่องการรื้อถอนที่อยู่อาศัย บริเวณซอย ๑ และซอย ๒ จึงทำให้ชุมชนรวมตัวกันต่อต้าน
นับเป็นปรากฏการณ์ที่นำมาสู่การฟื้นฟู และการเปลี่ยนแปลงด้านอื่นๆตามมามากมาย แสดงให้เห็นถึงพลัง
ความสามารถ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน ที่ร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง ฟื้นฟูวิถีชีวิตต่างๆอย่างมี
วิสัยทัศน์ จนประสบความสำเร็จและนำไปสู่การได้รับรางวัลต่างๆ เช่น รางวัลองค์กรอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
ดีเด่นประจำปี ๒๕๔๘ จากสมาคมสถาปนิกสยาม รางวัลอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียและ
แปซิฟิก ประจำปี ๒๕๕๒ ระดับดี (Award of Merit) โดยองค์การศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมแห่ง
สหประชาชาติ (UNESCO) เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๒ ทำให้ตลาดสามชุก กลายเป็นที่รู้จักในด้านการเป็น
ตลาดเก่า ที่ยังอนุรักษ์สถาปัตยกรรมให้คงอยู่ และเป็นที่รู้จัก ของนักท่องเที่ยว

รางวัลดังกล่าว เป็นความภาคภูมิใจของชุมชน แต่สิ่งที่ชุมชนรับรู้ได้ถึงความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม
คือ การฟื้นฟูตลาดสามชุกที่เคยซบเซาจนเกือบจะร้าง ให้กลับคืนมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง ที่ผู้คนส่วนใหญ่รู้จัก
กันในนาม “สามชุกตลาดร้อยปี ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต” พร้อมกับการเรียนรู้ที่จะก้าวต่อไปบนเส้นทาง
ของการเป็นชุมชนที่เสนอทางเลือกใหม่ต่อสังคม

๒.๑ ปัญหา เจือจาง ที่ทำให้เกิดการรวมตัว

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๒ กรมธนารักษ์ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน บริเวณซอย ๑ และซอย ๒ มีโครงการที่จะ
ปรับปรุงที่ดินบริเวณดังกล่าว โดยการรื้ออาคารบ้านไม้เก่าที่มีอยู่เดิม และสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ เพื่อแปลง

สินทรัพย์เป็นทุน เพื่อหารายได้เข้ารัฐตามนโยบายของรัฐในสมัยนั้น ซึ่งโครงการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชาวตลาดสามชุกที่อาศัยอยู่บริเวณซอย ๑ ซอย ๒ ทั้งในเรื่องวิถีชีวิต สิทธิในการอยู่อาศัย และค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างอาคารพาณิชย์ ตลอดจนความไม่เชื่อมั่นว่า “ถ้ามีการสร้างเป็นอาคารพาณิชย์” แล้วจะทำให้เศรษฐกิจในตลาดสามชุกดีขึ้นกว่าเดิมได้อย่างไร

จากเหตุการณ์และปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการต่อต้านของชาวตลาดสามชุกต่อนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ (กรมธนารักษ์) และส่งผลทำให้ชาวตลาดสามชุกแบ่งความคิดออกเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มของ คุณพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรี เห็นด้วยกับกรมธนารักษ์ที่จะให้รื้อตลาดอาคารไม้เก่าบริเวณซอย ๑ ซอย ๒ และสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ เนื่องจากเห็นว่าอาคารไม้ที่เป็นตัวตลาดนั้นทรุดโทรมมาก นอกจากนั้นเศรษฐกิจของตลาดสามชุกซบเซามาก อยู่แบบรอวันตาย ถ้ารื้อแล้วสร้างใหม่รถยนต์วิ่งสะดวก การค้าน่าจะกลับมา จึงร่วมมือกับกรมธนารักษ์ ในขณะที่ชาวบ้านก็มีปัญหา เนื่องจากบางคนกลัวเกิดอหิการภัย บางคนมีความพร้อม บางคนไม่พร้อมทางเศรษฐกิจ จึงเกิดปฏิกิริยาต่อต้าน อีกกลุ่มภายใต้แกนนำของ นางปิยรัตน์ สำเร็จรัมย์ เป็นกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยที่จะให้รื้อตลาดอาคารไม้เก่าบริเวณซอย ๑ ซอย ๒ และต้องการอนุรักษ์อาคารเก่าแห่งนี้ไว้

ในเดือนกรกฎาคม ๒๕๔๔ ชาวตลาดสามชุก ได้เชิญ ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล ซึ่งเป็นคนสามชุก และดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภา มาร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นของชาวตลาดสามชุกเกี่ยวกับอนาคตของตลาดสามชุก ณ ห้องประชุม อำเภอสามชุก โดย ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล ให้ความคิดเห็นว่า “ถ้ารื้อตลาดมันง่ายใช้เวลาไม่นานก็รื้อเสร็จ แต่ถ้าจะสร้างขึ้นมาใหม่เหมือนเดิมคงไม่ได้อีกแล้ว” อีกทั้งในที่ประชุมได้มีผู้ถามว่า “หากสร้างใหม่แล้วขายไม่ดี ไม่มีเงินส่งธนาคาร ใครจะรับผิดชอบ” ในที่สุดที่ประชุมมีมติให้ “อนุรักษ์ตลาดสามชุก” ไว้เป็นมรดกและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนโดยการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของตลาด ซึ่งเป็นความเห็นที่ขัดแย้งกับแนวทางของกรมธนารักษ์ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ธนารักษ์จังหวัดสุพรรณบุรี ได้ทำหนังสือหารือไปยังกรมศิลปากรเพื่อให้ความเห็นเกี่ยวกับคุณค่าทางโบราณคดี ของอาคารสิ่งปลูกสร้างในตลาดสามชุก และกรมศิลปากรได้ให้ความเห็นว่า อาคารภายในตลาดสามชุก จัดเป็นประเภทโบราณสถานประเภท “ย่านประวัติศาสตร์” ที่มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน และรูปแบบอาคารพื้นถิ่น จึงสมควรอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาธนารักษ์จังหวัดสุพรรณบุรี จึงได้ร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาตลาดสามชุกตามแนวทางที่ชุมชนต้องการ จนประสบความสำเร็จ

๒.๒ แนวทางในการฟื้นฟูตลาดสามชุก

๒.๒.๑ การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก

มีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินโครงการปรับปรุงตลาดสามชุกในเชิงอนุรักษ์ ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๔ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงฟื้นฟูตลาดสามชุกให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และมีความสะอาดยิ่งขึ้น อีกทั้งนำภูมิปัญญาของสามชุกมาเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ซึ่งคณะกรรมการจะประกอบไปด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ในโรงเรียน ผู้อำนวยการโรงพยาบาล ประชาชนในชุมชน และเจ้าหน้าที่ของเทศบาลตำบลสามชุก โดยแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ดังนี้

๑) คณะกรรมการอำนวยการ

๑. ดร.สมเกียรติ อ่อนวิมล
๒. นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์
๓. นายวิชัย เตมเศรษฐเจริญ
๔. นายณรงค์ชัย โกการรรณวิทย์
๕. นางสุภาพ อาทรธรรมคุณ
๖. นายแพทย์จรรย์ จงเจริญคุณวุฒิ
๗. อาจารย์วินัย จำปาเงิน
๘. อาจารย์มนัส อยู่สุข
๙. อาจารย์ปรีชา ทวีสุข
๑๐. นายอรุณ ทรัพย์ศิริพันธ์
๑๑. อาจารย์กฤตยา เสริมสุข
๑๒. อาจารย์สมพิศ เตชะวานิชชัย
๑๓. นายปองชัย เรืองสมบูรณ์
๑๔. นายพิพัฒน์ โขมิตวิวัฒน์
๑๕. นายสังวาลย์ สุวรรณประทีป
๑๖. รศ.ราตรี โอภาส
๑๗. นางสาวทาริกา ธเนศย์วานิชย์
๑๘. นางปิยะรัตน์ ลำเรียมย์

๑๕. นางจารุณี ศิวนันต์วงศ์
๒๐. นางสาวสุรีย์ เขียมพิชัยฤทธิ์
๒๑. นายประยุทธ ปองตระกูล
๒๒. นายพัฒน์ บุรณากาญจน์
๒๓. นายวิวัฒน์ จิงเจริญสุขยิ่ง
๒๔. นายวิโรจน์ สุกะนิง
๒๕. นายสุรพล จินดาอินทร์
๒๖. นายพงษ์นรินทร์ อมรรัตนา
๒๗. นางวิมลลักษณ์ ถนอมพุทธ
๒๘. นายวิโรจน์ วัชรคงศักดิ์
๒๙. นายอำนาจ เลหาเวชวานิช
๓๐. นางสาววิมลชยา เกตะพันธ์

๒) คณะทำงาน

๑. นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์
๒. นายศิริชัย เจริญวัย
๓. นายสมชัย นรากรมงคลา
๔. นางสาวกาญจนา กล้าหาญ
๕. นายสุวรรณ จ้างจันารักส์
๖. นางจิรพร สัตตาภาณจน์
๗. นายพิชัย ไม่หวาด
๘. นางปิยะรัตน์ สำเรศรัมย์
๙. อาจารย์กฤตยา เสริมสุข
๑๐. นายสุรพล จินดาอินทร์
๑๑. นายวิโรจน์ วัชรคงศักดิ์
๑๒. นายพีรพงษ์ ทวีสุข
๑๓. นายสุทธิ โกศลวรรณวิทย์

๑๔. นายประศักดิ์ เหลืองดำรง
๑๕. นายณรงค์ พงษ์วิริยะธรรม
๑๖. นายวิโรจน์ สุกคณี
๑๗. นายเอกพงษ์ อมตธรรม
๑๘. นายบุญเสริม สติระพันธุ์
๑๙. นางอรุณลักษณ์ อ่อนวิมล
๒๐. นายวินัย มั่นแน่น
๒๑. นายโกวิท ชินศิริวัฒน์
๒๒. นายสิทธิพร วงศาโรจน์
๒๓. นายวิบูลย์ จีงเจริญสุขยิ่ง
๒๔. นางอุ๋นเรือน เจริญสวัสดิ์
๒๕. นางสาววิมลชยา เกตะพันธ์
๒๖. นายสมชาย อ่อนศรี
๒๗. นายสมาน ทองชู
๒๘. นายธวัช สิงห์จ้อย
๒๙. นายนรินทร์ สมบูรณ์
๓๐. นางสาวชมพูนุช สงวนประสิทธิ์

การดำเนินงานของคณะกรรมการชุดแรกไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากคณะกรรมการมีเพียง ๒ ฝ่าย และมีจำนวนมาก ทำให้การรวมตัวกันเพื่อประชุมปรึกษาหารือหรือกระทำได้น่ายาก จึงได้มีการปรับเปลี่ยนโดยแบ่งคณะกรรมการออกเป็น ๔ ฝ่าย และลดจำนวนคณะกรรมการลง ในปีพ.ศ. ๒๕๔๕ โดยองค์ประกอบของคณะกรรมการฯ จะมาจากหลากหลายอาชีพ หลายภาคส่วน ได้แก่ พ่อค้า นักธุรกิจ นายธนาคาร พยาบาล ครู ข้าราชการบำนาญ และตัวแทนชุมชน ฯลฯ โดยมี นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ เป็นประธานคณะกรรมการฯ ซึ่งคณะกรรมการชุดแรก แบ่งออกเป็น ๔ ฝ่าย ดังนี้

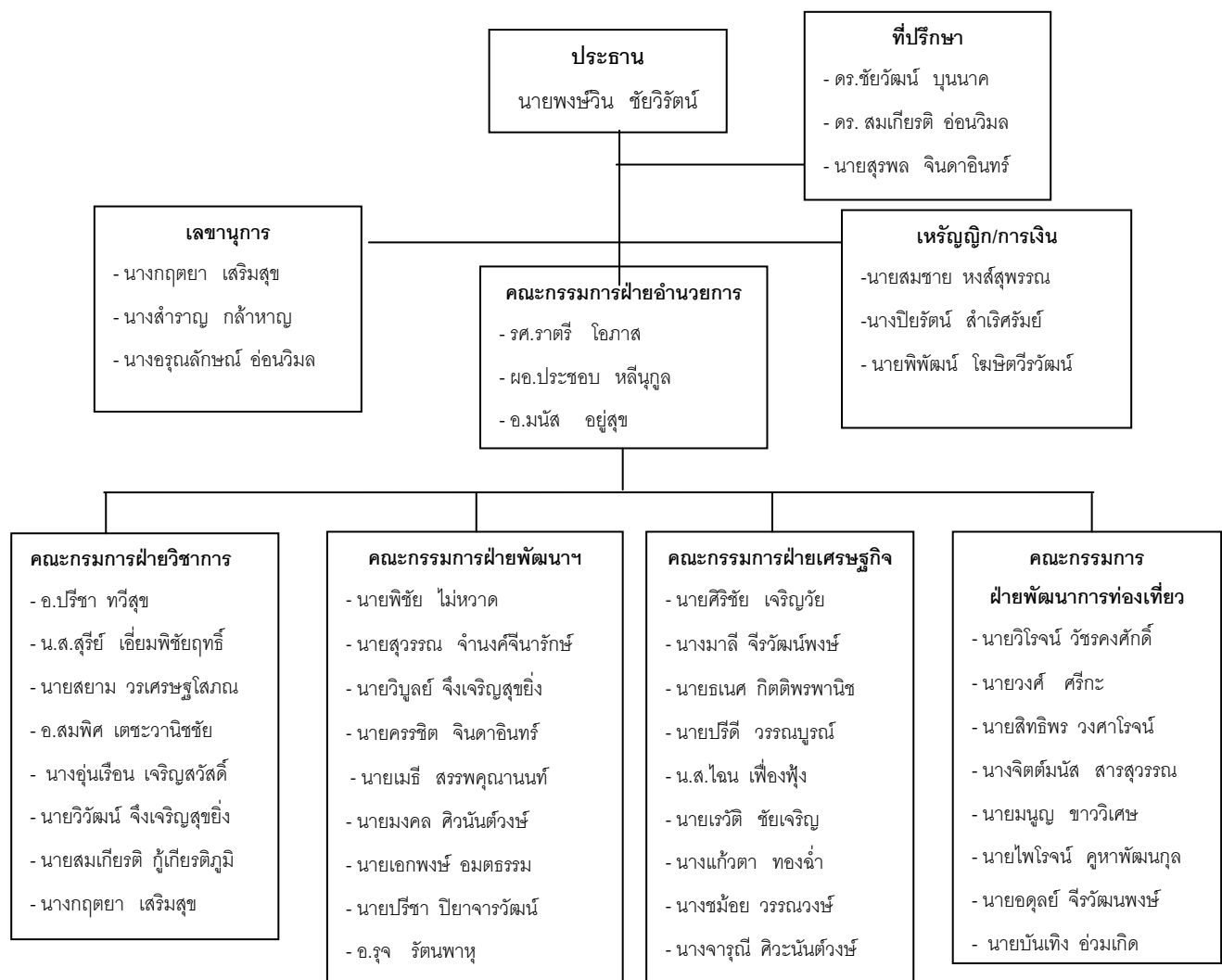
- ฝ่ายวิชาการ มีหน้าที่สืบค้นประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และฟื้นฟูเอกลักษณ์ของชุมชนโดยการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่เกี่ยวกับประวัติและเรื่องราวเก่าๆ ของชุมชน ทั้งด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เพื่อเผยแพร่ให้คนรุ่นหลัง และสาธารณชนได้รู้จักชุมชนสามชุก

- ฝ่ายพัฒนาและปรับปรุงตลาด มีหน้าที่ออกแบบ และปรับปรุงตลาด เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยแต่ไม่สามารถทำงานให้เกิดเป็นรูปธรรมได้ เนื่องจากชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือ เพราะขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

- ฝ่ายเศรษฐกิจ มีหน้าที่ค้นหา และจัดกิจกรรม เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน ได้ดำเนินการจัดงาน “อรัยดีที่สามชุก” เพื่อฟื้นฟู และอนุรักษ์เอกลักษณ์ด้านอาหารของสามชุกที่เลื่องชื่อ เป็นผลผลิตของความรู้สึกรักหวงหาและปรารถนาจะเต็มเต็มสิ่งที่ขาดหายในความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน และเพื่อให้คนเก่าๆ ที่ย้ายออกไปได้กลับมาเยือนบ้านเก่า เป็นการฟื้นฟูสายสัมพันธ์ของสังคมให้กลับมาอบอุ่นแน่นแฟ้นขึ้น เปรียบเสมือนเป็นงานวันครอบครัวของชาวสามชุก

- ฝ่ายพัฒนาการท่องเที่ยว มีหน้าที่พัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และได้เป็น สมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวสุพรรณบุรี ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีบทบาทอะไรมากนัก

แผนภูมิที่ ๑ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก (พ.ศ. ๒๕๔๕)

การทำงานของคณะกรรมการชุดแรก ในภาพรวมของการอนุรักษ์และปรับปรุงตลาดไม่ประสบความสำเร็จ ไม่มีความก้าวหน้าที่จะนำไปสู่การลงมือปฏิบัติเป็นเรื่องเป็นราว และในที่สุดก็ต้องชะลอการดำเนินการ มีเพียงแต่การทำกิจกรรมอย่างอื่น เช่น การฟื้นฟู ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน โดยดำเนินการร่วมกับเทศบาล และกรรมการชุมชนทั้ง ๑๔ ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลสามชุก

๒.๒.๒ การจัดประชุมคณะกรรมการ

คณะกรรมการพัฒนาตลาดฯ ชุดนี้ ถูกแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อรองรับภารกิจหลัก คือ การอนุรักษ์ตลาดสามชุกไว้เป็นมรดกและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของตลาด

เมื่อพิจารณาผลการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่าช่วงแรกเทศบาลและคณะกรรมการพัฒนาตลาดฯ จะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่ทำจะเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี เช่น วันปีใหม่ วันลอยกระทง วันสงกรานต์ งานอ้อยดี่ที่สามชุก ฯลฯ เพื่อกระตุ้นชาวบ้านและหาภาคีเข้าร่วมในการทำงาน มีการจัดประชุมหลายครั้งมาก แต่ก็ยังไม่มีความก้าวหน้าที่จะนำไปสู่การลงมือปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ในเรื่อง การอนุรักษ์และปรับปรุงพัฒนาตลาดสามชุก

ภาพที่ ๓๒ การประชุมระดมสมองของคณะกรรมการฯ

เนื่องจากคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกไม่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ในส่วนการจัดกิจกรรมที่พอจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน คือการจัดงานอ้อยดี่ที่สามชุก ซึ่งแนวคิดในการจัดงานก็คือ การนำเรื่องอาหารมาเป็นจุดขาย เพื่อดึงคนให้มาเที่ยวที่ตลาดสามชุก เนื่องจากในขณะนั้น ชาวบ้านขายของไม่ได้เศรษฐกิจไม่ดี ตลาดสามชุกในขณะนั้นถือว่าตายแล้ว การจัดงานดังกล่าวน่าจะช่วยในการฟื้นฟูเศรษฐกิจให้ก้าวเดินต่อไปได้ ซึ่งเป็นจังหวะเดียวกับที่จะมีการจัดงาน

ประกวด เพลงลูกทุ่งมั่งสู่ดอนเจดีย์ จึงได้มีการประสานงานให้มาจัดที่ตลาดสามชุกโดยมีการออกร้านขายอาหารและก๊วยเตี๋ย จากการจัดงานครั้งนั้นทำให้เริ่มมองเห็นว่าจุดเด่นของชาวตลาดสามชุก ว่ามีจุดเด่นที่อาหารและเห็นความร่วมมือ ของโรงเรียน เทศบาล และชาวชุมชน แม้ว่าคณะกรรมการฯ จะมีการจัดประชุม หรือทำกิจกรรมร่วมกันหลายครั้ง แต่ไม่สามารถหาทางออกในการแก้ไขปัญหาได้ ทำให้คณะกรรมการฯ และชาวชุมชนเกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ จึงต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานใหม่ ด้วยการประชุมระดมความคิดเห็นแต่ก็ไม่สามารถก้าวทะลุถึงแนวทางการปฏิบัติงานได้ เวลาส่วนใหญ่คณะกรรมการฯ จะใช้ไปกับการประชุม “ประชุม.....จนเบื่อ.... แต่ปัญหาหลักก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข” อย่างไรก็ตาม การที่ประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ซึ่งมีสถานะเป็นนายกเทศมนตรีด้วย มีแนวคิดในการที่จะให้ภาคีทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน ยอมรับความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ รวมทั้งเป็นบุคคลที่รักและผูกพันกับท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นทุนที่มีความสำคัญ ในการพัฒนาตลาดสามชุกให้ก้าวหน้าต่อไปได้

๒.๓ การเข้ามาของมูลนิธิชุมชนไท

นอกจากคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก จะมีบทบาทในการฟื้นฟูตลาดสามชุกแล้ว นายกเทศมนตรีตำบลสามชุก (นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์) ก็มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างเทศบาลตำบลสามชุก กับชาวชุมชนตลาดสามชุกอยู่เสมอ เช่น กรณีการฟื้นฟูชุมชน โดยมีโครงการของทางราชการเข้าไปหนุนเสริม โดยนำโครงการเมืองน่าอยู่ เชิดชูคุณธรรม ของกระทรวงมหาดไทย ไปจัดทำเป็นโครงการ “สามชุกเมืองน่าอยู่” ซึ่งโครงการดังกล่าวน่าจะครอบคลุมในทุกประเด็นปัญหาที่รอการแก้ไข แต่การดำเนินงานก็ยังไม่มีความคืบหน้า โดยเฉพาะของการฟื้นฟูตลาดสามชุก

ในช่วงเวลาเดียวกัน ขณะที่คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกกำลังวนเวียนอยู่กับ แนวทางในการฟื้นฟูตลาดสามชุกนั้น มูลนิธิชุมชนไทซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนหรือ NGO กำลังดำเนินงานโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ ซึ่งเป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้ส่งเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการฯ ในพื้นที่ภาคกลาง (นางสาวทับทิม แก้วกึ่ง) มาสำรวจและหาข้อมูลในด้านต่างๆ ของพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์พื้นที่เกี่ยวกับความเป็นไปได้ของการดำเนินงานโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี กลุ่มคน กิจกรรมที่ทำร่วมกันของชุมชนในภาคกลาง เพื่อนำไปเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณา เลือกพื้นที่ในการจัดทำโครงการนำร่อง

สิ่งที่ผู้แทนจากมูลนิธิชุมชนไทเก็บข้อมูลได้จากการลงพื้นที่ คือ ป้าย สื่อโฆษณาเกี่ยวกับ “โครงการเมืองน่าอยู่ เชิดชูคุณธรรม” ของเทศบาลตำบลสามชุก (ซึ่งเปรียบเสมือน “ลายแทง” ที่จะนำไปสู่การเชื่อมโยงโครงการฯ ของเทศบาลตำบลสามชุกกับโครงการนำร่องของมูลนิธิชุมชนไทเข้าด้วยกัน) โดยมีเรื่อง

“เมืองน่าอยู่” เป็นประเด็นร่วมในการดำเนินงานร่วมกัน จึงมีการพูดคุยกับผู้บริหารเทศบาลตำบลสามชุก เพื่อหารือและนำเสนอโครงการฯ ให้นายกเทศมนตรีฯ ได้พิจารณา ก่อนจะนำโครงการฯ ลงพื้นที่ โดยมีเป้าหมายเชิงพัฒนา ที่จะสร้าง “ขบวนการของการพัฒนาเมือง” ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ “เชิงโครงสร้าง” ในท้องถิ่นและเกิด “กลไกในการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืน” อันจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในเมือง “อย่างองค์รวม” ซึ่งมูลนิธิชุมชนไท เสนอที่จะเข้าไปดำเนินการในพื้นที่ตลาดสามชุก เมื่อได้ฟังโครงการจากผู้แทนมูลนิธิชุมชนไทแล้ว นายกเทศมนตรีฯ และคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก เห็นว่า โครงการฯ มีแนวความคิดที่ดี และจะมีคนเข้ามาช่วยทำงานน่าจะเป็นประโยชน์มากกว่า เพราะช่วง ๒ ปี ที่ผ่านมา (พ.ศ. ๒๕๔๓ – ๒๕๔๔) การดำเนินงานของคณะกรรมการฯ ยังไม่มีความคืบหน้า ไม่มีอะไรที่ปรากฏเป็นรูปธรรมของการแก้ไขปัญหา ดังนั้นจึงน่าจะทดลองทำงานร่วมกันดูและถ้าร่วมทำงานกันแล้วไม่ดี คณะกรรมการฯ ก็พร้อมที่จะถอนตัวตลอดเวลา ต่อมาเทศบาลตำบลสามชุก และคณะกรรมการฯ จึงได้จัดเวทีประชุมชาวบ้านตลาดสามชุกทั้งหมด เพื่อให้รับทราบ และเข้าร่วมดำเนินงานโครงการฯ ร่วมกับมูลนิธิชุมชนไท ตลอดจนวางแผนการทำงานและกำหนดกิจกรรมร่วมกัน เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๔๕

นอกจากเทศบาลฯ และคณะกรรมการพัฒนาตลาดฯ จะประเมินความคุ้มค่าในการดำเนินงานร่วมกับ มูลนิธิชุมชนไท (NGO) แล้วมูลนิธิชุมชนไทเองก็ประเมินความพร้อมของชุมชนตลาดสามชุก เช่นเดียวกัน เพราะปัจจัยดังกล่าวจะมีผลถึงประสิทธิภาพและความสำเร็จของโครงการฯ ดังนั้นก่อนที่จะโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ จะเลือกพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลสามชุกเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของโครงการฯ โดยการศึกษาบริบทของเมืองสามชุก ซึ่งพบว่า เทศบาลตำบลสามชุกเอง ก็มีแนวความคิดที่จะปรับปรุงตลาดสามชุกมาก่อนแล้ว นอกจากนั้นมูลนิธิชุมชนไท ยังศึกษาปัจจัยอีกหลายอย่าง เพื่อประกอบการตัดสินใจในการเลือกเมืองน่าอยู่ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบซึ่งเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

๑) ผู้นำ นายกเทศมนตรีฯ มีความสนใจและจริงจังที่จะทำงานโครงการฯ เมืองน่าอยู่ เพื่อส่วนรวมและท้องถิ่น

๒) ชุมชน มีการรวมกลุ่มกันอยู่แล้วในรูปของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเมืองสามชุกให้น่าอยู่ อีกทั้งคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ประกอบด้วยตัวแทนจากหลายภาคส่วน เช่น นักวิชาการ นักธุรกิจ ครู พยาบาล และตัวแทนชุมชน

๓) เทศบาลตำบลสามชุก เป็นเทศบาลขนาดเล็ก ซึ่งสะดวกต่อการดำเนินงาน

๔) เป็นตลาดไม้เก่าแก่สวยงามทางด้านสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าแก่การอนุรักษ์ ตัวอาคารไม่ได้รับการตกแต่งด้วยศิลปะลวดลายฉลุที่งดงามสะดุดตา ทั้งรูปทรงอาคารก็ยังคงอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ อีกทั้งเป็นตลาดที่ยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เป็นย่านการค้าที่ยังรับใช้สังคมอยู่ในปัจจุบัน แสดงว่าตลาดยังคงทำหน้าที่ของตลาดอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าวันเวลาจะผ่านมา กว่าศตวรรษ

๕) **ทำเลที่ตั้งของตลาดสามชุก** ตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน ซึ่งมีตลาดที่มีลักษณะคล้ายกันตั้งเรียงรายอยู่ริมแม่น้ำเดียวกันอีกหลายตลาด ได้แก่ ตลาดเดิมบางนางบวช ตลาดศรีประจันต์ ตลาดโพธิ์พระยา และตลาดเก้าห้อง เป็นต้น ซึ่งนับเป็นทำเลที่เหมาะสม หากจะมีการขยาย เชื่อมโยงพื้นที่สู่ชุมชนรอบนอก

๖) **วิถีชีวิตชุมชน** ยังเป็นชุมชนที่มีการดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม คือการค้าขาย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวสามชุกที่โดดเด่น มีความเป็นชนบท มีการช่วยเหลือและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ปัจจัยเหล่านี้ นับเป็นพลังที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานของชุมชน

จึงเห็นได้ว่าแต่ละฝ่ายต่างประเมินต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของผลประโยชน์ของชุมชนเป็นที่ตั้ง

๑. กระบวนการฟื้นฟูตลาดสามชุก

กระบวนการฟื้นฟูตลาดสามชุกนี้ เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากที่ชุมชนได้ลุกขึ้นมาแสวงหาทางเลือกใหม่ด้วยการระดมสรรพกำลังในชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเต็มไปด้วยพลังและอุดมการณ์ที่แข็งแกร่ง โดยมีเป้าหมายเดียวกันที่จะพลิกฟื้นสถานะทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำถึงขีดสุด และการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ที่เดิมได้อย่างมีความสุข ด้วยการรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีส่วนร่วมอย่างขยันขันแข็งทุกขั้นตอน แสวงหาความรู้ใหม่ๆ จากผู้มีประสบการณ์และนักวิชาการ เลือกในสิ่งดีๆ มาปรับใช้ในชุมชน

ในเวลาต่อมา การเริ่มต้นบนเส้นทางสายใหม่ที่เต็มไปด้วยอุดมการณ์ ความหวัง ที่จะพลิกฟื้นสถานะที่ตกต่ำของชุมชนให้กลับคืนมา พร้อมกับเพื่อนร่วมเดินทางที่เป็นกัลยาณมิตร ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ที่เป็นแรงบันดาลใจให้ก้าวเดิน แต่บนเส้นทางสายนี้มีได้ราบเรียบเสมอไป บ่อยครั้งที่พบปัญหาอุปสรรคนานาประการ แต่ด้วยความมุ่งมั่นอย่างเด็ดเดี่ยว และความมีศักยภาพของชุมชนชาวตลาดสามชุก ทำให้สามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ มาได้ ปัญหาสำคัญที่ชุมชนตลาดสามชุกได้พบในช่วงที่ดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมการฟื้นฟูตลาด คือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองท้องถิ่น ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ เมื่อผู้นำในการขับเคลื่อนฯ ซึ่งมีสถานะเป็นนายกเทศมนตรีตำบลสามชุกในขณะนั้น ไม่ได้รับการเลือกตั้งให้กลับเข้ามาใหม่ ทำให้ชุมชนเกิดความวิตกกังวลว่าจะดำเนินงานกันต่อไปอย่างไร

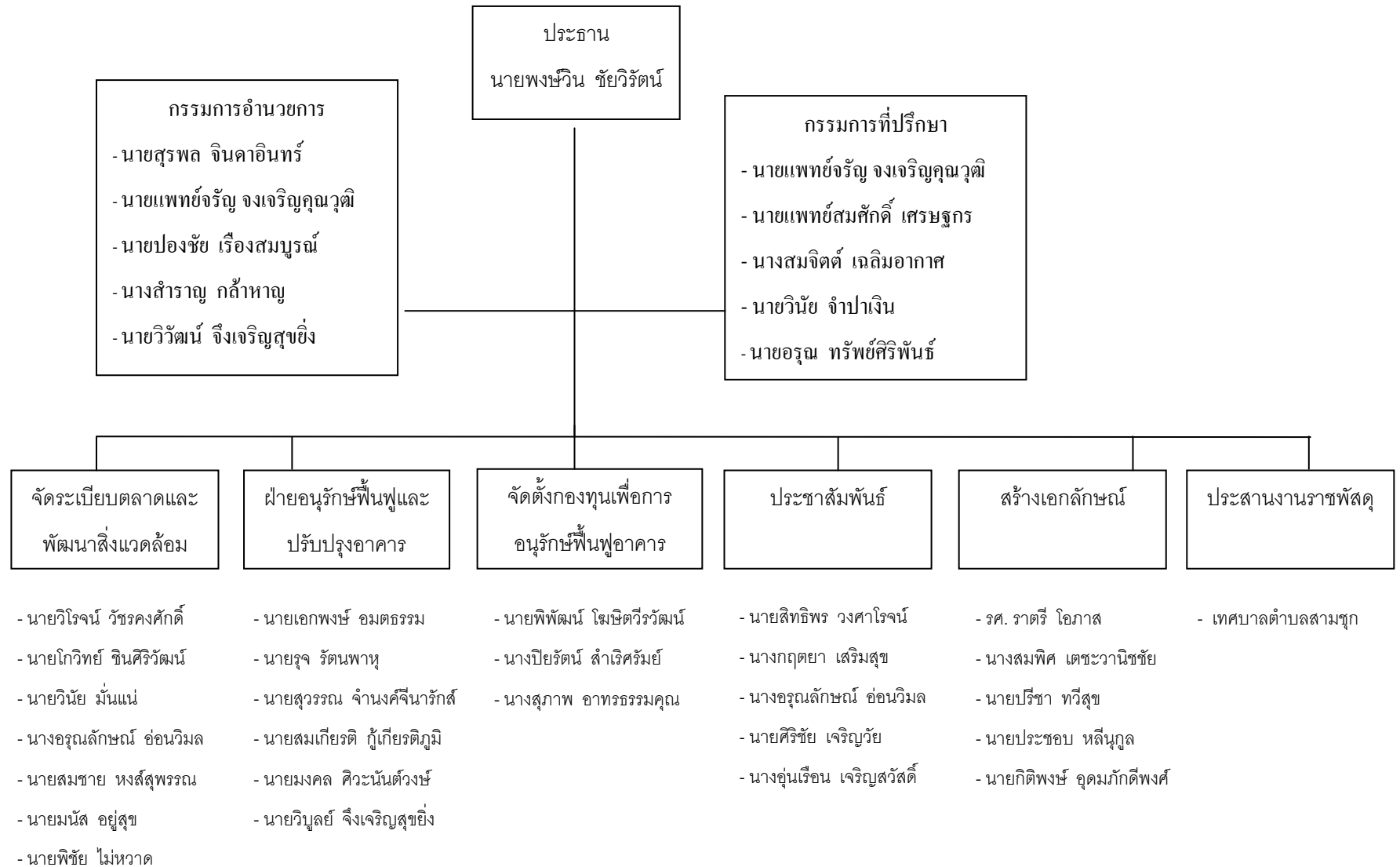
ผู้แทนจากมูลนิธิชุมชนไท ซึ่งได้ร่วมกิจกรรมกับชุมชนโดยตลอด จึงได้เข้าไปพบผู้บริหารเทศบาลตำบลสามชุกชุดใหม่ เพื่อหารือเกี่ยวกับโครงการปฏิบัติการชุมชนและ เป็นเมืองน่าอยู่ ซึ่งเป็นความร่วมมือของ ๓ ฝ่าย คือมูลนิธิ ชุมชนฯ และเทศบาลฯ ก็ได้รับการปฏิเสธ กลับมา โดยให้เหตุผลว่าเทศบาลฯ สามารถดำเนินการโดยลำพังได้ นอกจากนี้การดำเนินกิจกรรมใดๆ เช่น การขอยืมอุปกรณ์ เครื่องใช้ หรือการอำนวยความสะดวกต่างๆ ก็ได้รับการปฏิเสธโดยสิ้นเชิง ส่งผลให้หน่วยราชการ ระดับอำเภอ จังหวัด มองว่าชุมชนตลาดสามชุก ไม่ยอมให้หน่วยราชการเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนใดๆ ทำให้เกิดช่องว่างในการให้ความร่วมมือ

ในขณะเดียวกันได้มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้าจับตาบทบาทการทำงานของภาคประชาชน เข้ามาให้การสนับสนุนและทำงานร่วมกับชุมชนหลายหน่วยงาน ปรากฏการณ์ดังกล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นว่า การเมืองท้องถิ่นมีบทบาทต่อชุมชน ทั้งในด้านการส่งเสริม สนับสนุน หรือการเป็นอุปสรรค ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าผู้มีบทบาททางการเมืองท้องถิ่นในขณะนั้นมีอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับชุมชนหรือไม่ และมีวิสัยทัศน์เพื่อประโยชน์ส่วนรวมหรือการเลือกกลุ่ม เลือกข้าง เหตุการณ์ลักษณะนี้คงมิได้เกิดขึ้นเฉพาะชุมชนตลาดสามชุกเพียงแห่งเดียว เพราะเป็นผลผลิตของระบบการเมืองที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมไทย เพียงแต่ว่าชุมชนตลาดสามชุกสู้ไม่ถอย แม้จะได้รับแรงเสียดทานอย่างหนัก แต่ไม่เคยยอมแพ้ที่จะฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ เพื่อไปสู่เป้าหมายที่ชุมชนได้ร่วมกับปึกธงไว้จนสำเร็จ และได้พบว่าชุมชนได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้มากมาย ซึ่งสามารถสรุปเป็นกิจกรรมหลักที่ทำให้ชุมชนขับเคลื่อนจนสามารถพลิกฟื้นจากตลาดที่ซบเซา มาเป็นตลาดที่มีชีวิตชีวาได้อีกครั้งหนึ่งนั้น ประกอบด้วย ๑๒ กิจกรรมได้แก่

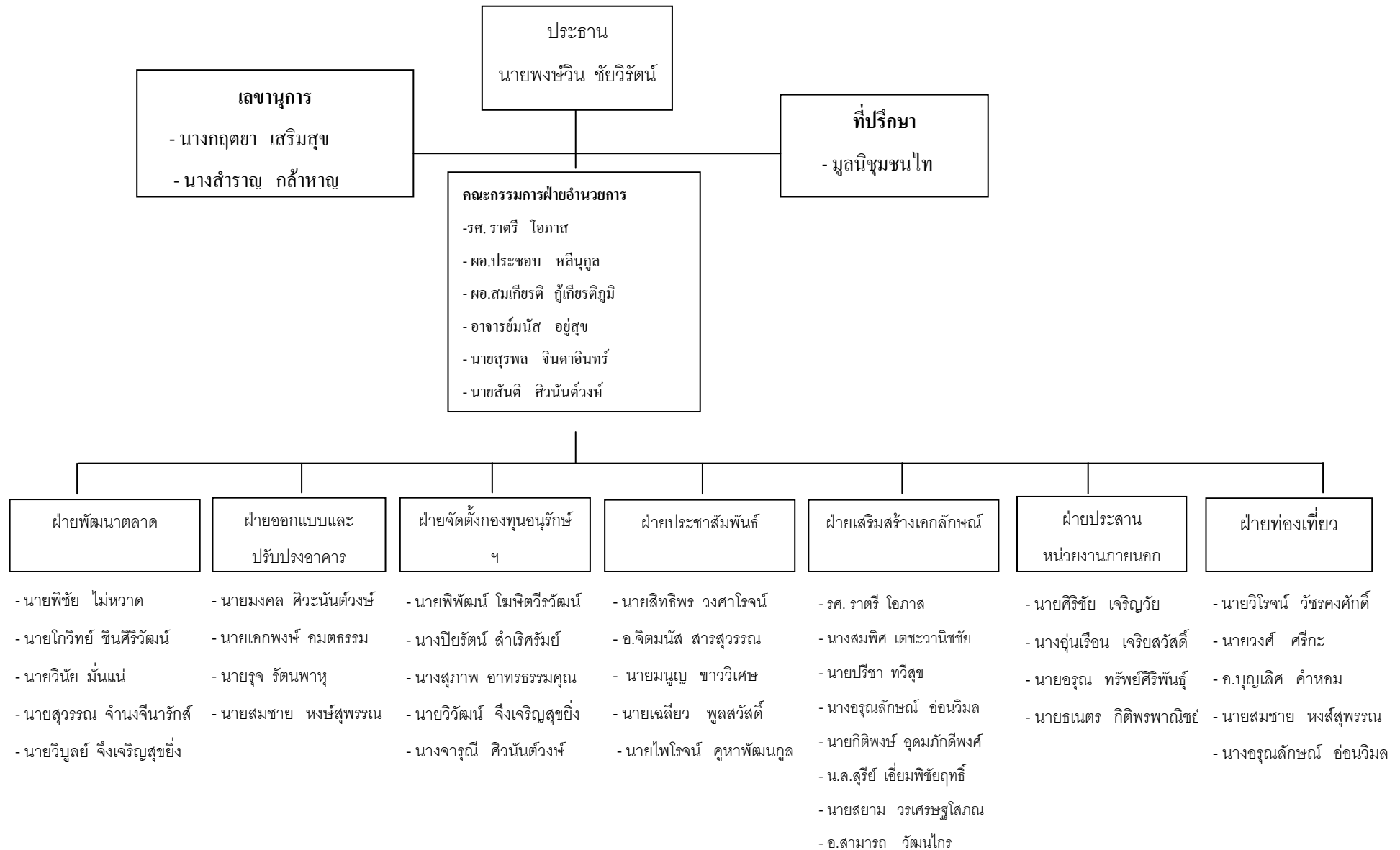
๓.๑ สร้างกลไกการทำงาน ด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ โดยการรวมกรรมการชุดแรกที่เหลืออยู่ และคณะกรรมการชุมชนจาก ๑๔ ชุมชน ในเขตเทศบาลเข้าด้วยกัน การแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดใหม่ เนื่องจากคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกบางคน เป็นคนอาศัยอยู่นอกพื้นที่ เช่น บางคนอาศัยอยู่กรุงเทพมหานคร บางคนอาศัยอยู่ที่ตัวจังหวัดสุพรรณบุรี ทำให้การทำงานไม่คล่องตัว และบางตำแหน่งไม่สอดคล้องกับความถนัด จึงได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างคณะกรรมการออกเป็น ๖ ฝ่าย โดยมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ และภารกิจการทำงานให้มีความชัดเจน ทุกคนยอมรับว่าการทำงานเป็นด้วยความสมัครใจ และทุกฝ่ายต้องร่วมกันตัดสินใจ และเคารพมติในที่ประชุม ซึ่งโครงสร้างคณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วย ๑) ฝ่ายจัดระเบียบตลาดและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ๒) ฝ่ายอนุรักษ์และปรับปรุงอาคาร ๓) ฝ่ายจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูอาคาร ๔) ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ๕) ฝ่ายสร้างเอกลักษณ์ ๖) ฝ่ายประสานงานราชพัสดุ

การดำเนินงานของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ โดยการสนับสนุนของมูลนิธิชุมชนไท มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ในการฟื้นฟูและปรับปรุงตลาดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการกระตุ้นเศรษฐกิจของตลาดสามชุก ประกอบกับ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ เครือข่ายการท่องเที่ยวของจังหวัดสุพรรณบุรี ได้เข้ามาพบปะพูดคุยกับคณะกรรมการฯ เพื่อแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและมีชื่อเสียง ซึ่งเป็นการจุดประกายที่สำคัญของการพัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง เพราะคณะกรรมการฯ ได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่ประสบความสำเร็จ และสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานมาปรับประยุกต์ใช้กับตลาดของตนเอง จึงมีการปรับโครงสร้างของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ขึ้นใหม่ โดยแบ่งออกเป็น ๗ ฝ่าย โดยเพิ่มฝ่ายท่องเที่ยวขึ้นมา เพื่อให้คณะกรรมการชุดดังกล่าวเป็นแกนหลักสำคัญในการพัฒนาให้ตลาดสามชุกกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงสืบต่อไป

แผนภูมิที่ ๒ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ (วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๔๖)

แผนภูมิที่ ๓ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ (พ.ศ. ๒๕๕๗)

๓.๒ การศึกษาดูงาน เป็นการเปิดโลกทัศน์และเพิ่มความรู้ใหม่ในการพัฒนาให้กับคณะทำงาน โดยไปศึกษาดูงานที่ถนนท่าพระอาทิตย์ ถนนยมจินดา ตลาดดอนหวาย พิพิธภัณฑ์เขายี่สาร เมืองโบราณ พิพิธภัณฑ์บ้านจำทวี จังหวัดพิษณุโลก พิพิธภัณฑ์จันเสน จังหวัดนครสวรรค์ บ้านพิพิธภัณฑ์ ของอาจารย์ เอนก นาวิกมูล ฯลฯ ทำให้คณะทำงานและแกนนำ ได้เห็นรูปธรรมที่สำเร็จ และไม่สำเร็จดังที่แกนนำคนหนึ่ง กล่าวว่า “..ได้เห็นของเมืองอื่น มาเปรียบเทียบกับเมืองเราแล้ว ได้รู้ศักยภาพตัวเอง.. ได้มาคิดว่าเรายังมีอะไรที่ พัฒนาได้อีกหลายอย่าง..” ทำให้ได้เรียนรู้และนำมาประยุกต์ใช้กับชุมชนของตน เช่น การจัดพิพิธภัณฑ์ชุมชน การใช้อุปโภคอาหาร การแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัด นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับคณะกรรมการ ในการดำเนินงานฟื้นฟูตลาดสามชุกมากยิ่งขึ้น

๓.๓ ร่วมเวทีสัมมนา เพื่อขยายมุมมอง คณะกรรมการฯเกิดแนวคิดในการพัฒนาเมืองเก่าและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาเมืองเก่าร่วมกับ กลุ่มนักวิชาการ และผู้นำกลุ่มเมืองเก่าต่างๆ ซึ่งทำให้ชุมชนมี ประสพการณ์ตรง จากการเข้าร่วมเวทีสัมมนาเมืองเก่าที่โรงแรมเวียงใต้ เวทีเมืองนำอยู่ของสภาพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ประสพการณ์จากภายนอกและยังเป็นการเสริมสร้าง วิสัยทัศน์ให้กว้างไกล จากที่มีอยู่เดิม เพื่อนำมาปรับใช้ในชุมชน และกระตุ้นให้เทศบาลและคณะกรรมการฯจัดเวที ชุมชนขึ้นในตลาดสามชุก เพื่อรับทราบความต้องการและแนวทางในการอนุรักษ์ตลาดสามชุก หลังจากได้ ข้อคิดเห็นและแนวทางในการแก้ปัญหาที่ครอบคลุมมิติแล้ว คณะกรรมการฯได้นำข้อมูลมาจัดประชุมวางแผนการทำงาน ซึ่งนำไปสู่การปรับกลไกในการบริหารจัดการขององค์กร ให้มีตัวบุคคลที่เหมาะสมกับงาน มีการ บริหารจัดการที่แบ่งตามภารกิจที่คล่องตัวขึ้น ทำให้งานดำเนินไปได้อย่างลื่นไหลและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๓.๔ การวิเคราะห์ชุมชน เพื่อย้อนกลับมามองตนเอง หลังจากได้ศึกษาเรียนรู้ประสพการณ์การทำงานจากชุมชนอื่นๆ จึงได้กลับมาวิเคราะห์ตลาดสามชุก พบว่าเป็นตลาดที่เคยรุ่งเรืองด้านการค้าขายเมื่อในอดีตมาก่อนที่จะประสบปัญหาตลาดซบเซาลงจนต้องนอนขาย ทำให้ชาวตลาดสามชุกพยายามค้นหาหนทางที่จะทำให้ เศรษฐกิจตลาดดีขึ้น พบว่าตลาดสามชุกเป็นตลาดไม้เก่าที่มีความสวยงามทางสถาปัตยกรรม มีตลาดอายุไม้ฉลุ ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานได้เรียนรู้ แต่ขณะเดียวกันคณะกรรมการฯ ก็กังวลและไม่มั่นใจว่าตลาดสามชุกจะมีคุณค่ามากพอ ที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม จนทำให้เศรษฐกิจตลาดสามชุกดีขึ้นหรือไม่

๓.๕ จัดเวทีประชาคม มีการจัดเวทีประชาคม เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ โดยมี วัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) แนะนำมูลนิธิชุมชนไทให้ชาวตลาดสามชุกได้รับทราบเพื่อลดความหวาดระแวง ความไม่ไว้วางใจระหว่าง NGO กับชาวบ้าน

๒) เป็นการระดมความคิดเห็นของชาวตลาดต่อการพัฒนาพื้นที่ตลาดสามชุก ซึ่งมีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ ๑๐๐ กว่าคน โดยมีวิธีการดังนี้

- ลงทะเบียนรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม
- การตั้งคำถามเกี่ยวกับ ปัญหาและความต้องการของชาวตลาดสามชุก
- ให้ผู้เข้าร่วมประชุม ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาตลาดสามชุก
- กำหนดกิจกรรมที่จะดำเนินงานร่วมกัน
- ให้มีการยกมือยืนยันเมื่อเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย
- นับคะแนนพร้อมการถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐาน
- จัดทำรายงานสรุปผลการประชุมแจกเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการทำงาน ซึ่งเป็นนำเอ

กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมเข้ามาใช้ เพื่อให้เกิดการยอมรับในมติที่เกิดขึ้น จากเวทีการประชุมของส่วนรวม ซึ่งจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน

จากการประชุมร่วมกัน ที่ประชุมมีมติ ให้อนุรักษ์ และฟื้นฟูตลาดสามชุก โดยมีกิจกรรมหลัก ๑๑ ประการ ดังนี้

๑) การร่วมกันจัดระเบียบตลาดให้น่าเดิน น่าซื้อ

๒) การระดมกำลังจัดการขยะ ดูแลรักษาความสะอาดท่อระบายน้ำ อบรมการทำปุ๋ยหมัก และนำหมักชีวภาพ

๓) การอนุรักษ์บ้านโดยการปรับปรุงรักษาสภาพเดิม

๔) การไปดูงานที่ “บ้านพิพิธิภัณฑ์” เพื่อหาแนวทาง / แนวคิดในการพัฒนา

๕) การพัฒนาจุดท่องเที่ยวชมวิว / ศึกษาวิถีชีวิตริมน้ำ

๖) การทำทางเดินริมน้ำ และเขตเลี้ยงปลาหน้าตลาด

๗) การสร้างเอกลักษณ์ของตลาดเช้า ตลาดเย็น

๘) การส่งเสริมเรื่องการออกกำลังกาย / ดูแลสุขภาพ

๙) การจัดงานสงกรานต์ และระดมภาพประวัติศาสตร์

๑๐) การดึงผู้สูงอายุเข้าร่วมศึกษา และให้ความรู้เชิงประวัติศาสตร์

๑๑) การประชาสัมพันธ์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว

๑๒) การระดมทุนเพื่อจัดตั้ง “กองทุนอนุรักษ์ฟื้นฟูบ้านที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม”

๑๓) การประสานกับราชพัสดุ

๓.๖ วางแผนการดำเนินงาน โดยการจัดประชุมคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกฯ (หลังจากที่มีการจัดเวทีประชาคมแล้ว ๑ เดือน) ในวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๖ เพื่อกำหนดรายละเอียดขั้นตอนต่างๆ ในการ

ทำงาน ซึ่งเปรียบเสมือนพิมพ์เขียวก่อนที่จะสร้างบ้าน ดังนั้นจึงได้มีการจำแนกกิจกรรมต่างๆให้เป็นหมวดหมู่ ได้ ๖ ประเด็น โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๖.๑ การจัดระเบียบตลาดและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

- การรักษาความสะอาดภายในชุมชน เช่น การเก็บขยะ การทำหน้าบ้านน่ามอง
- การจัดระเบียบตลาด
- การอบรมทำปุ๋ยหมัก/น้ำหมักชีวภาพ
 - การดูแลระบบท่อระบายน้ำ
 - การดูแลรักษาแม่น้ำท่าจีน
 - การจัดศึกษาดูงาน
 - ประสานประชาชนในชุมชนในการทำกิจกรรมพัฒนาตลาด

๓.๖.๒ การออกแบบและอนุรักษ์ฟื้นฟูอาคาร/ปรับปรุงอาคาร

- รูปแบบอาคาร/บ้านที่ควรอนุรักษ์ หาวัดในการปรับปรุงอาคาร
- คู่มือการออกแบบบ้าน/อาคารที่มีการปรับปรุง
- ประสานงานและพูดคุยกับชาวบ้านในการปรับปรุงอาคาร
- การทำสะพานทางเดินเรียบแม่น้ำท่าจีน
- การจัดทำแผนการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม
- จัดทำผังชุมชน/แผนที่ชุมชนบริเวณตลาดสามชุก

๓.๖.๓ การจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูอาคาร/บ้านเก่า

- ประสานให้เกิดการจัดตั้งกองทุนอนุรักษ์ฟื้นฟูบ้าน/อาคาร ที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์
- กำหนดกฎระเบียบในการจัดตั้งกองทุน
- กำหนดบทบาทหน้าที่และภารกิจของคณะกรรมการ
- การกำหนดจัดทำแผนการดำเนินงาน ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

๔) การประชาสัมพันธ์

- จัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์
- เผยแพร่ข้อมูลการดำเนินงาน/กิจกรรมของตลาดสามชุกที่ได้ดำเนินการไปแล้วสู่สาธารณะ
- การจัดทำเว็บไซต์ข้อมูล

๕) การสร้างเอกลักษณ์ของชาวตลาดสามชุก

- การจัดทำประวัติศาสตร์สามชุก

- การจัดกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวสามชุก เช่น อาหาร ของฝาก และรูปแบบ
สินค้า

๖) ประสานหน่วยงานภายนอก เช่น ประสานกรมธนารักษ์ เพื่อสื่อสารให้เจ้าหน้าที่ของ
ธนารักษ์จังหวัดสุพรรณบุรี ได้เข้าใจถึงแผนการฟื้นฟูอนุรักษ์ตลาดสามชุก แทนการรื้อตลาดแล้วสร้างอาคาร
ขึ้นมาใหม่

ภาพที่ ๓๓ การประชุมร่วมกันของคณะกรรมการฯ และมูลนิธิชุมชนไท

๓.๓ ปฏิบัติตามแผน

วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๔๖ (๓ วันให้หลังจากการประชุมเพื่อวางแผนการปฏิบัติงาน) ชุมชนได้
ประเดิมกิจกรรมแรกของการมีส่วนร่วม คือ การทำความสะอาดตลาด (กวาดหยากไย่ ๑๐๐ ปี) บริเวณตลาดเก่าแก่
เบี้ยว และบริเวณซอย ๑ - ๔ ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยง ไปถึงการฟื้นฟูอนุรักษ์ตลาดสามชุกได้โดยตรง เป็น
กิจกรรมแรกของการรวมกลุ่ม ซึ่งมีนัยยะมากกว่ากิจกรรมอื่นๆ เพราะมีการวางแผนร่วมกัน มีการแบ่งงานกันทำ มี
การสรุปบทเรียนร่วมกัน หลังจากทำกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นการจัดกิจกรรมรวมกลุ่มครั้งแรก จึงเป็นเรื่อง
ท้าทายความสามารถ และการมีส่วนร่วมของกลุ่มได้เป็นอย่างดี

๓.๔ ขยายผลการดำเนินงาน

หลังจากประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งแล้ว คณะกรรมการฯ มีการขยายกิจกรรมการพัฒนา
เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยช่วงแรกๆมูลนิธิชุมชนไทจะเป็นหลักในการทำงาน ทั้งการกระตุ้น/
การประสานงานต่างๆ และจะค่อยๆลดบทบาทจากผู้กระตุ้น/ผู้ประสาน มาเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุน โดยให้
ชุมชนเป็นหลักในการทำงาน ซึ่งแกนหลักในการทำงานก็คือ เทศบาลตำบลสามชุก และคณะกรรมการพัฒนา
ตลาดฯ ทุกกิจกรรมที่จัดจะมีคนรับผิดชอบดูแล เช่น กิจกรรมวันสงกรานต์ “การก่อเจดีย์ทราย” กลุ่มครูและ
นักวิชาการท้องถิ่นจะเป็นผู้ดูแล “ภาพเก่าเล่าขาน” มีครูและผู้อาวุโสจะเป็นผู้เล่าเรื่องราว “การจัดนิทรรศการ

ภาพบ้านไม้ที่มีคุณค่า” สถาปนิกจะเป็นหลักในการช่วยทำ และกิจกรรมอื่นๆที่จัดโดยเทศบาลฯ ทำให้ชาวสามชุกมีความตื่นตัวมีคนมาร่วมมากอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ทำให้ชาวสามชุกหลายคนเริ่ม มองเห็นที่บ้านตนเองก็มีความสวยงาม การทำกิจกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเน้นที่ประเด็นการร่วมคิด-ร่วมทำ ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และเชื่อมร้อยกิจกรรมต่างๆให้มีการบูรณาการทั้งในเชิงเนื้อหา และกระบวนการทำงานที่มุ่งเป้าไปยังการฟื้นฟู อนุรักษ์ท้องถิ่นทางกายภาพ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่จะนำกลับมาเป็นพลังของวิถีชีวิตใหม่ของชุมชนในปัจจุบัน

๓.๕ ขยายเครือข่าย โดยการประสานเชื่อมโยงเครือข่ายทรัพยากรบุคคลและความรู้ทางวิชาการ ด้านงานออกแบบและสถาปัตยกรรมการอนุรักษ์อาคาร/บ้านเก่า จากภายนอกให้กับชุมชน มีนักวิชาการจากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เป็นที่ปรึกษาชุมชนมีการทำงานร่วมกับทีมสถาปนิกชุมชน ในการปรับปรุงซ่อมแซม ด้านกายภาพของอาคารในตลาด และจัดทำ Master Plan โดยเจ้าของบ้านแต่ละหลังมีส่วนร่วมในการจัดทำ ร่วมตัดสินใจว่าสิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ ที่สำคัญ มีการออกแบบ สร้างรูปธรรมให้เห็น เพื่อเป็นเครื่องมือกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงด้านกายภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้จะมีการขยายเครือข่ายการทำงาน ร่วมกับนักวิชาการในพื้นที่แล้ว ชุมชนยังได้มีการขยายเครือข่ายการทำงานในระดับภาค และประเทศด้วยการจัดการสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน โครงการฯ เมืองน่าอยู่ระดับภาค และระดับประเทศ (๑๒ เมือง) ส่งผลให้ตลาดสามชุกเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้น สร้างความภาคภูมิใจให้ชุมชน และส่งผลกระทบทางบวกต่อเศรษฐกิจชุมชนในวงกว้าง และได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากประชาชนในชุมชนทั้ง ๑๔ ชุมชนในเขตเทศบาล รวมทั้งกลุ่มสตรีในชมรมแอรอบิค ที่เข้าร่วมในการรับรองและจัดการเรื่องอาหาร กิจกรรมนี้ช่วยทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น

การแลกเปลี่ยนระดับภาคและประเทศ ได้เพิ่มการรับรู้ถึงปัญหา และแนวทางการแก้ไข ปัญหาที่ดำเนินการอยู่ในเมืองอื่นๆ แกนนาคคนหนึ่งกล่าวว่า “ในเรื่องเดียวกัน เขาใช้วิธีการคนละอย่าง” คณะกรรมการฯ มีความประทับใจเป็นพิเศษกับประสบการณ์ของบางเมือง และวางแผนที่จะไปดูงานที่นั่น เช่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน ดังนั้นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนดูงาน ยังเป็นเครื่องมือตรวจสอบความพร้อม เกี่ยวกับการรองรับนักท่องเที่ยว และความเข้าใจอื่น ๆ ของคนสามชุกได้เป็นอย่างดี

๓.๑๐ ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างกลไกการทำงานให้เดินหน้า ด้วยการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เมื่อเสร็จกิจกรรมหนึ่งแล้ว ก็จะต้องมีการจัดกิจกรรมต่อไป เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อน เป็นการสร้างศักยภาพให้กับชุมชน และเป็นการพัฒนาการขับเคลื่อนให้มีประสิทธิภาพ ทำให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น เข้มแข็ง และมีพลัง ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้วางแผนไว้อย่างต่อเนื่องจะทำให้มีพลังสะสมยิ่งขึ้นทำให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ถ้ายังมีความพร้อมเพรียงมากเท่าใด ความสำเร็จก็จะตามมา

เท่านั้น และยังเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนคิดค้นกิจกรรมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เช่น การทำความสะอาดและการจัดระเบียบตลาด ภาพเก่าเล่าขานตำนานสามชุก การจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น

๓.๑๑ การติดตาม/ประเมินผล ชุมชนได้เรียนรู้ว่าการติดตามงานเป็นกระบวนการที่สำคัญ ประสบการณ์ ผ่านมาชุมชนได้รับการติดตามการดำเนินงานมาจากมูลนิธิชุมชนไทย อยู่เป็นระยะๆ ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้งานออกมาเป็นมรรคเป็นผล ถ้าขาดการกระตุ้นและติดตามงาน ตลอดจนอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ ที่ได้รับจากมูลนิธิชุมชนไทยแล้ว การดำเนินงานคงไม่สามารถก้าวพ้นช่วงเวลาที่สำคัญนี้ได้ อาจเกิดการชะงัก หรือแผ่วหายไปเหมือนในอดีตที่ผ่านมา กลยุทธ์การกระตุ้นการประสานและผลักดันให้การประจักษ์ผล ผู้การปฏิบัติจริง ที่ได้รับจากมูลนิธิชุมชนไทย นับเป็นกลยุทธ์ที่ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมต่างๆต่อมา

๓.๑๒ การสรุปบทเรียน นับเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการดำเนินงาน เป็นการมองย้อนกลับไปถึงสิ่งที่ผ่านมามีชุมชนได้เรียนรู้อะไรบ้าง อะไรเป็นจุดเด่นอะไรเป็นจุดด้อย ประสบความสำเร็จในเรื่องใดบ้าง หรือมีอะไรต้องแก้ไข จะเดินหน้าต่อไปอย่างไร จะป้องกันความผิดพลาดที่ผ่านมาอย่างไร ควรจะมีการถอดบทเรียน หรือประสบการณ์ที่ผ่านมาเพื่อบอกต่อหรือให้ความรู้แก่ผู้ที่ยังไม่เคยดำเนินกิจกรรมนั้นๆ หรือยังไม่มีประสบการณ์ ช่วยให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่ หรือเส้นทางใหม่ ช่วยให้สามารถไปถึงเป้าหมายได้อย่างสะดวกรวดเร็วขึ้นโดยไม่ต้องลองผิดลองถูก การสรุปบทเรียนจึงเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญ ควรจะได้มีการประมวลเป็นความรู้สำหรับเผยแพร่ เพื่อให้เกิดการพัฒนามากยิ่งขึ้น

๔. ภาพรวมการฟื้นฟูตลาดสามชุก

ภายในช่วงระยะเวลาที่ดำเนินงานกระบวนการฟื้นฟูตลาดสามชุกนั้นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จากตลาดที่ทรุดโทรม ชบเซามาเป็นตลาดที่เป็นระเบียบเรียบร้อย มีพิพิธภัณฑ์ที่มีสถาปัตยกรรมงดงาม ได้รับการดูแลซ่อมแซมอย่างดีตามหลักวิชาการ รวมทั้งอาคารบ้านเรือนในตลาดได้รับการดูแลด้วยหลักการเดียวกัน ทำให้เกิดบรรยากาศของเมืองเก่าที่ผสมกลมกลืนกันในภาพรวม ถ้าหากชุมชนไม่ร่วมมือแล้วภาพที่ออกมาอาจจะมีสีสรรต่างๆ ตามความพอใจของเจ้าของบ้าน แต่ที่ตลาดสามชุกมีความงามที่ผสมผสานกลมกลืนกันได้อย่างลงตัว ซึ่งได้รับความร่วมมือจากสถาปนิก และชุมชนเป็นอย่างดี สามารถเปลี่ยนจากเมืองที่ไม่น่าอยู่ มาเป็นเมืองที่น่าอยู่ได้ นอกจากนี้ชาวตลาดสามชุกยังได้ใส่ใจวิถียุณยธรรม และวิถีชีวิตไว้ในตลาดแห่งนี้อย่างรู้คุณค่า จนได้รับการกล่าวขานว่าเป็น “ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต” ซึ่งเป็นจุดสนใจให้ผู้คนหลงใหลมาเยี่ยมชมไม่ขาดสาย ก่อให้เกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนมหาศาลนำความมั่งคั่งกลับมาสู่ตลาดสามชุกอีกครั้งหนึ่ง หลังจากชบเซาไปกว่าสองทศวรรษ

นอกจากนี้ยังได้เกิดการเปลี่ยนแปลง ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนจากเดิมซึ่งมีทั้งแนวตั้งและแนวราบมาเป็นแนวราบมากขึ้น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตด้านต่างๆ ภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจึงมีทั้งรูปธรรมและนามธรรมดังนี้

๔.๑ การพัฒนาทางด้านกายภาพ

๑) การกวาดหยากไย่ที่กรุงรัง เพื่อให้ตลาดน่าอยู่มากกว่าเดิมนับเป็นกิจกรรมแรกที่ชุมชนเริ่มรวมตัวกันด้วยความมุ่งมั่นที่จะฟื้นฟูตลาดที่มีสภาพชบเซา ทรุคโทรม รกรุงรัง ผลพลอยได้จากกิจกรรมแรกนี้คือความรู้สึกร่วมแรงร่วมใจกันทำเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน แม้เป็นความสำเร็จเล็กๆ น้อยๆ ทำให้มีกำลังใจที่จะทำครั้งต่อไป เมื่อได้เห็นผลงานและเข้าใจในเป้าหมายของงานดีขึ้น ก็เกิดความร่วมมือในการจัดระเบียบในตลาด โดยจัดวางของขายไม่ให้เกะกะล้ำทางเดิน รื้อ/ปรับปรุงผ้าใบกันฝนที่ใช้อย่างไม่ได้แล้ว และรักษาความสะอาดมากขึ้น ทั้งๆ ที่ก่อนหน้านี้เทศบาลเคยขอร้องแต่ไม่ได้รับความร่วมมือ

ภาพที่ ๓๔ การร่วมมือกันกวาดหยากไย่ของประชาชนในชุมชน

๒) การจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นผลมาจากการไปศึกษาดูงานเมืองเก่าตามทีต่างๆ ทำให้เข้าใจและมั่นใจที่จะทำโครงการปรับปรุงฟื้นฟูสถาปัตยกรรมเก่าแก่ของตลาดสามชุก โดยเฉพาะบ้านขุนจันจันรักษ์ ซึ่งเป็นอาคารไม้เก่า ๓ ชั้น อายุร่วม ๑๐๐ ปี เมื่อชาวสามชุกมีมติร่วมกันในเวทีชุมชนว่าจะอนุรักษ์ตลาดสามชุกไว้ นั่น ความคิดเริ่มแรกก็จะจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ของบรรพชนสามชุก แต่หลังจากการไปศึกษาดูงานพิพิธภัณฑ์ที่บ้านอาจารย์เอก นาวิกมูลแล้ว คณะทำงานก็เกิดความคิดใหม่ที่ต่างไปจากเดิม คือมีมโนทัศน์ที่ขยายกว้างออกไปจากการทำพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่บ้านสามชั้น โดยเห็นว่าตลาดสามชุกทั้งตลาดมีศักยภาพที่จะเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (Living Museum) นั่นคือบ้านทุกหลังมีประวัติศาสตร์ เรื่องราว และ “ของดี” ที่เป็นของเก่ามีคุณค่าด้านต่างๆ หลากหลายสามารถ

จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ “บ้านพูดได้” คือการที่เจ้าของบ้านเป็นผู้ที่เล่าเรื่องประวัติของเจ้าบ้านเอง ขณะเดียวกันก็มีของเก่าบางส่วนที่เจ้าของยินดีบริจาคให้ชุมชนดูแล

ดังนั้นแนวคิดในการทำพิพิธภัณฑ์ชุมชนของสามชุก จึงขยายออกอย่างสร้างสรรค์ ทั้งหมดเกิดจากภูมิปัญญาของคณะทำงานเองที่รู้สึกรู้ว่าชุมชนของตนมีทุนทางวัฒนธรรมและศิลปสถาปัตยกรรมที่ยังมีชีวิต และสมบูรณ์กว่าที่อื่นๆ สำหรับแนวทางการนำเสนอพิพิธภัณฑ์ชุมชน นั้น จะเริ่มที่บ้านขุนจ่านจันจันารักษ์ ก่อน ซึ่งเป็นบ้านที่งดงามด้วยสถาปัตยกรรม และเป็นบ้านของบุคคลสำคัญในสมัยนั้น มีประวัติที่น่าสนใจ องค์ประกอบเหล่านี้เป็นจุดเด่นที่ผู้มาเยี่ยมชมตลาดควรจะได้ชมก่อน ถือเป็นการเปิดประตูพิพิธภัณฑ์ชุมชนของตลาดสามชุก ซึ่งได้สะท้อนภาพเก่าในอดีตของตลาดแห่งนี้ได้อย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นตัวอาคารบ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ที่จัดวางไว้ตามบ้านแต่ละหลังตลอดจนบรรยากาศที่เจ้าของบ้านเป็นผู้เล่าเรื่องราวในอดีตด้วยความภาคภูมิใจจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในนาม “ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต” ที่สามารถสัมผัสได้

ภาพที่ ๓๕ บรรยากาศบ้านขุนจ่านจันจันารักษ์

ความสำเร็จที่เกิดขึ้นครั้งนี้ เป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญ มิใช่เพียงแค่ความสำเร็จด้านกายภาพเท่านั้น แต่เป็นสัญลักษณ์แห่งความร่วมมือร่วมใจ กันทางจิตวิญญาณของชุมชนที่ร่วมกันฟื้นฟูชุมชนที่ได้อาศัยเกิด อาศัยทำมาหากินเลี้ยงชีวิต มาหลายชั่วอายุคน ให้อยู่กับชุมชนต่อไปอย่างงดงาม ถือเป็นการก้าวข้ามที่ก้าวต่อไป เป็นสัญลักษณ์แห่งกำลังใจ ความมั่นใจและความหวังที่จะฟื้นฟูชุมชนแห่งนี้ให้กลับมาเฟื่องฟูอีกครั้ง

๓) การปรับปรุงพื้นที่ จัดทำเป็นศูนย์อาหารและจุดพักของนักท่องเที่ยว เทศบาลฯ ได้ร่วมกับคณะกรรมการฯ เจริญกับผู้เช่าและเจ้าของแผงลอยเก่าแก่บริเวณ เพื่อปรับปรุงพื้นที่จัดทำเป็นศูนย์อาหารและจุด

พักของนักท่องเที่ยว โดยสถาปนิกชุมชน ร่วมกันออกแบบพื้นที่ให้เหมาะสมต่อการรองรับนักท่องเที่ยว ที่ต้องการแวะดื่มกินอาหารที่ขายในตลาด การปรับปรุง /จัดระเบียบต่างๆ เหล่านี้ทำให้ตลาดสามชุกมีความพร้อมทางกายภาพที่จะรองรับผู้ที่มาใช้บริการ โดยได้รับการจัดให้เป็นที่พักศึกษาดูงานและรับประทานอาหารกลางวันของผู้เข้าร่วมในการจัดการสัมมนาแลกเปลี่ยนโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมื่อนำอยู่ ในระดับภาคและระดับประเทศ ผลจากการมีผู้มาเยี่ยมชมและใช้จ่ายในตลาด ทำให้พ่อค้าแม่ค้า และชาวตลาดซึ่งเดิมค่อนข้างเอือมเฉื่อยกับโครงการฯ มีความรู้สึกมีหน้ามีตาไปกับตลาดของตน และยังได้รับประโยชน์จากเศรษฐกิจที่ดีขึ้น

๔) การทำสะพานเดินริมน้ำ (เลียบบแม่น้ำท่าจีน) เป็นอีกกิจกรรมที่สร้างความต่อเนื่อง ให้กับ การพัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เนื่องจาก ชาวชุมชนเห็นว่าเป็นอาคารไม้บริเวณถนนเลียบบนที่ของตลาดสามชุกนั้นมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่เป็นเอกลักษณ์ควรค่าแก่การอนุรักษ์ แต่ในฤดูน้ำหลากน้ำจะกัดเซาะตลิ่งอย่างแรงเป็นเหตุให้บ้านริมน้ำทรุดเอียง ชาวชุมชนจึงจัดทำทางเดินเท้าเพื่อเป็นเขื่อนป้องกันดินทรุดและสามารถช้อนทัศนียภาพที่ไม่สวยงามข้างล่างที่มีท่อน้ำเสีย ส้วม ฯลฯ ขณะเดียวกันก็สามารถใช้เป็นทางเดินเชื่อมต่อกันริมน้ำ เป็นที่เดินออกกำลังกายและเป็นพื้นที่พักผ่อน

ภาพที่ ๓๖ บริเวณริมน้ำก่อนการทำสะพานริมน้ำ

ภาพที่ ๓๗ สะพานเดินริมน้ำ

ฝ่ายปฏิบัติการจึงประสานให้มีการจัดการประชุมระหว่างกรรมการพัฒนาตลาดฯ ชาวชุมชนตลาดสามชุก เทศบาลฯ (นายกเทศมนตรี) สถาปนิก เกี่ยวกับรูปแบบของการทำสะพานที่รูกล้าแม่น้ำน้อยที่สุดและใช้วัสดุที่เหมาะสม ในการประชุมมีการแลกเปลี่ยนกันอย่างกว้างขวาง จึงได้ข้อสรุปที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกัน นับเป็นสิ่งที่ปลูกสร้างสาธารณะชิ้นแรกที่เกิดขึ้นจากความเห็นชอบของชาวตลาด โดยเทศบาลได้จัดงบประมาณมาสร้างให้

๕) การออกแบบ/ปรับปรุงอาคารในตลาด เนื่องจากอาคารไม้ดั้งเดิมของตลาดสามชุกนั้นเก่าแก่และทรุดโทรมลงตามกาลเวลา มีปัญหาหลังคารั่ว โครงสร้างของตัวอาคารมีหลังคาที่ต่อกันยาวไปโดยตลอด จำต้องมีการตกลงพร้อมใจกันและการวางแผนร่วมกันของผู้อยู่อาศัยทั้งหมด อีกทั้งรูปแบบของสถาปัตยกรรม

เก่าทำให้ต้องหาวัสดุที่เหมาะสม มีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะทำงานฝ่ายออกแบบและปรับปรุงอาคารเก่า กับสถาปนิกชุมชนเพื่อทำการสำรวจความเสียหาย และมีการวางแผนร่วมกันกับชาวบ้านเพื่อดำเนินการต่อไป

ภาพที่ ๓๘ การปรับปรุงอาคารบ้านขุนจันจันรักย์

ภาพที่ ๓๙ พิพิธภัณฑ์บ้านขุนจันจันรักย์ (ในปัจจุบัน)

๖) การปรับปรุงลานโพธิ์ เดิมเป็นห้องแถวไม้ ต่อมาไม่มีผู้อยู่อาศัยปล่อยให้รกร้าง กลายเป็นที่ทิ้งขยะของชาวชุมชน คณะกรรมการฯ เห็นว่าเป็นพื้นที่ว่างเปล่า รกร้าง จึงพัฒนาให้เป็นลานกิจกรรมของชุมชน ซึ่งต่อมาธนาคารจังหวัดสุพรรณบุรี ได้สงวนพื้นที่นี้ไว้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับใช้ร่วมกันของคนในชุมชน

๔.๒ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

๑) เกิดกลุ่มหรือชมรม ที่ทำงานด้วยจิตอาสาเพิ่มมากขึ้นจากเดิม ซึ่งเริ่มจากคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ ชวนกันมาทำงานโดยอาสาสมัครเข้ามา ต่อมาคณะกรรมการฯ ที่มีพลังความคิดสร้างสรรค์ได้แตกกิจกรรมออกไป ดำเนินกิจกรรมตามความถนัดหรือความสนใจ โดยจัดตั้งชมรมหรือกลุ่มขึ้น เช่น ชมรมแอโรบิกของกลุ่มสตรี กลุ่มครูอาจารย์โรงเรียนในเขตเทศบาลฯ กลุ่มมัคคุเทศก์น้อย เป็นต้น

๒) เกิดการปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์

หลังจากชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้ ร่วมกันในการจัดกิจกรรมการฟื้นฟูตลาดมาระยะหนึ่งแล้ว ซึ่งกระบวนการดังกล่าวให้ความสำคัญกับการร่วมคิด ร่วมทำ และตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ ไม่มีสายบังคับบัญชาตามแนวดิ่ง ทำให้ชุมชนมีการปรับบทบาทและความสัมพันธ์เข้าหากันมากขึ้น กล่าวคือผู้นำชุมชนก็ลดบทบาทจากการเป็นผู้สั่งการ มารับฟังความคิดเห็นของชุมชน ขณะเดียวกันชุมชนก็

พัฒนาศักยภาพทั้งด้านความคิดสร้างสรรค์ และผลงานให้เป็นที่น่าปรากฏมากขึ้น ทำให้เกิดความเสมอภาคในการทำงานและรับผิดชอบร่วมกันมากขึ้น นำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น ในตลาดชุมชนมีมิตรไมตรีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันมากขึ้น และมีจิตสาธารณะมากขึ้น ชาวตลาดและชาวชุมชนได้รับรู้และได้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตลาดอย่างชัดเจน ต่างตื่นตัวและยินดีที่ตลาดคึกคักมีชีวิตชีวา และภาคภูมิใจในมรดก/ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนที่เป็นที่รู้จักของคนภายนอกผ่านสื่อต่างๆ และผู้คนที่มาเยี่ยมชม

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารท้องถิ่นกับชาวชุมชนก็เปลี่ยนไปในแนวระนาบมากขึ้นอย่างชัดเจนเช่นกัน ผู้นำของเทศบาลฯ และคณะกรรมการพัฒนาตลาดฯ ได้รู้จักชุมชนของตนเองดีขึ้นและมองเห็นศักยภาพที่ได้เปรียบเชิงสัมพันธ์ของชุมชนตนเอง เมื่อเทียบกับสังคมภายนอก ทำให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะขยายพันธกิจในการดูแลกิจการของชุมชน จากเป้าหมายเดิมที่มุ่งพัฒนาตลาดสามชุก ไปสู่การพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลทั้งหมด

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน/ครูนักเรียน และชุมชนก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดขึ้นจากการที่เยาวชนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ จากผู้อาวุโสของชุมชน ผ่านหลักสูตรแบบบูรณาการความรู้ในระบบเข้ากับสภาพจริงของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนก็เกื้อกูลกันมากขึ้น เมื่อวัดได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมและใช้วิทยุชุมชนเป็นสื่อกลาง ในการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน กลุ่มผู้อาวุโส และชมรมแอโรบิกได้แสดงบทบาทอย่างสำคัญในการต้อนรับสมาชิก ชุมชนจากเครือข่ายเมืองอื่นๆ และจากการทำกิจกรรมเหล่านี้ร่วมกันทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มเองแน่นแฟ้นและคึกคักมากขึ้น ภาคธุรกิจธนาคารก็มีความสัมพันธ์กับชาวตลาดมากขึ้นผ่านนโยบายอุปถัมภ์อาหารที่ช่วยกระจายรายได้ของตลาดให้ขยายวงกว้างขึ้น

ภาพรวมของกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ที่ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันได้ส่งผลทำให้ความสัมพันธ์ทั้งภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มสังคมที่ต่างเพศ ต่างวัย และภาคส่วนต่างๆ ของชุมชนสามชุกได้ใกล้ชิดและเกื้อกูลแน่นแฟ้นมากขึ้น และประสานเชื่อมโยงกันอย่างกว้างขวาง ที่สำคัญที่สุดคือสามารถปรับความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารเทศบาลกับชาวตลาดทั่วไป จากระบบคิดแบบบนลงล่างและการตัดสินใจรวมศูนย์อยู่ที่นายกเทศมนตรี เปลี่ยนมาเป็นผู้บริหารคิดว่าหน้าที่ของเทศบาลคือผู้สนับสนุนการพัฒนา โดยดึงภาคีผู้มีส่วนร่วมให้มากที่สุด ผู้บริหารเทศบาลฯ รับฟังคำวิจารณ์และมีจิตสำนึกในการบริการมากขึ้น ใช้ความเห็นที่ประชุมตัดสินใจและลดความสำคัญของตำแหน่งบริหารลง

สำหรับความสัมพันธ์ระดับครอบครัวและสังคมของชาวสามชุกเป็นสังคมชนบทที่ความผูกพันในครอบครัวและชุมชนอย่างเหนียวแน่น ครอบครัวของชาวสามชุกค่อนข้างอบอุ่น พร้อมพร้อมด้วยญาติสนิท

มิตรสหายที่คุ้นเคยมายาวนาน แต่ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา ระบบความสัมพันธ์ที่เคยอบอุ่นได้เปลี่ยนไป เมื่อเยาวชนรุ่นหลังได้ออกไปร่ำเรียนและทำงานต่างถิ่นมากขึ้น ทิ้งให้ผู้เฒ่าผู้แก่อยู่ตามลำพังแม้จะกลับมาเยี่ยมเป็นครั้งคราว สังคมที่เคยพร้อมเพรียงจึงเงียบเหงาลง แขนงบางคนได้แสดงความหวังว่ากิจกรรมโครงการๆ จะทำให้เศรษฐกิจและสังคมมีชีวิตชีวาขึ้น สามารถดึงดูดให้คนรุ่นใหม่กลับมาสู่บ้านเกิดมากขึ้น ผนวกกับหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนในเขตเทศบาลฯ ได้จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนตลาดสามชุกทำให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงซึ่งจะช่วยปลูกฝังความรู้และภูมิใจในภูมิปัญญาและความเป็นชุมชนท้องถิ่นของตนได้

๓) การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต โครงการฯ ที่สามชุกได้ก่อให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงสาธารณูปโภค สภาพแวดล้อมในย่านตลาดอย่างก้าวกระโดด ซึ่งส่งผลให้คุณภาพชีวิตด้านสุขลักษณะ และอนามัยของชุมชนดีขึ้น กิจกรรมการทำความสะอาดที่ชาวชุมชนร่วมกันทำกับเทศบาลฯ การจัดระเบียบตลาดที่เป็นความคิดริเริ่มของชาวชุมชนเอง ทำให้สภาพของตลาดสะอาดขึ้น น่าเดินน่าชื้อมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาพื้นที่ที่เสื่อมโทรมในตัวตลาดให้เป็นศูนย์อาหารสาธารณะ ปรับปรุงภูมิทัศน์ริมคลองที่ทรุดตัวและไม่ถูกสุขลักษณะจากท่อระบายน้ำและส้วม ให้เป็นถนนริมน้ำที่สวยงามเหมาะสมแก่การใช้เดินเล่นออกกำลังกายของคนทั่วไป และที่สำคัญที่สุดคือการเปิดบ้านเก่าอันสวยงามที่ปิดตายให้เป็นพิพิธภัณฑ์และแหล่งสืบสานทางวัฒนธรรมถึงชีวิตในอดีตของชุมชน เมื่อผนวกกับแนวคิดพิพิธภัณฑ์ ที่มีชีวิตที่ชาวตลาดหลายครอบครัวขอมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ในอดีตของตระกูลตนตามโครงการ “บ้านพูดได้” เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ย่านตลาดสามชุกมีเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้มาเยี่ยมชมจำนวนมากมาย และหลากหลายทั้งภูมิหลังและรสนิยม นอกจากลูกค้าที่มาจับจ่ายซื้อของกินของใช้แล้วยังมีนักท่องเที่ยวที่มาชื่นชมตัวตน หรืออัตลักษณ์ของสามชุกด้วย ปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวนี้ล้วนส่งผลให้เศรษฐกิจของตลาดดีขึ้น

๔) การเปลี่ยนแปลงแนวคิดการทำงานด้านวัฒนธรรม

มีการพัฒนารูปแบบการจัดพิพิธภัณฑ์ ซึ่งไม่ใช่เพียงแก่นำของเก่ามาจัดใส่ตู้ พร้อมคำอธิบายความเป็นมา แต่เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เต็มไปด้วยวิถีชีวิตจริงๆ ที่เคลื่อนไหวได้ สัมผัสได้ การจัดทำพิพิธภัณฑ์ลักษณะนี้นับเป็นแนวใหม่ ที่มีการเริ่มดำเนินการไม่กี่แห่ง จำเป็นต้องมีผู้รู้คอยให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับเนื้อหาและรูปแบบซึ่งชุมชนตลาดสามชุกได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิชุมชนไท ประสานกับทีมงานด้านข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภายใต้การนำของรองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีชั้นนำของประเทศ และในการสนับสนุนของมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ซึ่งทำให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง และข้อสรุปวิเคราะห์ ได้รับการตรวจรับรองทางวิชาการในระดับสูง สร้างคุณภาพ ความน่าเชื่อถือทางวิชาการให้กับพิพิธภัณฑ์ชุมชนเล็กๆแห่งนี้

ในอีกด้านหนึ่งของแวดวงวิชาการที่กว้างออกไป คือการจัดการสัมมนาโครงการ “แนวทางพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์” ร่วมกันระหว่าง คณะกรรมการฯ ชุมชน และคณะครุศาสตร์สถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง สร้างองค์ความรู้ทางวิชาการขึ้น บนพื้นฐานของจิตสำนึกการเชื่อมต่อระหว่างอดีตกับปัจจุบันและระดมพลังสร้างสรรค์ทิศทางที่ยั่งยืนสู่ออนาคต

กิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ตลาดเก่าที่สะท้อนอยู่ในสโลแกน “ตลาดมีชีวิต พืชพันธุ์มีชีวิต” นี้ถือเป็นหัวใจของการพัฒนาของสามชุกเพราะเป็นกลุ่มกิจกรรมเชิงพื้นที่กลุ่มแรกที่ได้เริ่มทดลองและได้รับการยอมรับจากสาธารณชนภายนอกในระดับที่น่าพอใจ เป็นหน้าต่างของชุมชนและดึงดูดนักท่องเที่ยวจากท้องถิ่นทั้งใกล้และไกลให้มาเยี่ยมชมตลาด ส่งผลให้เศรษฐกิจตลาดดีขึ้น ขณะเดียวกันก็เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ เอกชน สถาบันวิชาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ สำหรับชุมชนเองแล้ว นับเป็นความภาคภูมิใจในศักยภาพและการบริหารจัดการตนเองของคณะทำงานและชาวชุมชน ว่าสามารถริเริ่มและบริหารจัดการจนสำเร็จลุล่วงได้ในระดับมาตรฐานสากล

การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้แก่ กิจกรรมวันรำลึกประวัติศาสตร์ โดยผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชน มาถ่ายทอดสิ่งที่น่าสนใจในอดีตจากทัศนะยมุมมองของคนในที่อยู่ร่วมสมัย เพื่อสร้างความทรงจำร่วมกันของชุมชน งานนี้มีตัวแทนชุมชนบางปรอก จังหวัดปทุมธานีได้เข้าร่วมด้วย และได้จุดประกายความคิดให้พวกเขากลับไปริเริ่มฟื้นฟูพลังทางวัฒนธรรมชุมชนในชุมชนของตน นอกจากนี้ยังมีการรวบรวมเอกสาร และประวัติศาสตร์บอกเล่าจากผู้คนในพื้นที่ โดยมีเป้าหมายที่จะนำไปสังเคราะห์แลกเปลี่ยนและนำกลับมาถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้สืบทอดต่อไป และการฟื้นฟูประเพณีงานไหว้พระจันทร์ ที่ลืมนานกันไปเกือบ ๒๐ ปี เพื่อฟื้นฟูพลังความเป็นชุมชนที่มีรากเหง้าทางเชื้อสายประเพณีร่วมกันมาให้เป็นทุนสังคมในปัจจุบัน

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นส่วนที่ขยายมาจากการฟื้นฟูเมืองเก่าทั้งหมด ได้แก่ การศึกษาอุทยานและการอบรมมัคคุเทศก์น้อย โดยการร่วมมือกันระหว่างคณะกรรมการพัฒนาตลาดฯ และครูโรงเรียนในเขตเทศบาล เพื่อให้ความรู้แก่นักเรียนจากโรงเรียนในเขตเทศบาลที่สนใจ สามารถทำหน้าที่ต้อนรับและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวจำนวนมากที่มาชมพิพิธภัณฑ์ กิจกรรม “อ้อยกันวันพุธ” การจัดแผนผังการท่องเที่ยวทำป้ายประวัติศาสตร์สถานที่สำคัญในชุมชน การทำของที่ระลึกออกขายเพื่อหาทุนสมทบค่าใช้จ่ายของพิพิธภัณฑ์ รวมถึงการประสานกับชมรมการท่องเที่ยวจังหวัดสุพรรณบุรี ในการจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงไปยังชุมชนใกล้เคียง ที่วัดสามชุก วัดบ้านทึง วัดคลองขอม อำเภอศรีประจันต์ และอำเภอเดิมบางนางบวช เป็นต้น กิจกรรมด้านนี้มีทิศทางชัดเจนว่าเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงมีลักษณะเชิงบูรณาการกับ

ฐานทุนด้านต่างๆ ของชุมชน ทั้งทางสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากกว่าทุนทางเศรษฐกิจจากภายนอก

๕) การปรับปรุงอาคารเก่าทางสถาปัตยกรรม ซึ่งได้มีแผนและมีการจัดทำผังโมเดลอาคารเก่าที่ปรับปรุงแล้ว รวมทั้งได้สำรวจความเห็นเจ้าของบ้านในตลาดซอย ๑ - ๒ ที่จะทำการปรับปรุงซ่อมแซมอย่างถูกหลักวิชาการไว้ตั้งแต่ปีแรก จากนั้นนโยบายบ้านมั่นคงของรัฐที่เปิดโอกาสให้เงื่อนไขต่างๆ เปิดกว้างขึ้น ทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตกลงใจที่จะผนวกโครงการพัฒนากลุ่มอาคารเก่า เข้าในโครงการบ้านมั่นคง แต่ติดปัญหาที่สัญญาเช่าที่ดินกับกรมธนารักษ์ ซึ่งไม่เป็นไปตามเงื่อนไขของโครงการบ้านมั่นคง โครงการจึงยุติไป ต่อมาภายหลังกรมศิลปากรให้ความเห็นว่า อาคารภายในตลาดสามชุกจัดเป็นโบราณสถานประเภท “ย่านประวัติศาสตร์” ทำให้ชุมชนมีความมั่นใจว่ากรมธนารักษ์คงจะยุติโครงการสร้างอาคารพาณิชย์ หันกลับมาอนุรักษ์แทน จึงเริ่มลงมือซ่อมแซมตามแผนที่วางไว้

๖) การพัฒนาที่อยู่อาศัย การพัฒนาที่อยู่อาศัยที่สามชุกเริ่มมาจากการตื่นตัวด้านจิตสำนึก ของคณะกรรมการพัฒนาตลาด ฯ ที่ส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลางซึ่งต้องการสร้างความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยให้กับชุมชนที่บุกรุกในเขตเทศบาล ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจ – สังคมด้อยกว่า ความรู้สึกนี้ได้รับการจุดประกายมาจากกิจกรรมการดูงานและร่วมแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องบ้านมั่นคงกับชุมชนแหลมรุ่งเรือง จังหวัดระยอง ซึ่งเป็นชุมชนประมงขนาดเล็กที่ด้อยโอกาส ซึ่งร่วมในเครือข่ายเมืองน่าอยู่ภาคกลาง แขนงนำในคณะกรรมการที่สนใจได้เริ่มทำการศึกษาหลักเกณฑ์รายละเอียดและขั้นตอนต่าง ๆ ของโครงการ ฯ มาตั้งแต่ในปีแรก และได้เริ่มทำการสำรวจสภาพของชุมชน มาในปีที่ ๒ จึงมีการจัดตั้งคณะทำงานบ้านมั่นคงขึ้น มีการสำรวจใน ๔ ชุมชน (ชุมชนเศรษฐกิจ ชุมชนระหาร ชุมชนบางขวาง ชุมชนสมเด็จพระวันรัต) เพื่อทราบกรรมสิทธิ์ในที่ดินและปัญหา โดยเฉพาะด้านสาธารณูปโภค จากนั้นจึงเป็นการจัดกระบวนการกลุ่ม สร้างความเข้าใจร่วมกันของชาวชุมชน เพื่อจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับชาวชุมชนได้มีการจัดการศึกษาดูงานด้านที่อยู่อาศัยที่ชุมชนแหลมรุ่งเรือง จังหวัดระยอง และชุมชนบึงคุก จังหวัดอุดรธานี

๔.๓ การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาสภาพแวดล้อม และพื้นที่สาธารณะในเขตตลาดสามชุก ได้ขยายออกไปสู่พื้นที่ในระดับชุมชน ได้แก่ วัดและโรงเรียน การขยายสู่พื้นที่ในชุมชนอื่นมีฐานมาจากการที่คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม มีตัวแทนมาจากหลายชุมชน ทำให้การวางแผนกิจกรรมสามารถครอบคลุมปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมในวงกว้างได้และการดำเนินงานก็เป็นไปได้อย่างคล่องตัว กิจกรรมเริ่มด้วยการสำรวจปัญหาน้ำเสียของชุมชน ทำให้ทราบจุดที่ทำให้เกิดน้ำเสีย จากนั้นก็เริ่มแก้ไขปัญหาส่งแวดล้อมในระดับพื้นที่ โดยเริ่มขึ้นที่วัดสามชุกเป็นจุดแรก จากการที่เจ้าอาวาสวัดสามชุกมีความสนใจการทำน้ำหมักชีวภาพและถังดักไขมันที่ทีมสิ่งแวดล้อมของ

มูลนิธิชุมชนไท และเจ้าหน้าที่โครงการประสานงานกับคณะทำงานด้านสิ่งแวดล้อมนามาสาธิตที่บริเวณหน้าตลาดสามชุก จึงมีการประสานงานกับคณะทำงานโครงการฯ จัดให้มีการทำถังดักไขมันขึ้นที่วัดสามชุก เพื่อบำบัดน้ำเสียจากวัดก่อนปล่อยลงแม่น้ำท่าจีน นอกจากนี้ก็มีชุดกิจกรรมกำจัดผักตบชวาในแม่น้ำท่าจีน และการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมแม่น้ำ การรณรงค์เผยแพร่กิจกรรมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ขยายไปสู่โรงเรียน โดยเป็นการวางแผนงานร่วมกันระหว่างคณะทำงานด้านสิ่งแวดล้อม เจ้าหน้าที่โครงการ และครูอาจารย์ในโรงเรียน มีการจัดการศึกษาดูงานเกี่ยวกับถังดักไขมันและการบำบัดน้ำเสียที่วัดสามชุก ให้กับครูและนักเรียนในเขตเทศบาล การอบรมการคัดแยกขยะ การตั้งชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนอนุบาลสมเด็จพระวันรัต การวางแผนทำถังดักไขมัน และการจัดตั้งธนาคารขยะขึ้นที่โรงเรียนวัดบางขวาง ส่วนในระดับชุมชน มีการจัดกิจกรรมทอดผ้าป่าขยะขึ้นที่ชุมชนดงมะลิ การทำน้ำหมักชีวภาพ การจัดตั้งธนาคารขยะที่รับบริจาคขยะจากชุมชนต่าง ๆ

จะเห็นว่ากิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมได้ขยายออกไปกว้างขวาง เชื่อมร้อยกลุ่มเป้าหมายระดับพื้นฐานจากตลาดผู้วัด – โรงเรียน – ชุมชน และเชื่อมโยงการรับรู้จากการรณรงค์สร้างจิตสำนึก ไปสู่การปฏิบัติจริง อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนด้วยโอกาส ในขณะที่เป็นการร่วมกันแก้ปัญหาโดยประชาชนหลากหลายภาคส่วนของสังคม ทั้งหมดนี้ทำให้เกิดกระแสนักอาสาสมัครรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน

๔.๔ การพัฒนาทางการศึกษา

เป็นการบูรณาการการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนเข้ากับความรู้ท้องถิ่น โดยส่วนหนึ่งมาจากครูในโรงเรียนที่อยู่ในเขตเทศบาล ใช้หลักสูตรท้องถิ่นเป็นฐานให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เช่น การนำนักเรียนไปศึกษาดูงานสิ่งแวดล้อมที่วัดสามชุก และการให้เด็กไปเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนในตลาดสามชุก รวมทั้งคณะกรรมการพัฒนาตลาดฯ ได้จัดกิจกรรมการสอนวาดรูปให้กับเด็กในชุมชน และการอบรม ศึกษาดูงาน ของมัคคุเทศก์น้อยที่วัดจันเสน อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์

๔.๕ การพัฒนาด้านสุขภาพ

กิจกรรมด้านสุขภาพของชุมชนตลาดสามชุก เริ่มจากกลุ่มเอโรบิกซึ่งมีสมาชิกประมาณ ๑๐๐ คน ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ซึ่งแกนนำของกลุ่มเป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดฯ และกลุ่มดังกล่าวนี้ยังเป็นการดำรงสำคัญในการจัดงานเลี้ยงต้อนรับแขกในกิจกรรมของโครงการต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมรณรงค์ปั่นจักรยานเพื่อลดมลพิษอีกด้วย

๔.๖ การนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้

จากการไปศึกษาดูงานที่จังหวัดระยอง เทศบาลเมืองระยอง ได้แจกคู่มืออาหารให้กับผู้ศึกษาดูงานฯ ใช้จ่ายเป็นค่าอาหารกลางวันกับร้านค้าในตลาด คณะกรรมการพัฒนาตลาดฯ ได้ประยุกต์สิ่งที่ได้

พบเห็น โดยนำแนวคิดการใช้รูปธงมาใช้ในตลาดสามชุก โดยการขายรูปธงให้แก่ธนาคาร ร้านค้า และหน่วยงานต่างๆ นำมาใช้จำหน่ายในตลาดสามชุก เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ทำให้ตลาดสามชุกที่เคยซบเซากลับมามีชีวิตอีกครั้ง

การจัดกิจกรรมในแต่ละครั้ง ได้รับความร่วมมือจากชาวตลาด และชุมชนใกล้เคียงเพิ่มขึ้นทุกครั้ง และทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี บางครั้งเกิดความคาดหมาย ทำให้คณะกรรมการ ฯ ตระหนักดีว่า การทำกิจกรรมจะทำให้เกิดความร่วมมือ จึงยึดเป็นแบบปฏิบัติว่า “กิจกรรมนำใจ” คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก จึงยึดหลักในการทำงานทุกครั้ง จะต้องให้ชาวตลาดมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนได้แก่

- ๑) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- ๒) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
- ๓) มีส่วนร่วมในผลประโยชน์
- ๔) มีส่วนร่วมในการประเมินผล

การพัฒนาตลาดสามชุกดำเนินไปด้วยดี อุปสรรคในช่วงต้น ๆ คือ ขาดความร่วมมือจากชาวตลาดแต่เมื่อเราดำเนินตามกลยุทธ์ใหม่ โดยใช้กิจกรรมนำใจ การพัฒนาดำเนินไปด้วยดี ทั้งในด้านอาคารที่อยู่อาศัย การปรับปรุงบ้านขุนจันทน์จันทน์ ด้านอาหารการกิน ความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของตลาดและร้านค้า โดยเฉพาะเรื่องน้ำใจไมตรี และความสามัคคี

๔.๓ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ มูลนิธิชุมชนไท ได้เข้ามาสนับสนุนการจัดทำสื่อเพื่อเผยแพร่กิจกรรมของชุมชนฯ เป็นครั้งแรก ต่อมาได้มีสื่อต่าง ๆ เข้ามาทำข่าว และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตลาดสามชุก ไปสู่สาธารณชน อย่างมากมาย โดยที่ชุมชนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เช่น

- สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ ข่าวสด มติชน ไทยรัฐ เดลินิวส์ กรุงเทพธุรกิจ นิตยสารคนค้นคน คามেলা นิตยสารสารคดี หนังสือนิตยสารวิมานเมฆ อสท ฯลฯ
- สื่อโทรทัศน์ ได้แก่ รายการพลเมืองคนกล้า ห้องข่าวรับอรุณ เดอะเนชั่น รายการ ZOO ZAG เมืองไทยวไรตี้ โลกยามเช้า ตามรอย ชีพจร (ส.ป.ร.ส.) พระคัมภีร์ทอง ชุมชนคนแกร่ง รวมพลังสร้างสุข บ้านอุ่น ตลาดสดสนามเป้า ดำริบทอง ร้านชำยามเช้า รายการ ๕๐ / ๕๐ เช้าวันนี้ที่เมืองไทย ที่นี้สุพรรณ หุ่นแสบตะวัน Thai Delight's คิดได้ใจ ย้อนตำนานอาหารอร่อย “ตอน ของดีเมืองสามชุก ” ธรรมชาติยาตราเพื่อป่าชุมชน รายการผู้หญิงถึงผู้หญิง รายการกุสุมาพาทูตเที่ยวไทย รายการวไรตี้ ๔ ภาค รายการชิงร้อยชิงล้าน รายการขนมไทยอะไรเอ่ย ฯลฯ

๔.๘ การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ

ภายหลังจากที่ตลาดสามชุกได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คณะกรรมการฯ ได้ประสานงาน และให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ จนเกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือ ดังนี้

๑) เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างเมืองเก่า เช่น วิเศษไชยชาญ ศรีประจันต์ โพธิ์พระยาเก๊าห้อง

๒) หน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุน เช่น มูลนิธิชุมชนไท มูลนิธิเล็ก - ประไพ วิริยะพันธุ์ สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ สถาบันการศึกษา / มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ฯลฯ

๓) เกิดการขยายภาคีความร่วมมือกับภายนอก เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สื่อมวลชน นักวิชาการ สถาบันการศึกษา ฯลฯ

ภารกิจที่ได้ดำเนินการ หลังจากผ่านกระบวนการฟื้นฟู

ภายหลังจากที่มูลนิธิชุมชนไท ได้ผลักดันให้ชุมชนตลาดสามชุกมีความเข้มแข็งสามารถดำเนินการ พัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีชื่อเสียงแล้ว มูลนิธิก็เริ่มปรับบทบาทของตนเอง จากการเป็นผู้ผลักดัน และให้การสนับสนุน มาเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการฯ และชุมชนสามารถต่อยอดพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ซึ่งกิจกรรมที่คณะกรรมการฯ ได้ดำเนินการ ได้แก่

๑) การจัดงานอร่อยดี กินฟรีทั้งตลาด ปราศจากแอลกอฮอล์ การดำเนินการดังกล่าว เกิดขึ้นจากแนวคิดของคณะกรรมการฯ ร่วมกับประชาชนในชุมชน เพื่อเป็นการคืนกำไรให้กับนักท่องเที่ยว ที่มาเที่ยวชมตลาดสามชุก โดยมีการประชุมร่วมกัน ระหว่างคณะกรรมการฯ กับแม่ค้า และประชาชนในชุมชน ที่จะร่วมกันจัดงาน โดยให้ร้านค้าในตลาดสามชุก ร่วมกันทำอาหาร มาเลี้ยงนักท่องเที่ยวฟรี ในวันที่ ๓๑ ธันวาคมของทุกปี ในช่วงเวลา ประมาณ ๑๗.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.โดยทางคณะกรรมการฯ จะจำหน่ายถ้วย - ชามกระเบื้อง ในราคา ๒๐ บาท มีช้อนและตะเกียบแถม ให้กับนักท่องเที่ยวที่มาร่วมงาน ใช้เป็นภาชนะใส่อาหารกินฟรีทั้งตลาดและนำกลับบ้านเป็นของที่ระลึก เป็นการลดปริมาณการใช้พลาสติก โฟม ซึ่งการจัดงานดังกล่าวเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ของประชาชนในชุมชน ในการที่จะพัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความแตกต่างจากตลาดเก่าอื่น ๆ และมีการกล่าวขวัญในเรื่องดังกล่าวออกไปอย่างต่อเนื่องว่า “ตลาดสามชุกกล้ามากที่ให้นักท่องเที่ยวกินฟรีทั้งตลาด” นับว่าเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างสีสันให้การท่องเที่ยวในตลาดสามชุกอีกทางหนึ่ง

๒) การจัดกิจกรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการฯ กับแม่ค้าในตลาด และประชาชนในชุมชน เป็นประจำทุกเดือน โดยการประชุมดังกล่าวจะเป็นการประชุมปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในตลาดสามชุก เช่น ห้องน้ำและที่จอดรถไม่เพียงพอ การเอารถเอาเปรียบของแม่ค้า สินค้าที่ขายไม่มีคุณภาพ แม่ค้าให้บริการไม่ดี เป็นต้น

๓) การจัดประชุมสัมมนาเพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของชุมชนตลาดสามชุก คณะกรรมการฯ จะมีการจัดประชุม สัมมนา เพื่อร่วมกันในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของชุมชนตลาดสามชุก เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง โดยการประชุมดังกล่าวจะเชิญนักวิชาการจาก สถาบันต่าง ๆ มาร่วมเป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษา แนะนำการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว ซึ่งการประชุมดังกล่าว จะมีการวิเคราะห์ถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคในการดำเนินการ (SWOT Analysis) และนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาตลาดสามชุกอย่างยั่งยืนต่อไป

๔) การสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ในส่วนของภาคราชการ เอกชน และองค์กรต่าง ๆ ซึ่งในช่วงที่ประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก (นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์) ได้เข้ามาเป็นนายกเทศมนตรีตำบลสามชุก ก็ก่อให้เกิดการประสานภาคีเครือข่ายความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น ทั้งในส่วนของหน่วยงานทั้งในส่วนกลาง และภูมิภาค ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนทั้งในด้านวิชาการ และงบประมาณในการพัฒนาตลาดสามชุก เช่น การปรับปรุงสะพานพรประชา การปรับปรุงภูมิทัศน์สวนเฉลิมพระเกียรติ เพื่อพัฒนาเป็นลานจอดรถ การสร้างอาคารเอนกประสงค์ และการปรับปรุงถนนในตลาดทั้ง ๔ ซอย ทั้งหมดล้วนเกิดจากการที่หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการที่จะพัฒนาให้ตลาดสามชุกเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ยั่งยืนสืบไป

๕) การจัดการศึกษาดูงาน และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่าง ๆ นับเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้ตลาดสามชุกเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพราะการที่หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งองค์กรภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา นักวิชาการ นักศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ ได้เข้ามาศึกษาดูงานในตลาดสามชุกอย่างต่อเนื่อง ปีละไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ คณะ ส่งผลให้เกิดกระบวนการในการเรียนรู้ของชุมชน เพราะผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน ก็จะมี องค์ความรู้ ข้อเสนอแนะ หรือแนวคิด ที่แตกต่าง ทำให้ชุมชนตลาดสามชุกสามารถเรียนรู้ถึงแนวทางการพัฒนาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

๖) การบริหารจัดการในตลาดสามชุก การดำเนินการของคณะกรรมการฯ เป็นงานอาสาสมัคร ที่ไม่มีค่าตอบแทน เป็นการทำงานแบบยืดหยุ่น ใช้การมีส่วนร่วมเป็นหลัก โปร่งใส ตรวจสอบได้ ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการ ได้จากการตั้งตู้บริจาคที่พิพิธภัณฑสถานชุมชนจันทน์ ห้างน้ำที่ลานโพธิ์ และจำหน่ายของที่ระลึก เช่น เสื้อ ถุงผ้า ถ้วยชาม ฯลฯ

๗) การบริหารจัดการความขัดแย้งในชุมชน ชุมชนตลาดสามชุกเป็นชุมชนการค้า บางครั้งการค้าขายอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ เช่น การแย่งลูกค้ากัน การขายสินค้าตัดหน้ากัน ความเห็นแก่ตัว หรือเอาเปรียบของแม่ค้า จากการขัดแย้งดังกล่าวหากไม่ได้รับการจัดการอาจเกิดการบานปลายและก่อให้เกิดปัญหาในระยะยาวได้ ดังนั้นคณะกรรมการฯ จึงมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของชุมชนดังนี้

- การยึดผลประโยชน์ ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง โดยคณะกรรมการฯ จะร่วมกันพิจารณาว่าความขัดแย้งดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อส่วนรวมมากน้อยเพียงใด หากเกิดผลกระทบต่อส่วนรวมก็ต้องช่วยกันแก้ไข หรือจัดให้หมดปัญหาไป

- การโน้มน้าวเพื่อให้คล้อยตาม เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น คณะกรรมการฯ จะร่วมกันคิดว่า จะมีผู้ใหญ่ หรือผู้ที่มีปัญหาความขัดแย้งให้ความเคารพนับถือ เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ประนีประนอม เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

- การใช้หลักใจเขาใจเรา (Win –Win) คือเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง คณะกรรมการฯ ต้องร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยคำนึงถึงความต้องการของทั้งสองฝ่าย ไม่ควรมีผู้ได้ประโยชน์ และเสียประโยชน์ แต่ควรคำนึงถึงหลักความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย เพื่อเป็นการลดปัญหาความขัดแย้ง

จากการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องของกิจกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก และแสดงถึงความเข้มแข็งของชาวตลาดสามชุกได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชาวสามชุกที่ร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจในการพัฒนาให้ตลาดสามชุก เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ยังดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง

การดำรงอยู่ของชุมชนตลาดสามชุก

สภาพแวดล้อมของชุมชนตลาดสามชุก

ตลาดสามชุกเป็นตลาดที่มีชีวิตที่สืบทอด ค้าขายและอยู่อาศัยกันมาหลายชั่วอายุคนนับจากรุ่นสู่รุ่น มาถึงปัจจุบัน ผู้คนอาศัยอยู่ มีวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีร่วมกัน มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยที่ยังคงสภาพเดิม อยู่เป็นจำนวนมาก สภาพแวดล้อมของตลาดสามชุกโดยรวมแล้วบางคนอาจมองว่าคับแคบแออัด รกรุงรังไม่สะอาด อาคารบ้านเรือนไม้เก่าๆ ซึ่งดูแล้วก็ไม่น่าจะปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน แต่ในทางกลับกันในความเก่าความแออัดกลับเป็นเอกลักษณ์และเสน่ห์อย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้คนและนักท่องเที่ยวต่างเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและศึกษาค้นคว้า เพราะความเป็นชุมชนหรือตลาดดั้งเดิมที่ยังคงมีการ

ดำรงอยู่ของวิถีชีวิตชุมชนแบบเดิมๆ ได้เป็นอย่างดี และชุมชนสามารถนำสิ่งเหล่านี้มาทำให้สังคมได้รับรู้ ได้เห็นคุณค่า จนสามารถพลิกฟื้นตลาดเก่าที่กำลังจะหมดลมหายใจให้กลับมามีชีวิตชีวาขึ้นมาได้อีกครั้งหนึ่ง

ภาพที่ ๓๘ ตลาดสามชุกในปัจจุบัน

สภาพแวดล้อมโดยรวมของตลาดสามชุกในปัจจุบัน เป็น อาคารไม้สองชั้น ที่มีการก่อสร้างเป็นชอยตั้งฉากกับแม่น้ำท่าจีนทั้งสองฝั่ง โดยมีถนนมิตรสัมพันธ์และถนนเลียบนทีเป็นถนนเชื่อมต่อ มีขนาดค่อนข้างแคบ รถยนต์เข้าออกได้ไม่สะดวก ร้านค้าต่างๆ ก็จัดเรียงสินค้าออกมาวางบนฟุตบาทเต็มหน้าร้านกันเป็นส่วนใหญ่ บางรายวางและแขวนสินค้าลูกค้าเข้ามาในทางเดินโดยเฉพาะในช่วงวันเสาร์วันอาทิตย์หรือวันหยุดติดต่อกันหลายวัน จะมีนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวตลาดสามชุกเป็นจำนวนมาก ทำให้ตลาดที่มีชอยแคบอยู่แล้ว ยิ่งแคบขึ้นไปอีก ทำให้การเดินซื้อสินค้าไม่สะดวกบางครั้งถึงกับติดขัด

ภาพที่ ๔๐ บริเวณด้านหน้าตลาดสามชุก

๑. สภาพเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจของตลาดสามชุก ในปัจจุบันจากการที่ตลาดสามชุกเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปแล้วมีผู้คนมาเยี่ยมชมและซื้อสินค้าจำนวนมากนอกจากอาหารการกินแล้ว การที่คนสามชุกมีสายเลือดของการค้าขายเป็นทุนเดิมอยู่แล้วสามารถหาสินค้าโบราณที่หาซื้อยากมาขายในตลาดสามชุกได้เป็นจำนวนมาก จนทำให้บางคนบอกว่าจะหาซื้อสินค้าโบราณมาที่สามชุกมีขายทุกอย่างไม่ผิดหวัง สินค้าในตลาดสามชุกขายได้ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นที่นอน หมอน มุ้ง ของใช้ในครัวเรือนที่ใช้กันในสมัยก่อนหรือของเล่นโบราณ บางร้านนอกจากขายปลีกแล้วยังขายส่งให้กับลูกค้าอีก ทำให้ตลาดสามชุกมีเศรษฐกิจดี มีการค้าขายอย่างต่อเนื่องประชาชนมีรายได้ไม่ขาดมือ มีเงินลงทุนหมุนเวียน จำนวนร้านค้าที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จนทำให้ตลาดแออัดมากขึ้น มีสินค้าที่หลากหลายรูปแบบมากขึ้น ซึ่งก็ถือเป็นตัวบ่งชี้ได้ว่าเศรษฐกิจของตลาดสามชุกดีขึ้น จากการสำรวจของเทศบาลตำบลสามชุก เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๕๓ ปรากฏว่าบริเวณตลาดสามชุก (ซอย ๑ -๔ ถนนมิตรสัมพันธ์ และถนนเลียบนที) มีร้านค้าทั้งสิ้น ๓๕๑ ร้านเป็นร้านของคนในอำเภอสามชุก ๓๑๐ ร้าน เป็นร้านของคนที่อยู่นอกอำเภอสามชุก แต่อยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรี ๒๕ ร้าน และเป็นร้านที่มาจากต่างจังหวัด ๑๒ ร้าน จะเห็นได้ว่าไม่ใช่แค่คนในตลาดสามชุกเท่านั้นที่มีรายได้เพิ่มขึ้นยังมีคนในอำเภอสามชุก คนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดใกล้เคียง เข้ามาทำมาหากิน ค้าขาย ทำงานและส่งสินค้าที่ผลิตได้มาขายในตลาดสามชุกมากขึ้นด้วย โดยสรุปแล้วสภาพเศรษฐกิจของสามชุกในภาพรวมนับว่ามีเศรษฐกิจดี ประชาชนมีอาชีพ มีรายได้ดี มีเงินออม

๒. ความสัมพันธ์ภายในสามชุก

ตลาดสามชุกในปัจจุบัน กลายเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีหน่วยงานภาครัฐ เอกชน วิทยาลัยอาชีวศึกษา กลุ่ม องค์กรชุมชน สถาบันการศึกษา ตลอดจนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ต่างมาแวะเวียนเยี่ยมชมและศึกษาดูงานเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้ชุมชนแทบไม่มีเวลาพัก ไม่มีวันหยุด มีการค้าขายที่ดีขึ้น ส่งผลให้คนวัยทำงานกลับมาช่วยพ่อแม่ ค้าขายทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่น แต่การค้าขายที่ดีขึ้น กลับทำให้เกิดผลเสีย คือทุกอย่างเป็นธุรกิจมากขึ้น มีการแข่งขันในเชิงธุรกิจการค้ามากขึ้น ส่งผลให้คนในชุมชน มีความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยอยู่กันอย่างพี่น้อง ก็เริ่มลดน้อยลง เริ่มเห็นแก่ตัวมากขึ้น ต่างคนต่างค้าขาย มุ่งแต่ผลประโยชน์ ไม่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน คำนึงถึงแต่รายได้จนลืมนึกถึงอดีตที่ควรจดจำ ที่สำคัญที่สุด คนในชุมชนมีเวลาให้กับกิจกรรมของส่วนรวมน้อยลง บางคนถึงกับไม่ยอมให้เวลากับ

ส่วนรวมเลขก็มี และจากการสอบถามความคิดเห็นชาวตลาดสามชุก เรื่องการจัดการตลาดสามชุกเพื่อความยั่งยืน ของ รศ. ราตรี โอภาส (๒๕๕๓) พบว่าปัญหาของชุมชนตลาดสามชุกในปัจจุบัน ความร่วมมือของคนในชุมชนลดน้อยลง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน และแม้คำมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมก็ยังคงมีอยู่ เช่นการจัดงานอ้อยดี กินฟรีทั้งตลาด ปราศจากแอลกอฮอล์ คนในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าภาพเลี้ยงอาหารให้กับนักท่องเที่ยว รวมทั้งในเรื่องของการให้การสนับสนุนเงิน เพื่อเป็นเบี้ยเลี้ยงให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ อปพร. อาสาสมัครท่องเที่ยว ก็ยังได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

๓. ความสัมพันธ์กับภายนอก

จากการที่ตลาดสามชุกกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมีนักท่องเที่ยว นักศึกษา ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน หน่วยงานราชการ เอกชนเข้ามาเยี่ยมชมและศึกษาชุมชนเป็นจำนวนมาก ทำให้คนในตลาดสามชุกได้มีโอกาสพบกับผู้คนหลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยวเป็นลูกค้าที่มาจับจ่ายซื้อขายกัน มีผลประโยชน์ต่อกัน คณะศึกษาดูงานที่มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน มีหน่วยงานให้การสนับสนุนในการพัฒนาตลาดสามชุกหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และนักวิชาการ เช่น มูลนิธิชุมชนไทก็ยังเป็นพี่เลี้ยงที่ดีให้กับชุมชนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ก็ให้การสนับสนุนการจัดงานอ้อยดีที่สามชุกอย่างต่อเนื่อง สถานีตำรวจภูธรสามชุกที่คอยอำนวยความสะดวกในด้านการจราจรและรักษาความปลอดภัยของประชาชนและนักท่องเที่ยว เทศบาลตำบลสามชุกดูแลเรื่องความสะอาด การจัดระเบียบร้านค้า ตำรวจท่องเที่ยวและสมาชิก อปพร. คอยอำนวยความสะดวกและดูแลนักท่องเที่ยวในวันหยุดเป็นต้น

๔. ปัญหาของชุมชนตลาดสามชุก

ชุมชนตลาดสามชุกประสบกับปัญหานานับประการ สาเหตุสำคัญเนื่องมาจากการขยายตัวของตลาดสามชุกที่มีอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจที่ขยายตัว ทำให้คนในชุมชนเริ่มมองแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว มากกว่าส่วนรวม คณะกรรมการฯ ได้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จึงได้จัดประชุมร่วมกับประชาชนในชุมชน เพื่อปรึกษาหารือถึงปัญหา แนวทางการแก้ไขปัญหา แนวทางการพัฒนาตลาดสามชุกเพื่อความยั่งยืน และการกำหนดกฎกติกาการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนตลาดสามชุก เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๕๓ ณ ศาลาประชาคม ที่ประชุมได้เสนอถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
๑. ด้านสินค้าที่ผลิตและจำหน่ายในตลาด - สินค้าซ้ำกัน ราคาแพง และมีการตัดราคากันเอง - มีสินค้าอุตสาหกรรมมากเกินไป ไม่ใช่สินค้าท้องถิ่น หรือจากภูมิปัญญาชาวบ้าน - การแข่งขันทางด้านราคา การลอกเลียนสินค้า - คุณภาพสินค้าไม่ได้มาตรฐาน ไม่บอกวันที่ผลิต วันหมดอายุ และไม่บอกวิธีการเก็บรักษา - ผู้ให้เช่าหน้าร้านไม่ควบคุมคุณภาพสินค้าที่ผู้เช่านำมาขาย	๑. ด้านสินค้าที่ผลิตและจำหน่ายในตลาด - มีสินค้าให้นักท่องเที่ยวชิมเพื่อตัดสินใจในการซื้อสินค้า - ควรกำหนดมาตรฐานราคาสินค้า กำหนดคุณภาพของสินค้า - จัดกลุ่มประเภทสินค้าที่จำหน่ายเพื่อนำสู่การกำหนดมาตรฐานราคาสินค้า - ควรจัดทำสต็อกเกอร์ของสามชุกตลาดร้อยปี ที่สินค้าเป็นของพื้นที่สามชุกจริงๆติดไว้ที่สินค้า
๒. ด้านการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ - มีการโฆษณาสรรพคุณของสินค้าที่ขาย เกินความเป็นจริง หลอกลวงนักท่องเที่ยว - การประชาสัมพันธ์เรื่องสินค้าที่ไม่ได้คุณภาพ ขาดความชัดเจน - ป้ายประชาสัมพันธ์บอกทางมาตลาดสามชุกน้อย - ไม่มีป้ายบอกเส้นทาง บอกชื่อซอย บอกสถานที่ต่างๆ ในตลาด บอกระยะทางที่จะเข้าสู่ตลาด และป้ายบอกชื่อสถานที่/ลานจอดรถ - ขาดการประชาสัมพันธ์เวลาเปิด - ปิด พิพิธภัณฑ - ไม่มีประวัติ และข้อมูลของบ้าน หรือร้านค้า	๒. ด้านการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ - มีการประชาสัมพันธ์แนะนำตลาดเป็นระยะ ๆ - ติดป้ายประชาสัมพันธ์เพิ่ม และควรมีป้ายประชาสัมพันธ์เป็นภาษาอังกฤษ - จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ห้ามสูบบุหรี่ จัดพื้นที่สูบบุหรี่ - จัดทำคู่มือรับความคิดเห็น - จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์แจ้งกรณีเหตุฉุกเฉิน เช่น การใส่เบอร์โทรศัพท์ - ควรมีการกำหนดช่วงเวลาในการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับสามชุกตลาดร้อยปี ตอนเช้า เที่ยง เย็น
๓. ด้านการให้บริการกับประชาชนและนักท่องเที่ยว - ที่พักนักท่องเที่ยวน้อยเกินไป - ห้องน้ำไม่เพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว เปิดให้บริการช้า-ปิดให้บริการเร็ว ไม่มีป้ายบอกทาง - สถานที่จอดรถนักท่องเที่ยวไม่เพียงพอ พ่อค้า แม่ค้า แย่งพื้นที่จอดรถนักท่องเที่ยว	๓. ด้านการให้บริการกับประชาชนและนักท่องเที่ยว - ขยายเวลาเปิด – ปิดห้องน้ำ - จัดทำป้ายบอกทางไปห้องน้ำ - ควรเพิ่มห้องน้ำให้มีมากขึ้น

ปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
๔. ด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน - ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดน้อยลง ความแตกแยกเพิ่มมากขึ้น การมีน้ำใจต่อกันน้อยลง - มีการพูดว่าร้ายร้านค้าคู่แข่ง - คนเริ่มเห็นแก่ตัว ผลประโยชน์มาก่อน เห็นแก่เงินมากเกินไป - เจ้าของบ้านหรือร้านค้าไม่ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมประชุม - แม่ค้าที่ขายของไม่ค่อยมีความปรองดองกัน	๔. ด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชน - สร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน - ให้ผู้ค้าให้ความร่วมมือในการมาประชุม
๕. ด้านสภาพแวดล้อมในตลาดสามชุก - มีร้านค้ามากขึ้น แออัดมากขึ้น - มีการตั้งร้านค้าล้ำเส้นที่ทางตลาดกำหนดไว้ ทั้งทางเดินและทางอากาศ กีดขวางทางจราจร - มีการตั้งสินค้า กางผ้าใบบังร้านค้าของผู้อื่นและรกรุงรังไม่เป็นระเบียบ - ยังคงมีแม่ค้าหาบเร่ เ็นรถเข็นเข้ามาขายในตลาด - แนวกั้น/ประตู ระหว่างบ้านเวลาเปิดแล้วคูไม่เป็นระเบียบ บดบังกันหมด	๕. ด้านสภาพแวดล้อมในตลาดสามชุก - จัดระเบียบร้านค้าบริเวณตลาดสามชุก ไม่ให้วางสินค้าที่จำหน่ายล้ำเส้นที่กำหนด - ปรับปรุงผ้าใบบังแดดให้มีสภาพที่ไม่รกรุงรัง - ให้เจ้าของบ้านควบคุมการตั้งสินค้าร่วมกับคณะกรรมการฯ
๖. ด้านการจราจรและสถานที่จอดรถ - ที่จอดรถไม่เพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว - พ่อค้าแม่ค้ายังคงเอารถยนต์ไปจอดในที่จอดรถที่มีไว้สำหรับนักท่องเที่ยว - มีรถจักรยานยนต์วิ่งเข้า-ออกในช่วงเวลาที่ห้ามเข้า - รถส่งสินค้ามาส่งสินค้าในตลาดไม่เป็นเวลา - ถนนคับแคบทุกซอย - รถนักท่องเที่ยวถูกลักอะไหล่และถูกขูดได้รับความเสียหาย - มีการจอดรถขวางทางเดินลงเขื่อน	๗. ด้านการจราจรและสถานที่จอดรถ - ตั้งชื่อลานจอดรถ - ควบคุมเวลาเข้าออกรถจอดคนส่งสินค้าให้เข้มงวดขึ้น อปพร. ต้องตั้งใบปฏิบัติหน้าที่มากกว่านี้ - ให้ตำรวจคอยดูแลป้องกันการโจรกรรมทรัพย์สินหรือการทำให้รถเสียหาย

ปัญหา	แนวทางการแก้ไขปัญหา
๗. ด้านการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม - ขาดความร่วมมือในการดูแลบริเวณหน้าบ้านตน - ยังใช้โฟม ถุงพลาสติก สำหรับใส่อาหาร - ที่ทิ้งขยะมีไม่เพียงพอ และมีการนำขยะไปทิ้งไว้ที่หน้าบ้านของคนอื่น - ตลาดมีมลพิษ เช่น มลพิษทางเสียง ใช้น้ำมันกลิ่นจากการประกอบอาหาร ฝุ่น ฯลฯ	๖. ด้านการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม - ทุกร้านค้าควรมีถังขยะหรือถุงดำไว้สำหรับนักท่องเที่ยว - ติดตั้งเครื่องดูดควันตามมาตรฐานห้ามเป่าควันไปหน้าบ้าน

๕. แนวทางการพัฒนาตลาดสามชุกในอนาคต

ตลาดสามชุกในปัจจุบันยังอยู่ในช่วงขาขึ้น เพราะมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงวันเสาร์ – อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ แต่จะอย่างไรให้สามารถคงนักท่องเที่ยวไว้ได้ และสามารถอนุรักษ์ให้ตลาดสามชุกเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ได้อย่างยั่งยืน การที่จะคงความยั่งยืนไว้ได้นั้น คงต้องเริ่มจากคนในชุมชน คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ ได้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องดังกล่าว จึงได้ร่วมกับประชาชนในชุมชนเพื่อหาแนวทางการพัฒนาตลาดสามชุกในอนาคต โดยการจัดประชุมปรึกษาหารือเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนา และผลจากการประชุม ทุกคนต่างเห็นพ้องต้องกันว่าต้องการเห็น ตลาดสามชุก “เป็นตลาดที่ประชาชนมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน และมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน” โดยมีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้ (การประชุม เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๕๑ ณ ศาลาประชาคม)

- ควรฟื้นฟูเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น รักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไว้ (อนุรักษ์ของเดิมไว้ เช่น ร้านค้าดั้งเดิม) ปลูกฝังเยาวชนเรื่องประวัติศาสตร์สามชุก และพัฒนาศูนย์โอท็อปชุมชนสามชุก
- ให้คนในสามชุกรักสามัคคีกัน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความเสียสละ ให้ความร่วมมือ และมีส่วนร่วมกับชุมชนมากขึ้น เอื้อประโยชน์ให้กับคนและชุมชนรอบๆ สามชุก พ่อค้า แม่ค้าไม่เห็นแก่ตัว (เห็นแก่ส่วนรวม) มีสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
- ปรับทัศนียภาพของตลาดสามชุกให้คงความเป็นเอกลักษณ์ของสามชุกไว้ เช่น บ้านเรือนไม้ จุดถ่ายภาพ บรรยากาศเก่าๆ จัดตลาดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีการประชาสัมพันธ์เรื่องการทิ้งขยะ มีการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง การจราจรที่ตลาดสามชุกไม่ติดขัด มีจุดนั่งพักให้นักท่องเที่ยวได้พักผ่อนเพิ่มมากขึ้น

- พ่อค้า แม่ค้า ไม่ขายสินค้าราคาแพงเกินไป พัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐานทุกร้าน มีการควบคุมราคาสินค้า สินค้าต้องบอกวันหมดอายุ และเบอร์โทรติดต่อให้ชัดเจน ควรจำหน่ายสินค้าในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น มากกว่านี้ และควรมีการตรวจสอบคุณภาพสินค้าเป็นระยะ (โดยหน่วยงานภายนอก)
- ควรมีป้ายประชาสัมพันธ์บอกเส้นทางมาสามชุกตลาดร้อยปี และป้ายยินดีต้อนรับสู่ตลาดสามชุกร้อยปี มีเอกสารประชาสัมพันธ์สำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ควรจัดให้มีมัคคุเทศก์น้อยคอยให้คำแนะนำกับนักท่องเที่ยว ควรมีจุดรับแจ้งปัญหาของตลาดสามชุก เพิ่มจุดแสดงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว เพิ่มสถานที่พักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยวปรับภูมิทัศน์โดยรอบตลาดสามชุก ขยายแหล่งท่องเที่ยวไปยังชุมชน เช่น วัดสามชุก วัดบ้านทึง วัดคลองขอม และเชิญชวนตลาดเอกชนที่อยู่บริเวณรอบๆ ให้เข้าร่วมพัฒนาและขยายตลาดเพิ่มขึ้น
- ให้คณะกรรมการพัฒนาตลาดฯ จัดประชุมเป็นประจำ เพื่อให้พ่อค้าแม่ค้าได้พูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เพื่อเพิ่มความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันให้มากยิ่งขึ้น ให้พ่อค้าแม่ค้าที่เช่าพื้นที่หน้าบ้านขายของ ได้เข้าร่วมประชุมเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมกับทางตลาดมากขึ้น และประการสำคัญ ควรรักษางาน “อร่อยดี กินฟรี ทั้งตลาด” ในวันที่ ๓๑ ธันวาคมของทุกปี ให้เป็นเอกลักษณ์ของตลาดและจัดเป็นประจำทุกปี
- ควรพัฒนาให้เศรษฐกิจของตลาดสามชุกดีขึ้นเรื่อยๆ และมีความยั่งยืน มีคณะหรือหน่วยงาน มาศึกษาดูงานตลอดทั้งปี คนในชุมชนมีความปรองดองกัน อยากให้พ่อค้า แม่ค้า มีความคิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันกับตลาด มีคนสามชุกเข้ามาจับจ่ายใช้สอยในตลาด ให้มีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น
- ควรมี การกำหนด กฎ กติกา ในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อให้พ่อค้า แม่ค้า และประชาชนในชุมชน อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ตัวอย่างเช่น ๑) หลังเลิกขายสินค้าแล้ว ควรทำความสะอาดร้านและบริเวณโดยรอบให้เรียบร้อย ไม่ตั้งวางสินค้านอกตู้ไปบนถนนทางเดิน ๒) ร้านค้าควรรับฟังข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นของประชาชน/นักท่องเที่ยว เมื่อมีการร้องเรียนเรื่องสินค้า เช่น สินค้าหมดอายุ สินค้าเน่าเสีย ๓) ขอให้มีการเสียสละในส่วนรวม ๔) มีมาตรการทางสังคมลงโทษร้านค้าที่ตั้งล้ำเส้นถนนเขตที่กำหนด เป็นต้น

ส่วนที่ ๓

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

วิมล
ตลาดร้อยปี

ส่วนที่ ๓

แนวคิด และทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง

๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนับเป็นแนวการศึกษาที่ค่อนข้างใหม่สำหรับแวดวงการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ ทั้งในแง่ของการเก็บข้อมูลจากคำบอกเล่า เรื่องราวของคนในท้องถิ่นผ่านเวทีเสวนา อันเป็นการเริ่มใช้ “พยาน” มาประกอบกับ “หลักฐาน” ที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ ยิ่งไปกว่านั้นการเล่าเรื่องราวของ “ท้องถิ่น” ก็ยังเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่เช่นเดียวกัน เพราะส่วนใหญ่เรื่องราวประวัติศาสตร์ของชาติไทยมักเป็นเรื่องของผู้คนที่เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติ และราชวงศ์ต่าง ๆ การหันมาให้ความสำคัญกับคนในท้องถิ่นและเรื่องราวของท้องถิ่นจึงเป็นการหักเหที่สำคัญ เป็นการเริ่มต้นของการยอมรับความหลากหลายของท้องถิ่นต่าง ๆ ทำให้ลูกหลานยุคปัจจุบันได้เริ่มเรียนรู้และเห็นความสำคัญของรากเหง้าเผ่าพันธุ์ที่ไปที่มาของเขา อันนำไปสู่การสร้างสำนึกของความผูกพันและรักท้องถิ่นแผ่นดินเกิด และเป็นการทำให้ทุกฝ่ายได้หันไปค้นหา “พลังของท้องถิ่น” ที่เคยมีมาแต่เดิม ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ภูมิปัญญา ฐานทรัพยากร หรือสายใยความผูกพันของผู้คนที่จะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไปในอนาคต

แม้ว่าในปัจจุบันวงการวิชาการโดยรวมจะตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่าเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศชาติ สามารถจุดประกายความคิด และขับเคลื่อนให้ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ได้เข้าไปสร้างปัจจุบันและอนาคตที่เข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นไทยได้อย่างยั่งยืน

ขงยุทธ ชูแว่น (๒๕๔๕) ได้ให้ความหมายของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไว้ว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นประวัติศาสตร์แนวใหม่ที่มุ่งศึกษาวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ โดยเอาชีวิตชาวบ้านเป็นศูนย์กลางของการศึกษา ซึ่งน่าจะเกิดประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแต่เดิม คือ ศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองที่ไม่ใช่ศูนย์กลางของอำนาจรัฐ ซึ่งเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางการเมืองกับศูนย์กลางเป็นหลัก และมักจะเป็นการศึกษาที่ตัดขาดออกจากวิถีชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่ในท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะมุ่งศึกษากิจกรรมหรือประสบการณ์ต่างๆ ด้านของสังคมใน “ท้องถิ่น” โดยให้ความสำคัญที่ประชาชนในฐานะเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม

ในการศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆด้วย ซึ่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในลักษณะนี้จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความเป็นมาของวิถีชีวิตของประชาชนซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น และความรู้นี้ก็จะเป็นพลังที่ช่วยให้คนในท้องถิ่นต่างๆสามารถฟื้นฟูชีวิตให้แก่สถาบัน วัฒนธรรม และศักดิ์ศรีของแต่ละท้องถิ่นด้วย

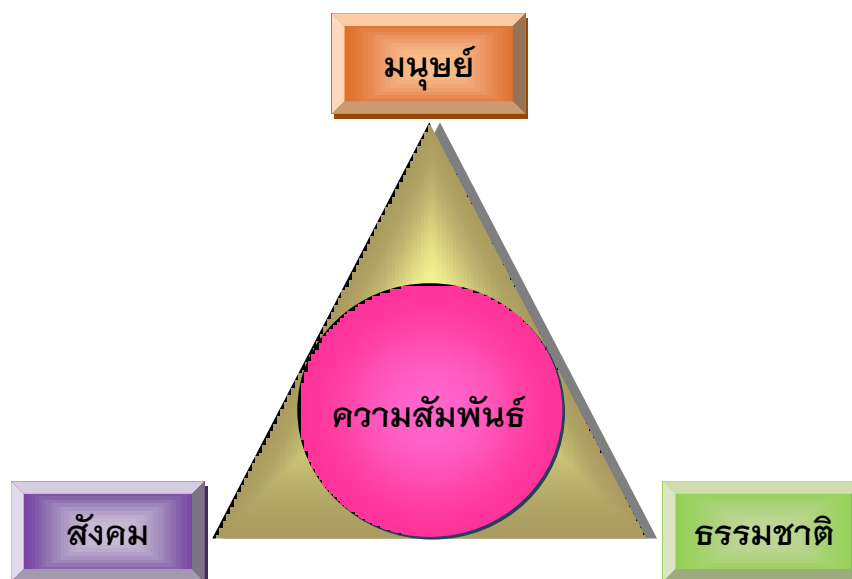
นอกจากนี้การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็เป็นส่วนประกอบที่หลากหลายของท้องถิ่นต่างๆที่จะประกอบกันเป็นประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งก็จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆมีความสำคัญและมีบทบาทในประวัติศาสตร์ชาติมากขึ้นด้วย เพราะประวัติศาสตร์ชาติจะไม่ใช่แค่ประวัติศาสตร์ของศูนย์กลางหรือเมืองหลวงเพียงอย่างเดียว แต่จะรวมถึงประวัติศาสตร์การต่อสู้ของผู้คนในท้องถิ่นต่างๆด้วย ซึ่งจะทำให้คนในท้องถิ่นไม่ถูกละเลยและมีความภาคภูมิใจในการต่อสู้ของบรรพบุรุษ และมีสายสัมพันธ์ที่จะปกป้องรักษาท้องถิ่นของตนเอง รวมทั้งทรัพยากรและภูมิปัญญาต่างๆสืบทอดกันมา

ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองสามชุก เช่น งานของ อรุณี จำปานิล ที่ศึกษาประวัติศาสตร์สามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๔๔ โดยการประมวลหลักฐานและวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาที่มีการก่อสร้างตลาดขึ้นมาอย่างถาวร พบว่า ชุมชนตลาดสามชุกเป็นชุมชนการค้าที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานกว่า ๑๐๐ ปี เริ่มต้นตั้งแต่เป็นชุมชนการค้าขนาดเล็กประจำท้องถิ่นพัฒนามาสู่การเป็นตลาดแห่งการค้าขายขนาดใหญ่ประจำอำเภอสามชุก ผ่านพัฒนาการในช่วงเวลาของการก่อสร้างตัว จนถึงช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรืองและซบเซาลงในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ตลาดสามชุกได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตลาดสามชุก เริ่มจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมในกลุ่มน้ำท่าเงินเกี่ยวกับการผลิตและการค้าข้าว การจัดเก็บภาษี การกำกับดูแลของรัฐในระบบมูลนาย-ไพร่ ตลอดจนการควบคุมการผลิตและการส่งออกข้าวทั้งในและนอกราชอาณาจักร พัฒนาการของชาวบ้านในด้านความสัมพันธ์ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมต่างๆเป็นยุคของความรุ่งเรืองมีการขยายตัวทางการค้าที่มีความหลากหลายอย่างต่อเนื่องแม้จะเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ แต่ตลาดสามชุกก็ไม่ได้ได้รับผลกระทบมากนัก

นอกจากนี้ยังมีบทความของ อเนก นาวิกมูล (๒๕๔๕) เรื่อง “ตลาดสามชุก” ได้กล่าวถึงชุมชนตลาดสามชุก ว่าเป็นชุมชนชาวจีนที่มีความเติบโตทางการค้า เป็นตลาดที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าทางน้ำที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของเมืองสุพรรณบุรีเป็นอย่างมาก และในช่วงต่อมา ตลาดแห่งนี้ประสบกับภาวะความซบเซาทางเศรษฐกิจเมื่อรัฐได้ขยายแนวทางการพัฒนาสู่ท้องถิ่นมากขึ้น

๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

แผนภูมิที่ ๔ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

๓.๒.๑ ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๔)

วัฒนธรรม คือ วิถีประเพณีปฏิบัติและกิจกรรมซึ่งฝังรากเป็นที่ยอมรับหรือยอมรับร่วมกัน ในชุมชนหนึ่ง ๆ (ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม, ๒๕๕๒)

ศรีศักร วัลลิโภดม ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมในแง่ที่ว่า มนุษย์ทุกผู้ทุกนาม ทุกภาษาต่างมีศักยภาพในการเรียนรู้ และมีความรู้สึนึกคิดเท่าเทียมกันหมด ไม่มีใครดีเลิศหรือเด่นกว่าใคร มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันในสังคมและเพื่อความอยู่รอดร่วมกัน มนุษย์จึงสร้างวัฒนธรรมขึ้นเพื่อการดำรงอยู่ วัฒนธรรมเป็นของคู่กันกับสังคม วัฒนธรรมใดจะดีหรือไม่ดี ขึ้นอยู่กับความรู้สึนึกคิดของคนในสังคมนั้นๆ ดังนั้น ผู้ใช้วัฒนธรรมในความหมายนี้ จึงพยายามที่จะอธิบายวัฒนธรรมว่าเป็นระบบคุณค่า ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตที่ดีงามของกลุ่มชนหนึ่ง เพื่อใช้เป็นพลังในการต่อต้านวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชน ปัญหาของการให้ความหมายของวัฒนธรรมในแนวทางนี้ คือ แม้จะผูกพันกับเจ้าของวัฒนธรรม แต่ก็ยังขาดลักษณะที่เคลื่อนไหว เพราะไม่ได้

สนใจบริบทและเงื่อนไขของสังคม ของกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมว่าต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วรอบตัวอย่างไร (อานันท์ กาญจนพันธุ์, ๒๕๓๕)

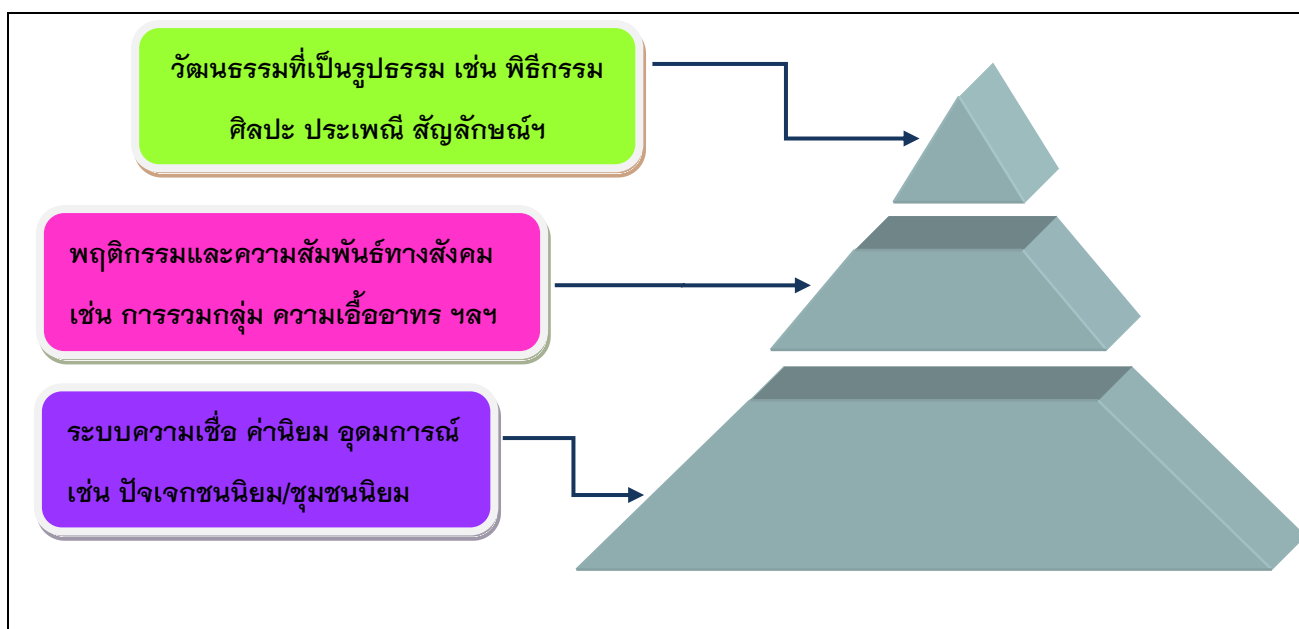
๓.๒.๒ โครงสร้างทางวัฒนธรรม

สมบัติ กุสุมาวดี และคณะ (๒๕๔๕) จำแนกตามปรากฏการณ์ความเข้มแข็งของชุมชนที่แสดงออกทางวัฒนธรรมในระดับต่าง ๆ ได้แก่

๑) วัฒนธรรมที่ปรากฏออกมาให้เห็นในเชิง “รูปธรรม” โดยอาจจะปรากฏออกมาในรูปแบบของ ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือ ในรูปของแผนชุมชน การรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น

๒) วัฒนธรรมที่ปรากฏออกมาให้เห็นในรูปของ “ความสัมพันธ์ทางสังคม” โดยจะปรากฏออกมาในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในชุมชน เช่น ความมีน้ำใจช่วยเหลือกัน การพึ่งตนเองก่อนที่จะพึ่งพิงผู้อื่นหรือพึ่งพิงรัฐ ความร่วมมือ ร่วมใจกัน เป็นต้น

๓) วัฒนธรรมที่ปรากฏออกมาในรูปของ “ระบบความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์” โดยเป็นสิ่งที่ยากที่จะเห็นเป็นรูปธรรม แต่เป็นสิ่งที่ฝังอยู่กับในคนในชุมชน เช่น อุดมการณ์แบบอนาธิปัตย์นิยม ค่านิยมการพึ่งพาตนเอง ค่านิยมเรื่องการสร้างเครือข่าย เป็นต้น

แผนภูมิที่ ๕ โครงสร้างของวัฒนธรรม

สำหรับระดับรากฐานของวัฒนธรรม อันได้แก่ “ระบบความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์” ของชุมชน นั้น กล่าวได้ว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็งนั้น มักมี “ระบบความเชื่อ ค่านิยมและอุดมการณ์” โดยภาพรวม ดังต่อไปนี้

- ยึดหลักศีลธรรม
- ยึดหลักการพึ่งตนเอง (ใช้ทรัพยากรภายในชุมชน สร้างความเข้มแข็งจากภายในชุมชน)
- การช่วยเหลือกันภายในชุมชน (พึ่งพิงอิงกัน)
- การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างชุมชน (เครือข่าย)
- อนุรักษนิยม (รักอิสระ จิตวิญญาณแห่งชุมชน)
- อนุรักษ์นิยมแบบก้าวหน้า

๓.๒.๓ แนวคิดชุมชนเข้มแข็งบนฐานวัฒนธรรม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และกลุ่มวัฒนธรรมชุมชน

ศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ถือเป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่คนสำคัญของคนไทยที่หันมาให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอย่างเข้มข้น โดยได้มีการศึกษาวิจัยและผลิตผลงานชิ้นสำคัญออกมาหลายชิ้น การศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมชุมชนอย่างลงลึกและต่อเนื่อง ส่งผลและมีอิทธิพลทางความคิดและทางวิชาการอย่างมาก ต่อกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ฉัตรทิพย์ ชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยมีวัฒนธรรมสืบทอดมาช้านาน มีเอกลักษณ์ของตัวเองและสามารถรักษาเอกลักษณ์เอาไว้ได้ ดังนั้น ในการพัฒนาสังคมไทย ฉัตรทิพย์เห็นว่าการพัฒนาโดยยึดวัฒนธรรมแห่งชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการพัฒนาของสังคมทั้งมวล ของทุกคน ซึ่งตรงข้ามกับแนวความคิดและอุดมคติของคนไทยส่วนใหญ่ที่เน้นความเป็นมนุษย์ มีรากฐานในประวัติศาสตร์ และเหมาะกับองค์กรทางสังคมของไทยซึ่งมีขนาดเล็ก สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศ เน้นการพัฒนาประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งเน้นให้ความหลากหลายของท้องถิ่น และการพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นอย่างเต็มที่ เป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายในสังคม (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ๒๕๓๔)

การที่ฉัตรทิพย์ให้ความสำคัญแก่ “วัฒนธรรมชุมชน” นั้น เนื่องจากเห็นความสำคัญของ “ระบบชุมชน” ของไทย ที่ชาวบ้านมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนอย่างยาวนานแล้ว และชุมชนเหล่านี้ก็มีความสามารถที่จะเลี้ยงตนเองได้ มีวัฒนธรรมของตนเอง และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ขณะที่ปัจจุบัน “ระบบทุน” ที่กำลังคุกคามจากภายนอกเข้ามา “ระบบชุมชนและระบบทุนนั้น” มีจุดหมายต่างกัน ชุมชนผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองให้รอดก่อน แล้วจึงจะขยายตัวต่อไป ส่วนระบบทุน ผลิตเพื่อหาผลประโยชน์ หากำไร สูงสุดให้เจ้าของทุน ขนาดของหน่วยการผลิตในสองระบบนี้ต่างกัน สำหรับระบบชุมชน ขนาดที่เป็นอุดมคติ คือขนาดเล็กที่สุดที่จะทำให้มีประสิทธิภาพได้ สำหรับระบบทุนขนาดใหญ่เท่าไรก็ได้ มุ่งให้ได้กำไรสูงสุด... ระบบทุนจะแปลงทุกอย่างเป็นเศรษฐกิจ ทำให้เป็นสินค้า ระบบทุนเป็นระบบเศรษฐกิจที่หลุดออกจากวัฒนธรรม แล้วกลับมาทำลายคุณค่าต่างๆของมนุษย์... ถ้าเราจะสู้กับระบบทุน...เราควรจะใช้วิถีชีวิตอันเป็นองค์รวมคือวัฒนธรรม วัฒนธรรมคือสินทรัพย์สำคัญที่ชุมชนมีมาช้านาน เราจึงควรเรียกแนวคิดวิธีนี้ว่าวัฒนธรรมชุมชน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ๒๕๔๔:)

สำหรับคำว่า “วัฒนธรรมชุมชน” ฉัตรทิพย์ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็น “ระบบการคิด ระบบคุณค่า และอุดมการณ์ที่ชุมชนได้ตั้งไว้ กลั่นกรองและสืบทอดต่อเนื่องกันมา” โดยวัฒนธรรมหมู่บ้านในประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับเงื่อนไขด้านต่างๆ ได้แก่

- เงื่อนไขที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบการทำมาหากิน และการจัดความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับโลกภายนอก
- เงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีการผลิต ซึ่งมีอิทธิพลต่อการจัดวางรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในชุมชน ระหว่างคนกับที่ดิน และมีอิทธิพลต่อรูปแบบการรู้สึกนึกคิดและระบบการให้คุณค่า
- เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน มีอิทธิพลต่อความรู้สึกในด้านความเกี่ยวข้องระหว่างตนเอง – บรรพบุรุษ – ชุมชนและตำแหน่งแห่งที่ของหมู่บ้าน

อนาธิปัตย์นิยมคือลักษณะสำคัญของชุมชนไทย

ฉัตรทิพย์ตั้งข้อสังเกตว่าแม้หมู่บ้านไทยจะเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยมที่เน้นลัทธิปัจเจกบุคคลนิยม แต่หมู่บ้านไทยแทบไม่เคยเปลี่ยนผ่าน “สังคมแบบกสิกรรม” โดยลักษณะการเป็นสังคมกสิกรรมของหมู่บ้านไทย มีอิทธิพลต่อการจัดตั้งทางสังคมของหมู่บ้าน

- ๑) การให้ความสำคัญต่อการยั่งยืนของสังคมส่วนรวม มากกว่าประโยชน์สูงสุดของผลผลิตต่อหน่วย
- ๒) ให้ความสำคัญต่อผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน
- ๓) ให้ความสำคัญแก่การสืบสายเลือด สถาบันครอบครัว เครือญาติ และชุมชนขนาดเล็ก

ลักษณะทั่วไปเช่นนี้ส่งผลให้ชาวบ้านไทย “ยึดถือเอาความสัมพันธ์ทางสายเลือด คือ ความเป็นพี่เป็นน้อง การมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูล และการประสานประโยชน์ซึ่งกันและกันเพื่อความอยู่รอดร่วมกันของหมู่บ้านว่าเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีคุณค่า ต้องสืบทอด ” กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมไทยมีคุณลักษณะที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

๑) การรักความอิสระ

๒) ความมีน้ำใจไมตรี คนไทยชอบทำอะไรตามใจ ไม่ชอบการบังคับกดขี่ ไม่ชอบการใช้อำนาจ ไม่ชอบรัฐ ขณะเดียวกัน คนไทยมีน้ำใจ ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ถือเป็นพี่เป็นน้อง แบ่งกันอยู่แบ่งกันกิน อยู่รวมเป็นชุมชนขนาดเล็ก เรียกว่า บ้าน วัฒนธรรมชาวบ้านไทยเป็น อนาธิปไตยนิยม (Anarchism)

ความเป็นอนาธิปไตยของชุมชนหมู่บ้านไทย คือ การที่ชุมชนหมู่บ้านไทยไม่รับอำนาจจากการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของอำนาจรัฐ แต่เน้นที่การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคมโดยสมัครใจของราษฎรธรรมดา เน้นที่การจัดองค์กรต่างๆ ของประชาชน ของชุมชนในท้องถิ่น รูปธรรมที่อาจจะแสดงปรากฏออกมาได้คือ ระบบสหกรณ์ ที่ประชาชนในหมู่บ้านจัดกลุ่มสานความสัมพันธ์กันเป็นเครือข่ายสหกรณ์ โดยไม่ต้องหวังพึ่งพิงการช่วยเหลือจากรัฐ

“ ในการค้นคว้าวิจัยชุมชนหมู่บ้านไทยในอดีต ทั้งในและนอกดินแดนประเทศไทย คณะของเราได้พบว่า ชุมชนหมู่บ้านไทยมีลักษณะตรงกับสังคมอุดมคติของลัทธิอนาธิปไตยนิยม คุณลักษณะสำคัญของสังคมและวัฒนธรรมไทยในระดับชุมชนหมู่บ้านคือ การรักอิสระและความมีน้ำใจ คนไทยชอบทำอะไรตามใจ ไม่ชอบการบังคับกดขี่ ขณะเดียวกันคนไทยมีน้ำใจ ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ถือเป็นพี่เป็นน้อง แบ่งกันอยู่ แบ่งกันกิน อยู่รวมเป็นชุมชนขนาดเล็กเรียกว่า “บ้าน” สังคมและวัฒนธรรมชาวไทยเป็นอนาธิปไตยนิยม เมื่อค้นคว้าโยนไปถึงชุมชนไทยนอกประเทศ เช่นในรัฐอัสสัม รัฐฉาน สิบสองปันนา ลาว และสิบสองจุไทย ก็ได้พบลักษณะอนาธิปไตยนิยมนี้เช่นเดียวกัน ต่างจากสังคมและวัฒนธรรมจีนและอินเดียที่เป็นระบบรวมศูนย์และมีลำดับชั้นเข้มงวดในสังคมตามแบบขงจื้อและอินดู (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อ้างใน สมบัติ กุสุมาวดีและคณะ, ๒๕๔๕)

๓.๓ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดให้เรื่องทุนทางสังคม เป็นเรื่องหนึ่งของวาระแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๗ เนื่องจากตระหนักในคุณค่าของทุนทางสังคม ที่มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งถือเป็นทุนสำคัญที่มีส่วนเสริมสร้างวิถีชีวิตที่ดีของคนในสังคม และช่วยสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจและสังคม ทำนองเดียวกับที่หลายประเทศ หลายองค์กร ได้หันมาให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมมากขึ้น เช่น OECD (The Organization for

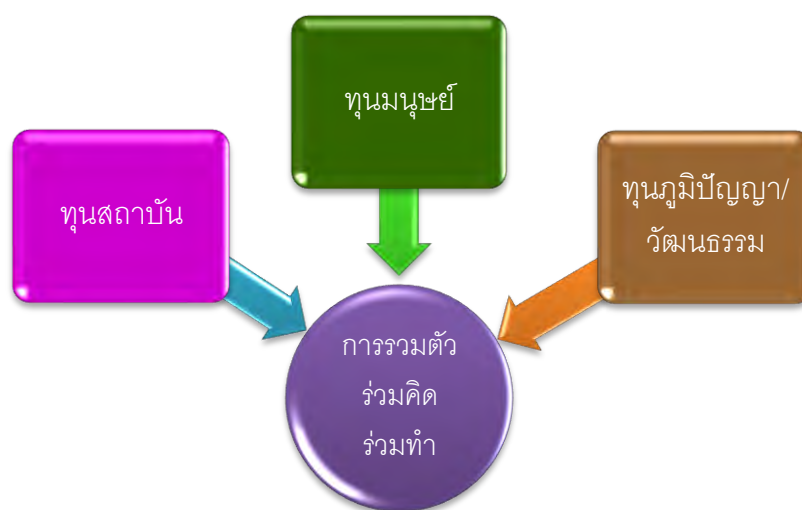
Economic Cooperation and Development) พิจารณาทรัพย์สินรวมของประเทศ พบว่า เกิดจากปัจจัยด้านทุนมนุษย์และทุนทางสังคมถึง ๔ ส่วน ขณะที่เกิดจากทุนทางกายภาพ และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติเพียง ๒ ส่วน เท่านั้น ดังนั้น ถ้าประเทศไทยสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาพัฒนาและใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมแล้วจะช่วยพัฒนาประเทศชาติให้มีความสมดุลและยั่งยืน

ถึงแม้ว่า “ทุนทางสังคม” (Social Capital) จะเป็นเรื่องที่นักพัฒนาและองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศให้ความสนใจมากขึ้นก็ตาม แต่ความคิดเรื่องทุนทางสังคมยังไม่ตกผลึก เนื่องจากคุณลักษณะของทุนทางสังคมเองมีความหลากหลายและมีความเป็นพลวัตสูง ขึ้นอยู่กับสภาพโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ รวมทั้งขึ้นอยู่กับการมองและกระบวนทัศน์ของนักพัฒนาและองค์กร ผู้ที่ทำการศึกษา ในประเทศไทยเอง คำว่าทุนทางสังคมมีความหลากหลาย มีการเรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น ทุนชุมชน ทุนชีวิต ทุนจิตวิญญาณ ทุนวัฒนธรรม ทุนสาธารณะ ฯลฯ รวมทั้งกำหนดขอบเขต องค์กรประกอบไว้อย่างหลากหลาย

๓.๓.๑ ความหมายและองค์ประกอบ

ทุนทางสังคมเกิดจากการรวมตัว – ร่วมคิด – ร่วมทำ โดยคำนึงถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ ความเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย ความเป็นธรรมในสังคมและประโยชน์ต่อส่วนรวม

การสร้างกระบวนการให้เกิดการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำให้เป็นทุนทางสังคมนั้น สามารถเกิดขึ้นได้โดยมีองค์ประกอบเกื้อหนุนที่สำคัญ อยู่ ๓ องค์ประกอบหลัก ดังนี้

แผนภูมิที่ ๖ องค์ประกอบของทุนทางสังคม

๑) **ทุนมนุษย์** ทั้งที่เป็นบุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัคร ฯลฯ ที่มีความรักไว้เนื้อเชื่อใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่าและหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม

๒) **ทุนที่เป็นสถาบัน** ตั้งแต่สถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันสำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง ฯลฯ องค์การที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์การพัฒนาเอกชน องค์การชุมชน องค์การประชาชน ภาครธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน ฯลฯ ที่มีบทบาทสนับสนุนให้เกิดการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำของคนในสังคม

๓) **ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม** ทั้งภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีที่งดงาม และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน เป็นต้น โดยที่ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดังกล่าวจะต้องมีกระบวนการประสานเชื่อมโยงเกื้อกูลกันให้เกิดเป็นทุนทางสังคม

เนื่องจากทุนทั้ง ๓ องค์ประกอบหลักนั้น เป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้างขวางทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ อย่างมาก รวมทั้งขึ้นอยู่กับโครงสร้างสังคม วัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ และกลุ่มเป้าหมายที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกัน จะต้องพิจารณาเปรียบเทียบบทบาทของความเป็นทุนเพื่อสังคมด้วย โดยทุนทางสังคมจะต้องนำไปสู่เป้าหมายและผลลัพธ์ที่ดี ยกตัวอย่างการรวมตัวร่วมคิด ร่วมทำของกลุ่มคนในพื้นที่หนึ่งเพื่อทำประโยชน์แก่คนในกลุ่มของตนเอง แต่สร้างผลกระทบทางลบต่อส่วนรวมไม่อาจนับเป็นทุนทางสังคม แต่ต้องเพิ่มพูนทุนทางสังคมที่มีอยู่ให้มากขึ้น

นอกจากความหมายและประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้ขยายเพิ่มเติมว่า ทุนทางสังคมในบริบทของต่างประเทศส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับความไว้วางใจ (Trust) ระบบคุณค่า (Value) บรรทัดฐาน (Norms) และเครือข่าย (Network) ของสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มเพื่อเอื้อประโยชน์แก่สมาชิกกลุ่ม แต่ สศช. พิจารณาว่า สังคมไทยมีสิ่งดีหลายประการที่เป็นองค์ประกอบเกื้อหนุนให้เกิดทุนสร้างสรรค์สังคมขึ้นมาได้ เช่น ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม หรือสถาบันองค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทย รวมไปถึงคนไทยที่มีความรู้ ความรักและจิตสำนึกที่จะทำประโยชน์เป็นทุนมนุษย์เพื่อสังคม เป็นต้น ทั้งนี้หลายฝ่ายได้เสนอให้รวมทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ในทุนทางสังคมด้วย แต่ สศช. เห็นว่าทุนดังกล่าวมีมิติการพัฒนาที่กว้างขวางและเชื่อมโยงกับการพัฒนาหลายด้าน จึงควรมีการดำเนินงานพัฒนาทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นการเฉพาะ

สังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดกว้าง ยอมรับวัฒนธรรมและสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอก และสามารถนำทั้งสิ่งใหม่มาผสมผสานกับสิ่งเก่าที่มีอยู่แล้วปรับให้เข้ากับวิถีชีวิตไทยได้ตลอดเวลา ทำให้มีความหลากหลายทาง

วัฒนธรรม ขณะที่ภูมิปัญญาหลายเรื่องสอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน หลายเรื่องนำมาใช้ในการประกอบอาชีพและสร้างรายได้ หลายเรื่องใช้ในการปรับตัวอยู่กับธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลและสมดุล และหลายเรื่องช่วยสร้างสุนทรียภาพ ความงามและความผาสุกของคนในสังคม อย่างไรก็ตาม ยังขาดการรวบรวมต่อยอดและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ขาดการจัดการความรู้ที่ชัดเจนและไม่สามารถดึงอัตลักษณ์ของแต่ละเรื่องออกมาให้เห็นถึงความโดดเด่น เช่น การนำภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ถ่ายทอดออกมาเป็นภูมิปัญญาเปิดเผย (Explicit Knowledge) หรือการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของแต่ละภูมิภาค และกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

ทั้งนี้ ในการดำเนินงานต่อไปจะต้องพัฒนาวิธีการประเมินอย่างเป็นระบบ โดยต้องประเมินว่า **ทุนทางสังคมของไทยมีมากน้อยเพียงใด** การนำมาใช้ประโยชน์เป็นไปในด้านใด **ทุนทางสังคมใดที่ส่งผลต่อการพัฒนาเป็นอย่างมากหรือมีศักยภาพสูงในการพัฒนาต่อยอดได้รวดเร็ว** เรื่องใดที่ถูกกลืนหายไปไม่นำมาใช้ประโยชน์และพัฒนาให้มีคุณค่ามากขึ้น เรื่องใดที่ใช้มากเกินไปจนเสื่อมถอยอย่างรวดเร็วและย้อนกลับคืนมาไม่ได้ รวมทั้งปัจจัยที่เป็นตัวทำลายทุนทางสังคมหรือทำให้ทุนทางสังคมเกิดขึ้นไม่ได้เพื่อที่จะได้กำหนดยุทธศาสตร์ได้เหมาะสม ให้ทุนทางสังคมได้รับการพัฒนาให้มีมูลค่าเพิ่มสูงอย่างต่อเนื่อง

๓.๓.๒ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคม

ประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมเกษตรอุตสาหกรรม สังคมเกษตรอุตสาหกรรมบริการ และสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ในปัจจุบัน เดิมปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคนไทยและสังคมไทยยังมีไม่มากนัก แต่ปัจจุบันเพิ่มขึ้นจนส่งผลกระทบอย่างรวดเร็วรุนแรงขึ้น ในช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านของแต่ละยุคแต่ละสมัยได้มีการสังสมทั้งสิ่งที่ดีงามซึ่งเป็นทุนทางสังคมและสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคมไว้มากมาย สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มีผลกระทบต่อระบบคุณค่า ความเชื่อและพฤติกรรมในการดำรงชีวิต และการมีปฏิสัมพันธ์ต่อสังคมที่ปรับเปลี่ยน ยกตัวอย่างการให้คุณค่ากับภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ และการยึดหลักธรรมในการดำรงชีวิตได้เสื่อมถอยลง เพราะอิทธิพลของการบริโภคนิยมและเลียนแบบต่างประเทศ การให้คุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เงินตราแทนที่ความดี ทั้งนี้สถานการณ์และแนวโน้มที่ประเทศไทยจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมในระยะต่อไป

ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาทุนทางสังคมนั้น มีอยู่หลายประเด็น เช่น

- การเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ทำให้มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมเมือง จำเป็นต้องสร้างเมืองและชุมชนให้น่าอยู่ และมีเอกลักษณ์ที่ดึงดูดด้วยทุนทางสังคมของเมืองและชุมชนที่มีอยู่เป็นหลัก

- ปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ที่มีผลต่อทุนทางสังคมโดยตรงและโดยอ้อมยังมีอยู่มาก เช่น แหล่งอบายมุข สุรา สิ่งเสพติดต่าง ๆ ฯลฯ ทำให้เกิดการบั่นทอนคุณค่าของทุนทางสังคมลงถ้าไม่มีการจัดการที่ดีพอ โดยเฉพาะการสร้างค่านิยมฟุ้งเฟ้อ บริโภคนิยม และความไม่ภาคภูมิใจในความเป็นไทยและวัฒนธรรมไทย

- ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นระบบที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมาช้านานและนำไปสู่ปัญหาคอรัปชั่นและความขัดแย้งของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่แสวงหาความเป็นธรรม ในขณะเดียวกัน บทบาทภาคประชาชนมีมากขึ้นตามลำดับจึงเป็นโอกาสที่จะปรับทัศนคติ และพฤติกรรมของคนในสังคมเพื่อสร้างทุนทางสังคมที่ดีต่อการพัฒนาขึ้นมา เช่น การรวมกลุ่มเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การปกป้องคนดี เป็นต้น

เมื่อประมวลสถานการณ์การพัฒนาทุนทางสังคมและแนวทางการพัฒนาในอนาคตแล้ว จะเห็นว่าสังคมไทยมีทุนทางสังคมที่เป็นจุดแข็งหลายประการ เช่น สถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้นำ ระบบเครือญาติ ความมีน้ำใจเอื้ออาทร ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่ดีงาม ฯลฯ แต่มีจุดอ่อนหลายประการ เช่น การขาดจิตสำนึกสาธารณะ การมีค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อ ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าการแบ่งปันให้ผู้อื่น ถ้าหากปล่อยให้สังคมเติบโตทางกายภาพ โดยไร้ระบบคุณค่าที่ผูกความดีงามของสังคมไว้ จะทำให้จุดอ่อนกลายเป็นภัยคุกคามสังคมส่วนรวมในที่สุด จุดอ่อนดังกล่าว จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่การพัฒนาทุนทางสังคมจะต้องมีการดำเนินงานอย่างจริงจัง โดยดึงจุดเด่นต่าง ๆ ที่ประเทศมีอยู่มาใช้ในการกระบวนการพัฒนา ควบคู่กับการลดจุดอ่อนที่เป็นอยู่ลง เพื่อให้คนไทยและสังคมไทยสามารถปรับตัวและนำพาประเทศไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

๓.๓.๓ การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาทุนทางสังคม

๑) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการกำหนดประเด็นหลักที่จะใช้ในการขับเคลื่อนเรื่องทุนทางสังคมที่ชัดเจนและตรงกับความต้องการของแต่ละพื้นที่ กลุ่มเป้าหมาย เช่น ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การแพทย์แผนไทย

๒) นำแบบอย่างที่ดีในการดำเนินพัฒนาทุนทางสังคม (Best Practice) มาจัดเป็นโครงการนำร่องขยายผลในพื้นที่ต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

๓) ส่งเสริมการใช้ชุมชนเป็นฐานในการรวบรวม วิจัย สังเคราะห์และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาภายใต้ความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาทั้งในพื้นที่และส่วนกลาง รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศในการเชื่อมต่อเครือข่ายภูมิปัญญาให้สามารถเข้าถึงได้สะดวกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การพัฒนาระบบสารสนเทศภูมิปัญญา การจัดทำสารานุกรม โสมเพจ ฯลฯ

๔) สนับสนุนกระบวนการเสริมต่อขยายผลนำภูมิปัญญาไปใช้ในทางปฏิบัติและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตและ

กระบวนการผลิต โดยเฉพาะการเชื่อมต่อใช้ประโยชน์จากนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การพัฒนาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทย และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๕) ให้สถาบันการศึกษาเข้ามาช่วยพัฒนาการจัดการภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ถ่ายทอดออกมาให้เป็นความรู้ที่เปิดเผย (Explicit Knowledge) อย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนาขยายให้เกิดความต่อเนื่องและสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น

๖) พื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เอกลักษณ์ความเป็นไทย ที่เป็นมรดกและคุณค่าของท้องถิ่นและของชาติอย่างเป็นระบบ โดยมาตรการเผยแพร่อย่างต่อเนื่องทั้งในระดับประเทศ และนานาชาติด้วยระบบการศึกษาและสื่อสารมวลชน

๗) สนับสนุนให้บ้าน วัด โรงเรียน ปลุกฝังและถ่ายทอดภูมิปัญญา ประเพณีที่ดีงามและหลักศาสนาของคนในชุมชน เช่น การถ่ายทอดความรู้จากผู้อาวุโส การใช้ระบบความเชื่อของแต่ละภาค จังหวัดหรือลัทธิธรรม มาแปลงเป็นทุนทางสังคม

๘) ปรับปรุงการบริหารจัดการทุน เนื่องจากเป็นปัญหาหนึ่งของสังคมไทย เพราะคนไทยจัดการทุนของตนเองไม่เป็น แต่ต้องอาศัยคนนอกมาช่วยจัดการ ทุนที่มีอยู่จึงถูกนำมาแปลงและนำไปใช้ในทางไม่เหมาะสม คนไทยนี้มากขึ้น ไม่รู้จักคดอ้อม วัตถุนิยม ที่ดินร่อยหรอ ในขณะที่การศึกษาไม่ได้ปลุกฝังในเรื่องเหล่านี้

๓.๓.๔ แนวทางในการพัฒนาทุนทางสังคม

๑) ประชาคมควรเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทุนทางสังคมในพื้นที่ของตน

๒) ควรมีการค้นหาและสร้างผู้นำที่มีคุณธรรม มีการศึกษาภูมิหลังของชุมชน และสนับสนุนการสร้างผลงานและสรุปบทเรียนของชุมชน รวมทั้งส่งเสริมให้คนในระดับฐานรากมีความเข้มแข็ง

๓) ทุกภาคส่วนในสังคมของแต่ละพื้นที่ควรร่วมมือกันในการพัฒนาทุนทางสังคม โดยเฉพาะ อบจ. และอบต. ในพื้นที่ควรร่วมมือในการทำงานด้านการพัฒนาทุนทางสังคม โดยไม่เกี่ยงกันในพื้นที่ที่เป็นปัญหาเลื่อมซ้อนกัน นอกจากนี้ในการจัดทำแผนพัฒนาในพื้นที่ ควรเน้นความต้องการของชุมชนเป็นหลักและเน้นให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้

๔) ควรมีการจัดระเบียบสังคมอย่างจริงจังและต่อเนื่องในแต่ละพื้นที่

๕) ควรมีการปรับปรุง พื้นฟู ดูแลแหล่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมทั้งมีการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด

๖) ต้องยืดหยุ่น ไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอไป เช่น ไม่จำเป็นต้องเริ่มจากการออมหรือการตั้งองค์กร ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละพื้นที่

๗) ควรเน้นการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือกลุ่ม เพราะความสำเร็จของเครือข่ายคือการสร้างความสัมพันธ์ ไม่ใช่ตัวองค์กร การมีองค์กรหรือกลุ่มแต่ขาดความสัมพันธ์ไม่ถือว่าเป็นความสำเร็จของการสร้างเครือข่าย

๘) ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้

ควรมีการกำหนดบทบาทภารกิจแต่ละฝ่ายให้มีความชัดเจนว่าองค์กรใดหรือส่วนใดต้องทำภารกิจอะไร ไม่ใช่องค์กรใดต้องขึ้นกับองค์กรใด การกำหนดภารกิจที่ชัดเจนก็เพื่อให้แต่ละภาคส่วนนำกลับไปปฏิบัติได้เลย ไม่ต้องรอให้ใครมาเริ่มต้นหรือมาบอกให้ทำ โดยเห็นว่าสามารถแบ่งเป็นระดับชาติและระดับพื้นที่ ดังนี้

ตารางที่ ๑ บทบาทหน้าที่ของหน่วยงานในการพัฒนาทุนทางสังคม

ระดับชาติ	ระดับพื้นที่
๑ สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ ๑ สนับสนุนองค์ความรู้ ๑ ค้นหาแบบอย่างที่ดีเพื่อนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ เพื่อสร้างแนวคิดและวิธีการเพื่อเป็นทิศทางการพัฒนา ทุนทางสังคมระดับชาติ	๑ สร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ของคนและกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนหรือท้องถิ่น ๑ จัดกระบวนการเรียนรู้ เมื่อระดับชาติสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ พื้นที่ต้องเป็นผู้จัดกระบวนการและเรียนรู้ร่วมกัน ๑ ค้นหาแบบอย่างที่ดีในพื้นที่นำเอามาวิเคราะห์สำหรับพัฒนาชุมชนตนเอง ๑ ต้องพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ๆ และสร้างผู้นำชุมชนหรือท้องถิ่น

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของบุคคลสำคัญต่าง ๆ

ซึ่งแสดงไว้ในการอภิปรายนำเรื่องกรอบแนวความคิดและยุทธศาสตร์ การพัฒนาทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จัดโดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๔๙ พอประมวลได้ดังนี้

๑) นายไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม ประธานสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

- การรวมตัวกันของคนจากจุดเล็ก ๆ ครอบครัวยุ กลุ่ม / หมู่คณะ องค์กร / เครือข่ายธุรกิจ (เล็ก กลาง ใหญ่) ชุมชน / พื้นที่ สังคม / ประเทศ จะทำให้เกิดความเข้มแข็งจากการเกาะเกี่ยวรวมพลังหรือการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ ซึ่งจะต้องเสริมด้วยคนดี สถาบันดี กฎีปัญญาดี และวัฒนธรรมดี สิ่งเหล่านี้คือทุนทางสังคม มุ่งสู่เป้าหมายของสังคม และเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย

- ในหลวงทรงเคยตรัสไว้ว่า ประเทศไทยมีความเหนียวแน่น เหตุผลที่ทำให้คนไทยอยู่รวมกันได้ คือ ไมตรี สิ่งที่เคยเกี่ยวคนเหนียวแน่นรวมให้เข้ากันคือสิ่งที่เรียกว่า ทูตทางสังคม และจะทำให้สังคมเข้มแข็ง โดยจะต้องเป็นคนดีที่มาร่วมกัน ทูตทางสังคมจะต้องหมายถึงคนที่ดี สถาบันที่ดี ซึ่งจะทำให้ทูตทางสังคมดี

- ทูตทางสังคมจะดีหรือไม่ ต้องดูว่าไปสู่เป้าหมายที่ดีหรือไม่ คือทำให้เกิดผลดีต่อส่วนรวม ความร่มเย็นเป็นสุข สันติสุข ความเจริญอย่างมั่นคงและยั่งยืนของคนในชุมชน สังคมและประเทศชาติ

๒) ศาสตราจารย์ เอกวิทย์ ณ ถลาง ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรม

- ทูตทางสังคม โดยเฉพาะทูตสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา และทูตทางปัญญาและวัฒนธรรมได้ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน และเป็นสิ่งที่คนไทย ทุกคนควรภาคภูมิใจ แต่จะต้องมีความยืดหยุ่น พร้อมทั้งจะปรับตัวต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรู้เท่าทัน

- ในการแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ภาครัฐส่วนกลางควรทำหน้าที่เป็นเพียงผู้สนับสนุนและชี้แนะแนวทางเท่านั้น ในการปฏิบัติต้องให้เป็นหน้าที่ของพื้นที่ / ท้องถิ่น/ ชุมชน เป็นผู้คิดริเริ่ม และปฏิบัติด้วยตนเอง

๓) นายคำเดื่อง ภาษี ปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์

- ทูตทางสังคมมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ดังนั้น การพัฒนาแนวใหม่จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลง จากเดิมที่เน้นการแก้ปัญหาโดยทำพร้อม ๆ กันและเหมือนกันทั่วประเทศ เพราะแต่ละพื้นที่ก็จะมีวิธีการแบบหนึ่ง นอกจากนี้ ควรสนับสนุนการรวมตัวเป็นเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ระหว่างกัน การรับองค์ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งกันและกัน และการแลกเปลี่ยนของข้อมูลและประสบการณ์ต่าง ๆ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเป็นตัวอย่างที่ดีในการนำพื้นฐานความคล้ายคลึงกันมาเรียนรู้ร่วมกัน

- ในอดีตการพัฒนาเน้นการส่งออกเป็นหลัก ยิ่งการส่งออกเพิ่มขึ้นมากเท่าใด ครอบครัวยังมีการกระจายกระจายมากขึ้น ดังนั้น ควรหันมาเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ก่อนเช่น การทำการเกษตรธรรมชาติไม่ใช่สารเคมี ถือเป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์เพื่อความสุขของชีวิตและธรรมชาติ ซึ่งได้รับการยอมรับมากขึ้น เป็นการเริ่มต้นจากจุดเล็ก ๆ แต่ชัดเจน เป็นการสร้างทุนทางปัญญาขึ้นมาก่อน และทุนอื่น ๆ จะตามมาเอง

- ควรมีการสนับสนุนการจัดอบรม วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) ภาคประชาชน ให้กว้างขวาง ให้มีการสร้างวิทยากรกระบวนการเพื่อเปลี่ยนแปลงของภาคประชาชน

๔) นายอเนก นาคะบุตร ที่ปรึกษาด้านวิชาการ โครงการจัดการคุ้มครองพื้นที่ชุ่มน้ำ

- ทูทางสังคม เป็นเรื่องของคุณค่าที่มีอยู่และคงอยู่ในสังคม ที่เกิดขึ้นคู่ขนานไปกับเรื่องมูลค่าที่เป็นรูปในตัวเงิน ทูทางสังคมจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับนามธรรม เช่น ความมั่นคงทางจิตใจ ความเชื่อ ความเอื้ออาทร การพึ่งพากัน ฯลฯ ที่อาจจับต้องมิได้ แต่ต้องใช้เวลาในการสร้างและสั่งสมให้มีขึ้นมา เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ต้องมุ่งรักษาให้คงอยู่ เพื่อเป็นพลังในการสร้างความเข้มแข็งในสังคม และผลักดันให้คนในสังคมก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง

- เครื่องมืออย่างหนึ่งในการสร้างและพัฒนาทูทางสังคม ได้แก่ การออมที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้มูลค่าของเงินมาเป็นเครื่องจูงใจให้คนในชุมชนร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสังคม ซึ่งผลผลิตที่ได้จะเป็นในรูปแบบประโยชน์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อคนในชุมชน ขณะที่ผลลัพธ์ คือ การสร้างเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกันให้แน่นแฟ้น เกิดความไว้วางใจกันมากขึ้น มีการพึ่งพาอาศัยกันช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมีใจเป็นหลักยึดที่เกาะเกี่ยวให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกัน และขยายเป็นเครือข่าย เป็นการถักทอทางสังคมที่สร้างความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่น

๕) นายวงศ์ศักดิ์ สวัสดิ์พาณิชย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดหนองคาย

- การสร้างองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจะสามารถทำให้เกิดการขับเคลื่อนได้ตลอดเวลา โดยมีการกำหนดเข็มทิศการทำงานของตนเองว่าจะทำงานอะไร เพื่ออะไร ยกตัวอย่างที่จังหวัดหนองคาย มีโครงการเรารักหนองคาย ที่ต่อยอดไปถึงการเป็นเมืองน่าอยู่ของจังหวัด โดยตั้งเป้าให้จังหวัดหนองคายติดอันดับเมืองน่าอยู่อันดับ ๑ ของโลก เป็นตัวอย่างของการนำทูทางสังคมของคนทุกคนออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยทุกคนในชุมชนมาตกลงกันเองว่า “ชุมชนใด มีทูทางสังคมอะไร มากน้อยเพียงใด ลงทุนมาเท่าไรก็จะได้ผลตอบแทนกลับไปเท่านั้น ทั้งทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนวัฒนธรรม ”

๖) นายไมตรี อินทุสุต รองผู้ว่าราชการจังหวัดพังงา

- ยุทธศาสตร์ไม่ควรเป็นการปูพรม เพราะแต่ละพื้นที่จะหลากหลาย ไม่เช่นนั้นผลที่จะได้จะเป็นผลผลิต (Output) ที่เหมือนกัน แต่ผลลัพธ์ (Outcome) อาจไม่เกิดการกำหนดบทบาทของผู้ปฏิบัติ ไม่ควรยึดติดกับระบบโครงสร้าง ควรเน้นแนวราบและการประสานเครือข่าย ที่ทำให้ทุกคน ทุกส่วนต้องประสานร่วมมือกันทำงาน สำหรับทูทางสังคม ควรมองประชาชนเป็นตัวตั้งให้ทุกส่วนได้มีส่วนร่วม

๗) อาจารย์จำนงค์ แรกพิณิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ

- ความหมายทุนของสังคม โดยทุน คือ ของเดิมที่นำมาใช้แล้วเกิดประโยชน์ สังคม คือ แบบแผนทางสังคมของคน การประพฤติปฏิบัติระหว่างกันอย่างมีกฎเกณฑ์ ดังนั้น ทูทางสังคมจึงหมายถึง

แบบแผนการปฏิบัติ คุณค่า ความเชื่อ ภูมิปัญญาซึ่งสังคมหรือชุมชนนำมาสร้างความมั่นคงในชีวิตร่วมกัน ซึ่งบางชุมชนไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ยุทธศาสตร์จึงควรเน้นการนำแบบแผนการปฏิบัติมาใช้ในการพัฒนา นำมาใช้ประโยชน์ให้ได้ และไม่ควรแยกการพัฒนาจากการนำมาใช้ประโยชน์ โดยต้องเปลี่ยนหรือแปลงสังคมที่มีให้เป็นทุนได้ ถึงจะเป็นทุนทางสังคม

การแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ จะต้องพิจารณาองค์ประกอบต่อไปนี้

๑) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย การมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณภาพและทำงานอย่างจริงจัง การสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดขึ้นทั่วไป การมีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน การรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย และเชื่อมต่อกับภาคการเมืองทุกระดับ และการสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวย รวมทั้งการสร้างเครือข่ายสื่อมวลชนในการขับเคลื่อนอย่างกว้างขวางจริงจัง

๒) แนวทางการดำเนินงาน ประกอบด้วย ต้องเลือกเรื่องที่มีความชัดเจน สำคัญ จำเป็น เร่งด่วนและมีผลกระทบสูงมาดำเนินการก่อน ต้องกำหนดบทบาทภารกิจของแต่ละภาคส่วนให้ชัดเจน ต้องทดลองให้เห็นผลเป็นที่ประจักษ์ มีโครงการนำร่อง / พื้นที่นำร่อง เพื่อนำไปปฏิบัติ / ขยายผล รวมทั้งต้องมีการจัดการความรู้ขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การวิจัย รวบรวม สังเคราะห์ และถ่ายทอดต่อสาธารณะให้ทุกคนเข้าถึงความรู้ได้สะดวก และการมีกลไกสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

๓) บทบาทของภาคีต่าง ๆ ต้องร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาตามบทบาทและภารกิจของแต่ละภาคี ดังนี้

- ชุมชนและประชาชน เป็นแกนนำในกระบวนการดำเนินงาน
- รัฐบาลและภาคการเมือง กำหนดให้ทุนทางสังคมเป็นวาระแห่งชาติ โดยมีมาตรการ / กลไกสนับสนุนอย่างจริงจัง
- หน่วยงานภาครัฐ โดย ส่วนกลาง ให้มีคณะกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมระดับชาติ โดยมีนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน สศช. เป็นสำนักเลขานุการ และกระทรวงหลักที่เกี่ยวข้องนำยุทธศาสตร์ไปใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการของกระทรวง ส่วนในระดับพื้นที่ ใช้กลไกผู้ว่า CEO สนับสนุนการดำเนินงาน

๔) ภาคเอกชน ขับเคลื่อนการพัฒนาทุนทางสังคมตามความถนัดและความสนใจ

๕) สื่อมวลชน ร่วมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาทุนทางสังคม

๑) การพัฒนาทุนทางสังคมระดับชุมชนควรให้ความสำคัญในการพัฒนาผู้นำชุมชน ท้องถิ่น และข้าราชการในพื้นที่ เนื่องจากเป็นปัจจัยชี้แนะสำคัญในระดับชุมชน โดยที่ชุมชนควรเป็นผู้กำหนดกิจกรรม ด้านทุนสังคมในพื้นที่ได้ด้วยตนเอง โดยปราศจากการครอบงำของรัฐ

๒) ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเป็นทุนที่ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน แต่ปัจจุบันหน่วยงานราชการยังไม่ได้ให้ความสำคัญ แต่กลับเน้นไปที่การสร้างศูนย์วัฒนธรรม / หอศิลป์และการประกวดแข่งขันมากกว่า ดังนั้นภาครัฐจึงควรเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับการรักษา พื้นฟู และขับเคลื่อนให้ชุมชนตระหนักในคุณค่าของทุนทางสังคม และดำรง / สืบทอดทุนเหล่านี้ให้คงอยู่ในวิถีชีวิต ของคนสืบไป

๓) นโยบายเอื้ออาทร เช่น กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารคนจน ฯลฯ ได้ส่งผลกระทบต่อ กระบวนการพึ่งพาตนเองของชุมชน ดังนั้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยั่งยืน ภาครัฐจึงควรใช้นโยบายเอื้อ อาทรในการต่อยอดกลุ่ม / องค์กรประชาชนที่มีอยู่เดิม และสนับสนุนการรวมกลุ่มของประชาชนโดยธรรมชาติ

๓.๔ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง

เอนก นากะบุตร (๒๕๓๖) กล่าวถึงองค์ประกอบ ๓ ประการของการทำให้ชุมชนเข้มแข็งคือ

๑) ภูมิปัญญาและความรู้ที่สืบสานและประยุกต์ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงและการบูรณาการ จากภายนอก

๒) องค์กรชุมชนและผู้นำที่มีคุณธรรมและภูมิปัญญา

๓) เวทีการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและการบูรณาการ จากภายนอก

มุมมองของ สีลาภรณ์ บัวสาย (๒๕๔๓) ในงานชื่อพลังท้องถิ่น บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน มี สมมุติฐาน ในเรื่องของชุมชนเข้มแข็งว่า ในชุมชนท้องถิ่นของไทย มีศักยภาพเป็นทุนเดิมอยู่ทำให้คนในชุมชน ท้องถิ่นนั้นอยู่รอดและเติบโตมาได้โดยไม่ต้องพึ่งพารัฐมากนัก ความสามารถของท้องถิ่นในการปรับตัวและ พัฒนาได้นั้นไม่ใช่เหตุบังเอิญแต่เป็นเพราะท้องถิ่นนั้นมีฐานของพลังที่ทำให้ท้องถิ่นนั้นสามารถจัดการตัวเองได้ และหาความสมดุลพอดีของท้องถิ่นได้ด้วย ฐานที่สำคัญของพลังท้องถิ่นประกอบด้วย ๔ ฐานสำคัญคือ

๑) ฐานทรัพยากร

๒) เครือข่ายสังคม

๓) ระบบความรู้

๔) วัฒนธรรมและความเชื่อ

นภาพรณ์ หะวานนท์ และคณะ (๒๕๕๐) ได้ทำการศึกษาและพัฒนา “ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน” โดยสรุปว่าความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เพื่อที่จะมองความคาดหวังในอนาคตซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑) กระบวนการสะสมทุนของชุมชน วิถีชีวิตสมัยใหม่หรือสังคมสมัยใหม่หรือทุนนิยม ทุนเป็นเรื่องใหญ่ ถ้าไม่มีการสะสมทุนชุมชนก็จะเข้มแข็งได้ยาก

๒) การสร้างเครือข่ายชุมชน มีเครือข่ายระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน ชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับรัฐ ชุมชนกับเอกชน ภายในชุมชนต้องมีระบบความสัมพันธ์ที่ดี ขณะเดียวกันต้องสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชนกลายเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

๓) มีกระบวนการ วิธีการในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์

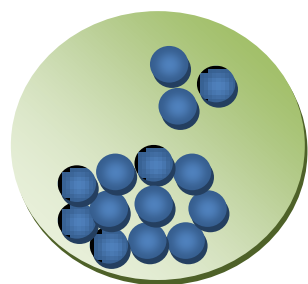
๔) มีการระดมทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาเพื่อพัฒนาการพึ่งตนเองของชุมชน

๕) มีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาภายในชุมชนและระหว่างชุมชนในรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้และรูปแบบอื่นๆ

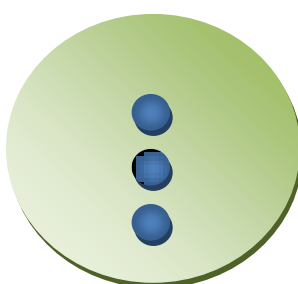
๖) มีกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนา ผู้นำการเปลี่ยนแปลงในแต่ละคนแต่ละรุ่นของชุมชน

ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก (๒๕๔๘) กล่าวว่าชุมชนเข้มแข็งควรเกิดจากจิตวิญญาณที่อิสระของคนในชุมชนอย่างแท้จริง เพราะการสร้างชุมชนเข้มแข็งควรเกิดจากรากฐานจิตวิญญาณของคนท้องถิ่น ซึ่งจำเป็นต้องใช้ความคิดทบทวนตัวเองให้ถึงที่สุดและจำเป็นต้องใช้เวลานานหลายสิบปี

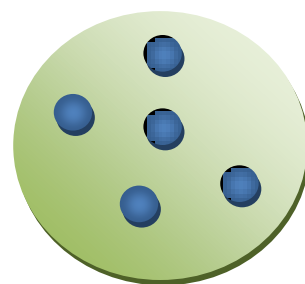
ศาสตราจารย์ ประเวศ วะสี (อ้างในสมบัติ กุสุมาวลี และคณะ, ๒๕๔๕) กล่าวถึงสังคมเข้มแข็งหรือประชาสังคม (Civil Society) ว่าเป็นรากฐานทำให้เศรษฐกิจดี และศีลธรรมดี ประเทศไทยมีทุนได้แก่ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคมก็คือชุมชนเข้มแข็ง ความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาดี มีวัฒนธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีการเมืองและระบบราชการที่ดี ดังนั้น สังคมที่มีการรวมกลุ่ม คือสังคมที่มีความเป็นชุมชนเข้มแข็ง

สังคมที่มีการรวมกลุ่ม

สังคมความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

สังคมตัวใครตัวมัน

แผนภูมิที่ ๑ รูปแบบของสังคมแบบรวมกลุ่ม สังคมเชิงอำนาจ และสังคมแบบตัวใครตัวมัน

ทั้งนี้ยังได้พิจารณาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนที่เป็นรูปธรรม โดยวิเคราะห์เงื่อนไขและองค์ประกอบหลักที่สะท้อนความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยพลังสร้างสรรคของชุมชน ๖ ประการ คือ

๑) พลังคน ชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะต้องมีพลังคน คือ คนมีความรู้ความสามารถ มีศักยภาพ และเป็นผู้นำตามธรรมชาติ มีใช้ผู้นำเชิงอำนาจ

๒) พลังกลุ่ม การรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมสาธารณะ และมุ่งประโยชน์ส่วนรวม

๓) พลังทุน พลังของเงินที่จะอยู่ในชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของกิจกรรม ร่วมกันและดำเนินการ โดยมีผลตอบแทนที่เหมาะสม

๔) พลังในเชิงอนุรักษ์ พลังในการทำมาหากินในชุมชนมีเงินออมและสวัสดิการอันเป็นหลักประกันมั่นคงของชีวิต

๕) พลังเอื้ออาทร ชุมชนมีความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๖) พลังการเรียนรู้ ชุมชนเรียนรู้จากประสบการณ์การทำการกิจกรรมร่วมกัน และมีความเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอก รวมทั้งแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาาร่วมกัน

สามารถนำพลังสร้างสรรค ทั้ง ๖ ประการมากำหนดเป็นตัวชี้วัดเชิงปริมาณความเข้มแข็งของชุมชน มีดังนี้

๑) จำนวนผู้นำตามธรรมชาติต่อจำนวนประชากร

๒) จำนวนประชากรที่เป็นสมาชิกกลุ่มต่อจำนวนประชากร

๓) จำนวนองค์กรธุรกิจที่องค์กรในชุมชนเป็นเจ้าของ

๔) อัตราการเพิ่มของจำนวนเงินในชุมชน

๕) อัตราการเพิ่มของเงินสวัสดิการในชุมชน

๖) อัตราการเพิ่มของรายได้ของกิจกรรมที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของได้

๗) อัตราการลดลงของข้อพิพาทกรณีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

๘) อัตราการลดลงของผู้ติดยาเสพติดในชุมชน

๙) จำนวนผู้ไปใช้สิทธิเลือกตั้งต่อจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

๑๐) จำนวนกลุ่ม/องค์กร/ภายนอกที่เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๔๑) ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑) เป็นชุมชนเรียนรู้ (Learning Organization) มีการตื่นตัวตลอดเวลา ใ้ต่อการรับรู้ ความ เป็นไปของโลก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการเพิ่มพูนความรู้ที่จำเป็นทางด้านอาชีพ การเมือง การปกครอง ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดปัญญาที่จะสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๒) เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตนเอง (Community Management) ซึ่งประกอบไปด้วยกิจกรรมสำคัญ ๔ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดกระบวนการ (Organizing) เพื่อเตรียมคน ทุนดำเนินการ และการลงมือดำเนินการตามแผน (Implementing) ตลอดจนการเรียนรู้จากการประเมินผล เพื่อรักษาความมั่นคงหรือความเข้มแข็งในการสร้างความก้าวหน้าให้กับชุมชนตนเอง

๓) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) คือ สมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน มีความผูกพัน เสียสละเพื่อชุมชน มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกัน

๔) เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) เป็นลักษณะของความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ประชาชนในชุมชนสมัครสมานสามัคคีกัน และอยู่ในชุมชนได้ โดยไม่ต้องวิตกกังวลเรื่องปัญหาของชุมชน

สำนักงานสถาบันราชภัฏ (๒๕๔๒) ลักษณะของชุมชนเข้มแข็งมีพฤติกรรมโดยรวมดังนี้

๑) องค์กรทางสังคมเข้มแข็ง หมายถึง ผู้นำชุมชนเข้มแข็ง มีความสามัคคี รักษาคติทางสังคมที่ร่วมกันสร้างขึ้น มีจิตสำนึกถึงส่วนรวม

๒) ร่วมคิดร่วมทำหรือ ร่วมแก้ปัญหา โดยไม่หวังพึ่งพาจากภายนอก

๓) มีการจัดองค์กรทุนทางสังคมอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ กลุ่มภูมิปัญญา และประเพณี กลุ่มคุ้มครองทรัพยากรท้องถิ่น เป็นต้น

๔) มีบทบาทสูงในการมีส่วนร่วมด้านการปกครองท้องถิ่น และการดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน

๕) มีกิจกรรมชุมชนอย่างหลากหลายรูปแบบและต่อเนื่อง

๖) มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีการสืบสานวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

อรทัย อาจอ่ำ (๒๕๔๓) กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้องค์กรชุมชนหรือหมู่บ้านมีความเข้มแข็งจากการวิจัยในพื้นที่ จังหวัดน่าน และจังหวัดมหาสารคาม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนมีดังนี้

๑) ชาวบ้านและผู้ที่มีจิตสำนึก และความตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเอง และยังมองเห็นถึงความสำคัญของการที่ต้องแก้ปัญหา รวมทั้งมีความปรารถนาที่จะเข้ามาแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง

๒) ชาวบ้านหรือสมาชิกในชุมชนมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตน/กลุ่ม/องค์กรหรือของชุมชนว่าสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้

๓) มีการระดมความคิดเห็นของทุกฝ่าย หรือมีการเปิดกว้างให้สมาชิกทุกคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทต่างๆ ในทุกขั้นตอน

๔) มีการลงมือดำเนินการในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังทำให้ชาวบ้านและสมาชิกในชุมชนเกิดความภูมิใจ และมีความมั่นใจในพลังและความสามารถของตน หรือกลุ่มของตน

๕) ชาวบ้านหรือชุมชนมีระบบการจัดการด้านต่างๆ ที่ดี และมีความรอบด้าน(ทั้งด้านการเงิน บุคลากร องค์กร ฯลฯ) เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถ ความฉลาดหลักแหลม และการมีภูมิปัญญาของชาวบ้าน

๖) โครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่จัดทำขึ้นสามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของสมาชิกหรือของชาวบ้านอย่างแท้จริง

๗) มีการเข้าร่วมของสมาชิกในชุมชน/หมู่บ้านอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากกิจกรรม หรือโครงการหรือสิ่งที่ชาวบ้านหรือกลุ่มเป็นผู้ริเริ่มหรือลงมือทำนั้นประสบผลสำเร็จ

๘) มีการจัดสรรผลประโยชน์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นธรรมและมีความเท่าเทียม

๙) มีความโปร่งใสในเรื่องการบริหารจัดการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเงิน นอกจากนี้ยังมีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายต่างๆ อย่างเป็นระบบ สามารถตรวจสอบได้ และมีมาตรฐานเชื่อถือได้

๑๐) ผู้นำมีศักยภาพ มีความสามารถ มีภูมิปัญญา

๑๑) ผู้นำทำงานด้วยความเสียสละ อดทน ไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตน และสิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งผู้นำต้องเป็นผู้มีจิตใจเปิดกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และพร้อมที่จะเรียนรู้จากผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา และจะเห็นว่าในพื้นที่ที่ผู้นำเป็นผู้ที่มีนโยบาย มีหลักการ มีทิศทางในการพัฒนาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายด้านการพัฒนาคนหรือการส่งเสริมให้มีกลุ่มหรือองค์กร จะมีผลทำให้ชุมชนมีความตื่นตัว และชาวบ้านมีความเข้มแข็งมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

๑๒) ชุมชนมีความสามัคคีปรองดองกัน ทั้งนี้มีความหมายว่าชุมชนอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการมีระบบการแบ่งสรรผลประโยชน์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเป็นธรรม

๑๓) มีการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกันกับคน/กลุ่ม/ภาคอื่นๆ อย่างมีสติ ไตร่ตรองรู้เท่าทัน ทั้งรู้เท่าทันตนเอง และรู้เท่าทันปัญหาการดำเนินการต่างๆ ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา

๑๔) มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงข้อผิดพลาดต่างๆ ของกลุ่มหรือองค์กรอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการและปัญหาของสมาชิก

๑๕) องค์กรหรือคณะผู้บริหารขององค์กร กลุ่มมีการรับฟังความคิดเห็นหรือการวิจารณ์ต่างๆ จากสมาชิกหรือชาวบ้าน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงให้ดีขึ้น

๑๖) ชาวบ้านหรือสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนได้รับหรือสามารถเข้าถึงข่าวสารข้อมูลที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่อย่างสม่ำเสมอ

๑๓) ไม่ถูกแทรกแซงจากกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพล กลุ่มของนักการเมืองทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ไฟโรจน์ ภัทรนรากุล (๒๕๔๕) ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชนในลักษณะประชาคม หรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพ มีเสถียรภาพ มีการสั่งสมทุนทางปัญญา หรือทุนทางเศรษฐกิจ มีคุณธรรมและคุณค่าที่ดึงดูดเป็นกรอบยึดเหนี่ยว และนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพ มีภูมิปัญญาภายใต้ระบบเครือข่าย ความร่วมมืออย่างเกื้อกูลและเอื้ออาทร

“ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง” หมายถึง การทำอย่างไรที่จะให้กลุ่มคนที่หลากหลายของสังคมมาร่วมคิดร่วมกันสร้างทางเดินใหม่ เพื่อเปลี่ยนแปลงคุณภาพของประชาชนจากที่รอคอยการถูกพัฒนามาเป็นประชาชนพลเมืองที่มีขีดความสามารถในการคิดและร่วมกันพัฒนามาเป็นของตัวเองภายใต้กระบวนการประชาสังคม (Civil Society) ทั้งนี้ แนวทางในการสร้างประชาคม/ประชาสังคมขึ้นกับเงื่อนไขที่จะเป็น ได้แก่

๑) ความเป็นชุมชนที่แท้จริง ซึ่งอาจเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากวิกฤตการณ์ (Community by crisis) หรือ ชุมชนที่เป็นผลจากความปรารถนาาร่วมกันของสังคม (Community by design)

๒) มีจิตวิญญาณและความรับผิดชอบ

๓) มีองค์ความรู้ มีภูมิปัญญา โดยเฉพาะบนรากฐานของภูมิปัญญาตะวันออก หรือภูมิปัญญาแบบไทยๆ ที่มีพุทธปัญญาเป็นแก่น ซึ่งเชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน

๔) มีพื้นที่สาธารณะ (Public space) เพื่อการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรม

๕) มีสื่อท้องถิ่นเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ขยายความคิดความรู้และยกระดับจิตสำนึกสาธารณะ (Public consciousness) ให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบ

๖) ต้องสร้างความรู้คู่การปฏิบัติโดยนำองค์ความรู้มาปรับใช้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ร่วมคิดและตัดสินใจแก้ปัญหาในทางปฏิบัติ

ชาญเดช เจริญวิริยะกุล (๒๕๔๖) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง พบว่าความเข้มแข็งของชุมชนขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำในชุมชน โดยความเข้มแข็งดังกล่าวแบ่งออกเป็นระดับกลุ่มและชุมชน ภาวะผู้นำในชุมชนส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนทั้งในระดับกลุ่มและชุมชนโดยรวม โดยมีมิติดังนี้

ภาวะผู้นำที่มีผลกระทบต่อความเข้มแข็งของกลุ่มและองค์กรในชุมชน ประกอบด้วย

๑) ระดับความเป็นผู้นำ

- การทำงานอย่างซื่อสัตย์
- การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

- การเป็นตัวอย่างที่ดี
- มีความพยายามในการทำงาน

๒) พฤติกรรมและประเภทของผู้นำ

- เป็นปากเป็นเสียงแทนชาวบ้าน
- การปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ
- ความรับผิดชอบของผู้นำ
- สร้างสินค้าใหม่ๆให้กับชุมชน
- การกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา
- ตัดสินนโยบายของกลุ่มด้วยตนเอง
- ความสามารถในการจูงใจ
- หากลยุทธ์ใหม่ๆมาพัฒนาชุมชน
- เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ
- เป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้เกิดความเข้าใจ
- ความกล้าตัดสินใจ
- ความเด็ดขาด
- เสริมสร้างให้ชาวบ้านร่วมกิจกรรม
- การให้อำนาจสมาชิกมากกว่าตนเอง

๓) คุณสมบัติของผู้นำในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

- ยินดีร่วมมือกับผู้อื่นเพื่อแก้ไขปัญหาส่วนรวม
- เต็มใจยอมรับฟังความบกพร่องของตนเอง
- นำเอาความคิดตลอดจนกระทั่งนำวิชาการแผนใหม่มาใช้ในการทำงานกลุ่ม
- มีโอกาสปรับทุกข์สุขกับชาวบ้าน
- มีความสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆที่ให้ความช่วยเหลือ

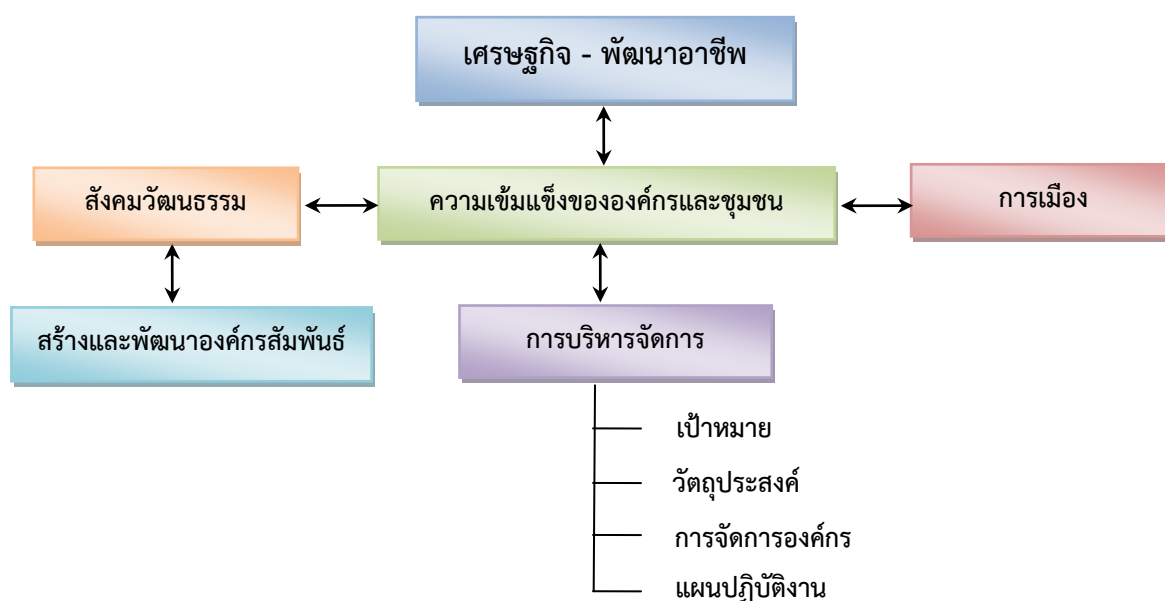
๔) คุณสมบัติด้านงานพัฒนาชุมชน

- เข้าร่วมกิจกรรมเพื่องานพัฒนาชุมชน
- ริเริ่มโครงการต่างๆเพื่อพัฒนาชุมชน
- มีส่วนร่วมในการวางกฎ กติกาในชุมชน

สมบัติ กุสุมาวลี (อ่างใน จิระประภา อัครบวร และคณะ, ๒๕๔๕) พบว่าชุมชนที่เข้มแข็งจะมีลักษณะของการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) กล่าวคือ การที่คนในชุมชนมีความรู้สึกถึงความเป็นส่วนหนึ่งหรือรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชน (Sense of belonging) มองเห็นภาพของชุมชนที่อยากเป็นในอนาคต ไปในทิศทางเดียวกัน (Shared vision) และมีความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลในการพัฒนาความสามารถซึ่งกันและกัน (Shared Learning) โดยเห็นผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนเป็นฐานสำคัญ

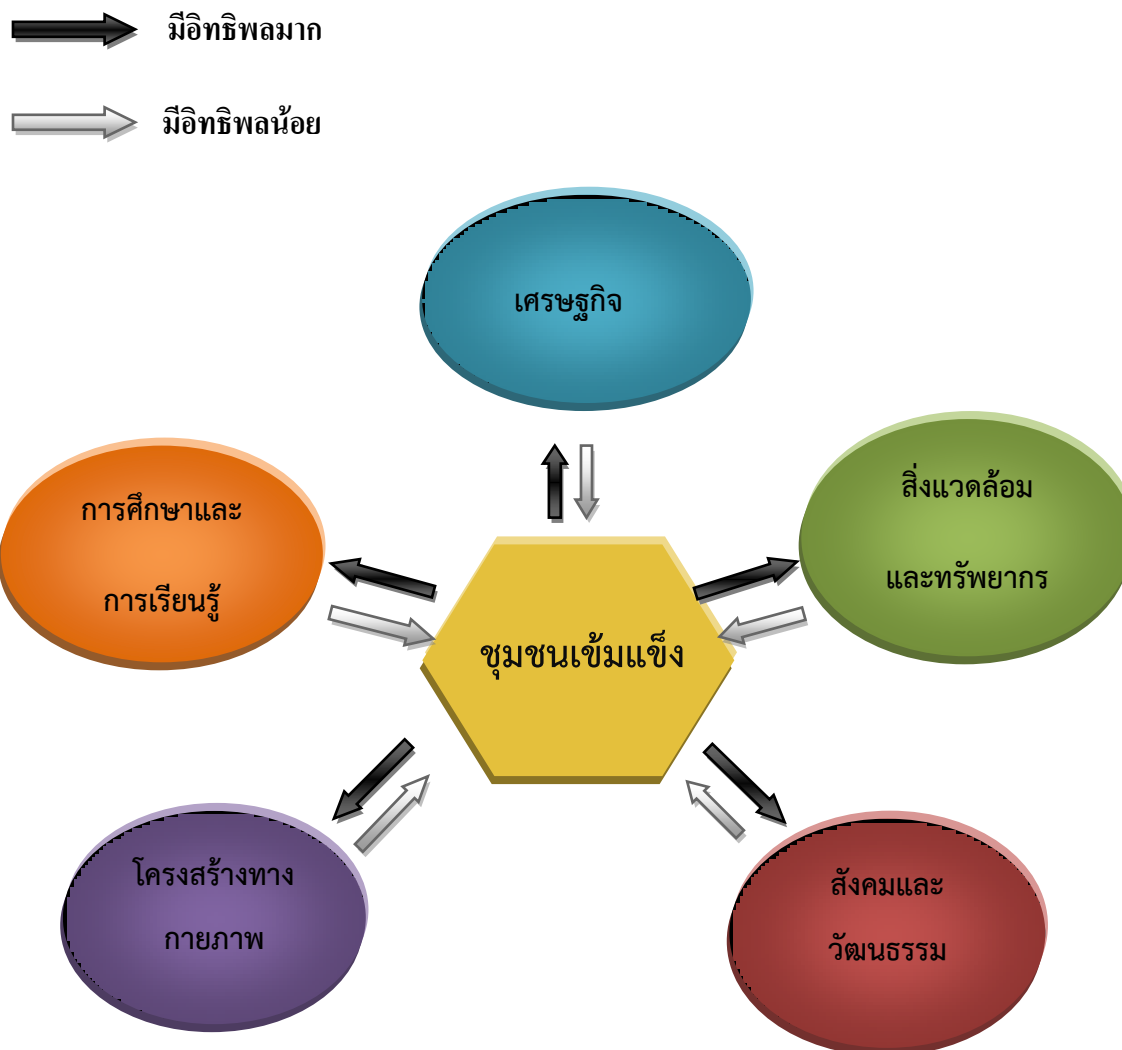
นอกจากการทบทวนการศึกษาวิจัยดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยพบว่ามีผู้พยายามนำเสนอแผนภาพที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย องค์ประกอบในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ ดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๘ องค์ประกอบความเข้มแข็งขององค์กรและชุมชน

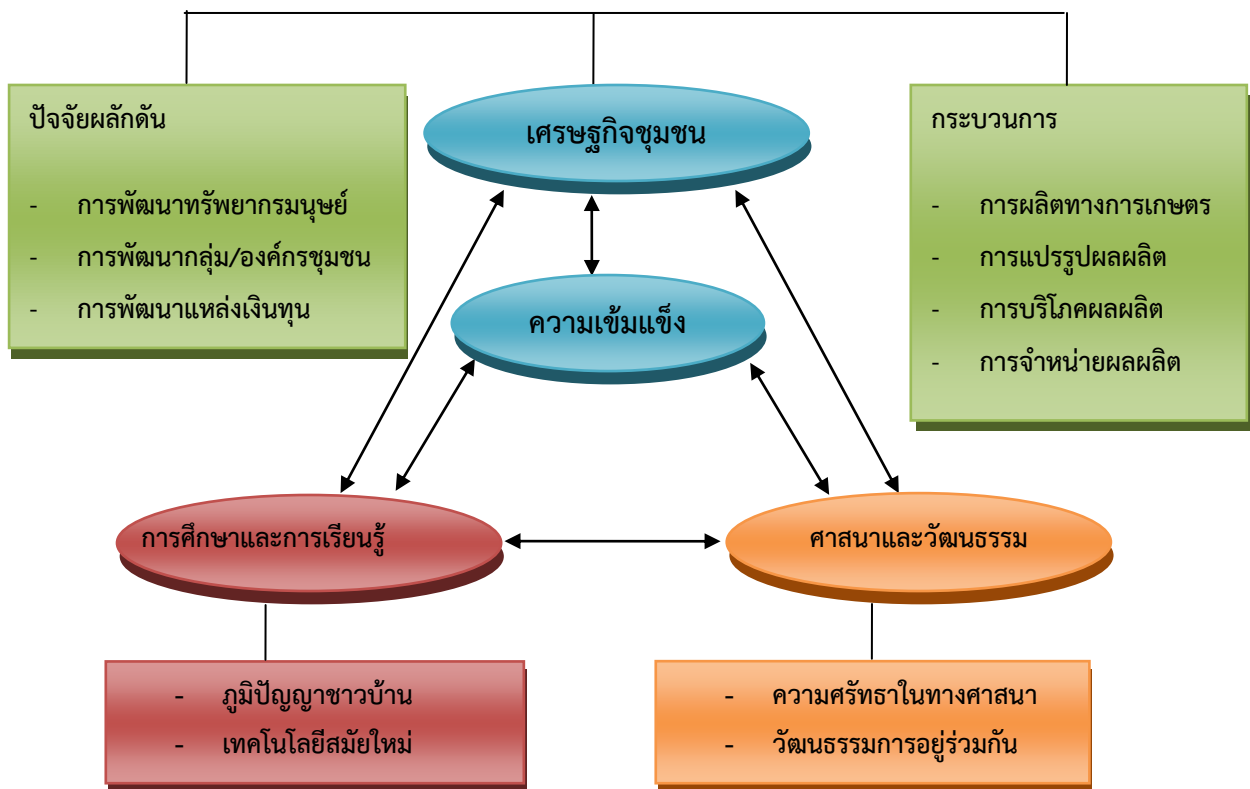
สมพันธ์ เตชะอธิก. ม.ป.ป.

แผนภูมิที่ ๕ ปัจจัยที่สร้างชุมชนเข้มแข็ง

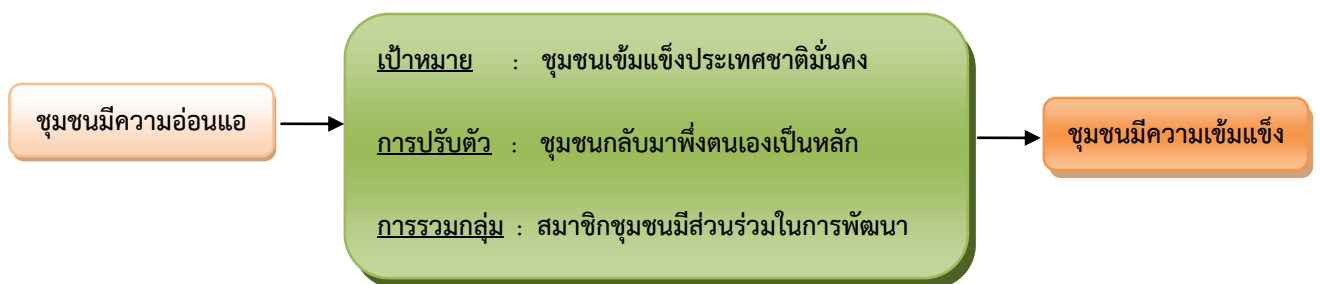

แนวคิดและยุทธศาสตร์ของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง (กรมการปกครอง, ๒๕๔๑)

แผนภูมิที่ ๑๐ ปัจจัยการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

สมหมาย สาคทรัพย์ (๒๕๔๒: ๓๒)

สมหมาย สาคทรัพย์ (๒๕๔๒: ๑๓๔)

ตารางที่ ๔ สรุปองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

ผู้ศึกษา/ผู้วิจัย/ ผู้ทรงคุณวุฒิ	ภาวะ ผู้นำ	การ มีส่วนร่วม	การ มีอัต ลักษณ์	กิจกรรม กลุ่มและ องค์กรที่ เข้มแข็งใน ชุมชน	ศาสนา/ ประเพณี	การ ปรับตัว/ ความ ยืดหยุ่น	การ เรียนรู้ ของ ชุมชน	การ บริหาร จัดการ ที่ดี	เครือข่าย	การพัฒนา ที่ยั่งยืน
ประเวศ วะสี		✓		✓			✓		✓	
สัญญา สัญญาวิวัฒน์		✓			✓	✓		✓		
สำนักงานสภาพัฒนาการ ราชภัฏ	✓	✓		✓	✓	✓				
อเนก นาคะบุตร	✓	✓		✓		✓	✓			✓
สีลาภรณ์ นาคทรัพย์ และคณะ	✓	✓		✓	✓		✓		✓	
สมหมาย ศาตทรัพย์	✓			✓	✓	✓	✓			
ชาญเดช เจริญวิริยะกุล	✓									
ไพโรจน์ ภัทรนรากุล		✓			✓		✓		✓	✓
นภาพร หะวานนท์	✓	✓					✓		✓	
อรทัย อาจอ่ำ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย						✓				✓
สำนักงาน คณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ		✓		✓				✓	✓	
สมบัติ กุสุมาวลี	✓	✓		✓			✓			

๓.๕ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนากับประชาสังคม

พระไพศาล วิสาโล (๒๕๔๓) ได้เสนอแนวคิดพุทธศาสนากับประชาสังคม ดังนี้

ความเจ็บป่วยเตือนเราให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอันใด วิกฤตการณ์ในสังคมเรียกร้องเราให้เปลี่ยนวิธีคิดและปรับแบบแผนและความสัมพันธ์กันใหม่กันนั้น ปัญหาต่างๆที่กำลังสุ่มทับและสั่งสมจนเข้าสู่ภาวะวิกฤต ไม่ว่าจะเป็นการทำลายป่าไม้ มลภาวะ เอดส์ ยาเสพติด ความยากจน จราจรติดขัด ฯลฯ ล้วนบ่งชี้ถึงขีดจำกัดของรัฐในฐานะศูนย์กลางในการแก้ปัญหา ปัญหาเป็นอันมากใหญ่โตและเชื่อมโยงกันอย่างสลับซับซ้อนเกินกว่ารัฐจะจัดการได้ ขณะเดียวกันในแต่ละที่ก็มีรายละเอียดปลีกย่อยจนทำให้รัฐกลายเป็นสิ่งเทอะทะไป แต่ประสิทธิภาพของรัฐมิใช่สิ่งเดียวเท่านั้นที่ถูกตั้งคำถามความชอบธรรมในการแก้ปัญหาของรัฐก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ผู้คนเชื่อมั่นน้อยลง การที่รัฐมีการโน้มเอียงที่จะรับใช้ผลประโยชน์ของคนส่วนน้อยที่มีอำนาจยิ่งกว่าจะปกป้องคนเล็กคนน้อย ทำให้ประชาชนไม่อาจฝากความหวังไว้กับรัฐได้อย่างเต็มที่

ท่ามกลางความเสื่อมถอยของรัฐ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์นั้น ทุนหรือธุรกิจเอกชนได้เสนอตัวมาเป็นทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาต่างๆ มีการดึงเอาภาคธุรกิจมาจัดการกับปัญหาขยะ หรือพยายามเพิ่มพื้นที่สีเขียวด้วยการให้เอกชนมาปลูกป่าเชิงพาณิชย์รวมทั้งใช้กลไกการตลาดมาเพื่อแก้ปัญหาสาธารณสุขและการศึกษา ส่วนความยากจนของชาวชนบทก็เชื่อว่า จะแก้ได้หากร่วมมือกับกลุ่มธุรกิจการเกษตรมากขึ้น การเพิ่มบทบาทของทุนผ่านระบบตลาดได้กลายเป็นคำตอบสำหรับปัญหาต่างๆแทบจะทุกปัญหาในเวลาไม่กี่ว่าได้

อย่างไรก็ตามสำหรับคนจำนวนมาก ทุนหรือตลาดมิใช่ทางออกจากวิกฤตการณ์ต่างๆได้ มีการขยายบทบาทของทุนอย่างไร้ขีดจำกัดกลับทำให้สถานการณ์เลวร้ายลง ข้อจำกัดของรัฐ(ทั้งในด้านประสิทธิภาพและความชอบธรรม) ไม่อาจแทนที่ด้วยการขยายอำนาจทุนหากเสริมด้วยการเพิ่มบทบาทของสังคมหรือประชาชนที่ยึดโยงกันเป็นเครือข่าย ด้วยเหตุนี้ “ประชาสังคม” จึงกลายเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ซึ่งได้รับความสนใจมากขึ้นในช่วงไม่กี่ปีมานี้ กล่าวได้ว่านี่เป็นทางสาย ๓ ที่กำลังจะมีบทบาทมากขึ้นในสังคมไทย

๓.๕.๑ ความหมายของประชาสังคม

ความหมายของประชาสังคม สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

๑) สังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างสูงในกิจกรรมสาธารณะระดับต่างๆ คือตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับประเทศ โดยมีการรวมตัวด้วยความสมัครใจอย่างเป็นอิสระจากรัฐและทุน กล่าวอีก

นัยหนึ่ง ประชาสังคมคือสังคมที่มี “การเมืองภาคประชาชน” ในระดับเข้มข้น แม้ว่ากิจการสาธารณะที่ประชาชนมีส่วนร่วมนั้นไม่ได้จำกัดเฉพาะเรื่อง การเมืองอย่างที่เข้าใจอย่างเดียวกวกรวมถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อบรมเยาวชน เป็นต้น บางท่านสรุปด้วยคำสั้นๆว่า “สังคมเข้มแข็ง” หรือ “อารยสังคม”

๒) เครือข่ายองค์กรประชาชนที่มีกิจกรรมเชิงสาธารณะ โดยแยกต่างหากจากกิจกรรมที่รัฐเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับสถาบันของรัฐ (เช่น ลูกเสือชาวบ้าน อบต. พรรคการเมือง หรือการไปเลือกตั้ง) และไม่ใช่กิจกรรมในระบบตลาด (เช่นการตั้งบริษัท หรือการซื้อขาย) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ประชาสังคมคือชุมชนหรือประชาคมที่เป็นอิสระหรือแตกต่างจากรัฐ แต่บางท่านก็ให้นิยามประชาสังคมโดยเน้นส่วนที่สัมพันธ์กับรัฐเท่านั้น เช่น นิยามว่า “เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวระหว่างรัฐ (state) กับปัจเจกชน (Individuals)”

บางท่านก็นิยามให้กว้างและเป็นนามธรรมยิ่งกว่านั้น โดยใช้คำว่า “ปริณิพทาทางสังคม” ซึ่งครอบคลุมทั้ง องค์กร กิจกรรมและบรรทัดฐาน หรือแบบแผนค่านิยม เช่นให้นิยามว่าประชาสังคม “เป็นปริณิพทาทางสังคมที่มนุษย์คบหาสมาคม เกี่ยวข้องกันโดยอิสระภาพและไม่มีการข่มขู่ บังคับด้วยกำลังอำนาจ” หรือ “ปริณิพทาแห่งการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างครัวเรือนกับรัฐ ซึ่งปรากฏเป็นบรรทัดฐานแห่งความร่วมมือของชุมชน องค์กร หรือสมาคมอาสาสมัครและเครือข่าย การสื่อสารสาธารณะ”

ทั้ง ๒ ความหมายให้จุดเน้นที่แตกต่างกัน ความหมายแรกนั้นบ่งชี้ถึงเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ที่ควรไปให้ถึง แต่ความหมายที่สองมีนัยถึงมรรควิธี คือเน้นถึงองค์ประกอบของสังคมที่ควรส่งเสริมเพิ่มพูนทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำพาความร่วมมือเป็นสุขมาสู่ประชาชน

๓.๕.๒ แนวคิดพื้นฐานของประชาสังคม

แม้ว่านิยามที่ให้แก่ประชาสังคมจะแตกต่างกันเพียงใด และไม่ว่าจะเน้นความหมายไปในแง่เป้าหมายหรือมรรควิธีก็แล้วแต่ ประชาสังคมที่กล่าวถึงในระยะหลังจะมีจุดร่วมกันตรงที่แนวคิดพื้นฐานซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑) สิทธิเสรีภาพและอิสรภาพ

ความคิดเรื่องประชาสังคมอิงกับแนวคิดเรื่องสิทธิโดยธรรมชาติของปัจเจกชนอย่างมาก สิทธิดังกล่าวได้แก่ สิทธิในการกำหนดชะตากรรมตนเองและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น ประชาสังคมได้รับความสำคัญขึ้นมาก็เพื่อปกป้องมิให้ละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน แม้จะมีความต่างกันระหว่างนักคิด

ประชาสังคมในเรื่องที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์รัฐกับประชาสังคม แต่สิ่งที่ตรงกันก็คือการเน้นความเป็นอิสระของประชาสังคม อีกทั้งยังเห็นว่าประชาสังคมเป็นทีุ่ดสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชนจึงต้องได้รับการเคารพและส่งเสริม ดังเห็นได้ว่าความสมัครใจและความมีอิสระเสรีในการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นสิ่งที่ถูกเน้นย้ำมาก ขณะเดียวกันก็เห็นว่า ประชาสังคมเป็นสิ่งที่จะช่วยให้ประชาชนสามารถกำหนดชะตากรรมของตนเองและนำพาสังคมไปในทิศทางที่ต้องการได้โดยไม่ถูกครอบงำกำหนดจากรัฐแต่ฝ่ายเดียว

๒) ความเท่าเทียม

ประชาสังคมจะเข้มแข็งมั่นคงได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีความสัมพันธ์อย่างเท่าเทียมกัน บางท่านถือว่าองค์กรใดเป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคมหรือไม่ ดูได้จากความสัมพันธ์ระหว่างคนในองค์กรนั้นว่ามีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันหรือไม่ หากมีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่างผู้ใหญกับผู้ย่อย ก็ไม่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของประชาสังคม ดังนั้นความสัมพันธ์แบบแนวราบจึงเป็นสิ่งที่ประชาสังคมเน้นมากกว่าความสัมพันธ์แนวดิ่ง การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายจึงเป็น แบบแผนที่ดีกว่าการจัดตั้งในรูปเจดีย์หรือปิรามิด

นอกจากความเท่าเทียมกันระหว่างบุคคลแล้วแนวคิดประชาสังคมยังเชื่อในความเท่าเทียมกันระหว่างรัฐกับสังคม รัฐจะใช้อำนาจครอบงำสังคมไม่ได้ หากจะต้องทำงานร่วมกับสังคมบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ นักประชาสังคมจึงไม่เห็นด้วยที่รัฐจะอ้างสิทธิผูกขาดทรัพยากรของส่วนรวม หากจะต้องกระจายให้สังคมเป็นเจ้าของด้วย

๓) ความร่วมมือ

สิ่งที่ยึดเหนี่ยวประชาสังคมอย่างสำคัญก็คือ ความร่วมมือดังเห็นได้ว่าลักษณะที่โดดเด่นที่สุดประการหนึ่งของประชาสังคมก็คือการรวมกันเป็นกลุ่ม ชมรม สมาคม นอกจากนั้นองค์กรดังกล่าวยังมารวมกันเป็นเครือข่ายอีกชั้นหนึ่ง บรรทัดฐาน (Norm) แห่งความร่วมมือจึงเป็นหัวใจประการหนึ่งของประชาสังคม

แนวคิดดังกล่าวทำให้ประชาสังคมต่างจากรัฐและตลาด เพราะรัฐนั้นดำรงและดำเนินการได้โดยอาศัยการข่มขู่บังคับด้วยกำลัง แม้จะใช้มาตรการอื่นๆเพื่อสร้างความภักดีแต่ถึงยังงี้ก็ต้องมีกฎหมายและบทลงโทษหนุนหลังและที่ขาดไม่ได้คือการผูกขาดการใช้ความรุนแรงเอาไว้ ส่วนตลาดนั้นอาศัยการแข่งขันเป็นสำคัญถือกันว่าตลาดที่ดีคือตลาดที่มีการแข่งขันกันอย่างเสรี ยิ่งแข่งขันกันมากเท่าไรความเจริญมั่งคั่งก็เกิดขึ้นมากเท่านั้น

กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าขณะที่รัฐใช้วิธีสร้างความกลัวและตลาดมุ่งกระตุ้นความอยากหรือความโลภ ประชาสังคมอาศัยแรงจูงใจที่ต่างออกไปได้แก่ ความไว้วางใจซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างกัน ทั้งนี้ก็โดยการเน้นจุดร่วม (ได้แก่ประโยชน์ส่วนตัวหรือประโยชน์ส่วนรวม) ยิ่งกว่าจะเน้นความต่างไม่ว่าจะเป็นความต่างทางเพศ ศาสนา ชาติพันธุ์ อาชีพหรือฐานะทางเศรษฐกิจ ตรงนี้เองเป็นจุดต่างที่สำคัญระหว่างประชาสังคมกับแนวคิดอื่น เช่น ชาตินิยม ซึ่งเน้นความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติหรือฐานะทางเศรษฐกิจโดยที่ทั้งสองแนวคิดหลังนอกจากให้ความสำคัญกับรัฐเหมือนกันแล้ว ยังพยายามทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกัน (ทางเชื้อชาติและเศรษฐกิจ) มากกว่าที่จะยอมรับความหลากหลายอย่างประชาสังคม

๔) ศักยภาพและบทบาทของปัจเจกชน

ปัจเจกชนในมุมมองของประชาสังคมเป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยศักยภาพและมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ดำเนินการ (Actor) แนวคิดนี้เชื่อมั่นใน “พลเมืองที่แข็งขันเอาการเอางาน” (active citizen) ขวนขวายใส่ใจในกิจการของส่วนรวม ต่างจากแนวคิดทั่วไปหรือวัฒนธรรมกระแสหลักที่มองว่าประชาชนมีหน้าที่เพียงออกเสียงเลือกตั้งและจ่ายภาษีก็พอ ส่วนเรื่องการบริหารบ้านเมืองนั้นปล่อยให้เป็นที่ของนักการเมืองที่ชนะการเลือกตั้ง

แนวคิดนี้เห็นว่าประชาชนมีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์และพึ่งตนเองได้ จึงไม่สมควรงอมืองอเท้าคอยรับความช่วยเหลือจากรัฐอย่างเดียว ตรงกันข้ามหากอยากได้อะไรก็ควรลงมือด้วยตนเองโดยร่วมมือกับผู้อื่นอย่างเสมอภาคเสมอไหล่ พลเมืองในอุดมคติของประชาสังคมคือ ผู้ที่สามารถปกครองตนเองได้ซึ่งหมายถึง “การมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นไม่ยอมรับการกระทำของผู้อื่นอย่างเชื่องๆ ยึดมั่นในความดีร่วมและการปกป้องสิทธิของปัจเจกบุคคล”

๓.๖ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

๓.๖.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของภาวะผู้นำ ไว้ดังนี้

กิติ ตยัคคานนท์ (๒๕๓๕) ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจ หรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนาจการ โดยใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือการติดต่อกันและกัน ให้ร่วมมือกับตน

ดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินการจะเป็นไปในทางดีหรือชั่วก็ได้

รังสรรค์ ประเสริฐศรี (๒๕๔๔) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Shared Goal) หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Shared Purposes) หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายองค์การ

จิรพรรณ กาญจนะจิตร (๒๕๔๕) กล่าวว่า การที่องค์กรหรือหน่วยงานจะอยู่รอดหรือไม่ขึ้นอยู่กับบุคคล ๒ ประเภท คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้า เรียกว่า ผู้นำ โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำองค์กร และอีกประเภทหนึ่ง คือ ผู้ปฏิบัติ ผู้นำเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจ สามารถโน้มน้าวจิตใจคนอื่นให้ทำตามโดยอาศัยคุณงามความดี สามารถชักจูงใจบุคคลในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจ โดยเกิดจากความศรัทธา เลื่อมใส ผู้นำเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการที่จะนำวิธีการใหม่ๆ มาใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีที่จะทำให้องค์กรดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปตามเป้าหมายตามที่ต้องการ ความสามารถในการนำหรือภาวะผู้นำ เป็นคุณสมบัติหรือทักษะส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่สามารถสร้างขึ้นได้ หากได้รับการพัฒนาฝึกฝน คนที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำนั้นไม่ได้หมายความว่าเราจะเทียบพร้อมด้วยคุณสมบัติและความสามารถในการนำเสมอไป แต่ในทางตรงกันข้ามใครก็ตามที่มีภาวะผู้นำก็หมายถึง บุคคลนั้นมีความพร้อมและเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำ

๓.๖.๒ แบบของการเป็นผู้นำ (Patterns of Leadership)

การจำแนกรูปแบบของการเป็นผู้นำนั้น อาจทำได้หลายวิธีด้วยกัน วิธีจำแนกวิธีหนึ่งทำได้โดยการยึดหลักความสัมพันธ์เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ระหว่างผู้นำและสมาชิกภายในกลุ่ม โดยดูจากลักษณะเฉพาะที่บุคคลนำมาใช้ในการกระทำหน้าที่เป็นผู้นำในแต่ละสถานการณ์ และสภาพทางสังคมเป็นหลัก ซึ่งอาจจะจำแนกออกได้เป็น ๓ แบบ คือ

๑) ผู้นำแบบอิตาธิปไตย (Autocratic Leadership) ได้แก่ การที่ผู้นำใช้วิธีการออกคำสั่ง บังคับบัญชา และควบคุมกลุ่ม ผู้นำดังกล่าวจะเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องสำคัญๆ เป็นส่วนมาก ส่วนการมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้กับสมาชิกภายในกลุ่มมีน้อยมาก ผู้นำจะเป็นผู้กำหนดนโยบาย วางแผน แนะนำ และควบคุมการดำเนินงานให้แก่สมาชิกภายในกลุ่มเพื่อความสำเร็จ ความสัมพันธ์ทางด้านสถานภาพในฐานะที่เป็นผู้นำกลุ่มของ

สมาชิกมีการควบคุมอย่างเข้มงวดกดดัน ดังนั้นทำให้สมาชิกเกิดความรู้สึกเกรงกลัวผู้นำอีกด้วย ผู้นำจึงเป็นผู้คุมอำนาจในกลุ่ม

๒) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leadership) คือ ผู้นำที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับผู้นำแบบอัตตาธิปไตย กล่าวคือ เปิดโอกาสให้สมาชิกได้เสนอความคิดเห็นหรือคำแนะนำต่างๆ และมีส่วนร่วมกับการตัดสินใจ กำหนดนโยบายตลอดจนการวางแผนและการประสานงานในการดำเนินงานของกลุ่มให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ในขณะเดียวกันผู้นำแบบประชาธิปไตยบางคนแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดภายในกลุ่มโดยอาศัยความคิดเห็นจากกลุ่ม ต้องการให้สมาชิกร่วมประชุมเพื่อพิจารณาแก้ไขปัญหาด้วยกัน ผู้นำในลักษณะนี้จะใช้อำนาจหน้าที่ร่วมกับสมาชิกในกลุ่ม

๓) ผู้นำแบบเสรีนิยม (Laissez - Faire Leadership) คือ ผู้นำที่มอบหมายปัญหาทุกอย่างให้แก่สมาชิกของกลุ่ม บางครั้งก็กำหนดให้สมาชิกเป็นผู้วางวัตถุประสงค์และวางแผนต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวด้วยการเป็นผู้นำในลักษณะนี้จะมีประสิทธิภาพในบางสถานการณ์เท่านั้น

๓.๖.๓ คุณสมบัติของการเป็นผู้นำ (Leadership Qualities) ประกอบด้วย

๑) จิตสำนึกแห่งเป้าหมายและทิศทางในการดำเนินงาน (Sense of Purpose and Direction) ผู้นำเป็นผู้ที่ทราบถึงงานในหน้าที่รับผิดชอบที่จะต้องกระทำและทราบถึงจุดหมายปลายทางและแนวทางที่ชัดเจนในการทำงาน

๒) ความกระตือรือร้น (Enthusiasm) ผู้นำเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้น ตั้งใจจริงที่จะรับภาระหน้าที่และการทำงานด้วยความเต็มใจเสมอ

๓) ความเป็นเพื่อน (Friendliness) ผู้นำเป็นผู้ที่มีความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ดังนั้นผู้นำจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นที่เชื่อถือได้

๔) ความซื่อสัตย์ (Integrity) ผู้นำเป็นที่ได้รับความไว้วางใจและมั่นใจจากมวลสมาชิก ดังนั้นผู้นำจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นที่น่าเชื่อถือได้

๕) ความรอบรู้ (Intelligence) ผู้นำเป็นผู้รอบรู้ในสถานการณ์ต่างๆ และสามารถนำความรู้มาปรับใช้ในการดำเนินงานให้เข้ากับสถานการณ์อยู่เสมอ

๖) ความจริงใจ (Ingenuity) ผู้นำเป็นคนจริงทั้งคำพูดและการกระทำ

๓) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative) ผู้นำเป็นเจ้าแห่งความคิด คือ รู้จักคิด ริเริ่มสร้างสรรค์งานให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

๔) ศรัทธา (Faith) ผู้นำเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองและเชื่อมั่นในความรู้ ความสามารถของผู้อื่น

๕) เทคนิคการทำงาน (Technical Mastery) ผู้นำเป็นผู้รู้งานและมีความสามารถแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้ผู้ร่วมงานได้เหมาะสมถูกต้อง และสามารถประสานงานให้ผู้ร่วมงานทำงานด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๐) ทักษะการถ่ายทอด (Teaching Skill) ผู้นำเป็นผู้สามารถปฏิบัติงานเป็นตัวอย่างแก่ผู้ร่วมงาน สามารถถ่ายทอดความรู้และแนวความคิดให้กับผู้ร่วมงานให้เข้าใจถึงหลัก และวิธีดำเนินงานได้เป็นอย่างดี

๑๑) กำลังทางร่างกายและจิตใจ (Physical and Mental Energy) ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

คุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาชุมชน

คุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาชุมชน ควรจะประกอบด้วย คุณลักษณะที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

๑) มีจิตใจมุ่งมั่นที่จะพัฒนา ได้แก่ ลักษณะของผู้นำที่มีความกระตือรือร้น มานะ บากบั่น กล้าเสี่ยง อดทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ อดทนต่อการรอคอย ทำงานอย่างมีเป้าหมาย มีจิตใจและความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงตนเอง และสังคมในทางที่ดีขึ้น

๒) มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ ได้แก่ ลักษณะผู้นำที่ตั้งใจทำงานในหน้าที่ตรงไป ตรงมา ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด อุทิศเวลาให้กับงาน ไม่ทุจริตต่อหน้าที่เพื่อหาประโยชน์ให้ตนเองหรือผู้อื่น

๓) มีจิตใจเป็นกุศล หรือเป็นผู้มีกุศลจิต หมายถึง ลักษณะผู้นำที่ชอบช่วยเหลือและเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน คำนึงถึงผู้อื่นเสมอ ให้ความสนใจและห่วงใย แบ่งปันและรับใช้ผู้อื่น ตลอดทั้งส่วนรวมอยู่เสมอ

๔) การยอมรับวิทยาการแผนใหม่ หมายถึง ผู้นำที่มีความโน้มเอียงในการยอมรับความรู้ ทักษะ ความคิด วิธีการ เครื่องมือ และผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ มาปรับปรุงวิธีการดำรงชีวิตให้ดีกว่าเดิม ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครอง

๕) ความเชื่อมั่นในตนเอง หมายถึง คุณลักษณะของผู้นำที่มีความโน้มน้าวใจที่แน่วแน่ มั่นใจ กล้าหาญ ที่จะกระทำการต่างๆ ให้สำเร็จตามที่ตั้งไว้ มีความคิดอิสระพึ่งตนเอง ไม่เชื่อหรือทำตามคนอื่น โดยปราศจากเหตุผลอันสมควร แม้จะมีอุปสรรคเกิดขึ้นก็มีข้อข้อ

๖) ทักษะคติแบบประชาธิปไตย หมายถึง ลักษณะที่มีความเชื่อความรู้สึก และมีท่าทีต่อวิธีการดำรงชีวิต อันบุคคลต้องมีความสัมพันธ์กันใน ๓ ประการ คือ

๖.๑) การเคารพและยอมรับในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน

๖.๒) มีความสามัคคี ร่วมมือช่วยเหลือแบ่งปันและแบ่งงานกันทำในลักษณะการประสานงานกัน

๖.๓) มีความสุขุมรอบคอบยอมรับและเคารพเหตุผล มีความสามัคคี ความสนใจที่จะร่วมกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง

๗) มีความจงรักภักดีต่อสถาบัน หมายถึง ลักษณะผู้นำท้องถิ่นที่มีความพึงพอใจและภูมิใจในหน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะและบทบาทผู้นำของตน เชื่อมมั่นและศรัทธาในสถาบันหมู่บ้านอันเป็นหน่วยนำในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้ก้าวหน้า

๘) ให้ผู้อื่นร่วมมือปฏิบัติงานเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง มีความสามารถในการตัดสินใจ และตื่นตัวอยู่เสมอ

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพลและปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมและการปฏิบัติงานของสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมุ่งไปสู่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วย ซึ่งผู้นำอาจจะเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้

๓.๗ แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม

แนวคิดท้องถิ่นนิยมได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในฐานะของการเป็นคู่ตรงข้ามของกระแสโลกาภิวัตน์ ในลักษณะของการถูกรวบงำ จากอิทธิพลของกระแสโลกอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ในความเป็นจริงแล้วชุมชนท้องถิ่นอีกจำนวนมากที่สามารถดำรงรักษาวัฒนธรรม ความเชื่อที่เคยมีมาโดยนำมาปรับใช้เพื่อให้มีพื้นที่ของตนเอง เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างมีความหมายของท้องถิ่นและโลกาภิวัตน์

ท้องถิ่นเป็นพื้นที่ ที่เป็นผลผลิตของความสัมพันธ์ของผู้คนกับสิ่งต่างๆรอบตัว ได้แก่ ธรรมชาติ ผู้คน ความเชื่อ เศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนค่านิยม ทัศนคติและระบบโลกาภิวัตน์ที่มีความเข้มแข็งมากขึ้น ทำให้ผู้คนหันมาให้ความสนใจกับพื้นที่ที่ถูกเรียกว่า “ท้องถิ่น” โดยเน้นความสำคัญกับวัฒนธรรมท้องถิ่น อัตลักษณ์ และชาติพันธุ์ที่หลากหลายเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตอบโต้ และแสดงการขัดขืนต่อการครอบงำของโลกาภิวัตน์

พัฒนา กิตติอาษา (๒๕๔๖)ในงานเรื่องท้องถิ่นนิยม (LOCALISM) ได้นำเสนอว่า องค์ความรู้ แนวคิด และมุมมองเกี่ยวกับท้องถิ่นควรได้รับการพิจารณาในฐานะที่เป็น กระแสท้องถิ่นภิวัตน์ เป็นกระแสชุมชนท้องถิ่นที่มีรากฐานทางทรัพยากร ภูมิปัญญา พัฒนาการ และประวัติศาสตร์การดำรงอยู่ของตนเอง ขณะเดียวกันก็เป็นท้องถิ่นที่ไม่หยุดนิ่ง ตายตัว เป็นท้องถิ่นที่เต็มไปด้วยความแตกต่าง หลากหลาย สลับซับซ้อน นอกจากนี้ท้องถิ่นยังเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเองทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และภูมินิเวศน์ รวมทั้งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับภูมิภาค ชาติ นานาชาติ และโลกอย่างแยกกันไม่ออก เราจึงไม่อาจจะตัดขาดกระแสท้องถิ่นภิวัตน์ ออกจากกระแสโลกาภิวัตน์ได้เลย เพราะทั้งสองกระแส คือ สองด้านของเหรียญเดียวกันที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

พรธณาม เกษธรรมสาร และปรีดา คงแป้น (๒๕๔๗) ในปลูกบ้าน สร้างชุมชน คนสามชุก ได้กล่าวถึงการเกิดขึ้นและพัฒนาการของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ว่าเป็นปรากฏการณ์การก่อเกิดและเติบโตขององค์กรประชาชน/องค์กรชุมชนท้องถิ่นที่ส่งผลอย่างสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาในพื้นที่ และชี้ให้เห็นโอกาสในการพัฒนาทิศทางขบวนการประชาสังคมในประเทศไทยที่น่าศึกษากรณีหนึ่ง

ปลูกบ้าน สร้างชุมชน คนสามชุก เป็นการรวบรวมประสบการณ์ กระบวนการทำงานเพื่อสร้างความตระหนักให้ชุมชนได้นำเอาศักยภาพของพื้นที่ในด้านต่างๆ ภูมิปัญญา ฐานความรู้ และทรัพยากรในท้องถิ่นที่เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ นำเสนอในรูปแบบของวิธีการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการดึงเอาศักยภาพของชุมชนออกมาใช้เพื่อช่วยกันฝ่าวิกฤตความชบเซาที่ชาวตลาดสามชุกต้องเผชิญร่วมกัน

ท้องถิ่นนิยม : ในบริบทสังคมไทย

ท้องถิ่นนิยม (Localism) นั้น หมายถึง พันธะผูกพันทางอารมณ์ที่มนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับกลุ่มมีต่อถิ่นที่อยู่อาศัย ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณี สัญลักษณ์และอัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมต่างๆ ของตนเอง ซึ่งหาใช่มีความหมายเพียงหน่วยในการตั้งถิ่นฐานตามเขตการปกครองเท่านั้น

กระบวนการท้องถิ่นนิยมที่เกิดขึ้นและกำลังเคลื่อนไหวในปัจจุบันพบได้ในหลากหลายแง่มุมด้วยกันบ้างใช้เพื่อเรียกร้องการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บ้างณรงค์ให้ชุมชนหันมาอนุรักษ์หวงแหนวัฒนธรรมพื้นถิ่น (ภาษา, การแต่งกาย, ขนบธรรมเนียมปฏิบัติ, สถาปัตยกรรมท้องถิ่น ฯลฯ)

หรือการที่พรรคการเมืองบางพรรคนักการเมืองบางคนเอามาเป็นประเด็นสำคัญในการหาเสียง แม้กระทั่งในเกมสื่อก็พากันไม่มีข้อยกเว้นแต่อย่างใด

กระบวนการท้องถิ่นนิยมที่เกิดขึ้นและกำลังเคลื่อนไหวในปัจจุบัน ซึ่งสามารถมองเห็นปรากฏการณ์ต่างๆ ได้จากงานเขียน งานวิจัย ที่ถูกนำเสนอโดยนักวิชาการ สื่อมวลชน นักคิดและปราชญ์พื้นบ้าน และมองผ่านปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ทั้งทางด้านการจัดการทรัพยากรในชุมชน การเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรชุมชน และภาคประชาสังคมของคนในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ และมองผ่านปรากฏการณ์ที่เชื่อมโยงถึงปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยในปัจจุบัน

หากจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่นไทยในบางแง่มุมให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ยุทธศาสตร์ท้องถิ่นนิยมที่น่าสนใจและกำลังเคลื่อนไหวในสังคมไทยปัจจุบัน ได้แก่ การปฏิรูปการเมืองการปกครองไทยเพื่อกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ในรูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งถือว่า ได้ให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นเป็นอย่างมาก ซึ่งเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ ก็คือการปฏิรูปการเมืองโดยมีเป้าหมาย ๓ ประการ คือ ๑) ขยายสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการเมือง ๒) การเพิ่มการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐโดยประชาชน เพื่อให้เกิดความสุจริตและโปร่งใสในระบอบการเมือง ๓) การทำให้ระบบการเมืองมีเสถียรภาพและประสิทธิภาพ

การพิจารณาท้องถิ่นนิยมควบคู่ไปกับโลกาภิวัตน์อาจช่วยให้เราได้มองเห็นว่า ท้องถิ่นนิยมโดยเนื้อแท้แล้วก็คือ อุดมการณ์ความคิด ความรู้หรือปฏิบัติการทั้งในระดับวาทกรรมและระดับปรากฏการณ์ เพื่อตอบโต้อำนาจและการครอบงำของรัฐ ตอบโต้การพัฒนาที่ยึดเอาศูนย์กลางอำนาจรัฐ เมืองและภาคอุตสาหกรรมเป็นตัวตั้ง ขณะเดียวกัน ท้องถิ่นนิยมยังเป็นการตอบโต้อำนาจและการครอบงำของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ปรากฏในนามขององค์กร บรรษัทข้ามชาติและตัวแทนของทุนนิยมในระดับต่างๆ

ผลการกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่น ในรูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นองค์กรที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่น สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง นอกจากนั้นยังมีความเป็นอิสระในการมีอำนาจ ในการตัดสินใจในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างการเรียนรู้ในระบอบประชาธิปไตย ให้กับประชาชนในท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย กระแสชุมชนท้องถิ่นนิยม เป็นอีกกระแสหนึ่งที่ส่งผลให้การพัฒนาการเมืองการปกครองไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

๓.๘ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity)

อัตลักษณ์เป็นความต้องการของมนุษย์ที่จะไม่เหมือนคนอื่นและต้องการที่จะแตกต่าง (Need to be different) ซึ่งในแต่ละสังคม/แต่ละกลุ่มคน ความต้องการนี้แสดงออกมาตั้งแต่กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวขึ้นมา เช่น การสร้างอัตลักษณ์ทางประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น นักวัฒนธรรมนิยมบางสำนักยังมีแนวคิดพื้นฐานว่า วัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวพันกับอำนาจ (power) เนื่องจากวัฒนธรรมโดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องอัตลักษณ์ของบุคคลหรือของสังคมนั้นเป็นแหล่งที่มาของอำนาจบางชนิด เช่น ความมั่นใจในตนเอง (self confident) ความภาคภูมิใจและความรู้สึกมีศักดิ์ศรีในตนเอง ดังนั้น หากบุคคลหรือสังคมใดขาดเอกลักษณ์เฉพาะตัว หรือเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมแล้ว ก็จะทำให้ขาดความมั่นใจ หดความภาคภูมิใจในตนเอง เป็นต้น

ในทัศนะของ Habermas (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, ๒๕๔๑) พื้นที่สาธารณะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “ความรู้สึกเป็นส่วนรวม” (sense of public) แนวคิดนี้มีได้มีลักษณะเลื่อนลอยเป็นนามธรรม หากว่าเป็นการปฏิบัติการทางสังคมที่ฝังตัวอยู่ในวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัย เมื่อใช้มุมมองของ “กระบวนการผลิตทางวัฒนธรรม” (Cultural Production) ก็จะพบว่า การผลิตวัฒนธรรมนั้นจะดำเนินการต่อเนื่องไปได้ ก็ต่อเมื่อมีเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ เอื้ออำนวย และหนึ่งในเงื่อนไข/ปัจจัยเหล่านั้นก็คือ การมีพื้นที่สาธารณะ (Public sphere) ของชุมชน

กล่าวโดยสรุป ยุคสมัยใหม่ได้วางรากฐานวิธีคิดต่ออัตลักษณ์ โดยใช้ให้เห็นตรงกันว่า อัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่ให้ความสำคัญ หรืออำนาจต่อมนุษย์ในฐานะผู้มีเหตุผลในยุคแรก แต่ต่อมาก็เริ่มขยายสู่การมองว่า มนุษย์สร้างตัวตนขึ้นมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างภายในและภายนอก โดยที่หากเป็นสำนักจิตวิเคราะห์จะมองลึกถึงจิตใต้สำนึกของมนุษย์เป็นพระเอก แต่หากเป็นสำนักปรากฏการณ์นิยมและปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์จะอยู่ได้จิตสำนึกของมนุษย์ที่เป็นปฏิสัมพันธ์กับภายนอก และยังเป็นสำนักมาร์กซิสต์ก็ยังให้ความสำคัญต่อโครงสร้างสังคมเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ของคน (กัจจกร หลุยะพงศ์, ๒๕๕๑)

๓.๙ แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะ

คำว่า “จิตสาธารณะ” หรือ “จิตสำนึกสาธารณะ” (Public Consciousness) เป็นศัพท์ใหม่ในทางสังคมศาสตร์ซึ่งกำลังได้รับความสนใจจากแวดวงนักวิชาการด้านการพัฒนาอย่างกว้างขวาง ในทางปฏิบัติเมื่อกล่าวถึงคำว่า “จิตสำนึกสาธารณะ” หรืออาจจะเป็นคำอื่นๆ เช่น “จิตอาสา” “จิตสำนึกเพื่อสังคม” “จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม” “จิตสำนึกเพื่อมวลชน” ฯลฯ คำเหล่านี้ล้วนแต่มีความหมายที่ใกล้เคียงกันมากขึ้นอยู่กับผู้ใช้ว่าเป็นคนกลุ่มไหน อาจแยกย่อยออกไปตามความสนใจเฉพาะกลุ่ม เช่น จิตสำนึกทางการเมืองในการสร้างประชาธิปไตย

ให้เกิดขึ้นในสังคม จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมของเยาวชนในชุมชนท้องถิ่น หรือจิตสำนึกทางสังคม เช่น การพัฒนาชุมชนหรือช่วยเหลือคนยากไร้

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖) ให้ความหมายจิตสำนึกทางสังคมหรือจิตสำนึกสาธารณะไว้ว่า จิตสำนึกทางสังคมหรือจิตสำนึกสาธารณะ คือ การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๔๘) ให้นิยามคำว่า จิตสำนึก (Conscious) หมายถึง ความคิด ความรู้สึกที่อยู่ส่วนลึกของบุคคล คิดตัวจิตใจอยู่ตลอดเวลา คงทนและไม่เปลี่ยนแปลงโดยง่าย หากรวมคำว่าจิตสำนึกเข้ากับคำว่า สาธารณะ (Public) ซึ่งหมายถึง กิจ สมบัติ สิ่งของ สถานที่ซึ่งไม่ใช่ของบุคคลใดแต่เป็นของส่วนรวมหรือสังคม “จิตสำนึกสาธารณะ” จึงเกี่ยวข้องกับการรู้สำนึกถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะ การให้ความสำคัญกับส่วนรวมหรือสิ่งสาธารณะซึ่งในสังคมจะต้องมี เช่น สวนสาธารณะ ทางหลวง อาคาร โดยสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นของส่วนรวมเป็นของใช้ร่วมกัน เป็นเจ้าของร่วมกันทั้งสังคม (ประกิจ ฌ สมบูรณ์ และคณะ, ๒๕๕๓: ๒๗)

กุลทิพย์ ศาสตรระจุ (๒๕๕๑) กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะ คือ การปลูกฝังจิตใจให้บุคคลมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เป็นการสร้างคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นเรื่องภายใน “จิตสาธารณะ” เป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้คนรู้จักเสียสละ ร่วมแรงร่วมใจ มีความร่วมมือ ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเป็นหลักการในการดำเนินชีวิต ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม

กิตติพงษ์ แดงเสริมศิริ (๒๕๕๑) ได้เสนอว่า องค์ประกอบของจิตสำนึกสาธารณะมี ๓ อย่าง คือ

- ๑) การหล่อหลอม โดยผ่านกลไกการเลี้ยงดูหรือการทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง
- ๒) การเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการสั่งสมจากการเรียนรู้ประจำวัน
- ๓) การจัดการสภาพแวดล้อม

ดังนั้น เมื่อรวมเอาคำว่า “จิตสำนึก” ซึ่งหมายถึงการตระหนักรู้ตัวหรือเป็นจิตส่วนที่รู้ตัว รู้ว่าทำอะไร อยู่ที่ไหน เป็นอย่างไรขณะที่ตื่นอยู่ให้เข้ากับคำว่า “สาธารณะ” อันเป็นการแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม เป็นการบริการชุมชน ทำประโยชน์เพื่อสังคม จิตสำนึกสาธารณะ จึงหมายถึง การตระหนักรู้ตนที่จะทำสิ่งใดเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นจิตที่คิดสร้างสรรค์ คือ คิดในทางที่ดี ไม่ทำลายบุคคล สังคม วัฒนธรรม ประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นกุศลและมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม จิตสำนึกสาธารณะในแง่นี้จึงหมายถึงจิตสำนึกทางสังคมนั่นเอง

๓.๑๐ แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

๓.๑๐.๑ ความหมายของแหล่งเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๕๒) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ว่าเป็น “แหล่งที่รวม” อันอาจเป็นสถานที่ศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน มีการประเมินและวัดผลการเรียนที่มีลักษณะเฉพาะสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับการประเมินผลในชั้นห้องเรียน ซึ่งมีการจัดแหล่งเรียนรู้อยู่มากมายทั้งที่ภาครัฐและเอกชนโดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเป็นการเฉพาะแตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ หรือแม้แต่หอสมุดแห่งชาติ และอุทยานประวัติศาสตร์

นิคม ชมพูหลวง (๒๕๔๗) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งเรียนรู้ วิทยาการ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และประมวลประสบการณ์อื่นๆ ที่สนับสนุนให้ผู้เรียน เกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ปรีชา มละวรรณโน (๒๕๔๕) ได้ให้ความหมายแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่งที่มีข้อมูล ข่าวสารความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ และประโยชน์จากการใช้แหล่งเรียนรู้มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง นำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาตนเองและสังคม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖) ให้คำนิยามแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง ถิ่นที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แห่งที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ (๒๕๔๘: ๒๘) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง ถิ่นที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แห่งที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ ซึ่งอาจเป็นไปได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต

๓.๑๐.๒ ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้สามารถจำแนกได้ ดังนี้

๑) เป็นแหล่งเชื่อมโยงให้สถานศึกษาและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแก่บุตรหลานของตนเอง

๒) เป็นแหล่งข้อมูลที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขเกิดความสนุกสนานและมีความสนใจที่จะเรียนรู้ไม่เกิดความเบื่อหน่าย

๓) ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการได้คิดเอง ปฏิบัติเอง และสร้างความรู้ด้วยตนเอง ขณะเดียวกันก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

๔) ทำให้ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังให้รู้และรักท้องถิ่นของตนเอง มองเห็นคุณค่าและตระหนักถึงปัญหาในชุมชนของตนเองพร้อมที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ศิริกาญจน์ โกศล และ คารณิ คำวังนัง (๒๕๔๕ : ๑๘) กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ คือ สภาพแวดล้อม ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเป็นแหล่งที่จะทำให้ผู้สอนสามารถออกแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ หรือได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันระหว่างกลุ่มเพื่อน ระหว่างครูกับนักเรียน ระหว่างวิทยากรประจำ แหล่งเรียนรู้กับครู และนักเรียน รวมทั้งเป็นแหล่งที่ผู้เรียน อาจอาศัยการสืบค้นของตนเองเพื่อแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ผู้สอนจึงสามารถใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเต็มที่

๓.๑๐.๓ ประเภทของแหล่งเรียนรู้

ปรีชา มาละวรรณโณ (๒๕๔๕) ได้แบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เป็นแหล่งที่มีข้อมูลข่าวสาร ความรู้ของแต่ละโรงเรียนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับศักยภาพของโรงเรียน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้จะเกิดประสิทธิผล เมื่อนักเรียนเข้าไปศึกษา แหล่งเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ ศูนย์พัฒนาการเรียนการสอน วิชาการต่าง ๆ ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง แหล่งธรรมชาติในโรงเรียน สวนต่าง ๆ ในโรงเรียน

๒) แหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนและในวิถีชีวิต เป็นแหล่งที่มีข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ซึ่งอยู่ภายนอกโรงเรียนและในวิถีชีวิตชุมชน ในการจัดการให้นักเรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ตามต้องการประสานความร่วมมือและมีเป้าหมายในการใช้บริการที่ชัดเจน ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนและในวิถีชีวิต ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ สถานที่ราชการ แหล่งธรรมชาติสิ่งแวดล้อม องค์การภาครัฐและเอกชน หอสมุดและห้องปฏิบัติการในสถานศึกษาระดับสูง

สิริยุพา ศกุนตะเสถียร (๒๕๔๘) ได้วิเคราะห์ประเภทแหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ที่สัมพันธ์กับแนวคิดนักวิชาการ สามารถจัดประเภทแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ สรุปได้ ๔ ประเภท คือ

๑) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติหรือทรัพยากรธรรมชาติได้แก่ ภูเขา น้ำตก ทะเล ป่าไม้ ป่าชายเลน ดิน หิน แร่ พืช สัตว์ แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ทะเล อ่าว แสงแดด อากาศ รวมถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

๒) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล สมาคม หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถพิเศษ ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งแบ่งออกเป็นวิทยากรทั้งในและนอกท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลที่มีความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ด้านธุรกิจ ด้านอุตสาหกรรม ด้านการเกษตร ช่างฝีมือ นักดนตรี จิตรกร นักกีฬา บุคคลที่เป็นตัวแทนทางราชการ ได้แก่ ตำรวจ ทหาร อนามัย พนักงานดับเพลิง ศิษยานุศิษย์ พัฒนาการ บุคคลที่เป็นตัวแทนองค์กรต่าง ๆ ได้แก่ เทศบาล นักการเมือง บุคคลที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์ แม่ชี เป็นต้น

๓) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบัน หน่วยงาน ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ ศูนย์วัฒนธรรม โรงเรียน สถานประกอบการ วัดหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ปุชนิยสถาน ห้องฟาร์มจำลอง สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ ตลาด สถานที่สำคัญทางราชการ เป็นต้น

๔) แหล่งเรียนรู้ทางด้านเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรม ประเพณี ได้แก่ สื่อทัศนูปกรณ์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อสิ่งประดิษฐ์หรือสิ่งที่แสดงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรม วัสดุ อุปกรณ์ที่เป็นเทคโนโลยีพื้นบ้าน กิจกรรมการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขปัญหาและปรับปรุงสภาพต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น การรณรงค์เพื่อความสะดวก การส่งเสริมสนับสนุนการเลือกตั้งหรือกระบวนการประชาธิปไตยในท้องถิ่น วัฒนธรรม พิธีหรือประเพณีต่าง ๆ ในท้องถิ่น วิธีการดำเนินชีวิต การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

แหล่งเรียนรู้ของวัฒนธรรมไทย

ประเทศไทยแม้จะมีแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมกระจายอยู่ครอบคลุมไปทุกจังหวัดทั่วประเทศ แต่ปรากฏว่าแหล่งเรียนรู้ส่วนใหญ่ไม่สามารถให้ความรู้เรื่องชีวิตวัฒนธรรม และแสดงความเป็นตัวตนของชุมชนได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการและการดำเนินงานที่ไร้ทิศทาง รวมถึงขาดนโยบายที่ชัดเจนในระดับชาติซึ่งมากำหนดทิศทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมให้มีศักยภาพที่เหมาะสม

สำหรับบทบาทและหน้าที่ของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมดังนี้

๑) เป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวทางวัฒนธรรม เปิดให้สาธารณชนเข้าใช้ โดยมีการจัดสถานที่ให้สามารถสื่อความเข้าใจถึงเรื่องที่จัดแสดงและให้ความรู้ไปด้วยในขณะเดียวกัน

๒) เป็นสถานที่ให้ความรู้ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่หลากหลายโดยสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในทุกระดับและทุกกลุ่มเป้าหมาย และเหมาะสมกับสภาวะความพร้อมของแหล่งเรียนรู้แต่ละพื้นที่

๓) สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม วิถีชีวิต และสภาพทางเศรษฐกิจการเมืองของแต่ละท้องถิ่น

๔) เป็นเวทีให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์และสังคมของตัวเองขึ้น เพื่อให้เกิดการบูรณาการการเรียนรู้กับบุคคลภายนอก

๕) จัดหาความร่วมมือ โดยร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชนในท้องถิ่น เพื่อจัดทำองค์ความรู้ และจัดกิจกรรมที่ผู้เข้าชมสามารถเลือกเรียนรู้ได้ตามความสนใจและความถนัด

๖) มีสื่อที่ใช้ในการนำเสนออย่างหลากหลาย

๗) บูรณาการกับองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหมายดังนี้

แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

แหล่งเรียนรู้มีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น แหล่งสื่อ การสอนชุมชน แหล่งความรู้ แหล่งทรัพยากรชุมชน แหล่งวิทยากรชุมชน เป็นต้น แต่ความหมายเหล่านี้มีความใกล้เคียงกัน ซึ่งแหล่งการเรียนรู้มีความหมายดังนี้

นิพนธ์ สุขปรีดี (๒๕๕๒) ได้ให้ความหมายว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งครูหรือนักเรียนนำมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ สถานที่ราชการ โบราณสถาน โรงพยาบาล แม่น้ำลำธาร โรงงาน และบุคคลที่โรงเรียนอาจเชิญมาเป็นวิทยากร หรือวิทยากรที่ทางโรงเรียนออกไปสัมภาษณ์เยี่ยมเยียน เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น นุรุษไปรษณีย์ ตำรวจ ชาวสวน ชวนา พ่อค้า หรือเจ้าหน้าที่ของทางราชการ เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๔๒) ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติชุมชนและธรรมชาติเป็นชุมทรัพย์มหาศาล สามารถเรียนรู้จากชุมชนในเรื่องต่าง ๆ มากมาย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในชุมชน ประวัติ ประเพณี พิธีกรรมชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางศาสนา วัฒนธรรม งานอาชีพ

สุวิทย์ มูลคำ และ อรรถัย มูลคำ (๒๕๔๕) ได้ให้ความหมายแหล่งเรียนรู้ในชุมชนหมายถึง

๑) สถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน เช่น วัด โบสถ์ วิหาร ตลาด ร้านขายของชำ ลานนวดข้าว ป่า ห้วย หนอง บึง เก็บเห็ด หาปลา เป็นต้น

๒) สถานที่หรือสถาบันที่รัฐและประชาชนจัดตั้งขึ้น เช่น อุทยานการศึกษาในวัด และชุมชน อุทยานประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติทางทะเล ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ศิลปาชีพ ศูนย์เยาวชน ศูนย์หัตถกรรมชุมชน หอสมุด ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเกี่ยวกับ สัตว์ พืช ดิน หิน แร่ เป็นต้น

๓) สื่อเทคโนโลยีที่มีอยู่ในโรงเรียนและชุมชน เช่น วิดีทัศน์ ภาพสไลด์ โปรแกรมสำเร็จรูป ภาพยนตร์ หุ่นหรือโมเดลจำลองของจริง เป็นต้น

๔) สื่อเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโรงเรียนและชุมชน เช่น หนังสือสารานุกรม วารสาร ตำราหาพิ้นบ้าน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพถ่าย เป็นต้น

สุทธิ สังกัศรี (๒๕๔๕) ให้ความหมายว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง บุคคล กิจกรรมที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งให้ประสบการณ์แก่ประชาชนได้ ดังนั้นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนอาจจะเป็นศาสนสถาน โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ สวนสมุนไพร ภูมิปัญญาท้องถิ่น พิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี ศูนย์การศึกษาในชุมชน ห้องสมุด สถานประกอบการ หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีสาขาอยู่ในชุมชน เป็นต้น

ตอนที่ ๔

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมาคม
ตลาดร้อยปี

ส่วนที่ ๔

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตลาดสามชุก

อรุณี จำปานิธิ (๒๕๕๐: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๖๖-๒๕๔๔ โดยมีจุดหมายเพื่อทราบถึงเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนตลาดสามชุกจังหวัดสุพรรณบุรี

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนตลาดสามชุกเป็นชุมชนการค้าที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน กว่า ๑๐๐ ปี ตั้งแต่การเป็นชุมชนการค้าขนาดเล็กประจำท้องถิ่น พัฒนามาสู่การเป็นตลาดแห่งการค้าขายขนาดใหญ่ประจำอำเภอสามชุก โดยพัฒนาการของตลาดสามชุกที่มีมาอย่างยาวนานนั้น สามารถแบ่งช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านของตลาดสามชุก ได้เป็น ๔ ยุค คือ

- ๑) ยุคดั้งเดิม (ก่อนทศวรรษ ๒๔๖๐)
- ๒) ยุคเติบโต (ทศวรรษ ๒๔๖๐-สงครามโลกครั้งที่ ๒)
- ๓) ยุครุ่งเรือง (หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ - พ.ศ. ๒๕๒๐)
- ๔) ยุคเสื่อมถอยและปรับตัว (พ.ศ. ๒๕๒๐ – พ.ศ. ๒๕๔๐)

โดยผลการศึกษา แสดงให้เห็นว่าตลาดสามชุกเป็นชุมชนการค้าที่มีความสำคัญและมีวิวัฒนาการที่น่าสนใจมาตั้งแต่อดีต เพราะไม่เพียงแต่เป็นชุมชนการค้ามีบทบาทภายในชุมชนเท่านั้น แต่ชุมชนตลาดสามชุกยังมีบทบาททางการค้าภายในลุ่มน้ำท่าจีนและลุ่มน้ำเจ้าพระยาอีกด้วย

ประกิจ ณ สมบูรณ์ และคณะ (๒๕๕๓:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของตลาดสามชุก ๑๐๐ ปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบปัจจัยที่ทำให้ตลาดสามชุก ๑๐๐ ปี ประสบความสำเร็จใน ๒ ด้าน คือ ด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว และการได้รับรางวัลอนุรักษ์ดีจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) และสังคมการเรียนรู้ต้นแบบจากสำนักเลขาธิการสภาการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ตลาดสามชุกประสบความสำเร็จ อันดับแรก คือ ผู้นำ รองลงมาคือจิตสาธารณะของชุมชนสามชุกตลาด ๑๐๐ ปี ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำได้แก่ ความเสียสละต่อส่วนรวมสูงสุด ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ การยอมรับของชุมชนในตลาด ความสามารถในการเป็นตัวแทนของชุมชนตลาดในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ความสามารถในการจูงใจชาวตลาดให้ร่วมมือกันทำกิจกรรมต่างๆอัน

เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ความสามารถในการทำงานให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ชุมชนตลาดสามชุกต้องการ จากทุกองค์ประกอบของภาวะผู้นำ มีความคิดเห็นในระดับสูงทุกองค์ประกอบ

อำไพ สว่างศรี (๒๕๕๒) ได้ศึกษา เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี ๒) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี ๓) เสนอแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนสามชุกตลาดร้อยปี

ผลการวิจัยพบว่า ๑) ระดับความเข้มแข็งของชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี โดยรวมอยู่ในระดับที่เข้มแข็งมาก ๒) ปัจจัยด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน และปัจจัยด้านการบริหารจัดการชุมชน เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนตลาดสามชุก อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕

รุจิรา ประเททอง (๒๕๕๓) ได้ศึกษาค้นคว้าอิสระ เรื่อง การพัฒนาชุมชนสามชุกตลาดร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) ศึกษาการดำเนินงานและโครงสร้างของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ ๒) เพื่อศึกษาลักษณะแผนผังของชุมชนสามชุกตลาด ๑๐๐ ปี ๓) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้สามชุกตลาด ๑๐๐ ปี มีชื่อเสียง ๔) เพื่อศึกษาการเข้ามาดำเนินธุรกิจในสามชุกตลาดร้อยปี ของผู้ค้ารายใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงาน ของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อื่นๆต่อไป

ผลการศึกษา สรุปได้ว่า การบริหารงานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ การดำเนินงานเกิดจากการสมัครใจเข้ามาทำงาน ไม่มีวาระ ไม่มีค่าตอบแทน ไม่กำหนดจำนวนบุคคล แต่มีการแบ่งฝ่ายในการทำงานใช้ความเข้มแข็งของคนในชุมชน และใช้หลักประชาธิปไตยเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน

อมรา จันทรมานะ (๒๕๕๔ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการติดต่อสื่อสารภายในชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการติดต่อสื่อสาร รูปแบบการติดต่อสื่อสาร และวิธีการติดต่อสื่อสาร ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการติดต่อสื่อสารภายในชุมชนเข้มแข็ง เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์เป็นหลัก และอาศัยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังใช้เทปบันทึกเสียงและแบบจดบันทึกภาคสนามกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มประชากรเป้าหมายได้แก่ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ชุมชนตลาดสามชุก บุคคลภายในชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการติดต่อสื่อสารภายในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า สภาพทั่วไปชุมชนตลาดสามชุก ชาวบ้านมีรายได้ดีขึ้นและเปิดชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นผลพวงทางสังคมที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านที่ประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจด้านการค้าขาย และปัญหาการไล่รื้อจากโครงการพัฒนาที่ดินราชพัสดุแปลงบริเวณตลาดสามชุกเป็นอาคารพาณิชย์ของกรมธนารักษ์ จึงรวมตัวเป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก โดยอาศัยฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรม ด้านสถาปัตยกรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านอาหารเป็นต้นทุน ในการผลิตกิจกรรมหรือโครงการ มีการบริหารจัดการที่ต่อเนื่องโดยตนเอง โปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ มีผู้นำที่มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี เป็นนักประสานงาน เสียสละ พยายามผลักดันให้สมาชิกภายในชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อลดโครงสร้างทางสังคมในแนวดิ่งให้เป็นแนวราบ โดยอาศัยกลไกการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ การรับฟังความคิดเห็นของสมาชิก และเชื่อมโยงความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลายเข้าด้วยกัน เพื่อสมาชิกได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เกิดความสามัคคี เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง

กระบวนการติดต่อสื่อสาร เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพสังคมของชุมชน เพราะจากการศึกษาพบว่า รูปแบบการติดต่อสื่อสารระหว่างคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกด้วยกันเอง เป็นการติดต่อสื่อสารแบบสองทางที่เป็นทางการ ได้แก่ การประชุมแบบมีส่วนร่วม และการติดต่อสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ การสนทนากลุ่มเล็ก ซึ่งเกิดเป็นประจำทุกวัน โดยมีพื้นที่สาธารณะเป็นสถานที่พบปะพูดคุย ผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ คือ เครื่องมือสื่อสารเพื่อความสะดวกรวดเร็วและประหยัดเวลา

รูปแบบการติดต่อสื่อสารระหว่างคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก กับชาวตลาดสามชุก มีการติดต่อสื่อสาร ๒ รูปแบบคือ การติดต่อสื่อสารแบบทางเดียวอย่างเป็นทางการ โดยใช้สื่อ คือ เสียงตามสาย ใบปลิว ป้ายผ้า เป็นต้น และการติดต่อสื่อสารสองทางแบบไม่เป็นทางการ คือ การประชุมแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีประชาคม การจัดกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น การทำความสะอาดตลาด การจัดนิทรรศการภาพเก่าเล่าขาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สร้างการตื่นตัวและสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านั้น และได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนต่อไป

สรุปได้ว่า ชุมชนตลาดสามชุกมีกระบวนการติดต่อสื่อสารสองทาง ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสาร ที่เปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถพูดคุยโต้ตอบซักถามกันและกันได้อย่างอิสระ มีการถกเถียงบนฐานของเหตุผล โดยเนื้อหาการสนทนาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาของชุมชนโดยอาศัยสื่อบุคคล ซึ่งเป็นสื่อที่เข้าถึงและมีประสิทธิภาพในการสร้างความเข้าใจ ผสมผสานกับการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเฉพาะกิจ เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ที่สร้างการรับรู้เบื้องต้น เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางด้านความรู้ ความคิด ทักษะคติ

พฤติกรรม จนเกิดความเข้าใจ ความสามัคคี และการปลูกจิตสำนึกรักท้องถิ่น ตลอดจนการเรียนรู้ร่วมกันจน ปัญหาต่างๆ ได้รับการแก้ไขในที่สุด

ปัญหาและอุปสรรคในการติดต่อสื่อสาร ทั้งการสื่อสารระหว่างคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ด้วยกันเอง และการติดต่อสื่อสารระหว่างคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก กับชาวตลาดสามชุก คือ การขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากมีเหตุผลทางการเมืองท้องถิ่นเข้ามาแทรกแซง ประกอบกับคณะกรรมการฯ ขาดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ทำให้ความตื่นตัวและจิตสำนึกอ่อนลง ซึ่งอาจส่งผลทำให้ชุมชนอ่อนแอลงได้ จึงจำเป็นต้องติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่อง ด้วยการสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมตลอด ทั้งนี้เพื่อความยั่งยืนต่อไป

เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับทุนทางสังคม

ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา (๒๕๔๖) การศึกษาเรื่อง พัฒนาการทุนทางสังคมของกลุ่มทอผ้าข้อมลิธรรมชาติ บ้านโป่งคำ ตำบลคู่งษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทุนทางสังคมของกลุ่มข้อมลิธรรมชาติที่สร้างเสริมและ / หรือเป็นอุปสรรคต่อทุนทางสังคมทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ศึกษาความสามารถในการนำทุนทางสังคม มาเป็นกลไกในการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดความเข้มแข็งและการพัฒนาที่ยั่งยืนวิธีการศึกษาใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อกระบวนการทุนทางสังคมได้แก่ ระบบคิด วิถีปฏิบัติ ผลลัพธ์ ผลกระทบที่มีต่อคนในชุมชน และปัจจัยที่ช่วยให้กระบวนการทุนทางสังคมขับเคลื่อนไปได้ คือ ด้านผู้นำ หรือ มนุษย์ ทุนทางทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ความเป็นเครือญาติ ความเชื่อ ค่านิยม ในเรื่องเดียวกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การช่วยเหลือกัน ความไว้วางใจกัน และกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกัน ซึ่งช่วยลดต้นทุนในการดำเนินกิจกรรม ส่วนปัจจัยในเชิงลบ ได้แก่ เรื่องของตลาด เรื่องราคาของผลิตภัณฑ์ ที่กลุ่มต้องการแสวงหากำไรจากการทอผ้าโดยเน้นที่ปริมาณมากกว่าคุณภาพ ผลการดำเนินกิจกรรมกลุ่มทอผ้า ฯ ทำให้ทุนของชุมชนมากขึ้น และก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่ม เช่น การที่ชุมชนมีเงินออมมากขึ้น มีรายได้จากการทอผ้าเพิ่มขึ้น สามารถลดต้นทุนในการใช้วัสดุธรรมชาติ ผลการศึกษายังพบว่า การสนับสนุนจากองค์กรภายนอกเป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนกระบวนการทุนทางสังคมให้สามารถดำเนินงานไปได้ โดยอาศัยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานจากหลาย ๆ ฝ่าย ในลักษณะพหุภาคีทำให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมไปอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้น ยังพบว่า การทอผ้าสามารถเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนและนอกชุมชน ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเอง กลุ่ม และชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์ (๒๕๔๖ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องทุนทางสังคมในฐานะปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับทุนทางสังคมของทั้งในและต่างประเทศ และศึกษาพลังของทุนทางสังคมทั้งในและต่างประเทศ และศึกษาพลังของทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชน โดยมีขอบเขตการศึกษาครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี องค์ความรู้เกี่ยวกับทุนทางสังคม รูปธรรมทุนทางสังคมของเศรษฐกิจชุมชน โดยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย และการสำรวจใน ๓ พื้นที่ ได้แก่ ชุมชนบ้านโป่งดำ จังหวัดน่าน ชุมชนคลองกระเจง จังหวัดสุโขทัย และชุมชนปลักไม้ลาย จังหวัดนครปฐม

ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมเกิดจากความร่วมมือร่วมใจ และความสัมพันธ์ระหว่างคน หรือสถาบันบนความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร และความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในการศึกษาทุนทางสังคม สามารถศึกษาได้จากคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน หรือการเติบโตของเครือข่าย ส่วนการวัดทุนทางสังคม มีวิธีวัดทำได้โดยการสังเกต หรือ การสำรวจ ส่วนระดับการวัดได้ระดับ ปัจเจก ชุมชนเมืองและประเทศ สำหรับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมใช้พลังความรู้ / ความคิด และพลังปัญญาช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน และยังพบว่าในฐานะที่เป็นปัจจัยการผลิต ทุนทางสังคมได้มีบทบาทเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้แก่ระบบเศรษฐกิจชุมชนทุกขั้นตอน

นาริรัตน์ หลินภูถ (๒๕๕๒ : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องสามชุกตลาดร้อยปี สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ ๒ สหวิทยาเขตเมืองสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีความมุ่งหมาย เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องสามชุกตลาดร้อยปี พบว่า

๑) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานพบว่า นโยบายของหน่วยงานต่างๆ ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดกิจกรรมทุกเรื่องทุกประเด็น โดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ตามสภาพปัญหาชุมชน ความต้องการของท้องถิ่น นักเรียน และส่งเสริมให้จัดหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่ดีของสังคม ชุมชนและท้องถิ่นต่อไป ส่วนนักเรียนและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง มีความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรเนื่องจากหลักสูตรท้องถิ่นสามารถนำเนื้อหาสาระในส่วนที่เกี่ยวข้องมาสู่การศึกษาโดยผ่านประสบการณ์

๒) การประเมินผลและการปรับปรุงหลักสูตรพบว่า นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องสามชุกตลาดร้อยปี ของนักเรียนช่วงชั้นที่ ๒ หลังการเรียนตามหลักสูตร ที่พัฒนาขึ้นสูงกว่าก่อนการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ พฤติกรรมในการอนุรักษ์สามชุกตลาดร้อยปี โดยภาพรวมอยู่ระดับดีมากนักเรียนสามารถจัดทำผลงานได้อย่างสวยงาม มีความคิดสร้างสรรค์ กล้าพูดกล้าแสดงออก มีความภาคภูมิใจ รักและห่วงแหน ในท้องถิ่นตนเอง ด้านเจตคติของนักเรียนต่อสามชุกตลาดร้อยปีอยู่ในระดับดีมาก และหลักสูตรควรมีการปรับปรุงระยะยาวในเรื่องการเรียนการสอนให้มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับเนื้อหาสาระ

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

ธรรมา
ตลาดร้อยปี

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการวิจัย ๒ แนวทาง ได้แก่

๑. การรวบรวมข้อมูลผ่านประวัติศาสตร์บอกเล่า เอกสารชั้นต้น และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (ตามที่ปรากฏในทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง)

๒. การสร้างกระบวนการปฏิสัมพันธ์ให้ชุมชนได้มีโอกาสรวบรวมข้อมูล ระหว่างชุมชนด้วยกันเอง ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ผู้สนับสนุน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเครือข่าย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน มีทิศทาง เป็นประโยชน์กับการแก้ไข ปรับปรุงชุมชนอย่างจริงจัง โดยมีขั้นตอนที่สำคัญ ๓ ขั้นตอน คือ

๒.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In dept interview)

๒.๒ การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

๒.๓ การจัดนิทรรศการ และการสัมมนาวิชาการ

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล ชุมชนได้ร่วมกันตรวจสอบความถูกต้องและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ตรงกับข้อเท็จจริง และจำแนกข้อมูลให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. การรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าข้อมูลตามประเด็นต่างๆ ตามกรอบการวิจัย เพื่อให้เห็นภาพทราบถึงความเป็นมา สามารถอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง และตอบโจทย์การวิจัยได้ โดยมีแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ เป็นธงในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

๑.๑ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ที่ได้จากหลักฐานทางราชการ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน ซึ่งมีทฤษฎีแนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นธงในการศึกษาประวัติศาสตร์ ดังกล่าว ซึ่งจะช่วยให้เกิดความชัดเจนในการกำหนดประเด็นในการศึกษาตลอดจนการดำเนินการ

วิจัย ซึ่งการวิจัยนี้เน้นให้เป็นการศึกษาวิจัยโดยชุมชนเอง ดังนั้นกระบวนการต่างๆ จึงเป็นการศึกษาโดยชุมชน
เริ่มตั้งแต่การสัมภาษณ์ การรวบรวมข้อมูล จนเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัย

๑.๒ กระบวนการฟื้นฟูชุมชนตลาดสามชุก การศึกษาวิจัยประเด็นนี้ จำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทั้งข้อมูลจากมูลนิธิชุมชนไทที่ได้เข้าร่วมงานกับคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ในระยะเริ่มแรก ข้อมูลจากการสัมภาษณ์คณะกรรมการ นายกเทศมนตรีตำบลสามชุก ซึ่งเป็นแกนนำคนสำคัญ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นภาพและขั้นตอนการดำเนินงาน ตลอดจนเทคนิคและวิธีการที่ใช้ในการกระตุ้น ขับเคลื่อน ประสานงานในระดับต่างๆ จนประสบความสำเร็จ โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว

๑.๓ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ที่จะนำมาอธิบายเพื่อตอบโจทย์ในเรื่องกระบวนการฟื้นฟูชุมชนตลาดสามชุกนี้ ประกอบด้วย

- ๓.๑๐ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
- ๓.๑๑ แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม
- ๓.๑๒ แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม
- ๓.๑๓ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็ง
- ๓.๑๔ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธศาสนากับประชาสังคม
- ๓.๑๕ แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ
- ๓.๑๖ แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม
- ๓.๑๗ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
- ๓.๑๘ แนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะ
- ๓.๑๙ แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

๒. การสัมภาษณ์เชิงลึก

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) และสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview Guideline) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสนทนากลุ่ม (focus group Guideline) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) กระบวนการดังกล่าวข้างต้น เป็นข้อมูลสำคัญที่ทำให้ได้คำตอบตามกรอบและประเด็นการศึกษาวิจัย ดังข้อมูลต่อไปนี้

๒.๑ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview)

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ จำนวน ๒๕ ราย เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๓ ในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งได้ข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัย ดังนี้

๒.๑.๑ การตัดสินใจเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก

คณะกรรมการฯ ส่วนมากต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตลาดสามชุกให้มีเศรษฐกิจดีขึ้น และมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นการตอบแทนบรรพบุรุษและบ้านเกิด

๒.๑.๒ บทบาทหรือการมีส่วนร่วมและวิธีการในการฟื้นฟูตลาดสามชุก

คณะกรรมการฯ มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูตลาดสามชุก ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑) ด้านประวัติศาสตร์และความเป็นมา

- โดยการศึกษา ค้นคว้า สืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์

๒) ด้านวิชาการ ฝึกอบรมมัลลเทศก์น้อย

- ให้ความรู้ และข้อมูลเกี่ยวกับตลาดสามชุก แก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป
- จัดนิทรรศการและเวทีเสวนา

๓) กองทุนของชุมชน

- จัดหากองทุนพัฒนาตลาดสามชุก
- การใช้-จ่าย จัดทำอย่างมีระบบและโปร่งใส

๒.๑.๓ จุดเด่นของคนสามชุก ได้แก่

คณะกรรมการฯ ส่วนมากมองว่าจุดเด่นของคนสามชุก มีดังนี้

- ๑) เป็นคนมีอัธยาศัยดี มีน้ำใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส เอื้ออาทรต่อกันเสมือนญาติ
- ๒) รักบ้านเกิด รักพวกพ้อง ร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง
- ๓) ค้าขายเก่ง ใจสู้ อดทน ขยันในการทำมาหากิน
- ๔) เป็นตัวของตัวเอง กล้าคิดกล้าทำ

๒.๑.๔ หลักเกณฑ์ในการทำงานร่วมกันของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก

คณะกรรมการฯ ส่วนมากใช้หลักเกณฑ์ในการทำงานร่วมกัน ดังนี้

- ๑) รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ขอมรับมติของที่ประชุมฯ
- ๒) ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมส่วนรวมทุกอย่าง

๓) เสี่ยงสละร่างกาย แรงใจในการพัฒนาตลาดสามชุก

๔) ให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตลาดสามชุก

๒.๑.๕ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตลาดสามชุก

คณะกรรมการฯ ส่วนมากได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาตลาด ดังนี้

๑) ให้ทุกคนเข้าร่วมประชุมฯ แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการพัฒนาตลาดฯ

ตั้งแต่การวางแผนฯ ดำเนินการและการสรุปผล

๒) บอกความก้าวหน้าของการพัฒนาฯ ให้ประชาชนทราบเป็นระยะๆ

๓) ให้ความเป็นกันเองกับประชาชน

๔) กระตุ้นให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตลาดสามชุก

๒.๑.๖ การบริหารจัดการในการพัฒนาตลาดสามชุก

คณะกรรมการฯ และประชาชนในชุมชนได้กำหนดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน ดังนี้

๑) การจัดระเบียบร้านค้า การจัดการสิ่งแวดล้อม รักษาความสะอาด

๒) การปรับปรุงซ่อมแซมอาคารให้เป็นไปตามข้อตกลงของกรมธนารักษ์

๓) กำหนดหน้าที่และผู้รับผิดชอบแต่ละงานให้ชัดเจน

๔) ระดมความคิดเห็นจากประชาชน โดยมีคณะกรรมการฯ เป็นแกนนำโดยใช้กิจกรรม

ประเพณี วัฒนธรรม รวมใจรวมคน

๒.๑.๗ ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาตลาดสามชุก

คณะกรรมการฯ ส่วนมากคิดว่าปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาตลาดสามชุก และมี
แนวทางในการแก้ไข มีดังนี้

ตารางที่ ๕ ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาตลาดสามชุก และแนวทางการแก้ไข

ปัญหาและอุปสรรค	แนวทางการแก้ไข
- สินค้าคุณภาพไม่ดี ราคาแพง มีการแข่งขันกันค้าขาย	- จัดทำสมาชิกร้านค้า เพื่อควบคุมการค้าขาย
- ความร่วมมือลดน้อยลง ขาดความสามัคคี เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว มากกว่าส่วนรวม	- ปลุกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิด ให้มีส่วนร่วมกันมากขึ้น
- คนในชุมชนไม่ปฏิบัติตามกติกาของชุมชนที่ตกลงกันไว้ เช่น การขายสินค้า รุกเข้าไปในทางเท้า	- มีการจัดระเบียบร้านค้าใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมให้มากที่สุด

ปัญหาและอุปสรรค	แนวทางการแก้ไข
- ความขัดแย้งของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกฯ	- จัดให้มีการประชุมร่วมกันบ่อยๆ เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน เพื่อลดความขัดแย้ง

๒.๑.๘ แนวทางการพัฒนาตลาดสามชุกอย่างยั่งยืน

คณะกรรมการฯ ส่วนมากมองว่าแนวทางในการพัฒนาตลาดสามชุกเพื่อความยั่งยืน มีดังนี้

๑) ทุกคนมีส่วนร่วมในการคิด การทำ มีความสามัคคี เสียสละเพื่อส่วนรวม ช่วยกัน

ดูแลชุมชนตลาดสามชุก

๒) สร้างจิตสำนึก ให้ทุกคนมีความรักบ้านเกิด ถิ่นที่ทำมาหากิน

๓) ทุกคนในตลาดสามชุก ต้องเป็นเจ้าบ้านที่ดี มีจิตอาสา และพร้อมที่ให้บริการ

กับนักท่องเที่ยวทุกคน

๔) ผู้ขายต้องไม่เอาเปรียบผู้ซื้อ ขายสินค้าที่มีคุณภาพในราคาที่เหมาะสม

๕) เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่อาสาเข้ามาเป็นคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกฯ

๖) ให้ความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชน พ่อค้า แม่ค้า ในการรักษามรดกทาง

วัฒนธรรมของตลาดสามชุก

๗) คนในชุมชนต้องเคารพ ปฏิบัติตามกติกา และข้อกำหนดของชุมชน ที่ร่วมกัน

กำหนดไว้

๘) มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และจัดกิจกรรมเป็นระยะๆ

๒.๑.๙ จากการพัฒนาตลาดสามชุกที่ผ่านมา ทำให้คนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง

คณะกรรมการฯ ส่วนมากมองว่าตลาดสามชุกมีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

๑) เศรษฐกิจดีขึ้น มีนักท่องเที่ยวมากขึ้น

๒) ในชุมชนได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น ทั้งอาคารบ้านเรือน ทางเดินและสิ่งแวดล้อม

๓) ตลาดสามชุกเป็นมิตรกับต่างถิ่นมากขึ้น

๔) สังคมทั่วไปดีขึ้น ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวดีขึ้น ความสัมพันธ์ของคน

ในตลาดน้อยลง เสียสละให้กับชุมชนน้อยลง

๕) มีการแข่งขันในการขายสินค้ากันมากขึ้น

๖) มีความเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้น ไม่ทำตามกติกาที่ตั้งไว้

๒.๑.๑๐ การจัดการกับการขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน

๑) ใช้วิธีประนีประนอม พุศุขกันและความอดทน

๒) ประชุมชี้แจงให้ที่ประชุมรู้ปัญหาร่วมกัน

๓) ให้คนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

๔) ให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกรักและหวงแหนชุมชนที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์มาโดยตลอด

๒.๒ สัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)

๒.๒.๑ คุณลุงสำราญ กลิ่นหอมหวล : เล่าให้ฟังว่า “ในสมัยก่อนในแต่ละวัน มีเรือสินค้ามาจอดเทียบท่าตลาดสามชุกจำนวนมาก คึกคักมาก อย่างเช่น เรือสินค้าของบริษัท สุพรรณขนสง จำกัด แต่สมัยนั้นสามชุกยังไม่มีที่พัก ก็เลยตัดแปลงบ้านห้องแถวเปิดเป็นโรงแรม ชื่อว่า โรงแรม “สำราญรมย์” เป็นโรงแรมแห่งแรกของสามชุก สมัยนั้น ค่าพักต่อคืนเพียง ๑๒ บาท ชั้นล่างของโรงแรม เราก็เปิดเป็นร้านขายกาแฟ ขายชา ซึ่งมีคนใช้บริการมาก ทั้งคนที่มาพัก และชาวบ้านแถวนั้น ในตลาดสามชุกไม่เพียงเป็นเมืองท่าสำคัญเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งขนมหวาน อาหารอร่อย อยู่เป็นจำนวนมาก”

๒.๒.๒ คุณยายสุมาลย์ จินารักษ์ : ปัจจุบันอายุ ๘๒ ปี เป็นบุตรสาวคนสุดท้องของขุนจ่านงจินารักษ์ นายอากรคนแรกของเมืองสามชุก เล่าว่าเตี้ย (ขุนจ่านงฯ) สร้างบ้านหลังนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๕๕ แต่ไม่เคยได้ใช้เป็นที่พัก เพราะชีวิตส่วนใหญ่จะนอนตามโรงฝืน

“ชีวิตความเป็นนายอากร นั้นเวลาหลวงมีฝืน หรือมีสินค้าที่ไหน ก็จะบอกให้เตี้ยไปประมูล ซึ่งก็ใช้เวลาหลายวัน เพราะการคมนาคมไม่สะดวก ก็เลยต้องนอนที่โรงฝืนเสียเลย ส่วนใหญ่สินค้าก็เป็นฝืน และสุราต่อมาในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการเลิกภาษีฝืนก็ทำให้มีเวลามาอยู่บ้านมากขึ้น บ้านหลังนี้จึงเป็นที่พักช่วงบั้นปลายชีวิตของเตี้ย”

“เตี้ยเป็นที่รักของคนสามชุก เพราะนำความเจริญมาให้หลายอย่าง ตั้งแต่การช่วยกันตั้งศาลเจ้าประจำตลาด จนถึงเรื่องอื่น ๆ ชาวบ้านบอกว่าเตี้ยเป็นคนใจดี ตอนเตี้ยเสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๗ จึงมีคนมาช่วยงานกันมากมาย บ้านที่ทำพิธีพืชมงคลเป็นของนางเคี้ยวยี่ จินารักษ์ ซึ่งเป็นลูกของพี่ชาย ยินดีให้ชุมชนนำไปทำพิธีพืชมงคล ๑๐ ปี ส่วนเครื่องตบแต่งต่าง ๆ ที่ตั้งไว้ในพิธีพืชมงคลก็เป็นของที่ยายให้ยืม เช่น เตียนนอน และเครื่องใช้ไม้สอยส่วนตัวของเตี้ย ลูกหลานจะได้ศึกษาทั่วกัน อยากให้คนรู้จักสามชุกมากๆ”

“สามชุกในอดีตเจริญมาก ในหลวงเคยเสด็จฯ จอมพลผิน ชุณหะวัณ และจอมพลประภาส จารุเสถียร ก็เคยมา จากนั้นก็ซบเซามานาน ครั้งนี้เป็นอีกครั้งหนึ่ง ที่ยายรู้สึกที่บ้านเรากำลังมีชีวิตชีวา เห็นชาวบ้านร่วมมือกันดี อย่างไม่เคยมีมาก่อน มีอะไรก็ช่วยกันเหมือนพี่เหมือนน้อง”

“เวลาลูกๆ มารับไปอยู่กรุงเทพฯ จึงไม่อยากไป เพราะอยู่กรุงเทพฯ เหมือนอยู่คนเดียว ตกเย็นลูกถึงจะกลับบ้าน แต่ที่สามชุกเรามีเพื่อนมาก นั่งอยู่หน้าบ้านคนก็เดินผ่านไปมาได้ทักทายพูดคุยกัน รู้สึกว่าสามชุกคือบ้านของยาย”

๒.๒.๓ นางสาวซ่ง แซ่ตัน (เจ๊ซ่ง) เจ้าของร้านกาแฟเกียรตินิยม เล่าให้ฟังว่า “อาชีพขายกาแฟเป็นอาชีพที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานกว่า ๑๐๐ ปี เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว จนสามารถส่งลูกหลานเรียนจบมาหลายคนแล้ว ที่สำคัญลูกหลานที่เรียนจบทุกคนมีงานทำแต่ไม่ลืมที่จะมาช่วยที่ร้านทุกวันเสาร์อาทิตย์ แต่ในวันธรรมดาป่าจะรับหน้าที่ขายสับเปลี่ยนกับน้องสาวอีกคนชื่อ นางสาวจารุณี ศิვნันต์วงศ์ (เจ๊หมวยเล็ก) จะมีลูกมือที่คอยบริการลูกค้าทั้งนอกและในร้าน”

ภาพที่คนทั่วไปเห็นเป็นประจำ บริเวณซอย ๒ ของตลาดสามชุก ทุกๆ วันเสาร์-อาทิตย์ คือภาพของชายวัยกลางคน เจ้าหน้าที่จากองค์การสหประชาชาติ (นฤพนธ์ ศิვნันต์วงศ์) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีเกียรตินิยมจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำลังจะมักหมั้นกับการค้ากาแฟอย่างตั้งใจ ความร้อนจากเตาคือสิ่งที่ผู้ชายคนนี้ต้องเจอทุกวันเสาร์และอาทิตย์ อย่างน้อยวันละ ๒ ชั่วโมง

ด้วยประสบการณ์ที่สั่งสมมานานของเจ๊ซ่ง และรสชาติของโอเลี้ยงที่คงความเป็นเอกลักษณ์มาช้านาน อีกทั้งร้านนี้ยังเป็นสถานที่พบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยของชาวตลาด ตั้งวงสนทนาแลกเปลี่ยนทั้งเรื่องการบ้านและการเมืองมาเป็นเวลาช้านาน จึงทำให้ร้านกาแฟโบราณเย็นหยดและคงอยู่ตลาดสามชุกมาจนถึงปัจจุบัน

๓. การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

๓.๑ จากการประชุมเวทีวิชาการ“การแลกเปลี่ยนปริกษาหารือ เกี่ยวกับแนวทางการศึกษา และประเด็นที่ควรมีการรวบรวมในโครงการวิจัย ร่วมกับนักวิชาการผู้อาวุโส และทีมวิจัยของชุมชน” (ครั้งที่ ๑/๒๕๕๓) ในวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓ ณ โรงแรมรามาร์คเด็นส์ กรุงเทพมหานคร ที่ประชุมได้เสนอข้อคิดเห็นดังนี้

รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

- การวิจัยพื้นฐาน (basic research) ต้องมาจากคนใน แสดงให้เห็นวัฒนธรรมที่เป็นองค์รวมของสังคม เห็นชีวิตวัฒนธรรมที่หลากหลายของคนสามชุก ที่สืบเนื่องกันมา บ่งบอกถึงโครงสร้างของสังคม ที่สำนึกร่วมเป็นฐานในบริบทของภูมิโนวัณวัฒนธรรม คนกับธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งที่อยู่รอบตัว ชาติ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ (แผ่นดิน) ประเพณีร่วม การทำมาหากิน ความเชื่อที่สั่งสมกันมา เพื่อบอกให้รู้ว่า สามชุกคือใคร มีความเป็นมาอย่างไร มีประวัติการต่อสู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่น และมองความขัดแย้งอย่างไร คนสามชุกเป็นใคร คนใหม่คนเก่าเป็นใคร กลุ่มคนที่มีตระกูล สำนึกร่วมคืออะไร และเกิดขึ้นได้อย่างไร การเกิดสำนึกร่วมเกิดจากองค์กรภายในใช่หรือไม่ เพราะมีความขัดแย้งตลอดเวลา ทำให้เกิดการรวมตัว ความขัดแย้งจึงมีความสำคัญ ก่อให้เกิดพลังรวมกันแก้ไขอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นการสร้างองค์ความรู้ เพื่อใช้ต่อรองกับคนภายนอก เป็นประโยชน์กับการพัฒนาระยะยาว ซึ่งเป็นการต่อรองเพื่อสร้างคุณภาพ และสำนึกร่วม ยังนำไปสู่การจัดการให้เกิดการอนุรักษ์ในด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี จนสามารถเป็นแบบอย่างได้

- ประวัติศาสตร์ของคนใน (ชุมชน) จึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของสามชุก จะเป็นฐานที่ทำให้มองเห็นคน สามารถสืบค้นได้ โดยเลือกศึกษาจากกรณีที่หลากหลายจากฐานอายุที่แตกต่างกัน ความเคลื่อนไหวมาจากฐานคนที่หลากหลาย และโครงสร้างทางสังคมที่หลากหลาย จุดสำคัญ คือ คนท้องถิ่นควรเป็นคนทำ ไม่ใช่ให้คนนอกมาจัดการ

- สามชุก ไม่ใช่ชุมชนเมือง มีวัดเป็นศูนย์กลางแหล่งพิธีกรรม มีศาลเจ้าพ่อ เป็นศูนย์กลางของชาวลาด มีประเพณี ๑๒ เดือน สืบเนื่องกันต่อๆ มา มีระบบอุปถัมภ์ในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ที่เราศึกษาเป็นประวัติศาสตร์เพื่อการตั้งคำถาม ทำให้การทอ้งเทียวมองเห็นชีวิตคน

- ชาติพันธุ์บริเวณสามชุก ลาว จีน กระเหรี่ยง ฯ กลุ่มไหนมาก่อน มาอย่างไร
- การทอ้งเทียวเป็นการลอกเลียนแบบการพัฒนาใช่หรือไม่ การวิจัยเชื่อมโยงกับการปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างไร การวิจัยควรคืนชีวิตให้กับลุ่มน้ำท่าจีนทั้งหมดได้อย่างไร
- การสร้าง creative study คือการทำด้วยตนเอง และควรสร้างภาวักิให้เกิดการแลกเปลี่ยน เพื่อเกิดการพัฒนา
- การที่ชุมชนจะอยู่รอดได้ต้องรักษาอัตลักษณ์ของตนเอง และควรรักษาภูมิปัญญาเรื่องอาหารของสามชุก

- พื้นที่ของสำนักงานทรัพย์สิน ควรให้ชุมชนได้อยู่อาศัย สร้างสำนึกความเป็นชุมชนให้ร่วมกันอนุรักษ์อาคารซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติไว้

- มีการสร้างบ้านแปลงเมืองในช่วงต้นด้วยการนำคนมาอยู่ เพื่อให้เกิดความเป็นชุมชน และสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้น โดยการยกที่ดินให้ศาสนา เป็นการนำศาสนาสร้างชุมชน

- การเก็บรวบรวมข้อมูล งานวิจัยไม่ต้องหนา แต่ให้มีมิติความลึก แสดงกลุ่มข้อมูล พื้นฐาน ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ กลุ่มความขัดแย้ง ความสัมพันธ์ทางสังคม บันทึกข้อมูลตระกูลคนสำคัญในสามชุก (social structure) ด้วย เสร็จแล้วร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ หาความหมายของข้อมูล ต้องดูความสัมพันธ์ทางสังคม ของกลุ่มต่าง ๆ ใครทำอะไร เมื่อไหร่ ที่ไหน อย่างไร

- งานวิจัยควรมีการศึกษาถึง ความเป็นมาของชุมชน ความสัมพันธ์ในชุมชน (การมีกลุ่ม มีพวก) ความขัดแย้งในชุมชน รวบรวมกรณีปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น และการคลี่คลายความขัดแย้ง อย่างไร ความขัดแย้งที่มาจากภายนอก กรณีชนารักษ์ มีการหาจุดจบร่วมกัน หรือตกลงประนีประนอมกันอย่างไร การมีสำนึก ร่วม ศึกษาสถานการณ์ปัจจุบัน รวมทั้งทิศทางการพัฒนาตลาดสามชุกในระยะต่อไป

- พลังความรู้ ชุมชนสามารถนำมาใช้ในการต่อรองกับการพัฒนาระดับใหญ่ คณะกรรมการวิจัยตลาดสามชุก จะต้องดำเนินการรวบรวมแผนที่ภาพถ่าย ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประเพณีความเชื่อ การปกครอง การเปลี่ยนแปลงโดยเริ่มจากการทบทวนความทรงจำ วิเคราะห์ ตั้งคำถาม การสัมภาษณ์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์

ศาสตราจารย์อภินันท์ รพีพัฒน์ ได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

- วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่ออธิบายให้คนอื่นเข้าใจพลังชุมชน ดูโครงสร้างของสังคม การจัดกลุ่มคนรวมกันได้อย่างไร ความเป็นกลุ่มในสังคม แต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างไร มีความเชื่ออะไร ร่วมกัน รวมกันได้อย่างไร อุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น มีการแก้ไขร่วมกันอย่างไร การไปศึกษาดูงานได้นำมาปรับใช้อย่างไรกับชุมชนของตนเอง และการเขียนงานวิจัยควรเขียนให้เป็นไปตามธรรมชาติ เรียบเรียงให้เป็นระบบ

นางปองขวัญ (สุขวัฒนา) ลาซุส ได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

มรดก เป็นการค้นหามรดกว่ามีอะไรอยู่บ้าง กายภาพ คน เฟอร์นิเจอร์ อาชีพ การละเล่น วัฒนธรรมประเพณี การจัดการความขัดแย้งภายใน

รองศาสตราจารย์สุภาพรณี จินตามณีโรจน์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร: สังคมชุมชน
ลุ่มน้ำท่าจีน ได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

การศึกษาควรดูชุมชนรอบข้างด้วย ตามเส้นทางขึ้นลงของกลุ่มน้ำท่าจีน ทำให้เกิดความเข้าใจใน
ฐานของชุมชน ระบบนิเวศกับความสัมพันธ์ภายนอก (ดูเอกสารกองจดหมายเหตุเพิ่ม)

อาจารย์ พรรณงาม เก้าธรรมสาร ได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

- การทำประวัติศาสตร์ ต้องมองให้รอบตัว
- คนใน สำคัญมาก องค์ความรู้คือตัวตนของคนใน
- คนในต้องพร้อมที่จะตัดสินใจและกล้าเลือกอนาคตของตนเอง
- การฟื้นฟูจิตวิญญาณของตลาด ชาวบ้านมีการแสวงหา ไม่ใช่อะไรก็ได้
- กระบวนการเป็นเครื่องมือสำคัญ ช่วยกระตุ้นให้คนคิดทดลองสิ่งใหม่
- ควรเปิดโอกาสให้คนในได้เลือก และสร้างความมั่นใจให้คนสามชุก
- ความสำเร็จอยู่ที่การปรับใช้ความรู้จากการศึกษาดูงาน การหาความรู้จากที่ต่างๆ
- ควรหาภาคีที่หลากหลายรูปแบบ
- ควรเขียนเรื่องของตนเอง ดูชุมชนรอบข้างด้วย แขนงอะไรที่ทำให้พวกคุณอยู่ร่วมกัน

ได้อยู่อย่างไร เวลาทะเลาะกัน ประสบการณ์การทำงานร่วมกันคืออะไร การถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ทำ
อะไรบ้าง คิดงานใหม่ๆ ได้อย่างไร

● ทำงานร่วมกันด้วยการมีส่วนร่วมทำอย่างไร การตอบสนองจากคนรอบข้างเป็น
อย่างไร ทั้งบวกและลบ Movement ต่างๆที่เกิดขึ้น การใช้ขบวนการกลุ่มในการรวบรวมข้อมูล

● คู่มือของหน่วยงานรอบข้างว่าคิดอะไรกับเรา กรณีการติดต่อภาคีกับภายนอก มีอะไร
ใคร บทบาทเรากับภายนอก เราอยู่ตรงวงไหนได้อะไร แบ่งปัน อะไรให้เพื่อนบ้าง การสัมพันธ์กับคนอื่นเป็น
อย่างไร

คุณชนิดาภา แสงขึ้น สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

เสนอแนะว่า ควรใช้หลัก CSR (Corporate Social Responsibility)

นายอเนก นาวิกมูล ได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

งานวิจัยควรเขียนให้ง่าย หลีกเลี่ยงคำยาก ต้องดี ความ การตั้งชื่อควรเรียบง่าย ใส่แผนที่ และ ภาพประกอบ

สมาชิกวุฒิสภา ทันตแพทย์ อนุศักดิ์ คงมาลัย ได้แสดงความคิดเห็นดังนี้

- การหาข้อมูล โดยให้นักเรียนสัมภาษณ์เครือข่าย ลงเว็บไซต์เยาวชนในชุมชน นำไปสู่

Social network

- ปัญหาปัจจุบัน มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก การสร้างระบบการจัดการอย่างไรเพื่อรองรับ ลงเรือ ขยายเส้นทาง รถรับส่ง

- ขาดคนทำงาน คนสามชุกเริ่มมองจากภาพรวม มาสู่การมองผลประโยชน์
- ทำอย่างไรให้คนสามชุกปกป้องชุมชนตนเอง
- วันนี้สามชุกจะแก้ปัญหาอย่างไร (แนวทางการแก้ปัญหา) ควรมีการจัดเวทีพูดคุยปัญหาที่เกิดขึ้นของตลาด

- ปรับปรุงกติกาการอยู่ร่วมกันใหม่ นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้หรือไม่อย่างไร

- ควรมีการอบรมทางด้านวัฒนธรรมให้เยาวชน
- การท่องเที่ยวสุพรรณบุรี : เสนอมอง อดีต ถอดบทเรียน ความล้มเหลวและรุ่งเรือง
- ปัจจุบัน : การบริหารจัดการในปัจจุบันเพื่อความยั่งยืน
- อนาคต : จะอยู่อย่างไรเมื่อเกิดการไหลบ่าของคนจากภายนอก การวิจัยจะช่วยอะไรได้

๓.๒ จัดประชุมคณะกรรมการตลาดสามชุกเวที “ทบทวนการทำงานของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก และจัดทำข้อมูลเนื้อหาการวิจัย” (ครั้งที่ ๒/๒๕๕๓) วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ ณ โรงแรมรามการ์เด้นส์ กรุงเทพมหานคร รายละเอียดการประชุมสรุปได้ดังนี้

ข้อมูลและเนื้อหาการวิจัย

ที่ประชุมได้มีการร่วมกันกำหนดข้อมูลและเนื้อหาของการวิจัย โดยแบ่งออกเป็นหัวข้อใหญ่ อยู่ ๓ ประเด็น ดังนี้

๑. ภูมิโนเวศวัฒนธรรม

- ๑) ที่ตั้ง แพนผัง อาณาบริเวณ
- ๒) สภาพแวดล้อม ชีวิตรอบข้าง สามชุก

๒. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

- ๑) การตั้งถิ่นฐาน ความเป็นมาของสามชุก
- ๒) การเปลี่ยนแปลงผู้นำ
- ๓) เศรษฐกิจในอดีตของสามชุก
- ๔) ความสัมพันธ์ทางสังคมในอดีต
- ๕) ภูมิปัญญาของ สามชุก เช่น อาหาร

๓. วัฒนธรรมชุมชน

- ๑) กลุ่มคนต่างๆ ในสามชุก ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม สิ่งที่ยึดเหนี่ยวคนสามชุก
- ๒) วัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม แหล่งรวมจิตใจคนสามชุก

๔. ความสัมพันธ์สามชุกกับภายนอก เช่น ชุมชนรอบข้าง หน่วยงานรัฐ องค์กรอื่นๆ ฯลฯ

๕. การเปลี่ยนแปลง การฟื้นฟูสามชุก

- ๑) กระบวนการรวมกลุ่มเพื่อฟื้นฟู พลังชุมชนเกิดมาได้อย่างไร (เช่น การปรับใช้ความรู้ การใช้ภูมิปัญญา ฯลฯ)

- ๒) ปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม/สำนึกร่วมของชุมชน

๖. ปัจจุบันของสามชุก

- ๑) สภาพเศรษฐกิจ กลุ่มคน ความสัมพันธ์ทางสังคม ความคิด ที่เปลี่ยนแปลงหลังการฟื้นฟู
- ๒) ความสัมพันธ์ภายในสามชุก ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา
- ๓) ความสัมพันธ์กับภายนอก ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา

๗. อนาคตของสามชุก

- ๑) ทิศทางการพัฒนาสามชุกในอนาคต
- ๒) การรักษาอัตลักษณ์ สำนึกร่วม
- ๓) การถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่

การแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน ที่ประชุมได้มีข้อเสนอให้มีการแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในการทำวิจัยแต่ละทีมให้ชัดเจน เพื่อให้การทำงานเสร็จทันตามแผนงานที่วางไว้ โดยเบื้องต้น ที่ประชุมได้กำหนดหัวข้อที่จะช่วยรวบรวมค้นหาข้อมูล ตามประเด็น ดังนี้

ตารางที่ ๖ การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการทำวิจัย

ประเด็น	รายชื่อผู้รับผิดชอบ	หมายเหตุ
๑. ภูมินิเวศวัฒนธรรม ๑.๑ ที่ตั้ง แขนง อณาบริเวณ ๑.๒ สภาพแวดล้อมและชีวิตรอบข้างสามชุก	- นางสาวกาญจนา กล้าหาญ - รศ.ราตรี โอภาส - นายธนธร กิตติพรพานิช - นายขวัญชัย วุฒิพันธ์ - นายสมชาย หงษ์สุพรรณ	
๒. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ๒.๑ การตั้งถิ่นฐาน ความเป็นมาของสามชุก ๒.๒ การเปลี่ยนแปลงผู้นำ ๒.๓ เศรษฐกิจในอดีตของสามชุก ๒.๔ ความสัมพันธ์ทางสังคมในอดีต ๒.๕ ภูมิปัญญาของสามชุก เช่น อาหาร	- นายวิชัย เดิมเศรษฐเจริญ - นายกอบชัย สุขสราญจิต - นายวิโรจน์ วัชรคงศักดิ์ - นางกฤตยา เสริมสุข - นางอรุณลักษณ์ อ่อนวิมล - นายพิพัฒน์ โหมยศิริวัฒน์	
๓. วัฒนธรรมชุมชน ๓.๑ กลุ่มคนต่างๆ ในสามชุก ลักษณะ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม สิ่งที่ยึดเหนี่ยวคนสามชุก ๓.๒ วัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม แหล่ง รวมจิตใจคนสามชุก	- น.ส.วรวรรณ ลำเลิศรัมย์ - นายปรีชา ทวีสุข - น.ส.พูนทรัพย์ สุขสราญจิต - น.ส.โสมนัส วัฒนไกร - น.ส.ณัฐพร สุนทรวิภาต	
๔. ความสัมพันธ์สามชุกกับภายนอก ๕. การเปลี่ยนแปลงการฟื้นฟูสามชุก ๖. ปัจจุบันของสามชุก ๗.อนาคตของสามชุก	รับผิดชอบร่วมกัน	
ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ๑. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ๒. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ชุมชนนิยม และท้องถิ่นนิยม	- น.ส.วรวรรณ ลำเลิศรัมย์	

ประเด็น	รายชื่อผู้รับผิดชอบ	หมายเหตุ
ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (ต่อ) ๓. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสังคมวิทยาวัฒนธรรม ๔. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการประวัติศาสตร์สังคม		

๓.๓ ชุมชนได้ดำเนินการจัดการประชุมคณะกรรมการและชาวตลาดสามชุก เวที “ติดตามความคืบหน้าในการรวบรวมข้อมูล รวมทั้งหารือวิธีการทำงานร่วมกันในแต่ละทีม” (ครั้งที่ ๓/๒๕๕๓) วันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๕๓ เวลา ๑๐.๐๐ – ๑๖.๐๐ น. ณ ศาลาประชาคม ๑ อำเภอสามชุก

๑) ติดตามความคืบหน้าการดำเนินงาน

จากการลงพื้นที่ของทีมวิจัยทั้ง ๓ กลุ่ม เพื่อเก็บข้อมูลในการทำวิจัย ทั้ง ๓ ประเด็น คือ

กลุ่มที่ ๑ ภูมินิเวศวัฒนธรรม ประกอบด้วย

๑.๑ ที่ตั้ง แผนที่ อาณาบริเวณ ข้อมูลที่รวบรวมได้ประกอบด้วย

- แผนที่สามชุกปัจจุบัน
- เนื้อหาในอดีตอธิบายที่ตั้ง และสิ่งแวดล้อมในอดีต

๑.๒ สภาพแวดล้อมของชุมชนสามชุก สังคม ชีวิตรอบข้าง (ชุมชนรอบข้าง) ข้อมูลที่รวบรวมได้ประกอบไปด้วย

- การปรับตัวของร้านค้า ยุคเฟื่องฟูในอดีต ยุคซบเซา ยุคฟื้นฟู
- ร้านค้าต่าง ๆ (สัมภาษณ์ ขายอะไร มาอย่างไร จากไหน ฯลฯ)
- โรงงาน โรงสี โรงไฟฟ้า (เกิดและดับ)
- ท่าถ่าน ท่าข้าว ท่าเรือแดง ท่าเรือส่ง ท่าเรือสี่เล็ดหมู
- การอพยพโยกย้าย (เคลื่อนย้าย) มาตั้งถิ่นฐานที่สามชุก
- เรื่องเล่าพื้นบ้าน สภาพทางกายภาพในยุคต่าง ๆ
- วิถีชีวิต การค้าขายตลาดริมน้ำ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๕๐ (สัมภาษณ์)
- การขยับขยายที่ตั้งจากท่ายาง (วัดสามชุก) มายังสามเพ็ง

กลุ่มที่ ๒ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประกอบด้วย

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของชุมชนตลาดสามชุก ข้อมูลที่รวบรวมได้ประกอบด้วย

- ประวัติความเป็นมาในอดีต จนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งเป็น ๓ ยุค คือ
ยุคเฟื่องฟู ยุคซบเซา และยุคฟื้นฟู

๒.๒ การตั้งถิ่นฐานของคนสามชุก ข้อมูลที่รวบรวมได้ประกอบด้วย

- การตั้งถิ่นฐานในอดีต ตั้งแต่สมัยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณบ้านท่ายาง และขยายมายังบ้านสามเพ็ง จนในปัจจุบันกลายเป็นบ้านสามชุก และตลาดสามชุก

๒.๓ เศรษฐกิจของชุมชนสามชุก ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน

๒.๔ ความสัมพันธ์ทางสังคม

๒.๕ ภูมิปัญญาของสามชุก เช่น อาหาร คนตรีพื้นบ้าน ภูมิสถาปัตยกรรม

กลุ่มที่ ๓ ประเด็นการศึกษาด้านวัฒนธรรมชุมชน ประกอบด้วย

๓.๑ กลุ่มคนต่างๆ ในสามชุก ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม สิ่งที่ขัดแย้งสามชุก
ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทย – จีน

๓.๒ วัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม แหล่งรวมจิตใจคนสามชุก เช่น

- ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก (สัมภาน์ คันทา)
- วัดต่างๆ รอบๆ สามชุก เรื่องเล่าความเชื่ออดีต ...การนอนได้เกวียน...ฯลฯ

๒) ข้อเสนอแนะจากที่ปรึกษาและนักวิชาการ

๒.๑ กลุ่มที่ ๑ ภูมินิเวศวัฒนธรรม

● ที่ตั้ง แขนง อณาบริเวณ ต้องถอดรหัสจากแผนที่ออกมาว่าเป็นอย่างไร
การบรรยายจากแผนที่ และโยงให้ได้ว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างจากอดีต จนถึงปัจจุบัน

● สภาพแวดล้อมของชุมชน วิถีชีวิตและสังคม อธิบายขอบเขตอาณาเขต มีกี่
ชุมชน และมีการปรับตัวอย่างไร ข้อนี้ต้องอิงกายภาพให้มาก

- การปรับตัวของร้านค้า วิถีชีวิตการค้าขายริมน้ำ บทสัมภาษณ์

- เส้นทางคมนาคมในมิติวิถีชีวิต และเศรษฐกิจของสามชุกที่เกิดจากเส้นทาง

การคมนาคม

๒.๒ กลุ่มที่ ๒ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

- การตั้งถิ่นฐาน
- วิถีชีวิตการค้าขายริมน้ำ บทสัมภาษณ์
- เศรษฐกิจในอดีตของสามชุก การทำถ่าน ทำข้าว โรงเลื่อย โรงสี การค้าขาย

พืชไร่ สังคมเกษตรกรรม มีอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างไร

- การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของชุมชนสามชุก เส้นทางการค้า ทำถ่าน ทำข้าว การคมนาคม ทางบก ทางน้ำ

๒.๓ กลุ่มที่ ๓ วัฒนธรรมชุมชน

● กลุ่มคนในตลาดสามชุก ตระกูลต่างๆในสามชุก สาเหตุที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ดูเรื่องอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม

- ความเชื่อ พิธีกรรม แหล่งรวมจิตใจคนสามชุกและภูมิปัญญา ความสัมพันธ์ทางสังคมในอดีต

- ใช้วิทยานิพนธ์ที่มีเป็นตัวตั้ง ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การทำปฏิทินชุมชนตามประเพณีต่างๆ

๔. การจัดนิทรรศการและการสัมมนาวิชาการ

การจัดนิทรรศการ

ได้ดำเนินการจัดนิทรรศการ “สามชุกตลาดร้อยปี” ณ ลานโพธิ์ ชุมชนตลาดสามชุก เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๒ โดยได้มีการจัดแสดงภาพกิจกรรมความเป็นมาของตลาดสามชุกตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีประชาชน นักศึกษา และผู้สนใจมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก

ได้ดำเนินการจัดสัมมนาวิชาการในเรื่อง “บทบาทของชุมชนในการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน” ในวันศุกร์ที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๒ ณ ลานโพธิ์ สามชุกตลาดร้อยปี

โดยมีเครือข่ายที่เข้าร่วมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จำนวน ๑๖ เครือข่าย ดังนี้

๑. เครือข่ายเมืองน่าอยู่ภาคเหนือเชียงใหม่

๒. เครือข่ายแม่เมาะ จังหวัดลำปาง
๓. เครือข่ายชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี
๔. เครือข่ายสิ่งแวดล้อมอุดรธานี
๕. เครือข่ายสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออก
๖. เครือข่ายชุมชน จังหวัดพังงา
๗. เครือข่ายสิทธิคนจนพัฒนาภูเก็ต
๘. เครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิตเกาะลันตา จังหวัดกระบี่
๙. เครือข่ายแก้ปัญหาการกินสัญชาติคนไทย จังหวัดระนอง และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
๑๐. เครือข่ายชุมชนศรัทธาจังหวัดชายแดนใต้ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส
๑๑. เครือข่ายเมืองน่าอยู่จังหวัดสงขลา
๑๒. เครือข่ายสิ่งแวดล้อมปทุมธานี
๑๓. เครือข่ายรักษ์ทะเลกรุงเทพ /สิ่งแวดล้อมบางขุนเทียน
๑๔. เครือข่ายสิ่งแวดล้อมกรุงเทพ
๑๕. มูลนิธิชุมชนไท
๑๖. สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

ซึ่งในเวทีเสวนาได้ให้ข้อคิดเห็น ดังนี้

อาจารย์ถกรินทร์ แซ่ภู่ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สิ่งที่เรียนรู้เรื่องชุมชน จากคำอธิบายเชิงวิชาการ คือ ชุมชนมีความสัมพันธ์กัน ชุมชนมีการสร้างระบบคุณค่า ชุมชนมีกระบวนการต่อสู้ร่วมกันเมื่อมีความยากลำบาก ความสำเร็จของสามชุก ทั้งหมดที่เกิดขึ้นนั้น ผลที่ได้มากกว่าสิ่งที่เห็น กระบวนการของชุมชน มีความสำคัญกว่า เพราะผู้คนในชุมชนต้องอยู่ด้วยกัน เช่น การสร้างพิพิธภัณฑ์เมื่อได้พิพิธภัณฑ์แล้วนั้นไม่ใช่จุดสิ้นสุด แต่กระบวนการในชุมชนไม่หยุด มีคนคิดต่อ ทำต่อการจัดการชุมชนทั้งหมด

กระบวนการนั้นสำคัญกว่าผลลัพธ์ มีคุณค่ามากกว่า ปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงทางกายภาพ และเศรษฐกิจในตลาดสามชุกเป็นสิ่งที่มองเห็น แต่ความสำเร็จชุดใหญ่ คือ กระบวนการที่ชุมชนร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา เช่น การจัดการชุมชน การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ กระบวนการเป็นสิ่งที่เรามองไม่เห็น การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและเศรษฐกิจของที่สามชุก มาจากกระบวนการที่ชุมชนเป็นจักรกลในการขับเคลื่อน และเชื่อมโยงคนต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นพันธมิตรภาคี ซึ่งเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่ากายภาพ มีคุณค่ามาก

ต่อไปสามชุกอาจจะไม่ใช่มองเพื่อตัวเอง มาถึงจุดที่สามชุกเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชนอื่นๆ สามชุกมีคณะกรรมการที่เข้มแข็ง เป็นจังหวะที่ก้าวไปสู่การยึดโยง สร้างกลไก เครือข่ายชุมชน

ร้อยโทพัชรโรดม อุณสุวรรณ : นายกเทศมนตรีตำบลอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

จากความสำเร็จที่เกิดขึ้น ต่อไปคณะกรรมการสามชุกจะมีงานหนักมากขึ้น ต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา ต้องคิดว่าจะจัดการกับแรงปะทะจากภายนอกอย่างไร ที่ไม่ใช่เป็นท้องถิ่นนิยมจนเกินไป หรือเปิดตัวเองจนเกินไป และการส่งผ่านไปยังคนรุ่นลูกหลานต่ออย่างไร

เรื่อง คุณค่า กับ มูลค่า คุณค่าของสามชุก คือ ตัวคนที่สามชุกเป็น เป็นชุมชนภาคกลางที่มีวิถีชีวิตริมแม่น้ำ และสามารถเก็บรักษาตัวตนไว้ได้ หลังจากที่ผ่านมาการล่มสลายมาแล้ว การหาคุณค่าชุมชนไม่ใช่แค่ทำให้มีรายได้มากขึ้น คุณค่าเกิดขึ้นต้องทำให้คนไทยเห็นคุณค่ามากกว่าการที่ UNESCO เห็น ทำอย่างไรคนไทยจึงเห็นคุณค่า

สามชุกจะเจอแรงปะทะใหม่ เช่น จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น ประเด็นปัญหาจะเปลี่ยนไป เป็นก้าวที่สามชุกต้องทำงานหนักขึ้น สามชุกต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนเพื่อลดแรงปะทะจากภายนอก คนมาเที่ยวมากขึ้น จะจัดการเรื่องนี้อย่างไร

ทำอย่างไรให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์ ถ้าผ่านกระบวนการให้เกิดคุณค่า เปลี่ยนแปลงรูปแบบที่มีคุณค่าใหม่ และมีกระบวนการส่งต่อความรู้

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นรัฐที่ใกล้ชิดท้องถิ่น มีงบประมาณเล็กน้อย ที่เกื้อกูลชุมชนได้ เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดชุมชนมากที่สุด ชุมชนมีลักษณะการรวมกลุ่มไม่เป็นทางการ (Informal) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นองค์กรทางการ (formal) ทำงานร่วมกัน สร้างระบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น

นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ : ประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์

ถ้ายักษ์ถูกปลุก เมื่อตื่นอาจจะคุมไม่อยู่ เราพยายามควบคุมให้สามารถจัดการได้ จากการสำรวจแม่ค้าพ่อค้าที่ขายของในตลาดพบว่าร้อยละ ๘๐ ยังเป็นคนในสามชุก ร้อยละ ๑๐ เป็นคนจากอำเภออื่น ร้อยละ ๑๐ เป็นคนมาจากที่อื่นๆ แสดงว่าคนสามชุกยังอยู่ องค์กรที่ดีคนที่มาจากที่อื่นให้ความร่วมมืออย่างดี มาร่วมประชุมเรียนรู้ ให้ข้อคิดดี และเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ กระบวนการพัฒนาตลาดสามชุก และการแก้ไขปัญหา เราทำด้วยมติของชุมชน มีการโหวตในทิศทางไหนเราก็ไปทิศทางนั้น

สามชุกมาถึงวันนี้ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมในสามชุกมีมหาศาล คนในชุมชนรักกัน สามัคคีร่วมแรงร่วมใจกัน ตัวอย่าง เช่น ทุกวันที่ ๓๑ ธันวาคม ของทุกปี มีการจัดงานอโรยดี กินฟรี ทั้งตลาด คนในตลาดเป็นเจ้าภาพกว่า ๒๐๐ ร้าน

นายไมตรี จงไกรจักร : ผู้ประสานงานเครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิ

การเชื่อมโยงเครือข่ายชุมชน เป็นพลังในการเจรจาต่อรองกับรัฐบาลในเรื่องที่รัฐทำแผนกระทบกับวิถีชีวิตชุมชน การเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชนไม่ใช่แค่การมาให้ทำแผน Planning แผน(แล้ว)นิ่ง ต้องส่งเสริมการเรียนรู้ ศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยน อย่างที่สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น อย่างที่ได้เรียนรู้จากสามชุก ก็นำกลับไปใช้ในบางเรื่อง

นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

มาสามชุกในฐานะที่เป็นคนเมือง สามชุกให้ข้อคิด ความรู้สึกหลายอย่าง สามชุกเมื่อสิบปีที่แล้ว ที่มีสิ่งก่อสร้างแบบนี้ อาจมีทางเลือกว่า ๑) อยู่ไปแบบนี้พอดีพอร้าย ปล่อยไปร้ายๆ ๒) อยู่ต่อไปรอวันพัง ๓) อยู่ด้วยความฝันว่าจะกลับมา รอท้องถิ่นจะว่าอย่างไร รอใครมา takeover หรือรอว่าเจ้าของจะว่าอย่างไร

บทเรียนของสามชุก ว่าเป็นมาถึงอย่างนี้ได้อย่างไร และมีโจทย์ต่อไปว่า จะอยู่ให้ดีกว่านี้ได้ได้อย่างไร ชุมชนจะประสบความสำเร็จมีองค์ประกอบหลักๆ ที่ช่วยกันต่อเสริม ซึ่งได้แนวคิดนี้มาจาก นายแพทย์ประเวช วัฒนาสินี ดังนี้

- ๑) กอแรก แคนนำ มีทั้งแบบนำเดี่ยว-นำกลุ่ม, เป็นตัวแทน-มีส่วนร่วม แคนนำมีอยู่หรือไม่ มีพอหรือไม่ มีแล้วขยายวง เป็นขบวนหรือไม่
- ๒) กลุ่มก้อนองค์กร แคนนำที่มีอยู่เป็นโดยลำพังหรือมีองค์ประกอบเป็นกลุ่มก้อน เป็นองค์กรหรือไม่
- ๓) กัลยาณมิตร มีส่วนร่วมโดยลำพัง หรือมีภาคี มีเพื่อนมาช่วย เช่น สถาปนิก มีการเชื่อมโยงคนมาช่วยจากทั้งที่ใกล้-ไกล หลายระดับ
- ๔) กองทุน คือ มีทุนรองรับ ฟังตนเองได้ มีจมูกของตนเองไว้หายใจ ตัดสินใจเองได้ไม่ต้องรอแหล่งทุนภายนอก
- ๕) การบริหารจัดการ ต้องรอบจัดในการจัดการ เรียนรู้การบริหารให้มาก
- ๖) การเรียนรู้ อย่างหยุดการเรียนรู้ มีการเรียนรู้ การปรับตัว เรียนรู้ตลอดเวลา
- ๗) การสื่อสาร การตลาด ประชาสัมพันธ์ให้เกิดแรงสื่อสาร บอกกล่าวให้เกิดทบทวนวิถีน

๘) การสนับสนุน จาก นโยบายสาธารณะของรัฐบาล ควรมีกฎกติกา มีข้อบัญญัติเทศบาล
นอกจาก ๘ “ก” ที่กล่าวมาแล้ว ชุมชนที่มีศักยภาพควรช่วยกันต่อเติมให้มีหลาย “ก” มากขึ้นไป
เรื่อยๆ

จากคำกล่าวของ UNESCO ในการมอบรางวัล เขียนว่า “...grassroots’ heritage...” เป็นมรดก ของ
คนเล็กคนน้อย ที่สามารถพิทักษ์มรดกของตนไว้ วัฒนธรรมมรดกโลกเป็นเรื่องที่ไม่ใช่ของเราเราได้แต่ชื่นชม
มรดกของคนเล็กคนน้อยสามารถทำได้เอง อย่างสามชุก เป็นพื้นที่นาร่อง ที่ให้กำลังใจ หวังว่ากรณีนี้จะเป็นตัว
แบบของการขับเคลื่อนต่อไป

การเชื่อมโยงเครือข่ายเราอาจทำกิจกรรมอื่นๆ ไม่ใช่แค่การเรียนรู้ เช่น การทำ แพรนไชน์ เช่น
อาหาร จากสามชุก ไปขายที่นางเลิ้ง การเชื่อมโยงเครือข่ายให้มีเรื่องเศรษฐกิจหล่อเลี้ยง มีการทำการตลาดที่รักษา
ความเป็นตัวเอง มีความหลากหลาย

ท่านดวงเดือน บุญญาวงศ์ : กวีซีไรต์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เมื่อได้ยินเรื่องเกี่ยวกับสามชุกก็สนใจ ในประเทศลาวเรามีรากเหง้าทางวัฒนธรรม ที่ทำให้เรา
สามารถอยู่กับพื้นที่ได้ สามชุกมีพลังรวมชุมชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นพลังจากวัฒนธรรม ประสบการณ์
จากลาวนั้น มีปัญหา เช่น การใช้ภาษา เด็กรุ่นใหม่สนใจเรียนภาษาต่างประเทศ ภาษาลาว ไม่มีคนเรียน เด็กเรียน
ภาษาอังกฤษ ภาษาญี่ปุ่น ก็เลยลองใช้วัฒนธรรมภาษาให้กลุ่มเด็กสมัยใหม่ได้อ่านบทกวีเก่าแก่ ในบทกวีภาษา
อริยาบยให้เด็กได้ฟัง เพื่อให้รู้จักวัฒนธรรม เด็กไปอ่านบทกวีให้พ่อแม่ฟัง พ่อแม่บอกว่าส่งผลให้ลูกมีสติ มีความ
รักครอบครัว ภาษานั้นมีส่วนสำคัญทางวัฒนธรรม ใช้เสริมสร้างให้เด็กรุ่นใหม่ได้ เราใช้วัฒนธรรมดึงให้เด็ก
น้อยให้มาสนใจกับชุมชนมีส่วนให้เด็กภาคภูมิใจในตัวเอง เช่น ภาษา เพลง ทอผ้า นุ่งผ้าซิ่น

เปลี่ยนทัศนคติให้เด็กเยาวชน เห็นว่าวัฒนธรรมมีหลากหลาย เปรียบกับดอกไม้หลากหลายสี
สามารถชื่นชมวัฒนธรรมได้ทั้งของเราและของเพื่อนได้

รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม

รางวัลที่สามชุกได้จาก UNESCO เป็นรางวัลที่ยกย่อง ว่าทำโดยคนสามชุก คนข้างในที่ตัวเอง ไม่ใช่
มรดกโลกที่คนอื่นมาทำให้สามชุกทำการท่องเที่ยวที่ตนเองมีเสรีภาพ (liberty) และ ความยั่งยืน (sustainability)
พัฒนามาจากข้างในไม่มีรัฐ ชาวบ้านต้องทำจากข้างในเองจึงจะสำเร็จ จากสำนึกร่วม ความสัมพันธ์ในบ้านเกิด
จึงเกิดพลัง ทำสำเร็จ คนสามชุกเป็นเจ้าของ มีความภูมิใจ

ประวัติศาสตร์สามชุกนั้นเป็นชุมชนเมือง สังคมเมืองท้องถิ่นของสามชุกเป็นสังคมแม่น้ำลำคลอง สังคมเมืองต่างความคิด หลายความคิด ต้องฟังกันจึงอยู่รอด คนในสามชุกเป็นชนชั้นกลาง ชาวจีน มีสำนึก รากเหง้า เป็นกลุ่ม มีองค์กรชุมชน คนที่มาทำงานร่วมกันเห็นประโยชน์ส่วนรวม คนสามชุกเป็นคนมีความรู้ คนแก่ๆที่ไปทำงานที่อื่นกลับมาอยู่บ้านเกิด มาสร้างพลัง สร้างองค์กรที่มีการจัดการ มีคุณพ่ย์วันๆ เป็นหัวหน้า มีพลังสร้างสำนึกคนในชุมชน ส่วนคนภายนอกนั้นมาช่วย ไม่ได้มาทำให้ คนสามชุกคิดพัฒนาต่อยอดเองได้โดยใช้สติปัญญาของท้องถิ่น เช่น ขยายเส้นทางท่องเที่ยว ใช้เรือพาไปดูชีวิตที่อยู่สองฝั่งริมแม่น้ำสุพรรณบุรี

ในสามชุกมีศาลเจ้า ที่เชื่อมความคิดสิ่งเหนือธรรมชาติกับคน มีการพัฒนาคนให้เกิดสำนึก มีการพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อม การรักษาแม่น้ำ พ่อค้าแม่ค้าในสามชุกไม่ได้ค้าขายเพื่อประโยชน์ของตนอย่างเดียว คนสามชุกมีทั้งเอาและให้ เช่น การจัดงานกินอาหารฟรี สามชุกเป็นที่เรียนรู้ เป็นต้นฉบับ ถ่ายทอดบทเรียนให้เพื่อนบ้าน สิ่งที่สามชุกใช้เป็นรากเหง้า จึงมีศักยภาพในการสื่อสารสูง

อย่างไรก็ตามมีปัญหาที่ต้องเตือนกัน คือ หากมีภาระที่ต้องจัดการมากเกินไป (Overload) ท้องถิ่นควบคุมไม่ได้ จะมีแรงกดดันแรง ถ้าเกินศักยภาพ ควบคุมไม่ได้ อาจพัง

สามชุกต้องไม่พัฒนาไปในทางตลาดอุตสาหกรรม สินค้าของสามชุกต้องผลิตโดยฝีมือภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ้าสินค้าภายนอกเข้ามาเยอะจะเสื่อมลง ตัวอย่างเช่น อาหารการกิน คนท้องถิ่นเป็นสังคมแม่ อาหารการกินมีการพัฒนาถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง แต่ในสังคมสมัยใหม่ไม่ได้ทำอาหารเอง ซื้ออาหาร ในตลาดสามชุกคนทำอาหารขายเกิดเศรษฐกิจแบบพอเพียง พื้นฟูชุมชนที่มีความหลากหลายของอาหาร

การลดแรงกดดันที่หนักท้องเที่ยวมาก ให้กระจายแหล่งท่องเที่ยวไปตามแม่น้ำสุพรรณบุรี เช่น ศรีประจันต์ เดิมบางนางบัว และการอนุรักษ์แม่น้ำสุพรรณบุรี โดยสามชุกเป็นที่เรียนรู้

สามชุกต้องสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตัวเองคนนอกทำไม่ได้ การจัดการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น พิพิธภัณฑ์ เริ่มเห็นชีวิตทั้งหมด สามชุกนั้นคนข้างในเขียนประวัติศาสตร์เป็น ซึ่งเป็นฐานการพัฒนา ตลาดสามชุกมีชีวิตเพราะคน การมีชีวิตต้องเห็นคนเป็นสิ่งสำคัญ

สามชุกในเวลานี้เป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นเวทีของการศึกษา นักวิชาการต้องเรียนจากท้องถิ่น เรียนรู้ความเหมือนความแตกต่าง เพื่ออยู่ร่วมโลกด้วยกัน การฟื้นฟูชุมชนต้องเน้นสำนึกเรื่องมาตุภูมิ สามชุกหลากหลายด้วยชาติพันธุ์ สำนึกร่วมของความหลากหลายชาติพันธุ์ สำนึกเพราะเกิดที่สามชุก เป็น มาตุภูมิ รักษาแผ่นดินเกิด รักษาให้ได้แล้วเชื่อมโยงความเป็นชาติอีกที

ท้องถิ่นต้องเข้ามาจัดการ สร้างความรู้ท้องถิ่นต่อรอง สร้างความรู้ท้องถิ่นให้รู้จักตัวเอง และมีความรู้ที่ต่อรองกับภายนอก ท้องถิ่นต้องเข้มแข็ง เมืองไทยนั้นรวมศูนย์อำนาจมาก การจัดการความรู้ท้องถิ่น สร้างความสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนระหว่างท้องถิ่น เพื่อต่อรองกับอำนาจรัฐและโลกาภิวัตน์

ความรู้ท้องถิ่นจะถูกใช้เมื่อมีการทำประชาพิจารณ์ เป็นเรื่องท้องถิ่นที่ให้รัฐบาลรับรู้ ไม่ใช่ใช้การทำประชามติ

กองทุนชุมชน ต้องให้คนในทำ อย่าให้คนนอกทำ มีเครือข่ายชุมชนที่แลกเปลี่ยนกัน ต้องสร้างภาคนิหน่วยงานราชการมาสนับสนุน

ตลาดนัดท้องถิ่น อย่าขาดอัตลักษณ์ท้องถิ่น แต่ต้องยอมรับของภายนอกบ้าง ความรู้ท้องถิ่นต้องมีการถ่ายทอด

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์การเมือง เป็นประวัติศาสตร์ที่ตายไปแล้ว ไม่มีคนตั้งคำถาม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นประวัติศาสตร์สังคม มีชีวิต ตัวเราเองเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์สังคม ท้องถิ่นอย่างหวังพึ่งรัฐ รัฐไม่มีน้ำยาแล้ว

การศึกษาสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น การเคลื่อนไหวระดับท้องถิ่น ถูกครอบงำมาก ต้องไปตามกลไกตลาดโลก รัฐและกระแสโลกาภิวัตน์ทำลายท้องถิ่น หมู่บ้านเราจะฟื้นได้ต้องเข้าถึง เข้าใจ ที่จะพัฒนาท้องถิ่น มีเศรษฐกิจพอเพียง และต้องส่งต่อไปยังคนรุ่นต่อไป

ข้อคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมเสวนา

เครือข่ายเมืองเชียงใหม่

UNESCO ให้รางวัลแก่สามชุกในการทำสิ่งที่ดี ที่ก่อให้เกิดเศรษฐกิจของชาวบ้าน พัฒนาอย่างเป็นองค์รวม และมีความร่วมมือ สินค้าบางอย่างของสามชุกคล้ายเชียงใหม่ เช่น เมี่ยงคำ เมี่ยงคำที่ตลาดสามชุกจะรักษาได้นานแค่ไหน อาหารที่เป็นของสามชุกจะรักษาได้อย่างไร เมี่ยงคำที่เชียงใหม่เมื่อก่อนมีขายอยู่ทั่วไป แต่ปัจจุบันหายาก เมี่ยงคำเป็นอาหารภูมิปัญญา รักษาธาตุ มีประโยชน์ แต่คนไม่เข้าใจไม่รู้ เมื่อไม่มีใครซื้อก็จะไม่มีใครทำ

อาจารย์ลักขรินทร์ แซ่ภู่ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

เมื่อ ๑๐ ปีหนังสือเกี่ยวกับเรื่องตลาดและชุมชนเก่า มีไม่มากเท่าตอนนี้ มีนักท่องเที่ยวที่ถวิลหาอดีต เลยเกิดปรากฏการณ์ shape form ของสินค้าสนองความต้องการ ท้องถิ่นต้องไม่ปล่อยให้ปรากฏการณ์นี้มา

กำหนดรูปแบบของสินค้า ท้องถิ่นต้องไม่ตาม shaped form ของ product (รูปแบบสินค้า เช่น สีของผ้าทอ ต้องรักษาความเป็นท้องถิ่น) ไม่ตามใจคนซื้อต้องรักษาสมดุลให้ได้

ตลาดเก่ามีหลายแบบ มีชุดความรู้ เครือข่ายและภาคีจะทำอะไรที่จะเคลื่อนไปด้วยกันเป็นกระแส จะจัดสมดุลอย่างไร สังคมอย่างไรผ่านการพัฒนาเมืองเก่า

เครือข่ายชุมชนศรัทธา (จังหวัดชายแดนใต้)

อยากได้คำแนะนำดีๆ จากที่นี่ไปใช้ที่บ้าน การประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ในจังหวัดชายแดนใต้ คนในพื้นที่ไม่เคยมีส่วนร่วม เป็นเรื่องที่รัฐกลางส่งไป กับความต้องการของชุมชนไม่ตรงกัน เช่น ร่างพระราชบัญญัติบริหารราชการจังหวัดชายแดนใต้ เรื่องนครปัตตานี ฯลฯ

ท่านดวงเดือน บุญญวงษ์ กวีซีไรต์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วัฒนธรรมมีความสำคัญ ที่ลาว เมืองหลวงพระบางเป็นบทเรียน ภายในหลวงพระบางถูกเปลี่ยน มีแต่วัฒนธรรมต่างประเทศ อาหารต่างประเทศ ชาวหลวงพระบางต้องย้ายออกไปอยู่นอกเมือง คนในท้องถิ่นต้องเป็นเจ้าของวัฒนธรรมตัวเอง กลุ่มแม่หญิงทอผ้า ผ้าวอยู่ได้เพราะแม่หญิงยังใช้ผ้าอยู่ ถ้าเปลี่ยนเพื่อเอาใจต่างประเทศจะอยู่ไม่ได้ ต้องไม่สนใจว่าต่างประเทศจะชอบแบบใด ผู้ใหญ่ เด็กน้อยสร้างความเข้มแข็งให้วัฒนธรรมท้องถิ่น

นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ : ประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์

ก่อนที่เราจะทำอะไร สิ่งแรกที่จะต้องดำเนินการคือทำความรู้จักและสำรวจตัวเองก่อนว่าเรามีอะไรดี แล้วย่านสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่มาพัฒนาต่อยอด จะมีโอกาสประสบความสำเร็จมากกว่าสร้างสิ่งใหม่ ๆ ที่ไม่มีรากเหง้า ไม่ใช่ตัวตนของตนเอง เช่น มีตลาดบางแห่ง เขาจ้างคนมาขายเรือขายของ เมื่อไม่มีคนมาซื้อ คนรับจ้างขายเรือก็นอนไม่รู้จะทำอะไรในที่สุดก็เลิกกันไป เพราะว่ามันไม่ใช่วิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นการจัดการไม่มีชีวิตชีวา

บทที่ ๔

สรุปผลการวิจัย

ธรรมา
ธรรมา
ธรรมา

บทที่ ๔

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ ๒ ประการ คือ ๑.ศึกษาภูมิหลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนตลาดสามชุกในมิติเชิงสังคมวิทยา วัฒนธรรม กายภาพ สถาปัตยกรรม และชาติพันธุ์ของชุมชน ๒.ทบทวนกระบวนการและปัจจัยเงื่อนไขในการฟื้นฟูตลาดสามชุก เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และรวบรวมองค์ความรู้ในการพัฒนาเมืองเก่าเผยแพร่สู่สังคมโดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนตลาดสามชุกโดยคนสามชุกลุกขึ้นมาทบทวนประวัติศาสตร์ของชุมชนตนเอง ที่แสดงถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน ในแต่ละช่วงเวลา ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งสามารถสะท้อนความเป็นตัวตนของคนสามชุก ที่เต็มไปด้วย ความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญาที่หลากหลาย อันเป็นมรดกสำคัญที่ได้ ร่วมกันอนุรักษ์ และสืบทอดกันต่อมา โดยแต่ละช่วงเวลาที่ก้าวผ่านล้วนให้ความหมายและคุณค่าแก่ชุมชนยิ่งนัก ควรค่าแก่การจดจำและบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ของชุมชน ให้อนุชนรุ่นหลังได้ ศึกษาด้วยความภาคภูมิใจและเรียนรู้ที่จะก้าวต่อไปด้วยความมั่นใจได้อย่างมีศักดิ์ศรี

ชุมชนได้ศึกษาข้อมูลเอกสารหลักฐานที่ชุมชนได้รวบรวมไว้ และศึกษาเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ ชุมชนชาวตลาดสามชุก การจัดประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ และ รวมทั้งการจัดเวทีเสวนาระดมความคิดเห็นจากผู้นำชุมชนจากภูมิภาคต่างๆ เมื่อได้ประมวลข้อมูลทั้งหมดแล้ว จึงนำมาวิเคราะห์ความเป็นมาและปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนตลาดสามชุก ซึ่งพบว่าปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา จำแนกได้เป็น ๒ ช่วงคือ

ช่วงแรก เป็นเรื่องของภูมิหลัง ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนตลาดสามชุก ซึ่งแสดงถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนครั้งสำคัญนับตั้งแต่การบุกเบิกเปลี่ยนแปลงจากชุมชนการค้าเป็นตลาดสามชุก และพัฒนามาสู่ความเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่เจริญรุ่งเรืองมากกว่าพื้นที่ใดในภูมิภาคเดียวกัน และในที่สุดก็ประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำถึงขีดสุด นับเป็นการปิดฉากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนตลาดสามชุกใน

ช่วงแรก หลังจากที่ได้ผ่านการเปลี่ยนยุคสมัยที่แตกต่างกัน ซึ่งจำแนกได้เป็น ๓ ยุค คือ ยุคบุกเบิก ยุครุ่งเรือง และยุคชบเซา ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในแต่ละยุคไว้ท้ายบท

ช่วงที่ ๒ เป็นเรื่องของกระบวนการและปัจจัยเงื่อนไขในการฟื้นฟูตลาดสามชุก นับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงรอยต่อระหว่างยุคชบเซากับยุคฟื้นฟู กระบวนการดังกล่าวได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจากยุคชบเซาไปสู่ยุคฟื้นฟู ซึ่งเป็นการเปิดประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของชุมชนตลาดสามชุกที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงหลังจากที่ประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในยุคชบเซาว่า ชุมชนอยู่กันอย่างไร และอะไรเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนลุกขึ้นมาสู้กับปัญหาที่เผชิญอยู่ สู้อย่างไร และอะไรเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้วิธีการขับเคลื่อนอย่างมีทิศทางและมีพลัง การได้รับการหนุนเสริมจากภายนอก ทำให้ชุมชนได้แสดงศักยภาพภายในของชุมชนเองอย่างไร โดยนำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีสังคม ชุมชนเข้มแข็ง ภาวะผู้นำ ประชาสังคม ท้องถิ่นนิยม อัตลักษณ์ วัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาประกอบการวิเคราะห์ ซึ่งพบว่า ชุมชนตลาดสามชุกได้สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการฟื้นฟูตลาดเก่าที่มีสภาพชบเซาให้กลับมามีชีวิตได้อีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับนำเสนอรูปแบบ “**ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑน์มีชีวิต**” ซึ่งเป็นการจัดพิพิธภัณฑน์แนวใหม่ เป็นการริเริ่มของชุมชน ดำเนินการโดยชุมชนเอง กระบวนการทั้งหมดนี้ได้แสดงถึงวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์แบบก้าวหน้า และมีการขับเคลื่อนบนฐานความรู้ โดยปรึกษาขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ผู้มีประสบการณ์ด้านต่าง ๆ และนำข้อแนะนำทั้งหลายมาพิจารณาเลือกสรรดำเนินการ โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การขับเคลื่อนดังกล่าว จำเป็นต้องมีผู้นำที่เข้มแข็ง กล้าตัดสินใจ และเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นหัวขบวนเพื่อรุกคืบภารกิจตามเป้าหมายให้ประสบความสำเร็จ

การศึกษามูลนิธิหลังทางประวัติศาสตร์ของชุมชนตลาดสามชุก พบว่า เป็นเรื่องราวของชุมชนชาวไทย และชาวจีนที่ประกอบอาชีพค้าขายมามากกว่า ๓ ชั่วอายุคน มีสัญชาติญาณของการเป็นนักบุกเบิกทางการค้าเริ่มตั้งแต่การบุกเบิกสร้างตลาดสามชุก บนพื้นที่บ้านสามเพ็งซึ่งถือเป็นทำเลทอง เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญทางการคมนาคม ทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งมีทั้งท่ารถ ท่าเรือ ท่าข้าว และท่าถ่าน เป็นศูนย์กลางการคมนาคมที่สำคัญแห่งหนึ่งของกลุ่มน้ำท่าจีน ที่สะดวกในการไปมาติดต่อซื้อขาย ทำให้เป็นจุดดึงดูดให้ผู้คนหลั่งไหลเข้ามาทำมาหากินเป็นจำนวนมาก มีการจัดตั้งที่ว่าการอำเภอติดกับบริเวณตลาดในเวลาต่อมา ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งของการก่อตั้งสถานที่ราชการในชุมชน ชุมชนตลาดสามชุกเริ่มเติบโตขึ้นตามลำดับ พร้อมกับการก่อสร้างสถานที่ราชการ

บริเวณรอบๆตลาดสามชุก เช่น สถานีตำรวจภูธรสามชุก สุขศาลา สำนักงานที่ดิน ทำให้มีคนอพยพเข้ามาทำมาหากินเพิ่มมากขึ้น ภาครัฐได้มีการพัฒนาระบบชลประทาน ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม(โรงงานน้ำตาลสุพรรณบุรี) การตัดถนนเชื่อมต่อเส้นทางสำคัญๆ นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ชุมชนตลาดสามชุก ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่มีการเปลี่ยนผ่านของคนรุ่นบุกเบิก มาสู่ทายาทรุ่นใหม่ (รุ่นที่๒) ซึ่งยังคงสืบทอดความเป็นนักบุกเบิกที่มีความขยันขันแข็งในการทำมาหากิน แต่มิได้เป็นการบุกเบิกเพื่อสร้างถิ่นฐาน แต่เป็นการบุกเบิกเพื่อสร้างอาณาจักรทางการค้าขึ้นใหม่ เพื่อรองรับระบบทุนนิยม ซึ่งมีทั้งระบบโรงงานและแรงงาน มีการขยายพื้นที่ในการทำไร่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะไร่อ้อยซึ่งเป็นแหล่งผลิตที่กว้างใหญ่มาก มีคนต่างถิ่นเข้ามามากขึ้นมีทั้งแรงงานพ่อค้าคนกลาง มีกระแสเงินหมุนเวียนจำนวนมาก มีการเปิดธนาคารเพื่อรองรับธุรกรรมการเงินหลายแห่ง

ชุมชนตลาดสามชุกได้กลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าขนาดใหญ่ ที่ครอบคลุมพื้นที่ถึงอำเภอหนองหญ้าไซและอำเภอด่านช้าง ถือว่าเป็นยุครุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของชุมชนตลาดสามชุก แต่ความสัมพันธ์ภายในชุมชนกลับลดน้อยลง ทุกคนมุ่งเรื่องการค้าเป็นส่วนใหญ่ไม่สนใจการรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมของชุมชน มีเพียงประเพณีงานจั่วประจำปี และการไหว้เจ้าเท่านั้นที่สืบทอดกันมาไม่เคยว่างเว้น ซึ่งต่างจากยุคนักบุกเบิกที่ผู้นำกับชุมชนจะพบปะกันเสมอ รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน รับทราบความเคลื่อนไหวภายในชุมชนเป็นอย่างดี มีความพร้อมในการปกป้องชุมชนสูง ทำให้ชุมชนในยุคนักบุกเบิกเติบโตอย่างมั่นคง เป็นตลาดที่มีวิถีชีวิตของผู้คนอยู่ด้วยความรักใคร่ สามัคคี เป็นตลาดที่มีกลิ่นอายของชุมชนที่ทำมาค้าขาย พร้อมกับการรักษาวัฒนธรรมชุมชนให้อยู่คู่กับตลาด ซึ่งต่างจากตลาดสามชุกในยุครุ่งเรือง ซึ่งขาดผู้นำที่จะทำให้กระบวนการกลุ่มของชุมชนก้าวหน้าไปจากเดิม เนื่องจากสถานการณ์เปลี่ยนไป ผู้คนส่วนใหญ่ตื่นตัวกับกระแสการไหลบ่าทางเศรษฐกิจและนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ คือการแลไปข้างหน้าโดยไม่เหลียวหลังมาดูระบบคุณค่าของชุมชนที่มีอยู่เดิม อาจจะรู้เท่าไม่ถึงการว่าเส้นทางที่กำลังก้าวเดินไปข้างหน้านั้นเต็มไปด้วยความเสี่ยง ไม่มีความมั่นคงแน่นอน เส้นทางที่นำมาซึ่งความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจนั้น อาจจะถูกระงับลงวันใดวันหนึ่ง โดยที่ชุมชนตั้งตัวไม่ทัน ชุมชนจึงไม่ได้เตรียมตัวป้องกันสถานการณ์ดังกล่าว ไม่มีการศึกษาว่าภายในชุมชนมีอะไรเป็นคุณค่าที่จะต้องช่วยกันรักษาไว้ หรือต้องเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนอย่างไร จริงๆแล้วชุมชนในยุคนักบุกเบิกได้สร้างสิ่งเหล่านี้ไว้แล้วคือการเป็นชุมชนเข้มแข็ง แต่ในยุครุ่งเรืองนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว ตลาดสามชุกยังคงทำหน้าที่เป็นตลาดที่มีการซื้อขายกันอย่างขะมักเขม้น ผู้คนสัญจรไปมามากมาย ขายตั้งแต่เช้ายันค่ำ มีภูมิปัญญาเรื่องอาหารเกิดขึ้นมากมาย ชุมชนมีรายได้เป็นกอบเป็นกำ แต่แล้วในระยะเวลาไม่นานภาพเหล่านี้อันตรธานหาย ไปสิ้น

เหลือแค่เพียงความวังเวง เจียบเหงาเข้ามาแทนที่ ตลาดที่เคยคึกคักกลายเป็นตลาดที่ซบเซา มีการซื้อขายน้อยมาก แทบจะไม่มีการซื้อขายกับภายนอกเลย

ความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นกับชุมชนตลาดสามชุกนี้มาจากสาเหตุหลัก ๒ ประการคือ นโยบายภาครัฐ และการแข่งขันทางการค้า หรือกลยุทธ์ทางการค้าของระบบทุนนิยม ซึ่งก่อนหน้านี้ นโยบายภาครัฐได้นำความเจริญมั่งคั่งมาสู่ชุมชนตลาดสามชุก แต่เมื่อเวลาผ่านไป ยุคสมัยเปลี่ยนไป นโยบายได้เปลี่ยนไปในทางกลับกัน กลายเป็นนโยบายที่ผลักดันความเจริญออกจากตลาดสามชุก ไม่ว่าจะเป็นการย้ายสถานที่ราชการ การแยกกิ่งอำเภอหนองหญ้าไซ การตั้งอำเภอด่านช้าง การตัดถนนสาย ๓๔๐ และการตัดถนนเชื่อมโยงกันหลายสาย ถนนทุกสายมุ่งเข้าสู่ตัวจังหวัดและกรุงเทพฯ นโยบายดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในการทำมาค้าขายของชุมชนตลาดสามชุกอย่างมาก ประกอบกับระบบทุนนิยมได้ขยายตัวเข้ามาอย่างรวดเร็ว มีทั้งการตั้งห้างค้าปลีกต่างชาติดินขนาดใหญ่แห่งใหม่ การเกิดตลาดนัด และพ่อค้าคนกลางนิยมเข้าไปรับซื้อผลผลิตถึงแหล่งผลิต กระแสดังกล่าวทำให้สถานะของตลาดสามชุกที่เคยเป็นแหล่งที่ผู้คนต้องเดินทางมาเพื่อทำธุรกิจการค้าหรือมาจับจ่ายใช้สอย ไม่ต้องทำหน้าที่ดังกล่าวคือ แทนที่ผู้คนจะเดินทางเข้าหาตลาดเหมือนเดิม กลับกลายเป็นว่าผู้ประกอบการค้านำตลาดเข้าไปยังชุมชนต่างๆ การที่คนกลางไปรับซื้อผลผลิตถึงแหล่งผลิต โดยผู้ขายไม่จำเป็นต้องเดินทางมาที่ตลาด ตลาดสามชุกจึงตกอยู่ในสภาพซบเซา เป็นการก้าวเข้าสู่ยุคซบเซา นับเป็นการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งของชุมชนตลาดสามชุก ซึ่งนำมาสู่การเปลี่ยนโฉมหน้าจากตลาดที่เคยคึกคัก จอแจ ผู้คนซื้อขาย ไปมาขวักไขว่ กลายมาเป็นตลาดที่มีสภาพร้างผู้คนเข้ามาจับจ่ายใช้สอย ค้าขายไม่ได้ มีเพียงเจ้าของบ้านนั่งเฝ้าบ้าน สิ้นสภาพตลาดที่เคยเป็นศูนย์กลางการค้ามาก่อน นับเป็นการสิ้นสุดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนตลาดสามชุกในช่วงแรก

การศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนตลาดสามชุก ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ถึงปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นใน ๓ ยุค คือ ยุคบุกเบิก ยุครุ่งเรือง ยุคซบเซา ซึ่งในแต่ละยุคได้แฝงซึ่งสาระคุณค่า ที่มีลักษณะเด่นที่แตกต่างกันไป ทั้งด้านผู้นำ ความสัมพันธ์ในชุมชน ภูมิปัญญา ฯลฯ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละยุค ดังนี้

๑. ยุคบุกเบิก (พ.ศ. ๒๔๖๐ - สงครามโลกครั้งที่ ๒)

ผู้นำในยุคบุกเบิกเป็นเจ้าแกรายใหญ่ มีฐานะเป็น “เจ้าของตลาด” ได้แก่ เจ้าแกลุ่ย แซ่เฮง (ขุนจ่านจันารักษ์) เจ้าแกลือ แซ่เจ็ง และเจ้าแกลือ แซ่ไค้ว ผู้นำทั้ง ๓ คนนี้เป็นชาวจีน ที่มีบทบาทในชุมชนต่างด้อยที่ด้อยอาศัยกัน จะเห็นได้จากการที่บุคคลทั้ง ๓ เป็นผู้ทำหน้าที่อัญเชิญ เจ้าอุปจากศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสุพรรณบุรีมาทำพิธีสร้างศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุกร่วมกัน และเคารพบูชาเจ้าพ่อองค์เดียวกัน การสร้างศาลเจ้าพ่อฯ ประจำตลาดนี้ นับเป็นจุดรวมความศรัทธาที่ยึดโยงชุมชนตลาดสามชุกไว้ด้วยกันทุกยุคทุกสมัย

ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนแม้ว่าผู้นำเหล่านี้จะนับถือเจ้าพ่อหลักเมืององค์เดียวกัน จะร่วมกิจกรรมเดียวกัน ก็มีได้หมายความว่ามีความคิดเห็นหรือทัศนคติไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากมีบุคลิกที่แตกต่างกัน เช่น ขุนจ่านจันารักษ์ เป็นคนใจดี ใจกว้าง ทำหน้าที่เก็บภาษี เหล้า สุรา ฝิ่น เป็นผู้ที่ยิ้มชอบ ผู้นำของประเทศได้หวั่น ส่วนเจ้าแกลือ เป็นผู้ที่มึนวิรารมาก นิยมชมชอบ ผู้นำการปฏิวัติของจีนในยุคเดียวกันทั้งขุนจ่านฯ และเจ้าแกลือ มีทัศนคติไม่ตรงกันมีความคิดเห็นขัดแย้งกันเสมอ แต่ก็แสดงออกอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมาต่างคนต่างวิพากษ์ในพื้นที่สาธารณะ (ภายในตลาด) โดยไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน เพราะถือว่าต่างคนต่างทำหน้าที่ตามสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยไม่ไปละเมิดสิทธิผู้อื่น นับเป็นการเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าชุมชนตลาดสามชุก มีพื้นฐานของความสามารถที่อยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

ระบบความสัมพันธ์อีกอย่างหนึ่ง ที่พบในเวลานั้นคือ ระบบอุปถัมภ์ เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมของชุมชนตลาดสามชุกในขณะนั้น มีทั้งข้าราชการ เจ้าของที่ดิน เจ้าของตลาด ด้วยโครงสร้างเหล่านี้จำเป็นต้องมีบริวาร (ลูกน้อง) ลูกนา ลูกหนี้ ซึ่งจะต้องมีการโยงใยความสัมพันธ์ตามระบบอุปถัมภ์เพื่อเกื้อกูลให้บรรดาบริวารและสมาชิกในระบบ ให้สามารถดำรงอยู่ได้ และทำหน้าที่สนับสนุนการดำเนินธุรกิจเหล่านั้น

นอกจากความสัมพันธ์ของผู้นำดังกล่าวแล้วยังพบว่า การรวมกลุ่มของชุมชนตาม “พื้นที่สาธารณะ” เช่นบริเวณศาลาท่าน้ำ ร้านกาแฟ มีการพบปะพูดคุยสนทนาถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น บางกลุ่มก็จับกลุ่มเล่นดนตรีกันในตลาด การรวมกลุ่มนี้เกิดขึ้นเป็นประจำ จนเป็นวิถีชีวิตส่วนหนึ่งของชุมชนตลาดสามชุก การรวมกลุ่มในลักษณะนี้ แม้มิได้มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการที่จะดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง แต่ก็ทำให้เกิดการรวมตัวขึ้นตามธรรมชาติ เป็นการสื่อสารที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันโดยสื่อบุคคล ซึ่งจะทำ

ให้เกิดความเข้าใจกันและรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนสม่ำเสมอ การรวมกลุ่มกันได้อย่างรวดเร็วนี้ เป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของชุมชนตลาดสามชุก เป็นช่องทางให้สามารถดำเนินกิจกรรมกลุ่มของชุมชนได้ในเวลารวดเร็ว ซึ่งพบเห็นได้ในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของชุมชนตลาดสามชุกในยุคแรกๆ ของการก่อตั้งตลาด คือความสัมพันธ์กับข้าราชการและระบบราชการ โดยที่ตลาดสามชุกได้ก่อตั้งมาในระยะเวลาไล่เลี่ยกันกับที่ว่าการอำเภอนางบวช (อำเภอสามชุกในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นสถานที่ราชการ ที่มีพื้นที่ติดต่อกัน ทำให้ชุมชนมีการติดต่อประสานงานกับทางราชการและการค้าขาย กล่าวคือข้าราชการ ต้องเข้าไปซื้อของกินของใช้เป็นประจำ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่คุ้นเคยกัน กลายเป็นความสนิทชิดเชื้อ ในขณะเดียวกันข้าราชการมีความใกล้ชิดกันกับชุมชน ชุมชนก็นับถือข้าราชการว่าเป็นเสมือนญาติเมื่อมีปัญหาอะไรก็ช่วยเหลือกัน ทั้งชุมชนและข้าราชการต่างโอภาปราศรัย ด้วยการให้เกียรติและนับถือกัน เมื่อนานวันเข้าก็เกิดเป็นความรู้สึกที่เสมอภาคคุ้นเคยกัน ไม่เห็นความแตกต่างในฐานะผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวได้ส่งสมจณเกิดเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของ Wood Word 2002 (อ้างถึงใน คำจร หลุยยะพงศ์, ๒๕๕๑) ที่กล่าวว่าอัตลักษณ์หรือตัวตนของคนนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “เรา” กับ “คนอื่นและสังคม” และการที่จะบอกได้ว่าเราเป็นใครนั้นย่อมขึ้นกับการมี “อำนาจ” ในการต่อรองต่อสู้กับคนอื่นและสังคม ภายใต้งื่อนไขที่กำหนด จึงเห็นได้ว่าอัตลักษณ์หรือตัวตนของคนสามชุกได้ก่อเกิดมาตั้งแต่ยุคบุกเบิก เนื่องจากมีสถานภาพที่ต้องแสดงปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นและสังคม ซึ่งในขณะนั้นคือ ผู้ที่มาติดต่อค้าขายและข้าราชการ โดยชุมชนได้ให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว แต่ยังคงรักษาสถานภาพการมี “อำนาจ” ในการต่อรอง คือความเสมอภาค หรือ ความเท่าเทียมกัน จึงทำให้ต้องเข้มแข็ง พึ่งตนเองมาตลอด ส่งสมจณเป็นอัตลักษณ์และถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน

อำนาจในการต่อรองของชุมชนตลาดสามชุกอีกประการหนึ่งคือ ความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มกัน ด้วยความรัก ความสามัคคี เนื่องจากมีพื้นเพมาจากชาวจีนอพยพที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน มีการนับญาติกัน และมีญาติพี่น้องที่อพยพตามกันมา ทำให้มีสายสัมพันธ์ที่ทับซ้อนและเหนียวแน่น ผนวกกับความสัมพันธ์ที่มีทิศทางเดียวกับผู้นำ ทำให้เกาะเกี่ยวกันเป็นชุมชนที่มีพลังทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

ระบบความสัมพันธ์ที่นับเป็นจุดแข็งในยุคบุกเบิกนั้นก็คือ ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน ใครขาดคนเดือดร้อนก็จะแบ่งปันช่วยเหลือดูแลกันอย่างใกล้ชิด เป็นระเอาใจใส่กันเป็นประจำนับเป็นน้ำใจไมตรีที่ผูกมัดชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้ยังแผ่ไปถึงชุมชนรอบนอกที่มีการติดต่อซื้อขายกัน ด้วยการแสดงความมีน้ำจิตน้ำใจทุกครั้งเมื่อมีโอกาสในพิธีต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ฯลฯ ด้วยการช่วยทั้งแรงกายและกำลังทรัพย์ขึ้นอยู่กับวาระและโอกาส นอกจากนี้ยังพบว่าไม่เพียงแต่ความสัมพันธ์ในชุมชนที่มีต่อบุคคลรอบด้านแล้วยังมีความสัมพันธ์อีกด้านหนึ่ง ซึ่งชุมชนมีความรู้สึกที่เหนือกว่าความสัมพันธ์อื่นๆ คือความเคารพศรัทธาที่มีต่อเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก ซึ่งเป็นสิ่งที่นอกเหนือธรรมชาติ ความเคารพศรัทธานี้ นับเป็นจิตวิญญาณของชุมชนที่แสดงต่อเจ้าพ่อหลักเมือง เพื่อขอให้ลดบันดาลสรรพสิ่งมิ่งมงคลในชีวิต ทั้งความสุข ความเจริญ มั่งมีศรีสุข ขจัดปัดเป่าเหตุร้ายทั้งปวง สามารถผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ ไปได้จนพบความสำเร็จ ความเชื่อความศรัทธาทางจิตวิญญาณนี้ ชุมชนแสดงออกด้วยการกราบไหว้ขอพร ในขณะเดียวกันก็ได้แสดงความกตัญญูถวายเจ้าพ่อ ด้วยการอุทิศตนทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม ด้วยอุดมการณ์ที่เสียสละ ทั้งกำลังกาย และกำลังทรัพย์โดยไม่มีผลประโยชน์ตอบแทน มีการแบ่งหน้าที่กันตามกำลังความรู้ความสามารถ และฐานะเพื่อจัดกิจกรรมตามประเพณีของชุมชนตามเทศกาลหรือวาระต่างๆ การแสดงออกซึ่งความเคารพศรัทธาต่อศาลเจ้าพ่อหลักเมืองนี้เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา จากบรรพบุรุษที่มีถิ่นกำเนิดในสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่อย่างไรก็ตามการแสดงออกซึ่งจิตวิญญาณและอุดมการณ์ของชุมชนที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “วัฒนธรรมชุมชน” ของฉัตรทิพย์ นาถสุภา ซึ่งกล่าวว่า ประเพณีของหมู่บ้านต่างๆ ล้วนมีเหตุผลรับรองในตัวเอง ความเชื่อต่างๆ ของชาวบ้านมิใช่สิ่งเลื่อนลอยเหลวไหล ไร้คำอธิบาย แต่แท้ที่จริงแล้วเป็นเครื่องมือที่ช่วยจัดระบบความสัมพันธ์ในสังคม ด้วยเหตุนี้หมู่บ้านจึงมิใช่แค่การรวมตัวกันของบ้านเรือน ไร่นา หรือตลาด แต่ยังเป็นการจัดการอย่างลงตัว ระหว่างโลกนี้กับโลกอื่น และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การจัดองค์กรทางแนวคิดเหล่านี้สะท้อนออกมาในรูปพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับ การผลิต ชีวิตครอบครัว ชุมชน ซึ่งมุ่งเน้น การสร้างการสืบทอด ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน การพึ่งพาอาศัยกันรวมทั้งการปกป้องชุมชน ฉัตรทิพย์เรียกสิ่งเหล่านี้ว่า จิตวิญญาณของชุมชน ซึ่งอาศัยคุณค่าแห่งน้ำใจความช่วยเหลือกับการกู่ยืมอย่างอะลุ่มอล่วย ซึ่งเป็นคุณลักษณะของสังคมไทย ซึ่งฉัตรทิพย์ รวมเรียกจิตวิญญาณ และอุดมการณ์เหล่านี้ว่า “วัฒนธรรมชุมชน” (อ้างในสมบัติ กุสุมาวดี, ๒๕๔๕)

จึงเห็นได้ว่าวัฒนธรรมชุมชนของชาวไทยเชื้อสายจีนในตลาดสามชุกสอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านของสังคมไทย ตามแนวคิดของฉัตรทิพย์ แต่ก็มีข้อแตกต่างบางประการ คือชุมชนตลาดสามชุกส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีน มีวิถีชีวิตที่ค้าขายมาโดยตลอด มิได้ทำการเกษตรโดยตรง แต่ค้าขายกับเกษตรกรสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมจีนมาอย่างต่อเนื่อง มีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยในตลาดเดียวกัน และคนไทยที่มาติดต่อซื้อขายเป็นประจำ จึงได้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับชุมชนหมู่บ้านของสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำให้มีทั้งความสอดคล้องกัน และแตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาไปถึง “ราก” วัฒนธรรมชุมชนที่ปรากฏนั้น เชื่อว่าเป็นวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษชาวจีนได้ทำหน้าที่สืบสานถ่ายทอดมายังรุ่นลูก รุ่นหลาน ซึ่งโดยลักษณะทางภูมิศาสตร์ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ประกอบไปด้วยหมู่บ้านจำนวนมหาศาล การที่จะปกครองหรือยึดโยงคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างเรียบร้อยเป็นปกติสุข จำเป็นต้องมีกฎกติกาทางสังคม ซึ่งมักจะใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแนวปฏิบัติดังกล่าว แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปแล้วก็ตาม นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า วัฒนธรรมของชาวจีนก็เติบโตมาจากสังคมเกษตรกรรมเช่นเดียวกันกับสังคมในชนบทของไทย และมีชุมชนเป็นหน่วยการผลิตเช่นเดียวกัน แม้ว่าชุมชนตลาดสามชุกในปัจจุบันจะเป็นชุมชนที่มีอาชีพค้าขาย แต่ก็ได้สืบสายเลือดมาจากชุมชนชนบทในประเทศจีน วัฒนธรรมชุมชนของชาวตลาดสามชุกจึงสอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านของสังคมไทยโดยปริยาย

ภูมิปัญญาในยุคบุกเบิกนี้ เป็นเรื่องของ การ “สร้าง” นับแต่บุกเบิกที่ทำมาหากินใหม่ สร้างศาลเจ้าพ่อหลักเมือง สร้างวิถีชีวิตการค้าใหม่ สร้างบ้านด้วยสถาปัตยกรรมที่งดงาม เรียนรู้ปฏิสัมพันธ์ใหม่ สังคมเป็นมรดกให้กับลูกหลานในเวลาต่อมา

๒. ยุครุ่งเรือง (หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ – พ.ศ. ๒๕๒๐)

เป็นยุคที่ชุมชนตลาดสามชุก ก้าวสู่การเปลี่ยนแปลงจากการทำมาค้าขายในสังคมเกษตรกรรม มาเป็นการประกอบธุรกิจในสังคมเกษตร-อุตสาหกรรม เพื่อรองรับการพัฒนาจากภาครัฐที่มาพร้อมกับระบบทุนนิยม ได้แก่การพัฒนาชลประทาน การก่อสร้างถนน การเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่น โรงงานน้ำตาล โรงไฟฟ้า โรงสี โรงน้ำแข็ง โรงเลื่อย อู่ต่อเรือ (คานเรือ) เป็นต้น กระแสการพัฒนาได้หลั่งไหลเข้าสู่ตลาดสามชุกเป็นระลอก ส่งผลให้ชุมชนตลาดสามชุกซึ่งมีต้นทุนทางเศรษฐกิจสูง ปรับเปลี่ยนสถานะการค้าขาย มีการขยายกิจการการค้ากว้างขวางใหญ่โตมากขึ้น มีเครือข่ายทางการค้าครอบคลุมไปถึงจังหวัดใกล้เคียง

มีธนาคารเกิดขึ้น เพื่อรองรับกระแสการหมุนเวียนของเงินเดินสะพัดที่มีจำนวนมากทำให้ตลาดสามชุกกลายเป็นท่าเลทองของธุรกิจขนาดใหญ่ในขณะนั้น ดึงดูดให้ผู้คนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินเพิ่มขึ้นจำนวนมาก โดยเฉพาะคนจีนรุ่นใหม่ที่อยู่ในวัยทำงาน ทำให้เกิดแรงขับ (Drive) แข่งขันกันประกอบธุรกิจบนเส้นทางของการพัฒนาสมัยใหม่และระบบทุนนิยมส่งผลให้ชุมชนขยายใหญ่ขึ้น แต่ขาดเอกภาพ เนื่องจากโอกาสในการรวมตัวน้อยลง ขาดพลังความคิด พลังความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนและขาดพลังการมีส่วนร่วม ขาดจิตวิญญาณและอุดมการณ์ที่จะทำงานเพื่อส่วนรวมของชุมชน ตลาดจึงทำหน้าที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนทางธุรกิจการค้า สายสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันจึงมีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าเป็นหลัก ทำให้โครงสร้างทางสังคมมีลักษณะที่หลวม จุดอ่อนอีกประการหนึ่งคือในยุคนี้ขาดผู้นำที่จะทำให้เกิดการรวมตัวกันภายในชุมชน ทั้งผู้ที่เข้ามาใหม่และผู้ที่ตั้งรกรากอยู่เดิม ไม่มีโอกาสทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน วัฒนธรรมชุมชนจึงอ่อนแอลง จะเห็นได้ว่าในยุครุ่งเรืองนี้บทบาทของ “ผู้นำ” ไม่ปรากฏชัดนัก สะท้อนให้เห็นว่าในยุครุ่งเรืองนี้ วัฒนธรรมชุมชนไม่เข้มแข็งนำมาสู่ยุคชบเซาในเวลาต่อมา

๒.๑ ระบบความสัมพันธ์

ความสัมพันธ์ในชุมชนตลาดสามชุกเปลี่ยนแปลงไป ไม่แน่นอนเหมือนยุคบุกเบิก เนื่องจากมีผู้คนย้ายเข้ามาใหม่เป็นจำนวนมาก ต่างคนต่างมาทั้งทางน้ำและทางบก มีความเป็นปัจเจกชนสูงไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาระบบอุปถัมภ์ หันไปสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายทางการค้าซึ่งใกล้ชิดกว่าและสามารถให้ผลประโยชน์ตอบแทนโดยตรงได้ดีกว่า แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาวจีนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษยุคบุกเบิกก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนไว้ และยังมีการแต่งงานกันระหว่างทายาทของผู้นำชุมชน รวมทั้งมีการแต่งงานระหว่างชาวตลาดด้วยกัน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มที่สืบทอดวัฒนธรรมชุมชนในเวลาต่อมา ในขณะเดียวกันกลุ่มดังกล่าวก็โยกโยกกันเป็นเครือข่ายที่ครอบคลุมธุรกิจที่สำคัญ จะเห็นได้ว่ากระแสของระบบทุนนิยมไหลบ่าอย่างรวดเร็วมาก แทรกซึมธุรกิจตั้งแต่ขนาดใหญ่ลงมาถึงขนาดเล็ก ต่างหันมาลงทุนตามเส้นทางสายใหม่ ซึ่งแบ่งแยกและลดบทบาทของวัฒนธรรมชุมชนลง ขาดการรวมกลุ่ม ขาดการสร้างสรรค์วัฒนธรรมชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ขาดภูมิคุ้มกัน ไม่มีพลังพอที่จะต้านกระแสการดักล้นทางเศรษฐกิจที่โหมกระหน่ำอย่างหนัก เข้ามาโจมตีชุมชนในระยะเวลาไม่นานนัก ทำให้ชุมชนตกอยู่ในสภาพเสื่อมถอย ชบเซา ในเวลาต่อมา

๒.๒ ภูมิปัญญา

ในยุคเรื่องนี้ ชุมชนตลาดสามชุก ได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้กับชุมชน อย่างมากมาย ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ได้แก่ การขยายตัวตลาดเพื่อรองรับการคมนาคมทางน้ำที่เพิ่มขึ้น และสร้างท่าเรือเพิ่มขึ้น การบริหารจัดการธุรกิจสมัยใหม่ การคิดค้นปรับปรุงคำรับอาหารใหม่ๆ เพื่อขายให้กับผู้โดยสารที่ขึ้นจากท่าเรือ แวะพักเพื่อต่อรถโดยสารไปยังที่ต่างๆ ซึ่งต้องแวะพักรับประทานอาหารที่ตลาดสามชุก ทำให้มีการแข่งขันพัฒนารสชาติอาหารให้ถูกปากลูกค้า การประกอบอาหารถือเป็นอาชีพหนึ่งที่สำคัญที่ได้สืบสานเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๓. ยุคขบเซา (ประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๐ – พ.ศ. ๒๕๔๓)

ในยุคนี้เศรษฐกิจของชุมชนตลาดสามชุกล่มสลายลง คงเหลือแต่จิตวิญญาณ และอุดมการณ์ของคนสามชุกที่อยู่ในพื้นที่ ด้วยจิตสำนึกรักบ้านเกิด ในผืนดินอันเป็นถิ่นกำเนิดที่อยู่อาศัย ถิ่นทำมาหาเลี้ยงชีพ ที่บรรพชนได้พากเพียรสร้างเป็นมรดกตกทอดมา ทำให้คนในชุมชนตลาดสามชุก (ที่ยังเหลืออยู่) ลูกขึ้นมาสืบทอดครั้งหนึ่ง ประกอบกับถูกภัยต่าง ๆ ที่คุกคามเข้ามาซ้ำเติม ทั้งเรื่องของที่อยู่อาศัย การปรับปรุงถนน และการเกิดตลาดนัด จึงกลายเป็นฟางเส้นสุดท้ายที่ทำให้คนในชุมชนไม่อาจนิ่งเฉยอยู่ได้ อุดมการณ์ตัวตนของคนสามชุกที่ไม่ยอมจำนนต่อปัญหา ก็ได้เริ่มก่อตัวขึ้น โดยการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ขึ้น ซึ่งมีเป้าหมายหลัก ๒ ประการ ประการแรกคือต้องการฟื้นฟูเศรษฐกิจที่ตกต่ำจนถึงขีดสุด ประการที่ ๒ คือการคงไว้ซึ่งอาคารไม้เก่าบริเวณซอย ๑ และซอย ๒ โดยการอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม แต่การจัดการกับปัญหาดังกล่าว เป็นเรื่องใหญ่และดำเนินการได้ยาก เนื่องจากชุมชนยังมองไม่เห็นหนทาง แต่ก็ไม่ละความพยายามยังคงเพียรพยายามต่อไป ด้วยวิธีการขั้นพื้นฐานที่นิยมใช้กัน คือการจัดประชุมซ้ำแล้วซ้ำเล่า ก็ยังหาทางออกไม่ได้ แต่ผลพลอยได้จากการประชุมทำให้มีการจัดงานอร่อยดีที่สามชุกที่แสดงถึงภูมิปัญญาด้านอาหารของคนสามชุกที่ขึ้นชื่อในเวลาต่อมา

ในยามที่ตลาดสามชุกอยู่ในสภาพขบเซานั้น จะพบว่าการแสดงออกซึ่งจิตวิญญาณชุมชนคนรักถิ่น และอุดมการณ์เพื่อส่วนรวมมิได้หยุดไปด้วย แต่ยังคงเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง กลุ่มที่มีพลังขับเคลื่อนที่สำคัญในยุคนี้คือกลุ่มพลังหนุ่ม ที่เกิดจากการรวมตัวกันของคนในวัยทำงาน ที่มีความคิดก้าวหน้าอาสาเข้ามาทำงานด้วยจิตที่เสียสละ ไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน ด้วยอุดมการณ์ที่ต้องการช่วยเหลือสังคม เช่น การจัดเวรยาม

ผลัดเปลี่ยนกันดูแลตลาด เนื่องจากในช่วงเวลานั้น เกิดอภิมหาวนเวียนครั้ง การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนหรือ
กรณีที่เกิดภาวะจำเป็นเร่งด่วน ที่ต้องการระดมความช่วยเหลือ กลุ่มพลังหนุ่มก็จะเข้าไปปฏิบัติการทันที สิ่ง
เหล่านี้เป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจไมตรีของคนสามชุกที่มีให้กันมาโดยตลอด พร้อมกับการทำหน้าที่ “พลเมือง
ดี” ให้กับสังคมส่วนรวมด้วย

สถาบันสำคัญที่ทำให้ชุมชนตลาดสามชุกเกิดการรวมตัวทุกยุคทุกสมัย คือความเคารพศรัทธาใน
เจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยยึดโยงชุมชน ให้อยู่ร่วมกัน ด้วยผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ให้
ความช่วยเหลือซึ่งพากันในชุมชน ตามกำลังความสามารถ ซึ่งคติความเชื่อดังกล่าวแฝงไว้ด้วยนัยของการ
จัดระบบทางสังคมของชุมชน ซึ่งชุมชนจะอยู่ยั่งยืนได้คนในชุมชนจะต้องมีทั้ง “ให้” และ “รับ” ใน
ขณะเดียวกันชุมชนก็จะต้องมีกลไกในการดูแลชุมชนด้วยตนเอง โดยที่ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดต่อกัน
มาได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของ “คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมือง” ซึ่งเป็นผู้ที่เข้ามาทำงานถวายเจ้าพ่อหลัก
เมือง ด้วยความเสียสละ เพื่อให้เจ้าพ่อคล้อยตามให้ชีวิตมีความสุข ความเจริญ ประสบความสำเร็จ สามารถ
ผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี ประเพณีจึงกลายเป็นกติกาทางสังคมในการอยู่ร่วมกัน เป็นความลึกล้ำทาง
โครงสร้างของชุมชนชาวจีนที่ได้ปลูกฝังถ่ายทอดกันมาหลายศตวรรษ ที่แฝงนัยให้ชุมชนปกครองตนเอง
“คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมือง” ในแต่ละชุมชนมีที่มาต่างกัน แต่ที่ตลาดสามชุกค่อนข้างจะเป็นระบบ
ประชาธิปไตย คือเริ่มตั้งแต่การอาสาสมัครเข้ามาทำงาน ต่อมาก็มีการคัดเลือกโดยชุมชน ผู้ที่ได้คะแนนมาก
ที่สุดก็จะได้รับการคัดเลือกทดแทนกันไปตามลำดับจนได้จำนวนที่ต้องการ “ระบบคณะกรรมการศาลเจ้าพ่อ
หลักเมือง” นี้แฝงด้วยระบบคุณค่า คือ ต้องเสียสละ ซื่อสัตย์ ทำประโยชน์ให้กับสังคม ฯลฯ ทำให้คนสามชุก
สามารถคัดเลือกคนดีเข้ามาทำงานให้กับชุมชนได้ถูกต้อง

๔. ยุคฟื้นฟู (พ.ศ. ๒๕๔๓ – พ.ศ. ๒๕๕๓) ทศวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลง

นับว่าเป็นช่วงเวลาที่สำคัญ ที่เกิดกระบวนการฟื้นฟูของชุมชนตลาดสามชุกและถือเป็นการเกิด
ใหม่ของชุมชนตลาดสามชุก หลังจากที่ได้ผ่านสังขรณ์ของการ เกิดขึ้น (ยุคนกเบิก) ตั้งอยู่ (ยุครุ่งเรือง) และ
ดับไป (ยุคชบเซา) ของความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจที่มาพร้อมกับระบบทุนนิยม ปรากฏการณ์ล่มสลายทาง
เศรษฐกิจที่กล่าวมานี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปกับชุมชนตลาดเก่าที่มีอายุใกล้เคียงกับชุมชนตลาดสามชุก
ในกลุ่มน้ำท่าจีน แต่ชุมชนตลาดสามชุก สามารถพลิกฟื้นสถานะของตลาดเก่าที่ตกต่ำถึงขีดสุดให้กลับมารุ่งเรือง

เหมือนเช่นในอดีตที่ผ่านมาได้อีกครั้งหนึ่งก่อนใครในกลุ่มน้ำเดียวกัน ประสบการณ์ในช่วงระยะเวลาในการต่อสู้ที่ยากลำบากในการฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ กว่าที่จะผ่านพ้นวิกฤตการณ์ดังกล่าวไปได้ ถือว่าเป็นช่วงเวลาของการฟื้นฟู ก่อให้เกิดการเรียนรู้มากมายซึ่งมีค่าควรแก่การบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์สำหรับชุมชนเอง และเป็นแนวทางสำหรับชุมชนที่มีความต้องการฟื้นฟูตลาดเก่าที่ซบเซาให้กลับมีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการกับความรู้อย่างกว้างขวางให้เป็นประโยชน์กับผู้เกี่ยวข้อง และผู้สนใจ ซึ่งพบว่าองค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่พลังการเปลี่ยนแปลงจนประสบความสำเร็จมีดังนี้

๔.๑ ผู้นำ

ผู้นำมีความผูกพันกับตลาดในฐานะทายาทเจ้าของตลาดรุ่นที่ ๓ มีจิตสำนึกรักบ้านเกิดร่วมต่อสู้กับชุมชนอย่างเข้มแข็ง กล้าคิด กล้าทำ และกล้าที่จะรับผิดชอบ เป็นที่ยอมรับของชุมชน มีความตั้งใจจริงที่จะแก้ไขปัญหา มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถคิดค้นสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้กับชุมชน สามารถที่จะอยู่และบริหารจัดการกับความขัดแย้งได้ มีคุณสมบัติในการเป็นผู้นำสูงทุกองค์ประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของประกิจ ฌ สมบูรณ์และคณะ ซึ่งทำการวิจัยเรื่องปัจจัยที่ทำให้สามชุกตลาดร้อยปี ประสบความสำเร็จ อันดับแรกคือผู้นำ ซึ่งพบว่าผู้นำชุมชนสามชุกตลาดร้อยปี (นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์) ซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ มีความซื่อสัตย์ จริงใจ เป็นที่ยอมรับของชุมชน สามารถเป็นตัวแทนของชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ สามารถจูงใจชุมชนให้ร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนจนประสบความสำเร็จตามที่ชุมชนต้องการ (ประกิจ ฌ สมบูรณ์ และคณะ, ๒๕๕๓)

๔.๒ ระบบความสัมพันธ์

วัฒนธรรมชุมชนตลาดสามชุกเข้มแข็งมากแม้ว่าฐานะทางเศรษฐกิจจะล่มสลายลงในยุคซบเซา แต่วัฒนธรรมชุมชนมิได้ล่มสลายลงไปด้วย ชุมชนตลาดสามชุกยังคงทำหน้าที่สืบสานวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญ ๓ ประการ ประการแรก คือ ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติและเชื้อชาติซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันภายในชุมชนทั้งในฐานะเชื้อชาติเดียวกัน เป็นญาติตระกูลเดียวกัน เป็นญาติที่เกิดการแต่งงานภายในชุมชนเดียวกัน ระบบความสัมพันธ์นี้ได้เกาะเกี่ยวให้ชุมชนตลาดสามชุกมีความผูกพันกันเป็นกลุ่มที่เหนียวแน่น ประการที่สอง คือความเคารพศรัทธาที่มีต่อเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก ในฐานะที่พึ่งทางจิตวิญญาณ ที่คอยปกป้องชุมชนคุ้มครองดูแลให้ชุมชนอยู่รอดปลอดภัย เป็นศูนย์รวมของการจัดกิจกรรมทางประเพณี เพื่อขอพรในเทศกาลต่างๆ ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็มีหน้าที่ในการทำงานถวายเจ้าพ่อหลักเมืองด้วย โดยมีความเชื่อว่าถ้าผู้ใดหรือกลุ่ม

ใดเสียสละอุทิศตนเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมแล้ว เจ้าพ่อหลักเมืองจะดลบันดาลให้พวกเขาเหล่านั้น ประสบความสุข ความเจริญ ความสำเร็จ ผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆไปได้ด้วยดี จึงเป็นศรัทธาที่ยึดโยงให้ชุมชน ได้ร่วมกันทำงานถวายเจ้าพ่อในรูปของคณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุกและเถาน้ำ เพื่อทำหน้าที่ ขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อส่วนรวมของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมในวาระสำคัญต่างๆของชุมชนตลาดสามชุก

ประการที่สาม คือความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานของชุมชนที่เกิดจากการสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในชุมชนด้วย กันเอง ด้วยการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันตามสถานที่ต่างๆภายในชุมชน เช่น ร้านกาแฟ ศาลา ทำน้ำ พื้นที่สาธารณะ ที่ใกล้เคียง ในยามว่างจากการค้าขายเป็นประจำ การพบปะของชุมชนนี้เป็นสื่อบุคคลที่ สามารถสื่อสารกันได้เป็นประจำ ทำให้ทราบถึงความเคลื่อนไหวภายในชุมชนอยู่เสมอ และสามารถรับรู้และ รวมตัวกันได้อย่างรวดเร็วและพร้อมเพรียง นับเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของชุมชนตลาดสามชุกที่ก้าวไปสู่ การเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว เมื่อได้ประมวลระบบความสัมพันธ์ในชุมชนตลาดสามชุกดังกล่าวแล้วพบว่า มีความสัมพันธ์ที่โยงใยหลายระดับชั้น เริ่มจากระดับพื้นฐานคือ ระดับปัจเจกชนมีการพบปะพูดคุยกันระหว่าง บุคคลต่างๆอยู่เป็นประจำ ถัดขึ้นไปคือระดับครอบครัว มีความเชื่อมโยงกันระหว่างเครือญาติที่สืบสายมา จากตระกูล (แซ่) เดียวกัน และยังมีผู้สัมพันธ์เป็นเครือญาติระหว่างตระกูลต่างๆทับซ้อนมาอีกชั้นหนึ่ง ถัดขึ้นไป ในระดับชุมชนจะมีการเชื่อมสัมพันธ์กับคณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ที่จะต้องประสานเชื่อมโยงกันทำ กิจกรรมตามประเพณีของชุมชนตามเทศกาลและวาระต่างๆ ทำให้ต้องมีการพบปะพูดคุยกันอยู่เสมอ และที่สำคัญคือการเคารพศรัทธาในเจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่งเป็นสิ่งสักการะสูงสุดในชุมชน เป็นสัญลักษณ์ให้ชุมชนได้ รู้จักการอยู่ร่วมกันโดยการเสียสละ ผู้ใหญ่หรือผู้ที่มั่งมีต้องรู้จักที่จะให้ เอื้อเฟื้อ ผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า ใน ขณะเดียวกันผู้ที่ฐานะด้อยกว่า ก็จะอุทิศแรงกายเพื่อช่วยเหลือชุมชน ต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่สมาชิกที่ดีของชุมชน จะเห็นได้ว่าจิตวิญญาณและอุดมการณ์ที่ชุมชนตลาดสามชุกได้ปฏิบัติเพื่อถวายเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุกนั้น เป็น การจัดระบบทางสังคมในการอยู่ร่วมกันได้อย่างลงตัว และทำให้เกิดพลังในการเปลี่ยนแปลง แต่ถ้ายามใดใน การจัดระบบทางสังคมไม่ลงตัว หรือขาดการเอาใจใส่ หรือเอาจริงเอาจัง ยามนั้นหรือยุคนั้นชุมชนก็จะมีแต่ ความอ่อนแอ ความเสื่อมต่างๆ ก็จะตามมา ระบบความสัมพันธ์นี้เป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน ถือว่าเป็น ส่วนหนึ่งของทุนทางสังคมซึ่งศักยภาพสูงบ้าง ต่ำบ้าง วัฒนธรรมชุมชน จะถูกปลุกขึ้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เมื่อยามที่ชุมชนประสบปัญหาหรือมีเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน แต่อย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนวัฒนธรรม ของชุมชนจำเป็นต้องอาศัยผู้นำที่มีศักยภาพสูง มีอุดมการณ์ มีภาวะผู้นำ เพื่อเป็นหัวขบวนในการนำชุมชนสู่

เป้าหมายที่กำหนด ในขณะเดียวกันต้องไม่ละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยการเชิดชูให้เห็นคุณค่า เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเองเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้ชุมชนได้ทำหน้าที่ปกป้อง อนุรักษ์ พัฒนาท้องถิ่น และยังรักษาความเป็นท้องถิ่นนิยม เพื่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์มิให้ขยายเข้ามาครอบงำได้

ในยุคฟื้นฟู ชุมชนตลาดสามชุกมีระดับความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมชุมชนในระดับสูง และได้เปิดความสัมพันธ์กับนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการหน่วยงานต่างๆ เป็นการแสดงการมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อเปิดโลกทัศน์ มุมมองต่างๆที่กว้างขึ้น เพื่อแสวงหาทางออกให้กับตลาดที่ซบเซาถึงขีดสุด ถือเป็นการก้าวไปสู่ยุค Knowledge Based Society จากปรากฏการณ์ที่ผ่านมาจะพบว่าชุมชนตลาดสามชุกได้สะท้อนภาพของวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างครบถ้วน โดยเริ่มตั้งแต่ยุคบุกเบิกโดยก่อตั้งเป็นตลาดในยุคเกษตรกรรม และก้าวเข้ามาสู่ยุคเกษตร-อุตสาหกรรม (ยุครุ่งเรือง) และตกต่ำในยุคอุตสาหกรรม (ยุคซบเซา) และก้าวสู่การเปลี่ยนเป็นยุคสังคมแห่งการเรียนรู้ (ยุคฟื้นฟู) การเปลี่ยนแปลงต่างๆเหล่านี้เป็นการย่อส่วนจากระดับมหภาคที่สามารถนำมาใช้เป็น Model (รูปแบบ) ในการแก้ไขปัญหาระดับชุมชนให้กับชุมชนตลาดเก่าที่ประสบปัญหาในลักษณะเดียวกัน การศึกษาครั้งนี้พบว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ฟื้นฟูตลาดสามชุกจากสภาพที่ซบเซาให้กลับมามีชีวิตชีวาได้อีกครั้งหนึ่งนั้น เป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลา ใช้ความเข้าใจ สร้างจิตสำนึกร่วม อาศัยความร่วมมือ สร้างความไว้วางใจ เตรียมความพร้อมของชุมชนด้วยการเปิดโอกาสให้ร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อให้การดำเนินงานมีทิศทางเดียวกัน ถ้าต่างคนต่างทำ ผลที่ได้ก็จะไม่เป็นไปตามเป้าหมาย การรุกคืบก็จะไม่เกิดขึ้น สิ่งที่สำคัญระดับแรกคือความสามารถที่จะต้องรวมชุมชนให้เป็นกลุ่มก้อนเดียวกันให้ได้ก่อน และต้องเรียกความมั่นใจจากชุมชนด้วยการร่วมกันทำกิจกรรมแรกให้ประสบผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อชุมชนจะได้มีกำลังใจที่จะก้าวต่อไป การกิจแรกนี้จำเป็นต้องได้ผู้นำซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชน ที่สามารถชักชวน โน้มน้าวให้ชุมชนมารวมตัวกันทำภารกิจเพื่อส่วนรวม ซึ่งเป็นเป้าหมายร่วมของชุมชนได้อย่างพร้อมเพรียง เป็นการประเมินความพร้อมของการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะขับเคลื่อนงานของชุมชนในอีกหลายขั้นตอนให้ประสบความสำเร็จ สำหรับชุมชนตลาดสามชุกนั้น โดยพื้นฐานแล้วมีวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็ง มีศักยภาพเต็มตัวตลอดเวลา ไวต่อการรับรู้ ความเป็นไปทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เมื่อได้ผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ มีภาวะผู้นำสูง มายืนอยู่แถวหน้าเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง บนเงื่อนไขของการพลิกฟื้นสถานะทางเศรษฐกิจ และการคัดค้านการรื้ออาคารที่อาศัยอยู่ ด้วยการหยิบยกภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้าน

สถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของบ้านขุนจันงจินารักษ์ และอาคารในตลาด มาเชิญให้ชุมชนเห็นความสำคัญที่ต้องอนุรักษ์ร่วมกัน

จะเห็นว่าชุมชนตลาดสามชุกมีองค์ประกอบซึ่งเป็นปัจจัยภายในที่มีต้นทุนทางสังคมสูงและครบถ้วน แต่ในช่วงแรกไม่มีการจัดระบบการขับเคลื่อนที่มีประสิทธิภาพ ทำให้การขับเคลื่อนในช่วงแรกเป็นไปอย่างลองผิดลองถูก ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ จนกระทั่งได้มาร่วมงานกับ **มูลนิธิชุมชนไท** ซึ่งมีประสบการณ์ในการขับเคลื่อนการทำงานในเชิงพัฒนาพื้นที่ เมื่อได้มาทำงานร่วมกันทำให้เสริมพลังซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ และขับเคลื่อนงานของชุมชนบนฐานความรู้จึงประสบความสำเร็จในเวลาต่อมา โดยเริ่มจาก

๑) สร้างกลไก คือการแต่งตั้งคณะทำงานพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ โดยมีจุดเน้นที่สำคัญคือผู้ที่เข้ามาเป็นกรรมการฯ ต้องอาสาเข้ามาทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทน ต้องมีประสบการณ์และมีเวลาในการทำงาน มีพลังในการขับเคลื่อน ไม่ควรตั้งโดยตำแหน่งเพราะจะไม่ได้ใจในการทำงาน

๒) ศึกษาดูงาน เป็นการเปิดโลกทัศน์ให้ชุมชนได้เห็นมุมมองใหม่ๆ เพื่อนำมาปรับใช้ในชุมชน การศึกษาดูงานควรเลือกชุมชนที่สภาพปัญหาใกล้เคียงกันและมีวิธีการแก้ไขปัญหาค้าวหน้า เพื่อชุมชนจะได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้เกิดกำลังใจที่จะทำงานต่อไป ชุมชนตลาดสามชุกนั้นได้มีการนำสิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงานมาปรับใช้ในชุมชนจนเกิดการพัฒนาก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ

๓) การเข้าร่วมเวทีเสวนา เป็นการเชื่อมโยงชุมชนเข้าสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายต่าง ๆ เป็นการยกระดับความรู้ในแง่ภูมิวิชาการมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็เป็นการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่เวทีเสวนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเครือข่ายต่อไป

๔) การวิเคราะห์ชุมชน เป็นขั้นตอนที่ชุมชนได้ค้นหาความจริงว่า ภายในชุมชนมีอะไรที่เป็นข้อดีหรือเป็นจุดเด่นของชุมชน อะไรที่เป็นข้อเสียหรือจุดด้อยของชุมชน รวบรวมและจำแนกเป็นหมวดหมู่ไว้ เพื่อให้เกิดความชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อนกัน เป็นการจัดระเบียบข้อมูลเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการทำงานชุมชน

๕) การจัดเวทีประชาคม เป็นการประกาศให้ชุมชนได้รับทราบว่าชุมชนกำลังประสบปัญหาอะไร สิ่งที่ต้องแก้ไขพัฒนามีอะไรบ้าง สิ่งใดมีค่าควรแก่การอนุรักษ์ การจัดเวทีประชาคมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นว่า เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย กับประเด็นที่น่าเสนอ ทั้งนี้เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างการยอมรับในชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อน เพราะถ้าขาดการยอมรับ มีการต่อต้าน หรือไม่ให้ความ

ร่วมมือแล้ว การดำเนินงานต่างๆ จะไม่สามารถเก็บหน้าไปได้เลย เปรียบเสมือนการจัดกระบวนการทบทวน ถ้าชุมชนเต็มใจและมีเป้าหมายที่ชัดเจนแล้ว จะทำให้ชุมชนรวมพลังเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันพร้อมที่จะฝ่าฟันอุปสรรคไปสู่ชัยชนะทำให้การขับเคลื่อนมีพลังและสามารถไปถึงเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว

๖) การวางแผนดำเนินงาน เป็นการสร้างบันไดที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ โดยจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมในภาพรวมก่อน ว่าอะไรควรทำก่อนอะไรควรทำหลัง ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ต้องระมัดระวังอย่างมาก คือ จะต้องเลือกเรื่องเล็กๆ ที่คิดว่าสามารถทำสำเร็จมาทำก่อน เพื่อเป็นฐานในการแก้ไขต่อไป ไม่ควรเลือกรื่องที่ใหญ่และยากมาทำก่อน เพราะถ้าไม่สำเร็จจะทำให้เสียกำลังใจ เสียความเชื่อมั่น เสียความร่วมมือ เสียโอกาส ในการที่จะพัฒนากระบวนการทำงานในระยะต่อไปให้ประสบความสำเร็จ

๗) ปฏิบัติตามแผน กิจกรรมเล็กๆ ที่ชุมชนตลาดสามชุกเลือกทำเป็นลำดับแรกคือการกวาดหยากไย่ร้อยปี โดยผู้นำและชุมชนได้ร่วมมือกันคนละเล็กคนละน้อย ด้วยความขี้มั่นใจเป็นประกาย เป็นการประเดิมการปฏิบัติในการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน หลังจากที่ยาวนานมา กิจกรรมครั้งนี้เป็นการจุดประกายการรวมพลังจิตใจของคนในชุมชน ให้หันมาร่วมมือกันทำสิ่งเล็กๆ น้อยๆ เพื่อตลาดของตนเอง การเริ่มด้วยใจเป็นสิ่งสำคัญ ถือเป็นการเริ่มจากภายในใจ ขยายออกมาเป็นการทำกิจกรรมภายในชุมชนร่วมกัน ซึ่งชุมชนตลาดสามชุกพบว่า กิจกรรมแรกที่ชุมชนพร้อมใจกันทำประสบความสำเร็จด้วยดี ก่อให้เกิดพลังใจที่จะก้าวต่อไป

๘) ขยายผลสู่กิจกรรมต่อไป คือการปฏิบัติตามที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมไว้ในคราวจัดเวทีประชาคม ซึ่งมี ๑๓ กิจกรรม ต่อมาได้จำแนกเป็นกลุ่มกิจกรรมได้ ๖ กลุ่ม โดยชุมชนจะประชุมเพื่อตกลงร่วมกันว่าจะดำเนินการในเรื่องใด ซึ่งจะทำให้สามารถดำเนินการได้อย่างพร้อมเพรียง ด้วยจิตอาสาด้วยความขยันขันแข็งในการแบ่งภาระหน้าที่ไปช่วยกันทำตามความถนัดและความพร้อมของแต่ละคน เกิดเป็นความร่วมมือ ทุกเพศ ทุกวัย ทั้งหนุ่มสาว และผู้สูงอายุต่างร่วมไม้ร่วมมือกัน เช่น งาน “ภาพเก่าเล่าขาน” ใครมีภาพเก่าก็นำออกมาเพื่อแสดง ผู้อาวุโสก็จะเล่าเรื่องราวถ่ายทอดให้กับรุ่นลูก รุ่นหลาน ด้วยความภาคภูมิใจ ทำให้คนต่างวัยต่างยุคได้มาเรียนรู้และสืบทอดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนร่วมกัน จึงเห็นได้ว่านอกจากสามารถรื้อกิจกรรมแล้ว ชุมชนยังได้สัมผัสพลังของการมีส่วนร่วมไว้ได้อย่างเหนียวแน่นเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

๙) ขยายเครือข่าย เมื่อได้ขับเคลื่อนงานมาระยะหนึ่งแล้ว พบว่าชุมชนมีศักยภาพและมีความก้าวหน้า จำเป็นต้องมีการขยายเครือข่าย เนื่องจากชุมชนมีพลังเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น ถ้าไม่ทันการ

เปลี่ยนแปลง จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่ายได้แก่ สถาบันการศึกษา นักวิชาการ องค์กรวิชาชีพ เพื่อยกระดับการขับเคลื่อนให้การทำงานอยู่บนฐานความรู้ โดยชุมชนตระหนักดีว่าอะไรที่ไม่รู้ก็ต้องปรึกษาผู้รู้ แล้วนำมาพิจารณาเลือกปฏิบัติให้เหมาะสมกับชุมชน โดยชุมชนจะให้ความร่วมมือในการสนับสนุนอำนวยความสะดวกกับผู้ที่มาช่วยงานของชุมชนด้วยความสัมพันธ์ที่ดี เกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือในด้านต่างๆ เช่น คณะครูศาสตร์สถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ภายใต้การนำของอาจารย์ พิชัย สดกิบาล ซึ่งได้ลงมาปฏิบัติการในชุมชนทั้งอาจารย์และนักศึกษา ผลงานที่ฝากไว้ให้ชุมชน คือโมเดลของตลาดสามชุก ซึ่งมีการจัดวางไว้ในพิพิธภัณฑ์บ้านขุนจันทน์จันทน์ และสัญลักษณ์ของคำว่า “สามชุก ตลาดร้อยปี” เขียนโดยอาจารย์ปิยะ ดันศิริ กลายเป็นสัญลักษณ์ของตลาดสามชุกที่ใช้ในปัจจุบัน

๑๐) **ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง** นับเป็นกระบวนการทำให้การขับเคลื่อนมีพลังถ้ายังมีการรวมพลังการขับเคลื่อนมากเท่าไร ก็จะทำให้ชุมชนเกาะเกี่ยวกันเหนียวแน่นมากขึ้น การที่ขยับไปทิศทางใดก็จะง่ายและรวดเร็วขึ้น ทำให้งานคืบหน้าตามเป้าหมาย

๑๑) **ติดตามและประเมินผล** เมื่อทำงานไปได้ระยะหนึ่งแล้วต้องมีการติดตามงานว่ามีปัญหาอุปสรรคอันใดหรือไม่ เพื่อที่จะได้หาทางแก้ไข ในช่วงแรกที่ชุมชนเริ่มลองผิดลองถูกนั้น มูลนิธิชุมชนไทได้เข้ามาช่วยเป็นที่ปรึกษาให้ และคอยติดตามดูแลอย่างสม่ำเสมอ ทำให้งานไม่หยุดชะงักและสามารถดำเนินการต่อไปได้ โดยมูลนิธิชุมชนไทจะช่วยสนับสนุน ปัจจัยด้านต่างๆ เพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง ประกอบกับชุมชนตลาดสามชุกมีทุนทางสังคมที่สูง โดยเฉพาะจิตวิญญาณและอุดมการณ์ในการทำงานเพื่อสังคมส่วนรวมของชุมชน เมื่อได้รับการติดตามอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ชุมชน สามารถดำเนินการจนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้จนประสบความสำเร็จ

๑๒) **สรุปบทเรียน** แต่ละกิจกรรมที่ชุมชนได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสรรค์ให้กับชุมชนนั้น ล้วนมีค่าและความหมาย มีการทบทวนภารกิจที่ได้ดำเนินการผ่านมา โดยพิจารณาว่ามีข้อดี ข้อด้อยอะไรบ้าง อะไรควรที่จะดำเนินการต่อ อะไรที่ควรจะอนุรักษ์หรือพัฒนา และอะไรที่จะต้องแก้ไขปรับปรุง การสรุปบทเรียนในช่วงแรกของกระบวนการฟื้นฟูนั้น ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ถึงการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการ ทำให้ชุมชนสามารถจัดกลุ่มประเภทของข้อมูลได้ และนำมาใช้ประโยชน์ในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานของชุมชนต่อมาจนถึงปัจจุบัน

กระบวนการดังกล่าว เป็นผลมาจากการที่ชุมชนมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีการขยายระบบความสัมพันธ์ที่เคยมีอยู่เดิมคือกลุ่มที่ทำการซื้อขายด้วยกัน ออกไปยังกลุ่มที่ไม่เคยมีปฏิสัมพันธ์กันมาก่อน เช่น กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) และขยายต่อไปยังกลุ่มนักวิชาการ กลุ่มเครือข่ายต่างๆ สถาบันทางการศึกษา องค์กรวิชาชีพ และสื่อมวลชน ระบบความสัมพันธ์เหล่านี้ได้เชื่อมโยงประสานกันเป็นเครือข่าย สนับสนุนซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของจิตวิญญาณและอุดมการณ์ เพื่อเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งที่ดีขึ้น ด้วยจิตอาสาโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน เมื่อมีต้นทุนทางสังคมดี เป้าหมายดี มีพลังในการขับเคลื่อนสูง ก็จะทำให้เกิดผลดีทั้งผู้ขับเคลื่อนและสังคมรอบข้าง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม อดีตประธานสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งกล่าวถึงทุนทางสังคมว่า “การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ จะต้องเสริมด้วยคนดี สถาบันดี ภูมิปัญญาดี และวัฒนธรรมดี ทุนทางสังคมจะดีหรือไม่ ต้องดูว่าไปสู่เป้าหมายที่ดีหรือไม่ คือทำให้เกิดผลดีต่อส่วนรวมความร่มเย็นเป็นสุข สันติสุข ความเจริญมั่นคง และยั่งยืนของคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติ” จึงเห็นได้ว่ากระบวนการขับเคลื่อนของชุมชนตลาดสามชุกประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ ได้แก่ ปัจจัยภายในที่เกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำของคนภายในชุมชนนั่นเอง ส่วนที่ ๒ คือ ปัจจัยภายนอกได้รับการเสริมด้วย คนดี สถาบันดี ภูมิปัญญาดี และวัฒนธรรมดี ซึ่งมีอยู่ครบในบรรดาบุคคลหรือองค์กรที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชนฯ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

นอกจากนี้ชุมชน ยังพบว่า เป้าหมายที่ดีจะนำสิ่งที่ดีตามมาอีกมากมาย ซึ่งในเบื้องต้นนั้นชุมชนต้องการเพียงเพื่อ จะฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ เพื่อพลิกฟื้นสภาพการณ์ที่คับขันให้คลี่คลายและอยู่รอดได้ แต่ผลที่ชุมชนได้รับในปัจจุบันนี้มากเกินกว่าที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้ ด้วยความร่วมมือและสนับสนุนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องชุมชนตระหนักดีว่าการกิจยังมีอาจหยุดเพียงแค่นี้ จะต้องก้าวต่อไปเพื่อนำความร่มเย็นเป็นสุข ความเจริญมั่นคง และยั่งยืนมาสู่คนในชุมชน ซึ่งจะส่งผลกระทบไปยังสังคม และประเทศชาติในที่สุด

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นต้นมาชุมชนตลาดสามชุกได้เริ่มขบวนการกอบกู้ความล่มสลายทางเศรษฐกิจ และภาวะบีบคั้นเรื่องที่อยู่อาศัยของชุมชน จนสามารถผ่านวิกฤตการณ์ดังกล่าวมาได้ นับเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนที่ได้ร่วมกันต่อสู้อย่างเคียงบ่าเคียงไหล่กันมาตลอด ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันเหนียวแน่นยิ่งขึ้น มีการสื่อสารและเฝ้าระวังชุมชนอยู่เสมอ ชุมชนได้เรียนรู้ว่าระบบทุนนิยมเป็นภัยต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนล่มสลายในอดีตที่ผ่านมา หลังจากที่ชุมชนฟื้นตัวมาได้ระยะหนึ่ง ก็มีข่าวว่าจะมีการจัดตั้งห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ในเขตเทศบาลตำบลสามชุก จึงได้เกิดกระแสการ

ต่อต้านกันในเวลาอันรวดเร็ว พ่อค้า แม่ค้า เริ่มจับกลุ่มกัน และขยายวงออกไปจนทั่วตลาด เกิดการรวมตัวกันจำนวนมาก แต่ยังไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร จึงได้มีการปรึกษากับแกนนำ ซึ่งถูกสถานการณ์บีบบังคับให้เป็นผู้นำการต่อต้าน ในที่สุดก็ตกลงกันว่าจะปิดตลาด ๑ วัน เพื่อรวมตัวกันไปยังหนังสือที่กระทรวงมหาดไทย และทำเนียบรัฐบาล เพื่อเป็นการพิสูจน์พลังของการรวมตัวกัน

ในวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๐ จึงเกิดปรากฏการณ์ที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนตลาดสามชุก เมื่อชุมชนได้รวมตัวกันปิดตลาด ๑ วัน นับว่าเป็นครั้งแรกที่มีการปิดตลาด พ่อค้า แม่ค้าหยุดขาย เพื่อแสดงพลังความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ด้วยความเสียสละให้กับท้องถิ่นชุมชน อันเป็นบ้านเกิด ที่อาศัยทำมาหาเลี้ยงชีพมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เกิดเป็นมวลชนขนาดใหญ่ (มากกว่า ๒๐๐ คน) อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน พร้อมที่จะก้าวไปให้ถึงจุดหมาย มีการระดมสรรพกำลังตามแต่ที่จะหามาได้ มีการบริจาคเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการต่อต้าน และจ้างทนายความให้ยื่นต่อศาลปกครอง แต่ในที่สุดศาลปกครองยกฟ้อง ด้วยเหตุผลว่า ไม่ใช่ผู้เสียหายโดยตรง แม้ว่าเหตุการณ์ครั้งนี้ ชุมชนจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ แต่ชุมชนก็ได้เรียนรู้ว่าระบบทุนนิยมนี้แผ่ไพศาล ซับซ้อน แทรกซึมไปยังโครงสร้างหลักของประเทศ ถ้าพึ่งชุมชนเล็กๆเพียงแห่งเดียวแม้จะรวมพลังทั้งหมดก็ไม่อาจขัดขวางได้ เปรียบเสมือนเอาไม้ซีกไปจี้คอกไม้ซุง แต่ชุมชนก็มีความเชื่อว่า ไม้ซีกที่มีอยู่ตามชุมชนต่างๆทั่วทั้งประเทศ ถ้านำมารวมกันแล้วก็จะพลังมหาศาล สามารถจี้คอกไม้ซุงได้ไม้ซุงเดียว ซึ่งชุมชนตลาดสามชุก ตระหนักดีถึงพลังดังกล่าว และจะยังคงทำหน้าที่นี้ต่อไป

นับเป็นเวลากว่าทศวรรษที่ชุมชนตลาดสามชุก ได้ร่วมกันสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหน้าใหม่ให้กับชุมชน ผ่านประสบการณ์เรียนรู้ ทั้งภายในชุมชนด้วยกันเองและเครือข่ายต่างๆ มากมาย ถ้าได้มีการทบทวน และสรุปบทเรียนที่เกิดขึ้น จะเป็นการก้าวสู่การพัฒนาที่สำคัญอีกก้าวหนึ่ง จึงได้มีการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ และได้มีการจัดเสวนา เรื่อง “บทบาทของชุมชนในการพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน” ในวันศุกร์ที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๒ ณ ลานโพธิ์ สามชุกตลาดร้อยปี เพื่อเปิดมุมมองรอบด้านในทุกภาคส่วนได้มีโอกาสสะท้อนมุมมองที่มีต่อชุมชนตลาดสามชุก ซึ่งพบว่าข้อคิดเห็นของนายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช จากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เป็นสิ่งที่นำมาใช้เป็นมาตรวัดการทำงานของชุมชนที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี ซึ่งนายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช ได้ให้ข้อคิดว่าลองนึกถึงสภาพของสามชุกเมื่อสิบปีที่แล้วว่าเป็นอย่างไร บทเรียนของสามชุกผ่านมวันนี้ได้อย่างไร และมีโจทย์ต่อไปว่าจะอยู่ให้ดีกว่านี้ได้อย่างไร โดยนำบทเรียนที่ผ่านมา เทียบกับองค์ประกอบ

หลักของชุมชนที่ประสบความสำเร็จตามความหมาย ที่ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ให้ไว้ เมื่อเทียบดูแล้วจะพบว่าเมืองคัมภีร์ประกอบครบตามแนวคิดดังกล่าวหรือไม่ มีอะไรขาดไป หรือมีอะไรเพิ่มเติมเสริมต่อจากที่มีอยู่แล้ว ซึ่งแนวคิดดังกล่าวประกอบด้วย ๘ “ก” ซึ่งในแต่ละ “ก” นั้นเทียบเคียงกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนตลาดสามชุก ได้ดังนี้

๑. “ก” แรก คือ **แกนนำ** ชุมชนตลาดสามชุกมีคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์เป็นแกนนำ และนายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ เป็นผู้นำตามธรรมชาติและเป็นผู้นำที่เป็นทางการ โดยเป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ เป็นนายกเทศมนตรีตำบลสามชุก และเป็นแกนนำของกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชนทั้งกิจกรรมตามประเพณี และกิจกรรมการอนุรักษ์/พัฒนา โดยเฉพาะกระบวนการ **“ฟื้นฟู”** ที่ผ่านมา

๒. **กลุ่มก้อน** ชุมชนตลาดสามชุกมีธรรมชาติการรวมกลุ่มเป็นทุนเดิม มีอัตลักษณ์ต้นตัวตลอดเวลา วัตถุประสงค์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ทำให้เกิดการรวมตัวอย่างรวดเร็ว เกิดเป็นกลุ่มก้อนในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่

๒.๑ กลุ่มที่รวมตัวตามธรรมชาติ เช่น “กลุ่มพลังหนุ่ม” ในอดีตที่ผ่านมาเป็นการรวมกลุ่มของคนวัยทำงาน ที่อาสาเข้ามาทำงานเพื่อส่วนรวมของชุมชน ไม่มีผลประโยชน์ตอบแทน ได้ช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนของชุมชนในด้านต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถ มีสำนึกรักบ้านเกิดอย่างเต็มเปี่ยม ช่วยปกป้องชุมชนให้พ้นจากอหังการภัยได้หลายครั้ง เป็นที่ชื่นชมของคนในชุมชน

๒.๒ กลุ่มที่รวมตัวตามขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น “คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก” และ “เถ่าหนัง” เป็นกลุ่มที่อาสาสมัครเช่นกัน แต่เป็นการอาสาเข้ามาทำงานถวายเจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่งแฝงไปด้วยนัย คือการทำงานเพื่อส่วนรวมของชุมชน กลุ่มก้อนนี้จะมีมติของการแบ่งปันเข้ามาด้วย คือแบ่งปันทรัพยากร และแบ่งงาน ใครมีฐานะดีก็ต้องมีหน้าที่ในการแบ่งปันให้กับผู้ด้อยโอกาสกว่า ในขณะเดียวกันผู้ที่ไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะช่วยเหลือส่วนรวมได้ ก็จะได้รับหน้าที่ในการจัดกิจกรรมด้วยการ “ลงแรง” แทน การรวมกลุ่มในลักษณะนี้ ถ้าได้ผู้นำที่ดีจะช่วยให้ชุมชนอยู่รวมเป็นกลุ่มก้อนที่เหนียวแน่น

๒.๓ กลุ่มที่รวมตัวโดยการจัดตั้ง เป็นการรวมตัวในลักษณะที่ก้าวหน้า มีการทำงานที่เป็นระบบมากขึ้น มีการทำงานบนฐานความรู้ มีการเชื่อมโยงประสานการดำเนินงานกับภายนอก มีการวางแผนการดำเนินงาน มีเป้าหมาย และมีกระบวนการขับเคลื่อนการทำงานอย่างมีทิศทาง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เป็นผลสำเร็จ ดังเช่นกลุ่มของ **“คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์”** ที่เป็นพลัง

สำคัญในการขับเคลื่อนในยุค “ฟื้นฟู” ที่ผ่านมา และนอกจากนี้ สมาชิกของคณะกรรมการชุดดังกล่าวยังได้ แยกตัวออกไปทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมของชุมชนอีก ได้แก่ กลุ่มแอโรบิก ที่ดำเนินกิจกรรมด้านสุขภาพ กลุ่ม เมตตา ดำเนินกิจกรรมด้านการช่วยเหลือ เสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น

๓. **กัลยาณมิตร** ประกอบด้วย มูลนิธิชุมชนไท มูลนิธิเล็ก - ประไพ วิริยะพันธุ์ กองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กระทรวงวัฒนธรรม สื่อมวลชน เทศบาลตำบลสามชุก วัดและโรงเรียนในเขตเทศบาลตำบลสามชุก เครือข่ายโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ ทำให้เกิดการ เชื่อมโยงในการช่วยเหลือกันทั้งใกล้ไกลหลายระดับ

๔. **กองทุน** ชุมชนตลาดสามชุกมีกองทุนพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ เป็นแหล่งเงินสำหรับการ บริหารจัดการชุมชน เริ่มจากคณะกรรมการลงขันกันเป็นเงินประมาณ ๗-๘ หมื่นบาท และมูลนิธิชุมชนไท ได้จัดงบประมาณให้หนึ่งล้านห้าแสนบาทในโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ และต่อมารายได้ส่วน ใหญ่มาจาก ตู้บริจาคที่พิพิธภัณฑสถานบ้านขุนจันทน์เงินรักษ์ ตู้บริจาคห้องน้ำ ขยายของที่ระลึก กระเป๋ากว้าง ขาม ไปสการ์ด และขอความร่วมมือจากชุมชนเมื่อจำเป็น ปัจจุบันกองทุนนี้สามารถบริหารจัดการในชุมชนเองได้ไม่ ต้องอาศัยงบประมาณจากภายนอก

๕. **การบริหารจัดการ** คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ เป็นแกนหลักในการบริหาร จัดการในชุมชนตลาดสามชุก เป็นการบริหารงานแบบยืดหยุ่น มีการแบ่งงานรับผิดชอบในแต่ละเรื่อง แต่การ ทำงานทุกคนที่มีความพร้อมก็จะช่วยกันเท่าที่จะช่วยได้ (มีผู้รับผิดชอบแล้วช่วยกันทำ) การดำเนินการจะยึด หลักการมีส่วนร่วม รวดเร็ว โปร่งใส ชัดเจน ตรวจสอบได้ จัดให้มีการประชุมกันทุกเดือน เพื่อรับฟังความ คิดเห็นและทราบปัญหาที่เกิดขึ้น จากนั้นหาวิธีแก้ไข การบริหารส่วนใหญ่จะใช้วิธีการขอความร่วมมือ มีการ ออกกติกาสหชุมชน แล้วทุกคนช่วยกันรักษาและกดดันผู้ที่ไม่เคารพกติกาชุมชน หากมีปัญหาเร่งด่วนที่จะต้อง ตัดสินใจก็จะเรียกประชุมกรรมการหรือชุมชนแล้วแต่สถานการณ์เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น กรณีที่การบริหาร จัดการมีปัญหาคณะกรรมการไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองก็จะจัดให้มีการสัมมนาโดยเชิญผู้ที่มี ประสบการณ์มาช่วยดำเนินการและแสดงความคิดเห็นเพื่อหาทางออก

๖. **การเรียนรู้** ชุมชนตลาดสามชุก มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา และนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาอย่าง ต่อเนื่อง ด้วยอาชีพเดิมเป็นคนค้าขาย ไม่มีประสบการณ์ในการพัฒนา เมื่อตัดสินใจเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟู ได้

ไปศึกษาดูงานหลายแห่งหลายที่ ทำให้เห็นโลกทัศน์ นำความรู้มาพัฒนาชุมชน กล้าสู้กับปัญหา พร้อมทั้งจะเรียนรู้ตลอดเวลา อะไรที่ไม่รู้ไม่เข้าใจจะหาหรือกับนักวิชาการ ผู้มีประสบการณ์ ผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งคนในชุมชนด้วยตนเอง ชุมชนตลาดสามชุกให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดเวลาและทุกด้าน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม การจัดทำพิพิธภัณฑ์ การศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน การนำเทคโนโลยีมาใช้ประโยชน์ ฯลฯ

๗. การสื่อสาร มีทั้งการสื่อสารภายในชุมชน และนอกชุมชน การสื่อสารภายในชุมชนนั้น เริ่มจากการใช้สื่อบุคคลก่อนซึ่งเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพมาก ชุมชนตลาดสามชุกจะมีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน เมื่อพบกันจะทักทายสื่อสารเรื่องราวต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องในชุมชน ถ้ามีเหตุการณ์อะไรในชุมชน ข่าวต่าง ๆ จะถูกเผยแพร่ไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้จะเป็นสื่อเสียงตามสายที่ใช้สื่อสารกันเป็นประจำ ชุมชนจะได้รับทราบข่าวคราวต่างๆ จากเสียงตามสายซึ่งเป็นสื่อที่เข้าถึงชุมชนอย่างรวดเร็ว นอกจากการสื่อสารภายในชุมชนเองแล้ว ชุมชนตลาดสามชุกยังมีการสื่อสารกับสื่อมวลชนอย่างใกล้ชิด เริ่มจากองค์กรพัฒนาเอกชนช่วยเผยแพร่กิจกรรมดีๆ ของชุมชน ต่อมาสื่อมวลชนได้ให้ความสนใจเข้ามาทำข่าวเผยแพร่ ซึ่งได้รับความสนใจจากประชาชนทั่วไป มีคนติดตามดูเป็นจำนวนมาก ประกอบกับเรื่องราวของตลาดสามชุก เป็นรูปแบบของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูเมืองเก่า เป็นปรากฏการณ์ที่สอดคล้องกับยุคสมัย เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญที่หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชน ให้ความสนใจ ทำให้สื่อมวลชน เข้ามาทำข่าวประชาสัมพันธ์เผยแพร่ ด้วยความสบายใจเนื่องจากได้ทำหน้าที่ของสื่อที่ดีด้วย จะเห็นได้ว่าถ้าสามารถทำกิจกรรมที่ดี ๆ เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม และมีวิสัยทัศน์กว้างไกลเปิดมุมมองใหม่ ๆ ได้ สื่อมวลชนจะเข้ามาทำข่าวประชาสัมพันธ์เอง โดยไม่ต้องไปเสียค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น ชุมชนตลาดสามชุกมีจุดยืนในการทำงานกับสื่อคือ ให้อิสระในการทำงานทุกอย่าง กิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการในชุมชนเป็นของจริงไม่มีการจัดฉาก ทำให้สื่อมวลชนสามารถเข้ามาทำสื่อในแง่มุมต่างๆ ได้ อย่างอิสระ หลากหลายมุมมองหลากหลายรูปแบบ

๘. การสนับสนุน จากนโยบายสาธารณะของรัฐบาล ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา นโยบายภาครัฐในช่วงของยุครุ่งเรือง ได้นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ตลาดสามชุกเป็นอย่างมาก เช่น การพัฒนาระบบชลประทานได้ทำให้ประชาชนในพื้นที่สามารถเพิ่มปริมาณผลผลิตได้เป็นจำนวนมาก ทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนในบริเวณดังกล่าวดีขึ้น สามารถจับจ่ายใช้สอยสะดวกสบายขึ้น มีผลทำให้ตลาดสามชุกเจริญมั่งคั่งขึ้นโดยปริยาย เนื่องจากเป็นตลาดที่มีประชาชนเข้ามาจับจ่ายใช้สอยเป็นจำนวนมาก

ในปัจจุบันนี้ตลาดสามชุกมิได้อาศัยนโยบายสาธารณะดังกล่าว แต่ตลาดสามชุกอยู่ได้ด้วยการทำมาหาเลี้ยงชีพจากผู้คนที่เข้ามาเยี่ยมชม ทั้งในฐานะนักท่องเที่ยวที่ถวิลหาการอนุรักษ์ทางด้านวัฒนธรรม หรือนักท่องเที่ยวที่สนใจหาซื้ออาหารอร่อยๆ หรือหาซื้อสินค้าที่มีมากมายหลายชนิด นักเรียน นักศึกษา นักวิชาการ ชุมชน ที่ต้องการศึกษาองค์ความรู้ต่างๆซึ่งมีอยู่ในตลาดสามชุก มีทั้งเรื่องเนื้อหาที่น่าสนใจในความเป็นมา กระบวนการต่อสู้ของชุมชนที่สามารถพลิกฟื้นผลกระทบจากระบบทุนนิยมในกระแสโลกาภิวัตน์ได้ นับเป็นความภาคภูมิใจของชุมชนที่ได้ต่อสู้จนประสบผลสำเร็จซึ่งหากได้รับการสนับสนุนบางส่วนจากภาครัฐ จะช่วยให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

ทั้ง ๘ “ก” ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นองค์ประกอบหลักของชุมชนที่ประสบความสำเร็จตามที่ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้ให้แนวทางไว้ และนายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช ได้นำมาเผยแพร่พร้อมกับสนับสนุนให้ชุมชนต่าง ๆ ได้นำความสำเร็จที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ มาต่อยอดแนวทางนี้เพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ชุมชนตลาดสามชุกได้พบว่า “กระบวนการ” เป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบที่นำไปต่อยอดแนวทางดังกล่าวได้

๕. กระบวนการ เป็น “ก” ที่ค้นพบใหม่ของชุมชนตลาดสามชุกที่ได้จากการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษานูมิหลังทางประวัติศาสตร์และกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุกซึ่งพบว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่นำพาชุมชนพลิกฟื้นจากความตกต่ำทางเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ มาสู่การฟื้นตัวอีกครั้งหนึ่งนั้น ประกอบด้วยกิจกรรม ๑๒ กิจกรรม ดังนี้ ๑) สร้างกลไก ๒) ศึกษาดูงาน ๓) ร่วมเวทีสัมมนา ๔) วิเคราะห์ชุมชน ๕) จัดเวทีประชาคม ๖) วางแผนดำเนินการ ๗) ปฏิบัติตามแผน ๘) ขยายผลสู่กิจกรรมต่อไป ๙) ขยายเครือข่าย ๑๐) ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ๑๑) ติดตาม/ประเมินผล ๑๒) สรุปบทเรียน

ข้อค้นพบนี้ชุมชนตระหนักดีว่า นอกจาก ๘ “ก” ที่กล่าวมาแล้ว การต่อยอด “ก” ที่ ๕ คือ กระบวนการฟื้นฟูโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยแต่ละขั้นตอนบนฐานความรู้นั้นเป็นกระบวนการที่สามารถปฏิบัติได้จริงและสอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบัน สามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการฟื้นฟูตลาดเก่าหรือชุมชนอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

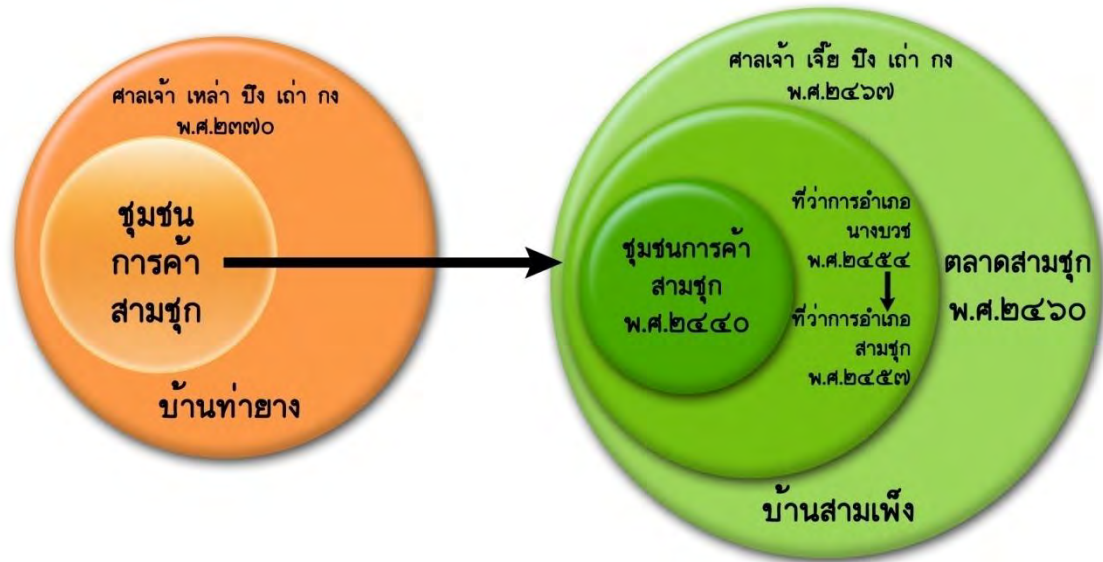
สรุปภาพรวมผลการวิจัย

สมนึก
ตาลดร้อนนี้

ยุคบุกเบิก

(พ.ศ. ๒๔๖๐ – สงครามโลกครั้งที่ ๒)

แผนภูมิที่ ๑๑ ความเป็นมาของชุมชนตลาดสามชุก

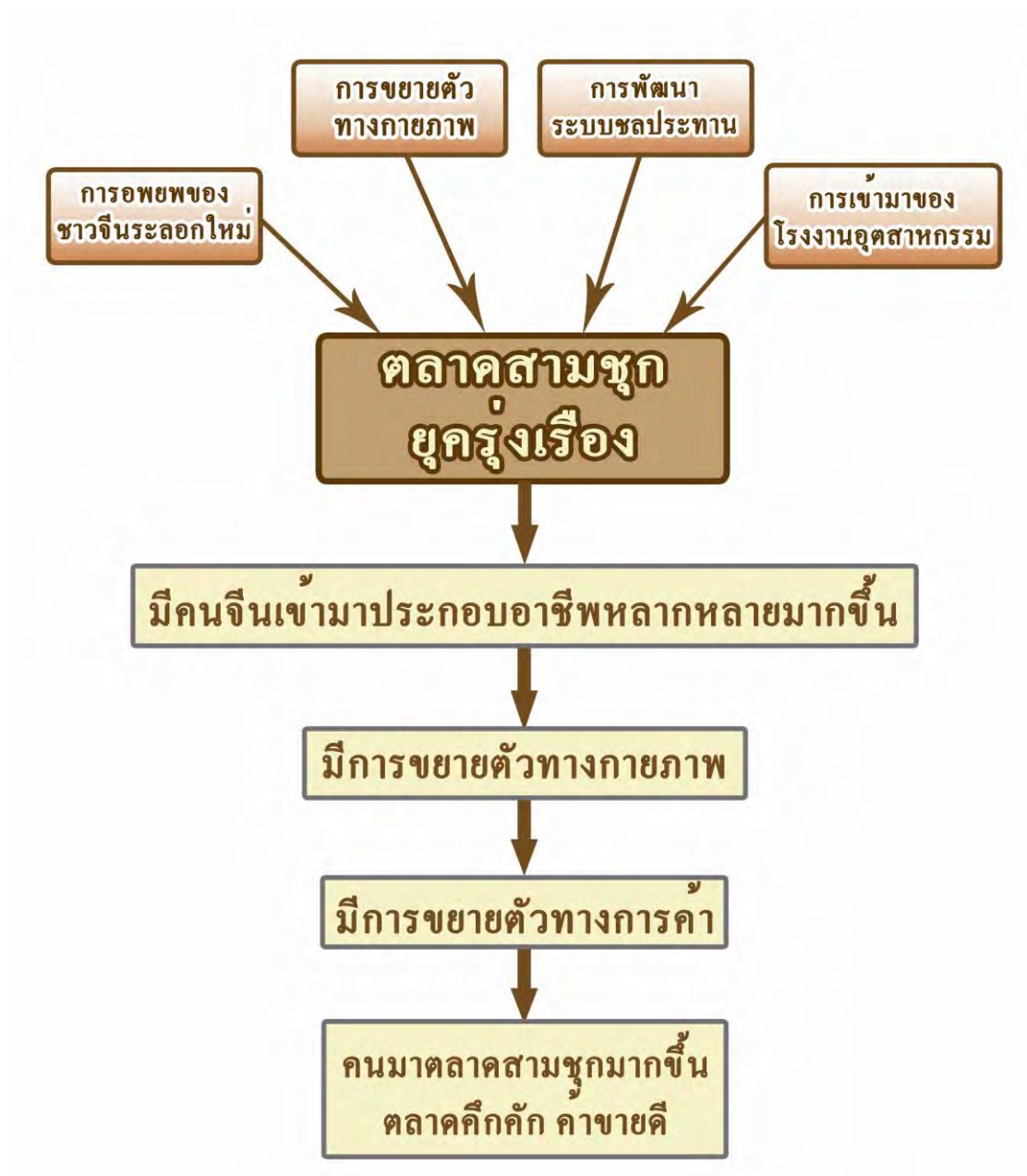
ตารางที่ ๗ ปรากฏการณ์สำคัญในยุคบุกเบิก

ทุนทางสังคม		ปรากฏการณ์สำคัญในยุคบุกเบิก
ผู้นำ	๑. ขุนจ้านง จินารักษ์ ๒. เจ้าแก้วเขียว แซ่เจ็ง ๓. เจ้าแก้วเนียม แซ่ไคว้	- นายอากรคนแรกของสามชุกและเป็นผู้ก่อสร้างอาคารไม้บริเวณริมน้ำซอย ๒ - เจ้าของอาคารไม้บริเวณริมน้ำซอย ๑ - เจ้าของตลาดซอย ๓ และซอย ๔ ทั้ง ๓ คนเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเป็นผู้นำทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน

ทุนทางสังคม		ปรากฏการณ์สำคัญในชุมชน
สถานที่ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวของชุมชน	๑. ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ๒. วัดสามชุก	● เป็นสิ่งที่คนสามชุกเคารพนับถือและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนสามชุก ● เป็นวัดดั้งเดิมของชาวสามชุก และเป็นสถานที่จัดงานประเพณี/วัฒนธรรมต่าง ๆ
ระบบความสัมพันธ์	๑. ระบบอุปถัมภ์/เอื้ออาทร ๒. ความเป็นคนเชื้อชาติเดียวกัน ๓. ระบบเครือญาติ	● ชุมชนสามชุกมีความรักใคร่ เอื้ออาทรต่อกัน ● เป็นคนจีนที่อพยพมาจากประเทศจีน ● มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ โดยมีการแต่งงานกันระหว่างคนในชุมชน
วัฒนธรรม	๑. การตั้งถิ่นฐาน ๒. การปรับตัวในการอยู่ร่วมกัน ๓. การเปิดพื้นที่ทางการค้า	● ชาวจีนอพยพเข้ามาในตลาดสามชุกมากขึ้น คนจีนมีความสามารถในการค้ามากกว่า ทำให้คนพื้นเมืองเดิมอพยพออกไป จึงเป็นกลุ่มที่มีบทบาททางการค้าในเวลาต่อมา ● คนในชุมชนสามชุกถึงแม้จะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และต่างวัฒนธรรม ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ● คนสามชุกจะมีความสามารถทางการค้าขาย ชอบการค้าขาย และริเริ่มเปิดพื้นที่เพื่อขยายการค้าของตลาดสามชุก เช่น การสร้าง “ท่าเรือ” สำหรับแลกเปลี่ยนสินค้า และการคมนาคมทางน้ำ

ยุครุ่งเรือง

(หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ – พ.ศ. ๒๕๒๐)

แผนภูมิที่ ๑๒ การขยายตัวทางการค้าของตลาดสามชุก

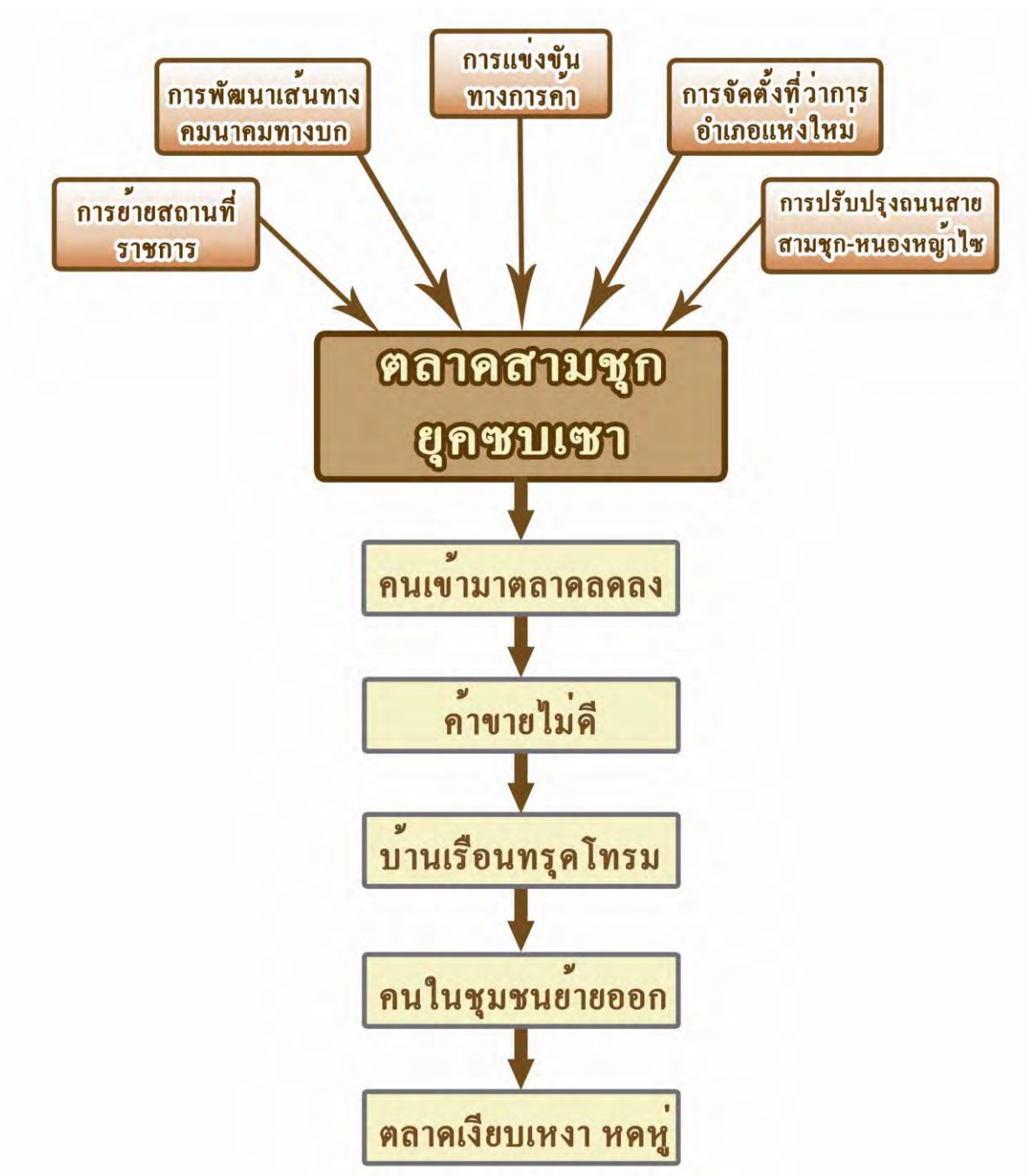
ตารางที่ ๘ ปรากฏการณ์สำคัญในยุครุ่งเรือง

ทุนทางสังคม		ปรากฏการณ์สำคัญในยุคนกเบิก
ผู้นำ	ไม่ปรากฏบทบาทเด่นชัดนัก	● ทายาทของเจ้าของตลาดยังเป็นผู้ครอบครองกิจการ ค้าที่สำคัญทั้งในตลาดและบริเวณใกล้เคียง
สถาบันที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวของชุมชน	๑. ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก ๒. วัดสามชุก และวัดวิมลโกการาม	● เป็นที่เคารพสักการบูชาและเป็นศูนย์รวมจิตใจ ของชาวสามชุก ● วัดเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น ทำบุญ ฟังเทศน์ ฟังธรรม ฯลฯ
ระบบความสัมพันธ์	๑. ความสัมพันธ์กับหน่วยงานราชการ ๒. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ● เครือญาติ ● เพื่อนบ้าน ● พ่อค้ากับลูกค้า	● มีสถานที่ราชการที่ตั้งอยู่ติดกับตลาดหลายหน่วยงาน เช่น ที่ว่าการอำเภอ สุขศาลา สถานีตำรวจ สำนักงานที่ดิน ฯลฯ ทำให้ผู้คนที่มาติดต่อราชการและข้าราชการสามารถเข้ามาจับจ่ายใช้สอยในตลาดได้สะดวก ● มีการแต่งงานระหว่างคนในชุมชน และมีปฏิสัมพันธ์รวมกลุ่มในหมู่ญาติ ● มีความคุ้นเคยและเอื้ออาทรต่อกัน ● มีการจัดกิจกรรม และสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของไทย จีน ร่วมกันของคนในชุมชน ● มีความสัมพันธ์กับลูกค้าและเครือข่ายทางการค้า
วัฒนธรรม/ภูมิปัญญา	๑. การอพยพของชาวจีน	มีการอพยพของชาวจีนระลอกใหม่เข้าสู่ชุมชนตลาดสามชุกอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ กลุ่มที่ ๑ ชาวจีนที่มีประสบการณ์ค้าขายทางเรือแถบลุ่มน้ำท่าจีน กลุ่มที่ ๒ ชาวจีนที่อพยพมาจากต่างถิ่น เพื่อชีวิตที่ดีกว่า ● แต่งงานกับชาวสามชุก ● แสวงหาที่ทำกินใหม่ ● หนีโจรผู้ร้ายจากถิ่นอื่น ● หนีภัยสงคราม
วัฒนธรรม/ภูมิปัญญา		

ทุนทางสังคม		ปรากฏการณ์สำคัญในยุคบุกเบิก
(ต่อ)	๒.การพลิกฟื้นอาหารท้องถิ่น ๓.ชุมชนมีทักษะในการค้าขาย ๔. ชุมชนตื่นตัวและไวต่อการรับรู้พึ่งตนเอง	กลุ่มผู้ที่อพยพมาใหม่นี้ เป็นผู้ที่มีความคิดก้าวหน้า มีประสบการณ์ทางการค้าหลายรูปแบบ เป็นผู้อยู่ในวัยทำงาน จึงเป็นกลุ่มที่ทำให้ตลาดสามชุกเจริญเติบโตเป็นศูนย์กลางทางการค้าขนาดใหญ่ของภูมิภาคตะวันตก ● มีการคิดค้นและพัฒนาอาหาร ผสมผสานระหว่างอาหารไทย และอาหารจีน ● คนในชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการธุรกิจการค้า ● ยกระดับการค้าจากภาคเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรม ● มีการตื่นตัวตลอดเวลา ไวต่อการรับรู้ความเป็นไปของสังคม จนสามารถพัฒนาให้ตลาดสามชุกมีความเจริญรุ่งเรือง
การคมนาคม	๑. การคมนาคมทางน้ำ ๒.การพัฒนาาระบบชลประทาน ● เชื่อนชลมารคพิจารณา ● การขุดคลองส่งน้ำ	● ในการขนส่งสินค้าและเดินทางต้องอาศัยแม่น้ำท่าจีนเป็นเส้นทางหลักมีท่าเรือหลายท่าทำให้ตลาดสามชุกเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของลุ่มน้ำท่าจีน ● การสร้างเขื่อนชลมารคพิจารณาและคลองส่งน้ำเข้าคูคลองเป็นการเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร และยังเพิ่มศักยภาพในการคมนาคมทางน้ำ เรือสามารถเดินทางได้ตลอดปี
เศรษฐกิจ	๑.การเข้ามาของโรงงานอุตสาหกรรม ● โรงสีขนาดใหญ่ ๓ แห่ง ● โรงเลื่อย ● โรงไฟฟ้า ● โรงงานน้ำตาลสุพรรณบุรี	● การเกิดโรงงานอุตสาหกรรมทำให้มีแรงงานเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมากและมีผู้คนเข้ามาติดต่อค้าขายทำธุรกิจเพิ่มขึ้นทำให้ มีการตั้งธนาคารเพื่อรองรับระบบการเงินภาคอุตสาหกรรมส่งผลให้ตลาดสามชุกเจริญรุ่งเรือง มีกระแสเงินสดจำนวนมาก

ยุคชบเซา

(พ.ศ. ๒๕๒๐ – พ.ศ.๒๕๔๓)

แผนภูมิที่ ๑๓ ปัจจัยที่นำมาสู่ภาวะชบเซาของตลาดสามชุก

ตารางที่ ๕ ปรากฏการณ์สำคัญในชุมชนเขา

ทุนทางสังคม		ปรากฏการณ์สำคัญในชุมชนเบิก
ผู้นำ	๑. ไม่ปรากฏบทบาทเด่นชัดนัก ๒. คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ๓. กลุ่มพลังหนุ่ม	- ในช่วงแรกที่เกิดภาวะชบเซาในตลาดสามชุกไม่ปรากฏผู้นำ ที่ลุกขึ้นมาคิดค้นหาวิธีดำเนินการแก้ไขสถานการณ์ - คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองส่วนใหญ่จะเป็นผู้อาวุโสเป็นที่ยอมรับของชุมชนเป็นแกนนำในกิจกรรมต่างๆ ของตลาดสามชุกแต่ไม่กล้าขัดแย้งกับทางราชการ - กลุ่มคนหนุ่มในวัยทำงาน ที่มีอุดมการณ์ในการช่วยเหลือสังคม อาสาเข้ามาทำงาน ด้วยจิตสาธารณะ เช่น การจัดเวรยามป้องกันอัคคีภัย และทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมที่ไม่หวังผลตอบแทน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นตัวคนคนสามชุก ที่ไม่ละเลยในการทำหน้าที่พลเมืองดีในนาม “กลุ่มพลังหนุ่ม”
สถาบันที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวของชุมชน	๑. เจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก ๒. วัดสามชุก และวัดวิมลโกการาม	- ยังคงเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของชุมชนตลาดสามชุกในยามที่ประสบกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัย แม้จะประสบกับสภาวะตกต่ำทางการค้าถึงขีดสุด ชุมชนก็ยังไหว้เจ้า และจัดงานประจำปีเหมือนเช่นเคย - วัดเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น ทำบุญ ฟังเทศน์ ฟังธรรม ฯลฯ
ระบบความสัมพันธ์	๑. ความเป็นเครือญาติ ๒. ความเอื้ออาทร ๓. ความสัมพันธ์กับหน่วยงานราชการ	- ชุมชนตลาดสามชุก มีการแต่งงานกันระหว่างคนในชุมชนเอง ทำให้มีความผูกพันกันมากขึ้น มีการนับญาติทางครอบครัว - ชุมชนตลาดสามชุกมีความเอื้ออาทรให้แก่กันเสมอ ยามใดที่ครอบครัวมีปัญหา ชุมชนก็จะเข้าไปช่วยเหลือดูแล เช่น ถ้าบ้านใครประสบอัคคีภัย ชุมชนก็จะเรียไรเงินเข้าไปช่วยเหลือ และดูแลความเป็นอยู่ไปพร้อมกัน - ชุมชนมีทัศนคติต่อหน่วยงานราชการในทางลบ

ทุนทางสังคม		ปรากฏการณ์สำคัญในชุมชน
		เนื่องจากได้รับผลกระทบจากหน่วยงานราชการในหลายกรณี เช่น การย้ายที่ว่าการอำเภอ การย้ายสถานีตำรวจ การย้ายสำนักงานที่ดิน และโครงการก่อสร้างอาคารพาณิชย์ในซอย ๑ และซอย ๒
วัฒนธรรม/ ภูมิปัญญา	๑. ชุมชนมีทักษะในการค้าขาย ๒. ชุมชนตื่นตัวและไวต่อการรับรู้พึ่งตนเอง	● เนื่องจากตลาดซบเซา แทบจะไม่มีผู้คนเข้ามาจับจ่ายซื้อขายในตลาด คนในชุมชนจึงปรับกลยุทธ์ทางการค้า โดยการนำสินค้าออกไปเร่ขายตามตลาดนัด หรือหาอาชีพเสริม เช่นการทำไร่อ้อย ทำนา ทำสวน ● เมื่อเกิดกรณีของกรณีกรรมสิทธิ์ ต้องการสร้างอาคารพาณิชย์บริเวณซอย ๑ และซอย ๒ ชุมชนไม่มีทางเลือก จึงเริ่มรวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับนโยบายของกรรมสิทธิ์

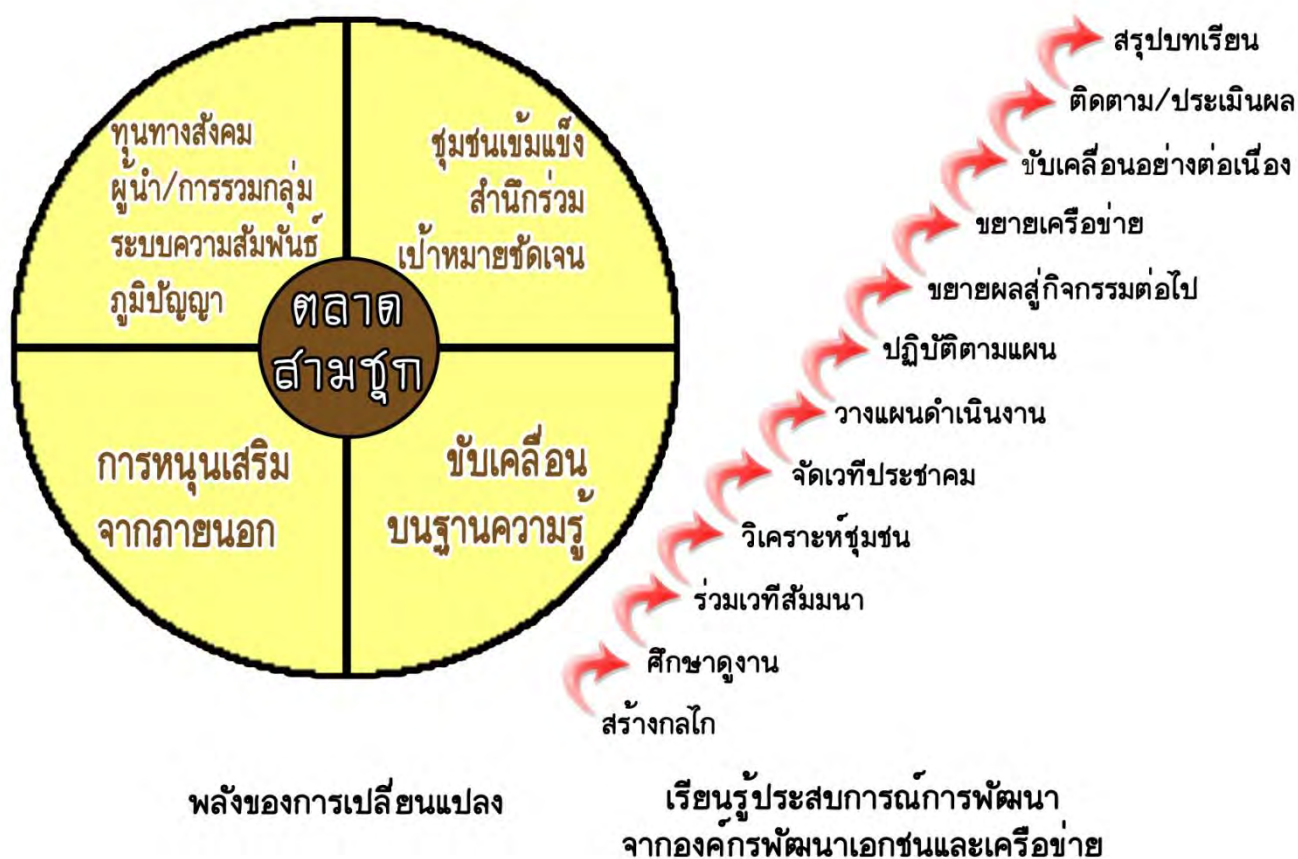
ยุคฟื้นฟู

(พ.ศ. ๒๕๔๓ – พ.ศ.๒๕๕๓)

ทศวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลง

เป้าหมาย

๑. ต้องการฟื้นฟูเศรษฐกิจของชุมชน
๒. ต้องการอนุรักษ์อาคารที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมไว้ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

แผนภูมิที่ ๑๔ ปัจจัย เงื่อนไข กระบวนการในการฟื้นฟูตลาดสามชุก

ตารางที่ ๑๐ ปรากฏการณ์สำคัญในยุคฟื้นฟู

ทุนทางสังคม		ปรากฏการณ์สำคัญในยุคฟื้นฟู
ผู้นำ	๑.นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ ๒.คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ๓. คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก เชิงอนุรักษ์	● เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ เป็นแกนนำสำคัญในการฟื้นฟูตลาดสามชุก ● มีการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกชุดแรกขึ้นมา เพื่อแก้ไขปัญหาความชบเซา โดยการอนุรักษ์ และฟื้นฟูตลาดสามชุก ● เป็นคณะกรรมการที่พัฒนามาจากคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกชุดเดิมที่เหลืออยู่ เป็นแกนหลักในการพัฒนาตลาดสามชุกจนประสบความสำเร็จ กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มียอดนักท่องเที่ยวเข้าชมเป็นจำนวนมาก เป็นแหล่งศึกษาดูงาน และแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
สถาบันที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวของชุมชน	๑. เจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก ๒.วัดสามชุก และวัดวิมลโกศาราม	● เป็นที่เคารพสักการบูชาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวสามชุก ● วัดเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น ทำบุญ ฟังเทศน์ ฟังธรรม ฯลฯ
ระบบความสัมพันธ์	๑.คนในชุมชนมีความขัดแย้งกันมากขึ้น ๒.ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับชุมชน	● จากสภาวะเศรษฐกิจของตลาดสามชุกที่ดีขึ้นส่งผลให้คนสามชุกเกิดความขัดแย้งกัน มุ่งหาแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว ไม่คำนึงถึงส่วนรวม ขาดจิตสาธารณะ ● มีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ โดยความสัมพันธ์ของชุมชนระหว่างผู้นำชุมชน กับคนในชุมชน เปลี่ยนจากแนวตั้งเป็นแนวราบ
วัฒนธรรม	๑. เกิดกลุ่ม/ชมรม ๒.ฟื้นฟูวัฒนธรรมในชุมชน ๓. การฟื้นฟูอาหารโบราณ	● เกิดกลุ่มและชมรมขึ้น เช่น กลุ่มแอโรบิค กลุ่มครูอาจารย์ กลุ่มเมตตา ● มีการฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ขึ้นในชุมชน เช่น การรดน้ำคำหัวในวันสงกรานต์ รำวงย้อนยุค ● มีการฟื้นฟูอาหารโบราณที่หายาก เพื่อใช้เป็นจุดขายของตลาดสามชุก เช่น หมี่กรอบ ขนมไข่ปลา ไอติมโบราณ

ทุนทางสังคม		ปรากฏการณ์สำคัญในยุคบุกเบิก
การบริหารจัดการ	การพัฒนาตลาดสามชุก	• การกวาดหยากไข่ที่รกรุงรังในตลาดสามชุก • การจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยการปรับปรุงบ้านขุนจ่านจันารักษ์ และจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชน • การปรับปรุงพื้นที่เป็นศูนย์อาหารและจุดพักของนักท่องเที่ยว • การทำสะพานเดินริมแม่น้ำ เพื่อป้องกันการกัดเซาะตลิ่ง และปรับภูมิทัศน์ให้มีความสวยงาม • การออกแบบ ปรับปรุงอาคารในตลาด ให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสถาปัตยกรรมเดิม
เครือข่ายความร่วมมือ	มูลนิธิชุมชนไท	• ได้คัดเลือกสามชุกเป็น ๑ ใน ๑๒ เมืองนำร่องในโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ เริ่มโครงการปี พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๗ โดยมีงบประมาณสนับสนุน หนึ่งล้านบาท ภายใต้งบประมาณของกรมการปกครอง • ส่งเสริมและสนับสนุน ให้ประชาชนในชุมชน ร่วมกันพัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน ภายใต้งบประมาณการเรียนรู้
การหนุนเสริมจากภายนอก	๑. หน่วยงานภายนอกที่ให้การสนับสนุนด้านวิชาการ ได้แก่ มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และกระทรวงวัฒนธรรม ๒. กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ๓. สำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชน	• สนับสนุนทางวิชาการ เช่น การปรับปรุงอาคาร การจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชน • สนับสนุนงบประมาณในโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ • สนับสนุนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในตลาดสามชุก เช่น งานอร่อยดี กินฟรีทั้งตลาด ปราศจากแอลกอฮอล์ • สนับสนุนงบประมาณในโครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่

ทุนทางสังคม		ปรากฏการณ์สำคัญในชุมชน
	๔.เครือข่ายเมืองเก่า ๕.เกิดภาคีความร่วมมือกับภายนอก ๖.สื่อมวลชน เช่น สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์	• เกิดความเชื่อมโยงเครือข่ายเมืองเก่า เช่น ศรีประจันต์ แก้วห้อง โพธิ์พระยา วิเศษชัยชาญ เป็นต้น • มีหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณ องค์ความรู้ต่างๆ เช่น ททท. เป็นต้น • สื่อมวลชน เข้ามายำทำในตลาดสามชุกเป็นจำนวนมาก ทำให้ตลาดสามชุกเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากขึ้น(โดยชุมชนไม่เสียค่าใช้จ่าย)

ตารางที่ ๑๑ การเปรียบเทียบทุนทางสังคมกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคต่าง ๆ

ทุนทางสังคม	ปรากฏการณ์ในยุคต่าง ๆ			
	ยุคบุกเบิก	ยุครุ่งเรือง	ยุคชบเซา	ยุคฟื้นฟู
ผู้นำ	- จุนจันง จินารักษ์ - เจ้าแก้วเขียว แซ่เจ็ง - เจ้าแก้วเนียม แซ่โล้ว ผู้นำทั้ง ๓ คน เป็นผู้ที่ชาวสามชุกให้ความเคารพนับถือ เป็นผู้มีบารมี มีความใกล้ชิดชุมชน เชื่อมโยงชุมชนให้เกาะเกี่ยวกันอย่างเหนียวแน่น เป็นผู้ครอบครองธุรกิจหลักในชุมชน และเป็นผู้ไปอัญเชิญเจ้าอุปฮาดเจ้าพ่อหลักเมืองสุพรรณบุรี มาประดิษฐาน ณ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุกในปัจจุบัน	ไม่ปรากฏผู้นำชุมชนที่เด่นชัด คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก ยังคงทำหน้าที่จัดกิจกรรมตามประเพณี ไม่เห็นความสำคัญในกิจกรรมการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นให้ชุมชน หรือการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เพื่อรับทราบความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่จะส่งผลต่อชุมชน	- เกิดกลุ่มพลังหนุ่มที่อาสาเข้ามาทำงานโดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน ให้บริการงานสาธารณะประโยชน์เป็นประจำจนเป็นที่ประทับใจของชุมชน - คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก ยังคงทำหน้าที่เหมือนเดิม	- นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ เป็นผู้ริบบทบาทในการนำชุมชนตลาดสามชุกลุกขึ้นสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้นในทุกรูปแบบด้วยความเสียสละ และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นทั้งผู้นำธรรมชาติ และผู้นำที่เป็นทางการ โดยดำรงตำแหน่งสำคัญในชุมชนได้แก่ ประธานคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ นายกเทศมนตรีตำบลสามชุก และประธานคณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก - คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ ประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ เป็นกลุ่มแกนนำที่ขับเคลื่อนชุมชนตลาดสามชุกจนฟื้นวิกฤตเศรษฐกิจ และรวมพลังในการต่อรองกับการรื้อถอนที่อยู่อาศัย ทำให้กรมธนารักษ์ต้องทบทวนนโยบาย และเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์อาคารดังกล่าว ทำให้ชุมชนอาศัยอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน - คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก มีบทบาทมากขึ้นกว่าในยุคที่ผ่านมา มีการเชื่อมโยงประสานการดำเนินกิจกรรมร่วมกับกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนตลอดเวลา เนื่องจากมีประธาน คือผู้นำคนเดียวกัน
สถาบันที่ยึดเหนี่ยว	ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก วัดสามชุก	ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก วัดสามชุก วัดวิมลโกคาราม	ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก วัดสามชุก วัดวิมลโกคาราม	ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก วัดสามชุก วัดวิมลโกคาราม

ทุนทางสังคม	ปรากฏการณ์ในยุคต่าง ๆ			
	ยุคบุกเบิก	ยุครุ่งเรือง	ยุคซบเซา	ยุคฟื้นฟู
ระบบ ความสัมพันธ์	ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสามชุก คือสิ่งยึดเหนี่ยวศรัทธาของชุมชนไว้ด้วยกัน มีการรวมตัวกันจัดกิจกรรมตามประเพณีเทศกาลต่าง ๆ เชื่อมต่อไปยังความสัมพันธ์กับกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ เครือญาติ เชื้อชาติ บ้านใกล้เคียง เกาะเกี่ยวกันเป็นความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น มีศักยภาพในการต่อรอง สร้างอัตลักษณ์ของตนเอง คู่เคียงกับหน่วยงานราชการที่อยู่ใกล้เคียง มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่มาติดต่อซื้อขายด้วยความเป็นกันเอง มีความสามารถในการปรับตัวในการอยู่ร่วมกัน	เป็นช่วงเวลาที่ผ่านเข้าสู่ช่วงอายุคนรุ่นที่ ๒ และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้ระบบความสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงจากเดิม คือไม่แน่นแฟ้นเข้มแข็งเท่ายุคบุกเบิกที่ผ่านมา แต่มีระบบความสัมพันธ์ใหม่เกิดขึ้น คือความสัมพันธ์ในระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็นโครงสร้างที่หลวม เกิดขึ้นในลักษณะผิวเผิน มีระยะเวลาสั้น และไม่ผูกพันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และท้องถิ่นเกิดขึ้นง่าย แต่ไม่ยั่งยืน ไม่มีพลังไม่มีภูมิคุ้มกัน	แม้ว่าชุมชนจะประสบภาวะการณ์ล่มสลายทางเศรษฐกิจ จนถึงกาลอวสานของยุคสมัย แต่จิตวิญญาณ อุดมการณ์ของชุมชนกลับรุ่งโรจน์ขึ้น รวมพลังสร้างสายใยแห่งการห่วงใย เอื้ออาทรช่วยเหลือกันในยามทุกข์ยาก ไม่ทอดทิ้งกัน พร้อมทั้งจะอาสาเสียสละเพื่อส่วนรวม และลุกขึ้นมาสู้ใหม่ด้วยสำนึกรักบ้านเกิด	เป็นยุคที่เกิดใหม่ของชุมชน เป็นการก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ของชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการเลี้ยวหลัง แลหน้า ยังคงให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าภายในชุมชน ด้วยการเคารพศรัทธาต่อเจ้าพ่อหลักเมือง ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน มีการดูแลทุกข์สุขของคนในชุมชนด้วยกัน มีการประสานเชื่อมโยง เครือญาติ นับญาติกับคนเชื้อชาติเดียวกัน บ้านใกล้เคียง รวมทั้งผู้มาติดต่อสัมพันธ์ด้วย เกิดการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ไปมากกว่าวงการค้าขายที่เคยเป็นอยู่เดิม ไปยังเครือข่าย NGO นักวิชาการ องค์กรวิชาชีพ สถาบันการศึกษา เครือข่ายชุมชนในภูมิภาคต่าง ๆ สื่อมวลชน ฯลฯ
ภูมิปัญญา	เป็นยุคของสังคมเกษตรกรรม ทั้งผู้นำและชุมชนล้วนเป็นผู้มีความคิดก้าวหน้า มีความถนัดในการค้าขาย เป็นนักบุกเบิกสร้างตลาด เปิดพื้นที่ทางการค้าทั้ง ทางบก ทางน้ำ มีความสามารถในการเรื่องการตลาด จัดซื้อหาสินค้าจากแหล่งต่าง ๆ มาเรียกความสนใจจากลูกค้า ทำให้มีผู้มาจับจ่ายใช้สอยในตลาดอย่างคึกคักมีการ	เป็นยุคของสังคมเกษตร – อุตสาหกรรม ชุมชนได้ปรับวิธีการขาย ด้วยการขยายกิจการขยายสถานที่ ขยายเครือข่ายและส่งลูกหลานเข้าไปเรียนยังสถานศึกษาที่มีชื่อเสียง ทั้งในตัวจังหวัดสุพรรณบุรี และ	เป็นยุคของสังคมอุตสาหกรรม บริการ ที่ให้ความสำคัญกับการบริการ จนเกิดเป็นกระแสความนิยม และความสะดวกสบายที่นำพาลูกค้าไปจากตลาดสามชุก แต่ชุมชนก็พยายามคิดค้นหาวิธีการรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเรียก	เป็นการก้าวสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ด้วยพื้นฐานของการเป็นชุมชนที่ตื่นตัวตลอดเวลา ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ คือ ผู้นำและชุมชนจะให้ความสำคัญกับการก้าวให้ทันกับเทคโนโลยี โดยศึกษาและนำมาปรับใช้กับการดำเนินงานต่าง ๆ ทำให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง

ทุนทางสังคม	ปรากฏการณ์ในยุคต่าง ๆ			
	ยุคบุกเบิก	ยุครุ่งเรือง	ยุคซบเซา	ยุคฟื้นฟู
	คิดค้นวิธีการใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพทางการค้า เช่นการสร้างท่าเรือ ท่าข้าว ท่าถ่าน มีการจัดระบบการค้าของชุมชนด้วยตนเอง ภูมิปัญญาที่สำคัญคือการก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยด้วยสถาปัตยกรรมที่งดงาม เป็นมรดกให้กับชุมชนมาจนทุกวันนี้	กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นการวางรากฐานในอนาคต มีการคิดค้นนำภูมิปัญญาด้านอาหารออกมามากมาย มีการประยุกต์พัฒนาอาหารพื้นถิ่น เกิดตำรับอาหารใหม่ มีผู้คนแวะเวียนมาจำนวนมาก เป็นที่กล่าวขานในยุคนั้น และสืบทอดมาจนปัจจุบัน	ลูกค้า เช่น การลดราคา การนำสินค้ามาวางขายหน้าร้าน เพื่อให้เศรษฐกิจฟื้นคืนชีพ ภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในยุคนี้ที่สามารถมองเห็นได้เป็นรูปธรรม และมีความคืบหน้ามาได้ระดับหนึ่ง คือการจัดงานออรัยดีที่สามชุก	ภูมิปัญญาที่สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน คือความสามารถในการเชื่อมโยงความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ได้ เกิดเป็นปัญญานำมาสู่ การขับเคลื่อนบนฐานความรู้ เกิดการอนุรักษ์แบบก้าวหน้า เกิดการพัฒนาชุมชนทั้งด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม ได้อย่างลงตัว เกิดเป็นตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้คนที่สนใจทางด้านสถาปัตยกรรม การศึกษาวิจัยกระบวนการฟื้นฟูตลาดเก่าผลิตภัณฑ์ย้อนยุค อาหารออรัย สามชุกมิใช่เพียงแคตลาดที่อุดมด้วยสินค้านานาชนิด สินค้าโบราณ โบราณสถาน วิถีชีวิตดั้งเดิม สถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เท่านั้น แต่ยังเป็น ตลาดวิชา ที่มีเรื่องราวและประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าแฝงไว้มากมาย สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ภายในระยะสั้นและระยะยาว เป็นแหล่งที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถทางปัญญา ที่สามารถคัดสรรความรู้มาจัดสรรให้ลงตัวได้อย่างงดงาม สอดรับกับยุคสมัยให้กับท้องถิ่นกำเนิดได้อย่างภาคภูมิใจ

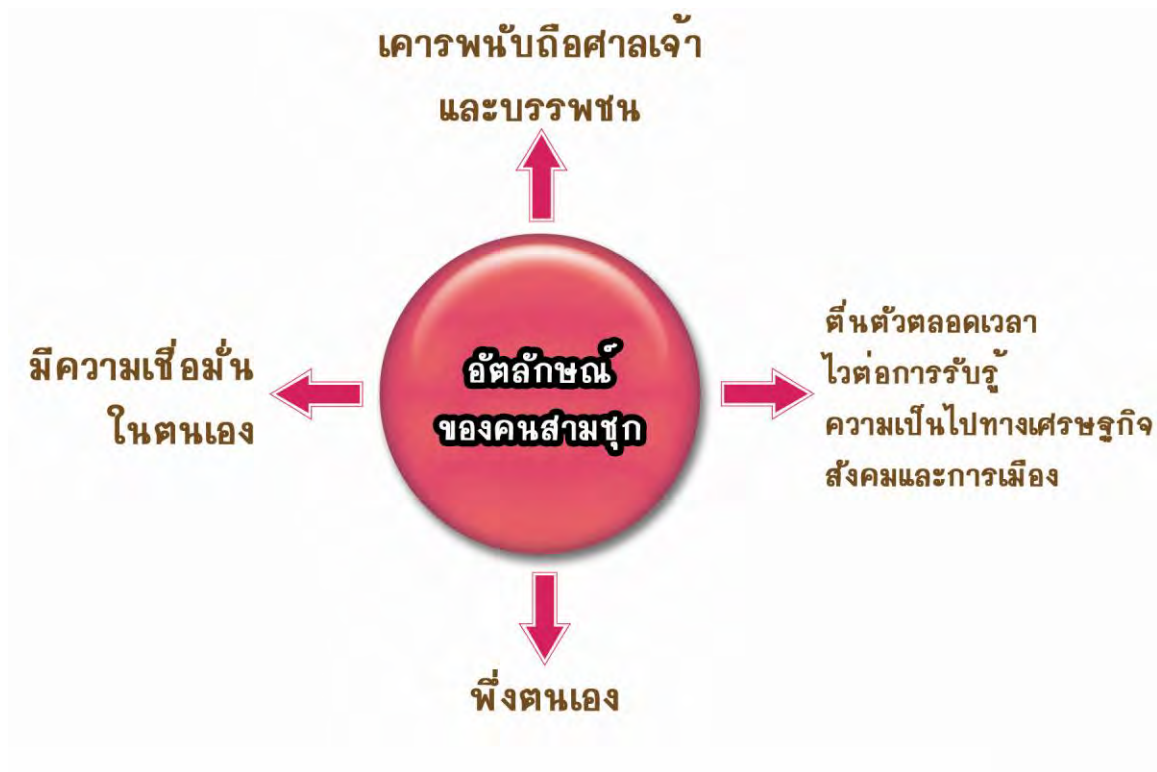
ผลการศึกษาพบว่าชุมชนตลาดสามชุกมีความเข้มแข็งทุกองค์ประกอบในเรื่องของผู้นำ การมีส่วนร่วม การมีกิจกรรมกลุ่ม การปรับตัว การยืดหยุ่น การมีอัตลักษณ์ ศาสนา ประเพณี ความเชื่อ การบริหารจัดการ ภูมิปัญญา การเรียนรู้ การเชื่อมโยงและการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ สรุปลองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง ที่ปรากฏในตารางที่ ๑๒

ตารางที่ ๑๒ สรุปลองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

ผู้ศึกษา/ผู้วิจัย/ผู้ทรงคุณวุฒิ	ภาวะผู้นำ	การมีส่วนร่วม	การมีอัตลักษณ์	กิจกรรมกลุ่มและองค์กรที่เข้มแข็งในชุมชน	ศาสนา/ประเพณี	การปรับตัว/ความยืดหยุ่น	การเรียนรู้ของชุมชน	การบริหารจัดการที่ดี	เครือข่าย	การพัฒนาที่ยั่งยืน
ประเวศ วะสี		✓		✓			✓		✓	
สัญญา สัญญาวิวัฒน์		✓			✓	✓		✓		
สำนักงานสภาพัฒนาการ	✓	✓		✓	✓	✓				
อเนก นาคะบุตร	✓	✓		✓		✓	✓			✓
สีลาภรณ์ นาคทรัพย์ และคณะ	✓	✓		✓	✓		✓		✓	
สมหมาย สาดทรัพย์	✓			✓	✓	✓	✓			
ชาญเดช เจริญวิริยะกุล	✓									
ไพโรจน์ ภักธรนากุล		✓			✓		✓		✓	✓
นภาพร หะวานนท์	✓	✓					✓		✓	
อรทัย อาจอ่ำ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย						✓				✓
สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ		✓		✓				✓	✓	
สมบัติ กุสุมาวลี	✓	✓		✓			✓			

ตารางที่ ๑๓ องค์ประกอบด้านความเข้มแข็งของชุมชนตลาดสามชุก

ภาวะผู้นำ	การมีส่วนร่วม/กิจกรรม Participation/Action	การปรับตัว/ความยืดหยุ่น Flexibility	การมีอัตลักษณ์ (Identity) และ ศาสนา/ประเพณี/ความเชื่อ	การบริหารจัดการภูมิปัญญา และการเรียนรู้ของชุมชน	การเชื่อมโยงเครือข่าย/การ รักษาคุณภาพ
- มีจิตสำนึกรักบ้านเกิด - เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม - เสียสละทั้งเวลา/ทรัพย์สิน - มีวิสัยทัศน์กว้างไกล - มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง - มีความหนักแน่น - รู้จักให้อภัยเมื่อมีความขัดแย้ง - มีความรวดเร็วในการทำงาน - มีความสามารถในการบริหารจัดการ - มีความสามารถในการแก้ปัญหา - มีความจริงใจ/ซื่อสัตย์ - กล้าคิด/กล้าทำ - เป็นตัวอย่างที่ดี - มีความสามารถในการประยุกต์ใช้ (หลังศึกษาดูงานคิดงานใหม่) - มีการติดตามประเมินผล	- ชุมชนให้ความร่วมมือดีมาก - มีส่วนร่วมในการคิดพูดคุยปรึกษาหารือ แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มกำลังความรู้ความสามารถ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน - ร่วมกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอแน่นแฟ้นเหมือนญาติ - ร่วมลงขันในกรณีที่มาชิกชุมชนประสบความสำเร็จ - ร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง - ร่วมแสดงความคิดเห็นทั้งโต้แย้งและเสนอแนะอย่างอิสระ (หลายหัวดีกว่าหัวเดียว)	ด้วยพื้นฐานที่เป็นชุมชนที่ค้าขายมาตลอดคลุกคลีอยู่กับกระบวนการปรับตัวเพื่อให้ทันกับการทำมาค้าขายที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จึงนัดกับการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าจึงไม่ค่อยยึดรูปแบบการทำงานที่ตายตัวดังนั้นการดำเนินงานหรือการขับเคลื่อนใดๆ จึงยืดหยุ่นตามสถานการณ์ซึ่งสอดคล้องกับหลักการในการพัฒนาทุนทางสังคม	- เคารพนับถือศาลเจ้าพ่อหลักเมืองประจำตลาด - พึ่งตนเอง - มีจิตสาธารณะ - มีการตื่นตัวตลอดเวลา - ไวต่อการรับรู้ความเป็นไปของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง - อาหารอร่อย - ถ้ามีโอกาสจะไม่รีรอ - ไม่ปฏิเสธความร่วมมือ - กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ - เป็นชุมชนชั้นกลาง - มีศักยภาพในการรวมตัวได้อย่างรวดเร็ว - พัฒนาที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับทุกภาคส่วนด้วยความเสมอภาค	มีพลังแรงขับเคลื่อนในการเปลี่ยนแปลงจากภายในชุมชนเองตั้งแต่ยุคบุกเบิกสามารถเปลี่ยนแปลงมาเป็นตลาดยุครุ่งเรืองสามารถขยายอาณาเขตทางการค้าตลอดลุ่มน้ำท่าจีนและตะวันตก ยุคชบเซาก็พยายามแสวงหาทางออกในการแก้ปัญหาฝึกฝนทดลองเรียนรู้จนประสบความสำเร็จและมีความพร้อมที่จะเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับตลอดเวลาเรียนรู้ท่ามกลางสังคมใหญ่ จนสามารถก้าวเข้าไปยืนแถวหน้าอย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรีในฐานะชุมชนตัวอย่าง (Best Practice)	ชุมชนมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายต่าง ๆ ในการเสริมพลังการเรียนรู้และการขับเคลื่อน เช่น มูลนิธิชุมชนไท มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สมาคมสถาปนิกสยามฯ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กระทรวงวัฒนธรรม ฯลฯ โดยดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการให้ความสำคัญกับการรักษาคุณภาพในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสังคม และธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แผนภูมิที่ ๑๕ อัตลักษณ์ของคนสามชุก

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางด้านสังคม และวิถีชีวิตของชาวตลาดสามชุก ได้พบว่าอัตลักษณ์ของคนสามชุก มีดังนี้

๑.เคารพนับถือศาลเจ้าพ่อและบรรพชน คนสามชุกส่วนใหญ่เป็นคนจีนที่ย้ายมาจากที่อื่นเข้ามาอยู่ในชุมชนตลาดสามชุก จึงมีการนำประเพณีวัฒนธรรมของชาวจีนมาด้วย ได้แก่ การนับถือเจ้าพ่อและบรรพชน ซึ่งจะเห็นได้จากชุมชนอยู่ที่ไหนก็จะต้องมีการตั้งศาลเจ้าพ่ออยู่ด้วย และแต่ละบ้านก็จะมีการไหว้บรรพชนอย่างสม่ำเสมอ เช่นในช่วงเทศกาลตรุษจีน สารทจีน หรือในวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบรรพชน

๒. ตื่นตัวตลอดเวลา ใฝ่ต่อการรับรู้ความเป็นไปทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทำให้ปรับตัวได้ทันต่อเหตุการณ์ ตั้งแต่ยุคบุกเบิก ยุคเฟื่องฟู ยุคซบเซา และจนถึงยุคฟื้นฟูก็จะมีการย้ายเข้า ย้ายออกตามภาวะเศรษฐกิจของชุมชน ในปัจจุบันแม้ว่าเศรษฐกิจของชุมชนจะดีขึ้นมาก แต่ชาวสามชุกก็ยังคงมีการปรับรูปแบบการค้าขายให้เหมาะสมกับ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป

๓.การพึ่งตนเอง คนสามชุกตั้งแต่ยุคบุกเบิก ที่เข้ามาอยู่ในสามชุกจะมาค้าขายด้วยตัวเอง มากกว่าที่จะเข้ามารับจ้างเป็นแรงงาน หรืออาศัยผู้อื่นทำมาหากิน และในการพัฒนาตลาดสามชุกตั้งแต่เริ่มแรก จะเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างคณะกรรมการฯ กับคนในชุมชนด้วยตนเองมาโดยตลอด ไม่หวังพึ่งพิงผู้อื่น

๔.มีความเชื่อมั่นในตนเอง คนสามชุกส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง ประกอบอาชีพค้าขายซึ่งเป็นอาชีพอิสระเป็นส่วนใหญ่ จึงมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง จะไม่ทำตามทุกอย่างที่มีคนบอกให้ทำ โดยไม่มีเหตุผลเพียงพอ ไม่สามารถครอบงำได้ ตัวอย่างเช่น ในการพัฒนาตลาดสามชุกที่ผ่านมา ก็เริ่มจากการไม่ยอมให้กรมธนารักษ์รื้อตลาดสามชุกบริเวณซอย ๑ และซอย ๒ แต่จะขอพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ก่อน ถ้าไม่ดีถึงจะยอมให้รื้อตลาด ซึ่งก็เกิดผลดีตามความเชื่อมั่นของคนสามชุก คือการพัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จนประสบความสำเร็จดังปัจจุบันนี้ท่ามกลางความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

บทที่ ๕

การอธิบายผลและข้อเสนอนะ

สมัคร
ตลาดร้อยปี

บทที่ ๕

การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้มีหลังทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนตลาดสามชุก การทบทวนกระบวนการและปัจจัยเงื่อนไขในการฟื้นฟูตลาดสามชุก พบว่าการนำแนวความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการสนับสนุนให้ชุมชนได้มีบทบาทในท้องถิ่นมากขึ้น และได้มีโอกาสเขียนประวัติศาสตร์ของชุมชนเองซึ่งไม่เคยมีมาก่อน นับเป็นการกระจ่ายบทบาทความสำคัญให้แก่ชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น ต่างจากเดิมที่เคยศึกษาเฉพาะประวัติศาสตร์ของชาติ ที่ให้ความสำคัญกับบุคคลและเรื่องราวที่สำคัญระดับชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยกย่องห่างไกลจากวิถีชีวิตชุมชน ทำให้ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร เมื่อชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน จึงเห็นว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยตรง สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์มรดกที่มีค่าของชุมชน และพัฒนาในจุดที่เป็นข้อด้อยของชุมชนด้านต่างๆ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ของผู้นในชุมชนให้เข้ามาร่วมแรงร่วมใจกันทำภารกิจเพื่อชุมชน เช่น การอนุรักษ์บ้านขุนจันทน์จันทน์ และอาคารเก่าในตลาดสามชุก ซึ่งคงด้วยสถาปัตยกรรมไว้เป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชน ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ต่างจากที่อื่นๆ คือเป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งด้วยภูมิปัญญาของชุมชนที่ต้องการแสดงวิถีชีวิตชุมชนทั้งหมดไว้ในตลาดโบราณ ทั้งคงด้วยสถาปัตยกรรม มากกว่าการนำของเก่าไปจัดแสดงไว้เท่านั้น นอกจากนี้ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของบ้านยังทำหน้าที่เป็นผู้เล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาและข้าวของที่จัดแสดงด้วยตนเอง นับเป็นนวัตกรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของชุมชน เป็นการสร้างสรรค์การอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบก้าวหน้า ที่เกิดจากภายในชุมชนเอง นอกจากนี้ชุมชนตลาดสามชุกให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ ในช่วงแรกๆ ของการปรับปรุงอาคารบ้านเรือนนั้น มิได้ดำเนินการโดยลำพัง แต่ทุกขั้นตอนมีการปรึกษากับสถาปนิก มีการปรับปรุงตามหลักวิชา ในขณะเดียวกันทีมสถาปนิกก็ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิดโดยตลอด แล้วจึงพิจารณาตัดสินใจ เพื่อคงไว้ซึ่งคุณค่าทางสถาปัตยกรรม จะเห็นว่าพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ก่อเกิดโดยชุมชน ดูแลรักษามาโดยชุมชน บริหารจัดการโดยชุมชน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษา มีผู้เข้ามาท่องเที่ยวเยี่ยมชมจำนวนมาก ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในตลาดสามชุกเป็นจำนวนมาก ทำให้ชุมชนตลาดสามชุก มีกำลังใจ กำลังทรัพย์ที่จะดูแลพิพิธภัณฑ์ที่ทุกคนเป็นเจ้าของให้คงอยู่ต่อไป จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพ มีภูมิปัญญาที่สามารถบริหารจัดการชุมชนของตนเองได้ แต่ชุมชนท้องถิ่นมิใช่อิสระที่จะปกครองตนเองทุกเรื่อง ในบางเรื่องก็ใหญ่โตเกินกว่าที่จะแก้ไขโดยลำพังได้ แม้ว่าจะระดมสรรพกำลังทุกด้านแล้วก็ตาม จากประสบการณ์ที่ผ่านมาชุมชนตลาดสามชุกถูกมองว่าเป็นชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง ทำให้ถูกละเลยจากภาครัฐ ซึ่งบางเรื่องชุมชนต้องการการสนับสนุน แต่กลับไม่ได้รับการเหลียวแลจากภาครัฐ ทำให้เกิดช่องว่าง

ในการประสานการดำเนินงานในระดับท้องถิ่น ถ้าหากชุมชนฯ ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐมากกว่าที่เป็นอยู่ จะช่วยให้ชุมชนไม่เหนื่อยจนเกินไป มีแรง และสติปัญญาที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นแบบอย่างที่ดี สมบูรณ์กว่านี้ ภาครัฐจึงไม่ควรนิ่งนอนใจปล่อยให้ชุมชนทำกันจนหมดแรงไปเอง แต่อย่างไรก็ตามความตั้งใจจริง ความเพียรพยายาม ความร่วมมือที่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไว้อย่างรู้คุณค่า เป็นมรดกให้แก่อนุชนรุ่นหลัง และเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ทำให้ได้รับการยอมรับ และเห็นคุณค่าจากสิ่งที่ชุมชนได้ร่วมกันกอบกู้ และรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติไว้ได้เป็นอย่างดี จึงได้มีองค์กรต่างๆ มอบรางวัลให้มากมาย ได้แก่

รางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี ๒๕๔๘ ประเภทองค์กร จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์

รางวัลชุมชนพัฒนาท่องเที่ยวดีเด่น จากสำนักพัฒนาท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ปี ๒๕๕๐

รางวัลชุมชนดีเด่นด้านการท่องเที่ยว ในโครงการประกวดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย (Thailand Tourism Awards) ปี ๒๕๕๐

รางวัลโล่คนดีศรีแผ่นดิน ประจำปี ๒๕๕๐ จากหนังสือเส้นทางผู้นำให้แก่นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์ ซึ่งเป็นประธานของคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์

รางวัลยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ รุ่นที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๑ จากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

รางวัลอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ประจำปี ๒๕๕๒ ประเภทดี (Award of Merit) จากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO)

นอกจากแนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ชุมชนได้นำมาเป็นพื้นฐานในการฟื้นฟูชุมชนในช่วงแรกแล้ว ชุมชนมิได้หยุดเพียงแค่นั้นแต่ยังคงก้าวต่อไป ด้วยใจรักและความผูกพันที่มีต่อท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายที่จะฟื้นคืนวิถีชีวิตชุมชนที่รุ่งเรืองทางการค้าให้กลับมาอีกครั้งหนึ่ง จากประสบการณ์ที่ผ่านมาทั้งอดีตที่เคยซบเซา และการร่วมงานกับสถาบันการศึกษา นักวิชาการในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ ทำให้ชุมชนรู้ว่าโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จะทำงานเพียงแค่อาศัยประสบการณ์ที่มีอยู่คงไม่เพียงพอ จำต้องเรียนรู้จากโลกภายนอก ชุมชนพยายามแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา เริ่มจากลองผิดลองถูก หาแนวทางกันเอง ด้วยวิธีการแบบเดิมๆ ทำซ้ำไม่เห็นผล จนในที่สุดก็ได้พบทางเลือกใหม่ และเลือกที่จะทดลองเดินบนเส้นทางสายใหม่ด้วยความระมัดระวัง ด้วยความไม่มั่นใจ เมื่อทดลองทำงานไปได้ระยะหนึ่ง ด้วยสติปัญญาของชุมชนที่ไวต่อการรับรู้ ทำให้ทราบว่าเดินมาถูกทางแล้ว จึงเกิดความมั่นใจและความพร้อมที่จะก้าวต่อไป การก้าวของชุมชนไม่เหมือนบุคคลที่สามารถก้าวไปเพียงลำพังได้ การก้าวของชุมชนต้องก้าวไปพร้อมกันทั้งหมด ถ้าต่างคนต่าง

ไปหรือต่างคนต่างทำก็จะไม่มีพลัง ยิ่งมีความพร้อมกันมากเท่าไรก็ยิ่งมีพลังมากเท่านั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญคือร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ การหลอมดวงใจของชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียวคือเป้าหมายเพื่อการฟื้นฟูชุมชนทั้งด้านการอนุรักษ์และเศรษฐกิจของชุมชน ในสถานการณ์เช่นนั้นจำเป็นต้องมีผู้นำเพื่อระดมสรรพกำลังของชุมชน เพื่อขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย ถ้าหากได้ผู้นำซึ่งเป็นที่ยอมรับก็จะทำให้การขับเคลื่อนเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว แต่ถ้าหากไม่ได้รับการยอมรับก็จะมีขีดขวาง ไม่เห็นด้วย ไม่ร่วมงาน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรค การขับเคลื่อนนับเป็นกลไกสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ แม้จะมีความคิดดีเพียงใด ถ้าไม่สามารถขับเคลื่อนได้ก็ยากที่จะประสบความสำเร็จ และการขับเคลื่อนที่จะประสบความสำเร็จได้จะต้องมี “พลัง” ที่เพียงพอที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งผู้นำและชุมชนจึงมีบทบาทที่สำคัญ ใครควรจะยืนอยู่ตรงไหนทำหน้าที่อะไร แบ่งกันไป จะทำงานร่วมกันได้อย่างไร งานของชุมชนตลาดสามชุกเป็นงานอาสาสมัคร ทำด้วยใจ ไม่มีค่าตอบแทน การบริหารจัดการมีข้อจำกัด บังคับใครไม่ได้ ไม่มีการให้ทุนให้โทษ ไม่มีกติกากำหนดที่แน่นอน ใครพอใจทำก็ทำ ใครเหนื่อยก็พัก การที่จะให้ชุมชนมาร่วมงาน ร่วมมือ ร่วมใจกัน ผู้นำจะต้องได้ใจ คือการยอมรับและศรัทธาจากชุมชนก่อน ความร่วมมือจึงจะตามมา ต้องทำด้วย “ใจ” คาดหวังอะไรไม่ได้มากนัก บางครั้งสิ่งที่คาดหวังก็ไม่สมหวัง สิ่งที่ไม่คาดหวังก็สมหวัง มีใจเป็นที่ตั้ง ทุกอย่างมาเอง คิดดี ทำดี ทำแต่พอเพียง ทำตามกำลังพึ่งตนเองมากที่สุดก่อน ใครไม่ทำ เราทำ ถ้าคิดว่าคนอื่นไม่ทำ เราก็ไม่ทำ ก็ไม่สำเร็จ คนอื่นไม่ทำเราทำ เดียวก็เสร็จ สิ่งเหล่านี้เป็นการอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกันของชุมชนตลาดสามชุก เป็นการบริหารงานแบบยืดหยุ่นไม่ตายตัว แต่ก็สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่นำไปสู่กระบวนการขับเคลื่อนจนประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ๑) สร้างกลไก ๒) ศึกษาดูงาน ๓) ร่วมเวทีสัมมนา ๔) วิเคราะห์ชุมชน ๕) จัดเวทีประชาคม ๖) วางแผนดำเนินงาน ๗) เริ่มนำแผนมาปฏิบัติ ๘) ขยายผลสู่กิจกรรมต่อไป ๙) ขยายเครือข่าย ๑๐) ขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ๑๑) ติดตาม/ประเมินผล ๑๒) สรุปบทเรียน กระบวนการนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนตลาดสามชุกในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เป็นกระบวนการที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้าง และนำมาสรุปเป็นองค์ความรู้สำหรับชุมชนที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ในการพลิกฟื้นตลาดเก่าร้อยปีให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะตลาดเก่าริมแม่น้ำท่าจีน ซึ่งประสบภาวะซบเซาที่คล้อยคลึงกัน หรือชุมชนที่ต้องการพัฒนาในแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนแบบก้าวหน้า นอกจากนี้ชุมชนยังพบว่า เมื่อนำบทเรียนที่ผ่านมาเทียบกับองค์ประกอบชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ในความหมายที่ศาสตราจารย์ประเวศ วะสี ได้ให้ไว้ซึ่งประกอบด้วย ๘ “ก” นั้นพบว่า ชุมชนตลาดสามชุกมีคุณสมบัติทุกองค์ประกอบ คือ ๑) แก่นนำ ๒) กลุ่มก้อน ๓) กัลยาณมิตร ๔) กองทุน ๕) การบริหารจัดการ ๖) การเรียนรู้ ๗) การสื่อสาร ๘) การสนับสนุน และชุมชนตลาดสามชุกยังสามารถต่อยอด ก ที่ ๘ ได้ คือ “กระบวนการ” ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้

นอกจากนี้ชุมชนฯ ยังได้เรียนรู้ว่าคนสามชุกเป็นนักบุกเบิก และก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม มาทุกยุค ทุกสมัย นับตั้งแต่การบุกเบิกสร้างตลาดสามชุกขึ้นมา และขยายตัวเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในแถบลุ่มแม่น้ำท่าจีน มีพัฒนาการจากสังคมเกษตร ก้าวสู่สังคมเกษตรอุตสาหกรรมและในที่สุดก็ถูกกระแสการพัฒนาและทุนนิยมตีกลับจนตั้งตัวไม่ติดล้มลุกคลุกคลาน ซึ่งชุมชนได้พบว่าการแลไปข้างหน้าอย่างเดียวโดยไม่เหลียวหลัง ไม่ใช่หนทางที่ถูกต้องและไม่ยั่งยืน และเมื่อทบทวนถึงจุดเปลี่ยนที่นำไปสู่ความเสื่อมในยุคดังกล่าวจะพบว่า โครงสร้างทางสังคมยุคนั้นไม่เข้มแข็ง หละหลวม ไม่ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มประชุมปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางแก้ไข เมื่อรู้ว่าเส้นทางที่ปูมาสู่ฐานเศรษฐกิจของชุมชนกำลังจะถูกตัดขาดลง แต่อย่างไรก็ตามชุมชนตลาดสามชุกยังพบว่า แม้ว่าเศรษฐกิจชุมชนฯ จะล่มสลาย แต่จิตวิญญาณของชุมชนยังอยู่ และจิตวิญญาณนี้เองที่ได้ถูกปลุกขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ด้วยจิตสำนึกรักบ้านเกิด ก่อตัวที่ละเล็กทีละน้อย จนเติบโตใหญ่ เกาะเกี่ยวร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง จนเกิดเป็นพลังเพียงพอที่สามารถพลิกฟื้นชุมชนฯ ไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่ร่วมกันปักธงไว้ได้เป็นผลสำเร็จ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนฯ ครั้งนี้ ทำให้ชุมชนตระหนักดีว่า ชุมชนเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ของตนเอง ทั้งบุกเบิก รุ่งเรือง ชะบะ และฟื้นฟู ชาวตลาดสามชุกทุกคนล้วนมีส่วนร่วมในการดำเนินการมาโดยตลอด ปรากฏการณ์ที่สำคัญคือชุมชนตลาดสามชุก ทำงานมีเป้าหมาย ทำด้วยใจ สู้ทุกเรื่อง ไม่เคยถอยแม้แต่เรื่องเดียว

จากประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้ชุมชนมีความเชื่อมั่นในเรื่องของพลังการเปลี่ยนแปลง ดังเช่นที่ชุมชนตลาดสามชุกได้ลุกขึ้นมาทอผ้าสูทการณของชุมชนจนฟื้นวิกฤต ทำหน้าที่เป็นพลเมืองที่ดี อาสาเข้ามาทำงานในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่สามารถนำแนวคิดทฤษฎีต่างๆ มาพิสูจน์ให้เห็นเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ ผ่านการเรียนรู้บทเรียนที่สำคัญซึ่งนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง ประสบการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญจำกัอยู่เฉพาะที่ชุมชนหรือท้องถิ่นเท่านั้น ถ้าหากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถนำประสบการณ์เหล่านี้ไปขยายผลในทางปฏิบัติ ในพื้นที่ที่มีความพร้อม และขยายผลอย่างต่อเนื่องและจริงจังแล้ว เชื่อว่าจะเกิดคุณภาพแก่สังคมไทย สะสมจนเป็นพลังที่สำคัญและมากพอที่จะเป็น **คานงัด** ให้สังคมพ้นจากภัยคุกคามจากกระแสนิยม จนสามารถเติบโตและพัฒนาอย่างมีคุณภาพได้

นอกจากองค์ความรู้ใหม่ที่ชุมชนตลาดสามชุกได้ค้นพบแล้ว ชุมชนยังพบว่าในยามที่ชุมชนเคืองคว้างไม่รู้อาจะดำเนินการอย่างไรนั้น จำเป็นต้องมี “พี่เลี้ยง” ช่วยสนับสนุนแนะนำ เพื่อให้สามารถก้าวผ่านพ้นอุปสรรคแต่ละขั้นตอนไปได้ สนับสนุนทั้งด้านความคิด การจัดกิจกรรม การอำนวยความสะดวก การประสานงาน สนับสนุนงบประมาณบางส่วน เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการได้ ซึ่งมูลนิธิชุมชนไท ได้ทำหน้าที่พี่เลี้ยงที่ดีให้กับชุมชนจนจบโครงการ และก็ค่อย ๆ ถอยออกไปเป็นเพียงที่ปรึกษาให้ชุมชนดำเนินการต่อเอง ในระยะเวลาต่อมาหลังจากนั้นชุมชนก็ได้ดำเนินการเอง เศรษฐกิจของชุมชนเติบโตขึ้นเป็นลำดับ มีคนเข้ามาเยี่ยมชมจำนวนมาก ทั้งจากชุมชนที่ต้องการศึกษารูปแบบกระบวนการฟื้นฟูชุมชน นักท่องเที่ยวที่นิยม

ชมชอบการอนุรักษ์ นักเรียนนักศึกษาที่ต้องการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น นักศึกษาที่ต้องการศึกษาวิจัยด้านต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กระบวนการพัฒนาชุมชน ภูมิปัญญาด้านอาหาร สถาปัตยกรรม ครู/อาจารย์ศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสูตรท้องถิ่น ทำให้ตลาดสามชุกมีใช้เพียงแต่ตลาดที่เต็มไปด้วยสินค้า นานาชนิด ความหลากหลายทางภูมิปัญญา กลายเป็น “ตลาดวิชา” เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมหลากหลายรูปแบบ การจัดพิพิธภัณฑ์แนวใหม่ การศึกษาองค์ความรู้ต่างๆ ทำให้ตลาดสามชุก เป็นสถานที่ผู้คนทุกเพศทุกวัย ทุกภาค เข้ามาแวะเวียนไม่ขาดสายและมีจำนวนมากในแต่ละวัน ทำให้ตลาดสามชุกต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ คือผู้คนมาจนล้นตลาด ทำให้เห็นธรรมชาติอีกอย่างหนึ่ง คือถ้าอะไรเกินความพอดีก็จะมีปัญหาตามมา ปัญหาของชุมชนตลาดสามชุก คือ การค้าขายดี ทำให้ชุมชนหันไปทำมาค้าขาย มากกว่าทำกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน แม้จะเป็นการร่วมประชุม ก็ให้ความสำคัญน้อยลง ความสัมพันธ์ในชุมชนด้วยกันเองก็เปลี่ยนแปลงไป ความเอื้ออาทรความมีน้ำใจลดลง ขาดจิตสำนึกในการอยู่เป็นกลุ่มภายใต้วัฒนธรรมเดียวกัน ต้องการมีรายได้มากขึ้น ไม่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการขยายพื้นที่ขายของหน้าร้าน เกิดความไม่เรียบร้อย ทำให้บังคับทัศนียภาพของสถาปัตยกรรมที่งดงาม บรรยากาศเริ่มเปลี่ยนจากการนำชมพิพิธภัณฑ์มาเป็นการขายสินค้ามากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมและความเสียสละในชุมชนยังคงมีอยู่ เช่น การจัดงานอร่อยดี กินฟรีทั้งตลาด ปราศจากแอลกอฮอล์ คนในชุมชนให้การสนับสนุนในเรื่องของอาหาร และเงินในการจัดกิจกรรมต่างๆอย่างดียิ่ง

ชุมชนตลาดสามชุกได้แบกรับภาระการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงมาโดยตลอด ซึ่งภาระดังกล่าวกำลังทวีความรุนแรงขึ้น แม้ว่าชุมชนจะตั้งรับได้ แต่ก็ไม่มีพลังพอที่จะไปพัฒนาด้านอื่นๆ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อชุมชนและสังคมต่อไป จากประสบการณ์ที่ผ่านมาจะเห็นว่าในช่วงเวลาที่คับขันนี้ จำเป็นที่จะต้องมีการพึ่งพิง หรือหน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนเท่าที่จำเป็น โดยพื้นฐานของชุมชนตลาดสามชุกแล้ว พึ่งตนเองมาโดยตลอด ดังนั้นหน่วยงานราชการ ในฐานะภาครัฐที่ต้องดูแลทุกข์สุขของประชาชน/ชุมชน จึงต้องเข้ามาร่วมคลี่คลายปัญหาร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตลาดสามชุก เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

๑. ภาครัฐควรสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อมิต้องเป็นภาระและยังเป็นการช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าไปมีบทบาทในการสร้างดุลยภาพให้กับสังคมมากขึ้น ด้วยการขยายบทบาทไปให้เต็มพื้นที่ เพื่อสร้างปรากฏการณ์คานงัดขึ้นให้ปรากฏ

๒. ภาครัฐและชุมชนควรมีส่วนร่วมกันจัดสัมมนาเกี่ยวกับ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ในหลายลักษณะ เช่น

๒.๑ การทำธุรกิจแบบ CSR (Corporate Social Responsibility)

๒.๒ การค้าขายโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๓ บทบาทหน้าที่ของชุมชนต่อประชาคม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

๑. ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาในเรื่องดังต่อไปนี้

๑.๑ ศึกษาสถานการณ์ปัญหาของชุมชนตลาดสามชุก

๑.๒ ศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดปัญหาของชุมชนตลาดสามชุก

๑.๓ ศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาของชุมชนตลาดสามชุก

๑.๔ ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหของชุมชนตลาดสามชุกแบบยั่งยืน

๒. ควรมีการศึกษาถึงแนวทางในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชนตลาดสามชุก

๓. ควรนำความรู้จากงานวิจัย เผยแพร่ให้กับ เด็ก เยาวชน และคนในชุมชน ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด และสร้างจิตสาธารณะของคนในสังคม

๔. หน่วยงานภาครัฐ ควรจะเข้ามาให้การสนับสนุนในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเพื่อความยั่งยืนของชุมชน

๕. หน่วยงานภาครัฐในระดับนโยบาย ควรจะได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาวิจัยร่วมกับชุมชน จะทำให้ได้องค์ความรู้ไปขยายผลการดำเนินงานที่มีความชัดเจน ถูกทิศทางมากขึ้น

๖. นำองค์ความรู้ในการพัฒนาชุมชนไปเผยแพร่ให้กับชุมชนอื่น เพื่อพัฒนาและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนของตนเองต่อไป

๗. ชุมชนควรศึกษาแนวทางการป้องกันการล่มสลายทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ข้อจำกัดในการวิจัย

ชุมชนฯ ไม่สามารถทำการวิจัยเต็มรูปแบบได้ เนื่องจากชุมชนฯ เป็นนักปฏิบัติการและไม่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้การทำวิจัยมาก่อน แต่ก็ได้พยายามสื่อสารประสบการณ์การทำงานผ่านแนวคิด ทฤษฎี ที่สอดคล้องกับกิจกรรมของชุมชนเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ได้ความรู้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์กับสังคมส่วนรวมอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

พรรณานุกรม

สวนรุกข.
ตลาดร้อยปี

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๕๑) “แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์(Identity) และพื้นที่สาธารณะ(Public sphere)”

เอกสารประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัย สื่อสารชุมชน:องค์ความรู้และประสบการณ์จากงานวิจัยใน

บริษัทไทย วันที่ ๒๑-๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๑ อาคารศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้สิรินธร มหาวิทยาลัยพายัพ

กิตติ ตั๊กคานนท์. ๒๕๓๕. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปั๊ตเตอร์ฟลาย

กิตติพงศ์ แดงเสริมศิริ. ๒๕๕๑. จิตสำนึกสาธารณะและตัวแบบสร้างจิตสำนึกสาธารณะระดับเยาวชน

ในสถาบันอุดมศึกษา. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (ธ.ค. ๒๕๕๑ – พ.ค. ๒๕๕๒) FEU Academic Review: ๒๔

กุลทิพย์ ศาสตรเจริญ. ๒๕๕๑. รายงานผลการวิจัยโครงการวิจัยชุด “การสื่อสารจิตสำนึกสาธารณะ”

เรื่อง การถ่ายทอดบทเรียนกระบวนการสื่อสารของกลุ่มเยาวชนในจิตสำนึกสาธารณะ. มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต.

กัจจกร หลุยยะพงศ์. ๒๕๕๑. อัตลักษณ์และความสามารถในการสื่อสารของแกนนำชมรมผู้สูงอายุ ตำบล
โพธิ์ไทรงาม จังหวัดพิจิตร ในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน. สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.

กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๒. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และการวิเคราะห์

สาระสำคัญ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

กรมการปกครอง. ๒๕๔๑. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองแนวคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
ส่วนท้องถิ่น.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๔๗) รายงานผลการสัมมนาระดับชาติ เรื่อง

การพัฒนาทุนทางสังคม หนทางสู่ความยั่งยืนของประเทศไทย. วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๔๗
โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๓๕. ความหมายและขอบข่ายงานวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

จิรประภา อัครบวร บุญอนันต์ พันิชทรัพย์ และสมบัติ กุสุมาวดี.(๒๕๔๕). ยุทธศาสตร์ชุมชนเข้มแข็ง

ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๔/๒๕๔๕

จิรพรรณ กาญจนจิตรรา, ๒๕๔๘. ภาวะผู้นำ. วารสารรามคำแหง ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑ (ม.ค. – มี.ย ๒๕๔๘) :

๑๓๘ – ๑๕๐

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ๒๕๓๔. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. ๒๕๓๗. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน

พัฒนาชนบทมูลนิธิหมู่บ้าน.

ชาญเดช เจริญวิริยะกุล. ๒๕๔๖. ผู้นำท้องถิ่นกับความเข้มแข็งของชุมชนชนบท. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร

บัณฑิต (เทคโนโลยีการบริหาร) โครงการบัณฑิตศึกษาเทคโนโลยีการบริหาร สถาบันบัณฑิต

พัฒนบริหารศาสตร์.

ณัฐกานต์ จิตรวัฒนา. ๒๕๔๖. พัฒนาการทุนทางสังคมของกลุ่มทอผ้าสีธรรมชาติบ้านโป่งคำ ตำบล

คู่งษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์พาณิชยศาสตร์และการบัญชีมหาบัณฑิต.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธนัทเดช มูลพันธุ์. ๒๕๕๑. ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของประชาชนที่เลือกท่องเที่ยวตลาดร้อยปีสามชุก

(สุพรรณบุรี). ภาคนิพนธ์ของการศึกษาตามหลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทั่วไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

นาริรัตน์ หลินกุล. (๒๕๕๒). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องสามชุกตลาดร้อยปี สำหรับนักเรียนช่วง

ชั้นที่ ๒ สหวิทยาเขตเมืองสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

นิคม ชมพุลหวง. ๒๕๔๗. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้. มหาสารคาม: อภิชาติ

การพิมพ์.

นิพนธ์ สุขปรีดี.(๒๕๓๘). โสตทัศนศึกษา. กรุงเทพฯ : แพร่วิทยา.

นิพนธ์ สุขปรีดี และคณะ. ๒๕๕๒. โครงการวิจัยเพื่อสร้างเกณฑ์มาตรฐานสำหรับร้านเกมให้เป็นแหล่ง

เรียนรู้ตามอรรถยาศัย ที่เหมาะสมกับสังคมไทย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงวัฒนธรรม.

นภาพรณี หะวานนท์ และคณะ. ๒๕๕๐. ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเสรษฐ. ๒๕๔๘. การศึกษาเด็กติดการเล่นเกมสื่อบริการวัสดุโทรทัศน์. รายงานการวิจัย อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

ประกิจ ณ สมบูรณ์ และคณะ. ๒๕๕๓. ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จของสามชุกตลาดร้อยปี. รายงานการวิจัย ส่วนการฝึกอบรมและพัฒนา สำนักอำนวยการกลาง สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ประเวศ วะสี. ๒๕๔๑. ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

ปรีชา มาละวรรณโน. (๒๕๔๕). การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น.วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

พระไพศาล วิสาโล. ๒๕๔๓. “พุทธศาสนากับประชาสังคม” ใน วิถีสังคมไทย สารานุกรมทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก.

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (๒๕๕๒) เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง บทบาทงาน CSR ในการสนับสนุนงานวัฒนธรรมแบบบูรณาการ วันพุธที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๒ ณ โรงแรมทาวน์ อิน ทาวน์ กรุงเทพมหานคร.

ไพโรจน์ ภัทรนรากุล. ๒๕๔๕. ยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน: กรอบนโยบายและตัวแบบการจัดการ. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์. ๔๒(๓):๑-๖๕

พัฒนา กิตติอาษา. ๒๕๔๖. ท้องถิ่นนิยม (LOCALISM). คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

พรรณงาม เก้าธรรมสาร และปรีดา คงแป้น. ๒๕๔๓. “ปลูกบ้าน... สร้างชุมชน...คนสามชุก” สามปีแห่งการพัฒนาตามแนวทาง “เมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่”.วารสารชุมชนไท.

ขงยุทธ ชูแว่น. ๒๕๔๕. ความสำคัญและขอบเขตของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบัน. ม.ป.พ.

ระพี สาคริก. ๒๕๔๘ (๑๖ กรกฎาคม). ชุมชนเข้มแข็ง เข้มแข็งจริงหรือ?. สืบค้นที่

[http\\ www.geocities.com/siamintellect /resources /community.htm](http://www.geocities.com/siamintellect/resources/community.htm) (เอกสารออนไลน์ ณ วันที่ ๑๑
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓)

ราชบัณฑิตยสถาน.(๒๕๕๖). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒. กรุงเทพฯ :

ราชบัณฑิตยสถาน.

รุจิรดา ประเททอง.(๒๕๕๓). การพัฒนาชุมชนตามซอก ตลาดร้อยปี จังหวัดสุพรรณบุรี. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี.(๒๕๕๕). “ประชากรและกลุ่มวิจัย” ใน ประมวลชุดวิทยานิพนธ์ ๒.นนทบุรี :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร และฉัตรทิพย์ นาถสุภา. ๒๕๕๒. วิพากษ์เศรษฐกิจทุนนิยม คืบคลานชุมชน.
กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีสัน.

วรวิติ โรมรัตน์พันธ์ และคณะ. ๒๕๕๖. การศึกษาทุนทางสังคมในฐานะปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจ
ชุมชน. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำว้าง. ๒๕๕๕. แหล่งเรียนรู้ เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้และหลักสูตร
สถานศึกษา กรุงเทพมหานคร: เมธี ทิพย์ จำกัด.

สิริยุพา ศกุนตะเสถียร. ๒๕๕๘. การบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. ๒๕๕๒ ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์
ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏนครปฐม.

สีลาภรณ์ บัวสาย. ๒๕๕๓. พลังท้องถิ่น : บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุภาภรณ์ จินดาภิโรจน์. ๒๕๓๒. ประวัติศาสตร์สังคมของชุมชนในลุ่มน้ำท่าจีน. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุกร ผลชีวิน. ๒๕๕๒. นิทานย่านสุพรรณ. หนังสือส่งเสริมการอ่านระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา
ตอนต้น ประเภทกลอนสุภาพ. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

สุมาลี สังข์ศรี. ๒๕๕๕. สัมมนาการวิจัยการศึกษานอกระบบ. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมมาธิราช.

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. ๒๕๔๕. **การจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และการเรียนรู้** โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๔๗. **กรอบแนวความคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.** (เอกสารอัดสำเนา)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๓๕. **ความหมายและขอบข่ายงานวัฒนธรรม.** (เอกสารอัดสำเนา)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๕. **การศึกษาปัจจัยที่ชุมชนประสบความสำเร็จในการใช้วัฒนธรรมเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ.** (เอกสารอัดสำเนา)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ๒๕๔๑. **การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของสังคมไทย ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม.** คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมบัติ กุสุมาลีและคณะ. ๒๕๔๕. **โครงการศึกษาวิจัยความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชุมชนกับการพัฒนาตามแนวทางของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.** ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สมพันธ์ เตชะอธิก. ม.ป.ป. **NGOs อีสาน.** กรุงเทพมหานคร:บริษัทพิมพ์ดี.

สมหมาย สาดทรัพย์. ๒๕๔๒. **ความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงของชาวพุทธ:กรณีศึกษาชุมชนศิระะอโศก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ.** ภาคนิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สโมสรสุนทรภู่ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา. ๒๕๐๕. **นิราศเมืองสุพรรณฉบับสมบูรณ์ ของสุนทรภู่.** กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลไทยวัฒนาพานิช.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (๒๕๔๕). “วิถีคิดของคนไทย” เอกสารประกอบสัมมนาเรื่อง “วิถีคิดของคนไทย” จัดโดยคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาปรัชญา ๑๘ มีนาคม ๒๕๓๕

อำไพ สว่างศรี. (๒๕๕๒). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนตลาดสามชุกร้อยปี อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี.** วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาบริหารรัฐกิจ สาขาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อเนก นาคะบุตร. ๒๕๓๖. คนกับดิน น้ำ ป่า : จุดเปลี่ยนแห่งความคิด. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชน
ท้องถิ่นพัฒนา.

อเนก นาวิกมูล. (๒๕๔๔). “ตลาดสามชุก” วารสารสารคดี ๑๒,๒๑๑(กันยายน๒๕๔๕)

อรุณี จำปานิธิ.(๒๕๕๐).ประวัติศาสตร์สามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๖๖-๒๕๔๔. ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศิลปากร.

อมรา จันทรมานะ. (๒๕๔๘). กระบวนการติดต่อสื่อสารภายในชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษา ชุมชน
ตลาดสามชุก ตำบลสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรรถ อจอำ. ๒๕๔๓. องค์ประกอบของความสำเร็จในการสร้างกลุ่มและองค์กรเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง:
ถอดบทเรียนจากน่านและมหาสารคาม. ประชาคมวิจัย. (๓๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓).

ภาคผนวก

- ร่างข้อเสนอแนะภาคภูมิใจ
- กิจกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์
- นิทรรศการ “สามชุกตลาดร้อยปี”
- รายชื่อคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก
เชิงอนุรักษ์

สามชุก.
ตลาดร้อยปี

รางวัลแห่งความภาคภูมิใจ

สมาคม
ตลาดร้อยปี

รางวัล “อนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี ๒๕๔๘ ประเภทองค์กร”
จาก สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์

รางวัล “ชุมชนพัฒนาท่องเที่ยวดีเด่น” เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๐
จาก สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

รางวัล “ชุมชนดีเด่นด้านการท่องเที่ยว”
ตามโครงการประกวดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย
(Thailand Tourism Awards) ในปี ๒๕๕๐

การประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติ “สังคมแห่งการเรียนรู้ต้นแบบ”
จาก สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ในวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๑

รางวัล “อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

ประจำปี ๒๕๕๒ ประเภทดี (Award of Merit)”

จาก องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO)

กิจกรรมการพัฒนา
ตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์

สามชุก
ตลาดร้อยปี

การประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ และประชาชนในชุมชนเพื่อวางแผนร่วมกันในการพัฒนาตลาดสามชุก ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ร่วมกันทำกิจกรรมทำความสะอาดตลาดเพื่อให้สภาพแวดล้อมของตลาดสะอาดขึ้น

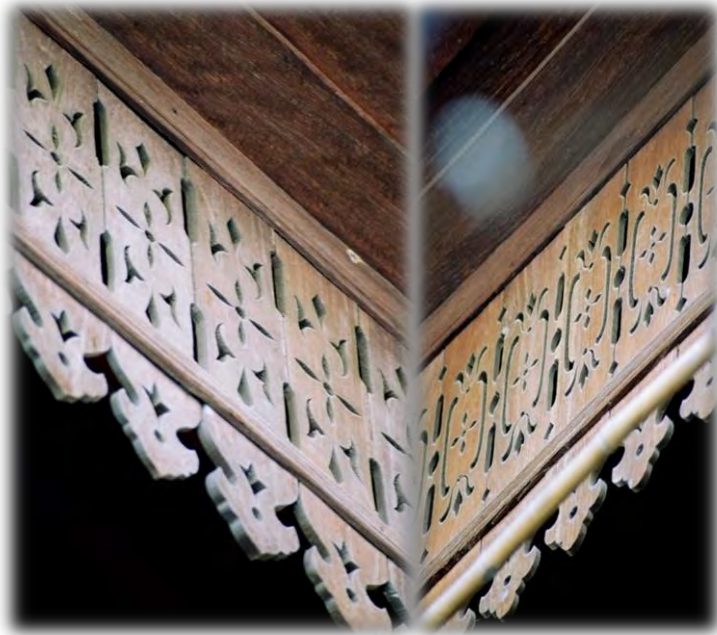

ปรับปรุงบ้านเก่าให้เป็นพิพิธภัณฑ์ “บ้านขุนจ่านังจันารักษ์”

เพื่อเป็นแหล่งสืบสานทางวัฒนธรรมในอดีตของชุมชน

ร่วมกันอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโบราณที่มีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕

ให้คงอยู่สืบต่อไปยังอนุชนรุ่นหลัง

พัฒนาและปรับปรุงอาคารโดยยังสามารถคงสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมไว้ได้

ร่วมกันสืบสานประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น

จัดการอบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อทำหน้าที่ต้อนรับและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

ร่วมกันจัดมหกรรม “อร่อยดี กินฟรีทั้งตลาด ปราศจากแอลกอฮอล์”

เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของตลาดสามชุก

การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมไทยโดยจัดการแสดงดนตรีไทยของเด็กนักเรียนในชุมชน

เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานสำหรับ นักเรียน นักศึกษา หน่วยงานราชการ เอกชน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ปีละ ไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ คน

การพัฒนาด้านสุขภาพ

การจัดกิจกรรมรณรงค์ “ปลอดเหล้า ปลอดบุหรี่” บริเวณตลาดสามชุก

การติดตั้งเครื่องออกกำลังกาย เพื่อให้ประชาชนได้ออกกำลังกายร่วมกัน

การจัดระเบียบร้านค้าในตลาดสามชุก

ก่อนการ
จัดระเบียบ

การจัดระเบียบร้านค้าบริเวณตลาดสามชุก ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม

ภายหลังการ
จัดระเบียบ

การพัฒนาที่อยู่อาศัย

ก่อนการ
พัฒนา

การจัดทำโครงการบ้านมั่นคง เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น

ภายหลัง
การพัฒนา

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

ก่อนการ
พัฒนา

การพลิกฟื้นตลาดสามชุกที่เคยซบเซา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ภายหลัง
การพัฒนา

การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพลิกฟื้นขนมหวาน อาหารอร่อย ของตลาดสามชุก

การฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น

สืบสานประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น

นิทรรศการ
“สามชุกตลาดร้อยปี”

สามชุก.
ตลาดร้อยปี

สามชุก

สามชุกในอดีต...

กว่า 100 ปีที่ผ่านมา ตลาดสามชุกคือจุดแลกเปลี่ยนสินค้า ระหว่างชาวเรือ และชาวบกหรือ ชาว ละว้า ที่อาศัยอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน ชาวเรือจะนำเกลือ ปูน มาแลกกับพืชผลจากป่า เช่นฝ้าย แร่ ไม้ผาง พันธ์สัตว์ ชั่งเชื่อน้ำมันยาง สมุนไพรเป็นต้น

เมื่อเวลาผ่านไป มีประชาชนอพยพมาตั้งบ้านเรือน ที่ตลาดสามชุกเพิ่มขึ้นทุกปี จนกลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำ นอกจากชาวสามชุกยังมีชาวหนองหญ้าไซ ชาวคำม้าง จะมาลงเรือที่สามชุก ตลาดสามชุกจึงมีผู้คนเดินทางมาจับจ่ายใช้สอยอย่างคึกคักทุกวัน การค้าขายเจริญรุ่งเรือง เศรษฐกิจดีมาก มีธนาคารอิง 7 แห่ง เป็นเครื่องยืนยัน

ตลาดสามชุกเป็นตลาดริมแม่น้ำ เป็นอาคารไม้สองชั้น แบ่งเป็น 4 ขอย แต่ละขอยมีทางเชื่อมถึงกัน ตลาดสามชุกเป็นตลาดสองวัฒนธรรม มีทั้งคนจีนและคนไทยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะความมีน้ำใจไมตรีของแต่ละครอบครัว และได้ถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลานจนถึงปัจจุบัน

Samchuk

Samchuk , the 100 years old market

Samchuk market was once a busy trade intersection where villagers, who lived on the western bank of Tha Jeen River, had trade their wild products such as cotton, minerals, cattle skin, rubber resin and herbs for salt and lime from the boat merchant for the past century.

As time passed, not only the number of migrated population were increased due to settle down in this area, there was also people from the nearby districts who travelled around to other destinations along Tha Jeen river such as Chainat, Nakhonsawan and Bangkok.

Many people came here daily for commercial purposes. Therefore, this market was developed to become a hub of riverine transportation. The economic situation was grown rapidly, proved by seven commercial banks that operated in the market.

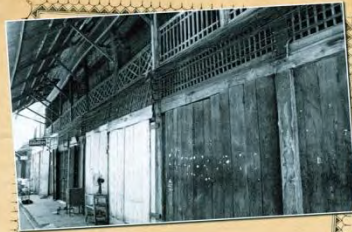
Samchuk market is a wooden row house with two-storey which situated along Tha Jeen River. The market itself is divided into 4 blocks (Soi). Each block can be connected to each other. This market represents a symbol of the dual ancient culture of Thai and Chinese cultures. Nevertheless, they have been lived happily and peacefully from generation to generation.

ปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์...

1. กรมธนารักษ์ มีโครงการจะรื้อถอนอาคารห้องแถว
ซอย 1 และซอย 2 ซึ่งเป็นที่ดินของกรมธนารักษ์
2. การคมนาคมทางน้ำหมดไป คนไม่เข้ามาในตลาด
3. มีตลาดนัดตามชุมชน รอบตลาดเกือบทุกวัน
4. สถานที่ราชการบางหน่วยงานย้ายออกไป ได้แก่ สำนักงาน
ที่ดิน สถานีตำรวจภูธร สถานีอนามัย
5. เศรษฐกิจในตลาดซบเซามาก

Why do we need to conserve?

*The proposal for restoration project for block 1 and 2 proposed by
The Treasury Department.*

*The river traffic was replaced by roads during the past decade; the
market almost met its demise.*

The invasion of the mobile markets surrounding the area.

*Moved out of the governmental agencies such as Land Development
Office, Police Station and Public Health Office.*

The slowdown of the economic.

อนุรักษ์

แนวคิดในการอนุรักษ์...

แนวคิดในการอนุรักษ์...

1. ต้องการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมอาคารไม้ทั้งตลาด
ไม่เฉพาะหลังใดหลังหนึ่ง โดยมีเป้าหมาย "ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต"
2. ต้องการฟื้นฟูเศรษฐกิจ

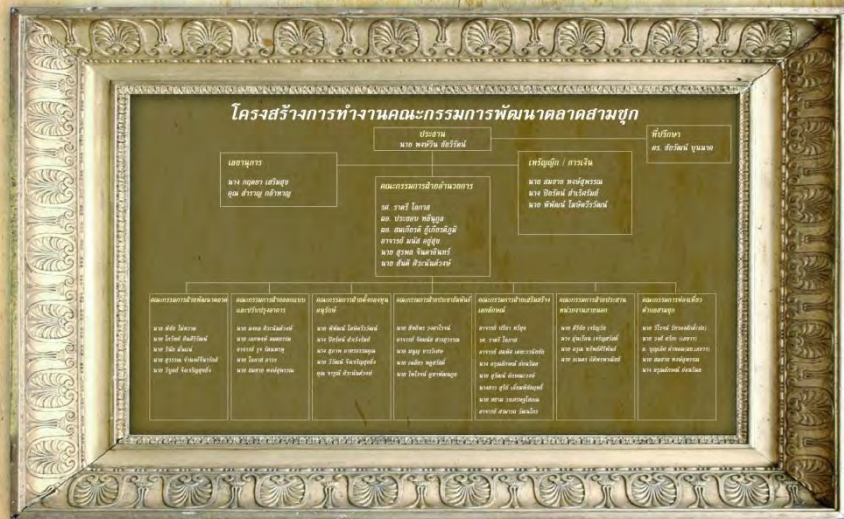
Our Approaches

To conserve the traditional architecture style of each single wooden house in the market by setting the targeting as "Living Live Market and Live Museum"

To restore from the economic crisis of the market

สามชุก

การดำเนินการอนุรักษ์...

1. สรรหากรรมการที่มีจิตอาสา จากบุคคลหลายวัย หลายอาชีพ
2. สืบค้นความเป็นตัวตนของสามชุก เพื่อนำมาพัฒนาให้เป็น

รูปธรรม ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม อาหารการกิน และศิลปวัฒนธรรม

3. ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด การวางแผนการดำเนินงาน
4. ใช้กิจกรรมนำใจ เพื่อก่อให้เกิด ความร่วมมือ
5. สรุปลผลงาน หาข้อบกพร่อง เพื่อ แก้ไขต่อไป

Our Strategies

Open for the volunteer from various groups of residents to perform as Market Development Committee.

Study and trace for Samchuk's identity towards a concrete development in terms of architecture, local cuisine, culture and tradition.

People's participation approach will be applied to encourage villagers toward brainstorming, planning and implementation together.

Encourage for the residents' solidarity by using activity-based approaches

SWOT analysis for development and improvement for next stage of activity

รำลึก

"ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต"

ศาลิอรรณง
天然影室

ร้านฉายภาพฟิล์มโบราณชาติ
เลขที่ 383 หมู่ 2 ซอย 3

ร้านฉายภาพฟิล์มโบราณชาติ เป็นร้านฉายภาพฟิล์มโบราณชาติที่เปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 โดยเจ้าของร้านคือ คุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี...

โรแมนติก อุดมโชค ห้องภาพแสงศิลป์

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 417 หมู่ 2 ซอย 3

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 417 หมู่ 2 ซอย 3 เป็นร้านขายของชำที่เปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 โดยเจ้าของร้านคือ คุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี...

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 288 หมู่ 2 ซอย 4

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 288 หมู่ 2 ซอย 4 เป็นร้านขายของชำที่เปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 โดยเจ้าของร้านคือ คุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี...

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 383 หมู่ 2 ซอย 3

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 383 หมู่ 2 ซอย 3 เป็นร้านขายของชำที่เปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 โดยเจ้าของร้านคือ คุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี...

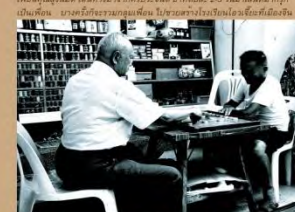

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 383 หมู่ 2 ซอย 3

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 383 หมู่ 2 ซอย 3 เป็นร้านขายของชำที่เปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 โดยเจ้าของร้านคือ คุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี...

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 182 หมู่ 2 ซอย 4

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 182 หมู่ 2 ซอย 4 เป็นร้านขายของชำที่เปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 โดยเจ้าของร้านคือ คุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี...

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 383 หมู่ 2 ซอย 3

ร้านขายของชำบ้านเลขที่ 383 หมู่ 2 ซอย 3 เป็นร้านขายของชำที่เปิดดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 โดยเจ้าของร้านคือ คุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี และคุณนายสมศรี ลูกสาวของคุณนายสมศรี...

อนุสรณ์

ขุนจ่านึงจันารักษ์

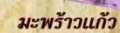
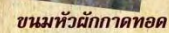
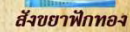
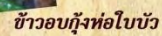
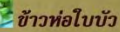
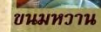
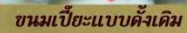
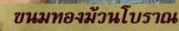
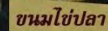
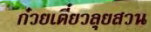
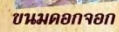
เดิมชื่อ นายทูล แซ่เฮง เกิดที่ตำบลท่ากระโทก อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี เดินทางไปเรียนหนังสือที่ประเทศจีน กลับมาเมืองไทยเมื่ออายุ 20 กว่าปี ต่อมาได้สมรสกับคุณ กุ๊ตเอง แซ่เจ็ง ชาวตลาดท่าช้าง เมื่อแต่งงานกันแล้วได้ย้ายมาอยู่ที่ตลาดสามชุก ได้สร้างบ้านคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ชั้นไม้ เป็นอาคารสามชั้น เมื่อปี พ.ศ. 2459 กระเบื้องปูพื้นสีน้ำตาลเข้ามาจากอิตาลี หน้าค่างเป็นแบบยุโรป บ้านประดับด้วยไม้แกะสลัก และภายในเป็นไม้เป็นไม้สักทั้งหมด ส่วนหลังคาปูด้วยกระเบื้องว่าว

ขุนจ่านึงจันารักษ์ เป็นคนดี มีเมตตา เทื่องธรรม เป็นที่เคารพรักของชาวสามชุก ได้ช่วยจากรายการหลายอย่าง จนได้รับบรรดาศักดิ์ "ขุนจ่านึงจันารักษ์" ตำแหน่งกรรมการพิเศษจังหวัดสุพรรณบุรี นายอากูร สุรา-จีน สักดินา 400 ไร่ จากพิธีการที่ 7 เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2474 ปัจจุบัน บ้านของทูลส่วนที่ได้รับอนุญาตให้ปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์ เป็นของมูลนิธิคุณกสิณี ซึ่งเป็นสถานศึกษาของทูล

ของกินจากสามชุก

ชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการฟื้นฟูชุมชนและเมืองเก่าสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเด็นหลัก

ประเด็นทางกายภาพ

อันเนื่องมาจากสาเหตุที่อากาศร้อนชื้น ความอด
ทนทางเศรษฐกิจ ความขาดแรงจูงใจในการดูแล
รักษาอาคาร ตลอดจนความมั่นคงในที่ดินเดิมของ
พื้นที่เมืองและชุมชนเก่าแก่ ผลที่ตามมาคือความ
เสื่อมโทรมทางกายภาพ ทั้งอาคารและสภาพแวดล้อม
อาจกล่าวได้ว่าผลของการฟื้นฟูเมืองและชุม
ชนเก่าจะเป็นหนึ่งในเครื่องมือในการปรับปรุง
ในด้านกายภาพต่างๆ ทั้งทางด้านอาคารบ้านเรือน
 ตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น สวนพักผ่อน
 ศูนย์ชุมชน สนามเด็กเล่น ระบบป้องกันอัคคีภัย
 เป็นต้น

โครงการ

ประเด็นทางสังคม

จากชุมชนการเกษตรของชนบทบริเวณพื้นที่โครงการ
ชุมชนเกษตรอินทรีย์ นำไปพัฒนาเป็นชุมชนที่มีการใช้ของของ
ปะชาชน โดยจะส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนท้องถิ่น ทำให้
พื้นที่ชุมชนมีความมั่นคงและปลอดภัยในทางเศรษฐกิจ หรือ
มีเพียงผู้ผลิตและคนในท้องถิ่นที่ขาย การกระตุ้นให้
เกษตรกรมาขายของในชุมชนของตนเองและคนใน
ท้องถิ่นนั้น ๆ จะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นและ
คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้มากขึ้น

ผลที่ได้จากการดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชน
ด้านการเกษตรอินทรีย์และชุมชนอินทรีย์ในท้องถิ่น
คือการสร้างเป็นชุมชนที่มั่นคงและปลอดภัยในท้องถิ่น
การอยู่อย่างมีความสุขและปลอดภัย และเป็นการสร้าง
รายได้ให้กับชุมชนและคนในท้องถิ่น

ผลที่ได้จากการดำเนินงานโครงการพัฒนาชุมชน
ด้านการเกษตรอินทรีย์และชุมชนอินทรีย์ในท้องถิ่น
คือการสร้างเป็นชุมชนที่มั่นคงและปลอดภัยในท้องถิ่น
การอยู่อย่างมีความสุขและปลอดภัย และเป็นการสร้าง
รายได้ให้กับชุมชนและคนในท้องถิ่น

ศรีนคร

ประเด็นทางเศรษฐกิจ

ประเด็นทางเศรษฐกิจ

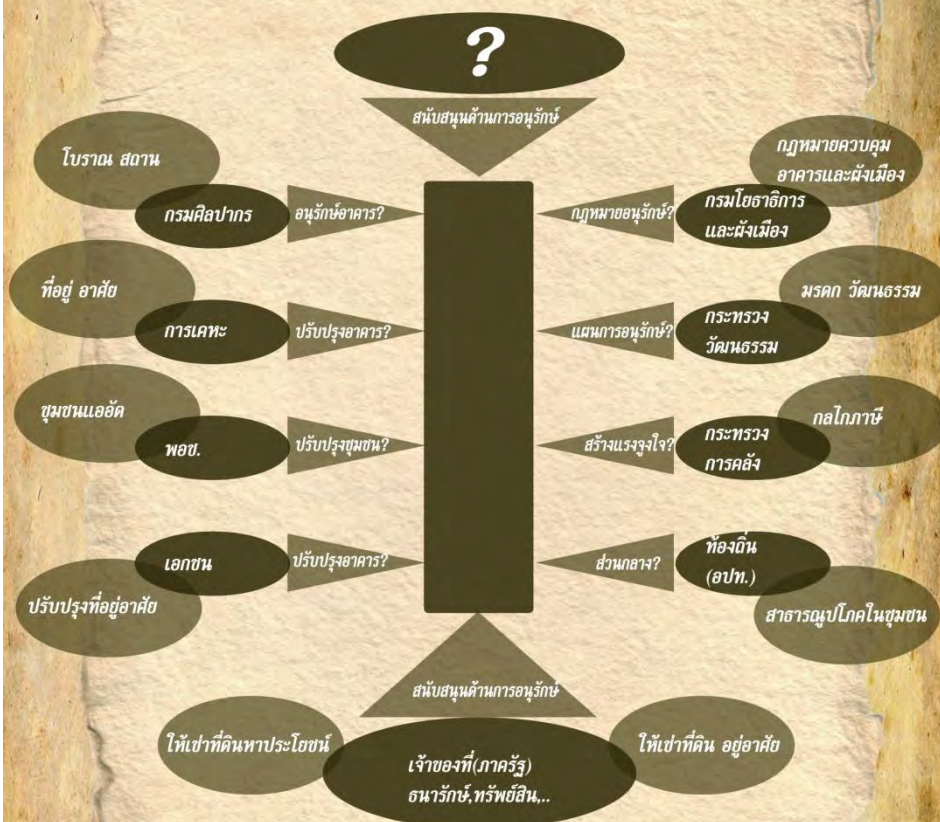
อันเนื่องมาจากพื้นที่เมือง ชุมชนและตลาดเก่า เป็นแหล่งศูนย์กลางทางเศรษฐกิจมาแต่ในอดีต แต่เมื่อเมืองและชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้นอีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงระบบทางสัญจรหลัก ที่เคยใช้งานในอดีตจากทางสัญจรทางน้ำ มาเป็นการขนส่งทางบก ซึ่งส่งผลต่อการนี้เองทำให้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปร่างของย่านเมือง และตลาดเก่าแก่เป็นอย่างมาก บทบาทของความเป็นแหล่งกลางทางการค้าในอดีตในบางพื้นที่จึงได้เปลี่ยนไป ก่อให้เกิดปัญหาความแออัดของทางเศรษฐกิจของพื้นที่เหล่านั้น ดังนั้นการฟื้นฟูย่านเมืองและตลาดเก่าจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ในการกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูทางเศรษฐกิจของพื้นที่เหล่านั้น

มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สกลนคร
RAJABHAT SAKON NAKHON UNIVERSITY

ปัญหาขาดการสนับสนุนจากหน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ความสำคัญของเมืองเก่า

ปัจจุบันกระแสการฟื้นฟูอาคารและชุมชนดั้งเดิมได้ถูกให้ความสำคัญทั้งจากหน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาระหว่างประเทศ หน่วยงานท้องถิ่น ตลอดจนภาคเอกชนและภาคประชาชน ในฐานะที่เป็นประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานทางวัฒนธรรม ของมนุษย์ อีกทั้งยังเชื่อมโยงสู่การพลิกฟื้นเศรษฐกิจ-สังคมแก่ชุมชนอย่างมีรากฐาน ประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตในฐานะภาพสะท้อนวิถีทางวัฒนธรรมและ "ราก" ทางวัฒนธรรมย่อยของชุมชนดั้งเดิม

ปัจจุบันได้รับการเสนอแนะ ในฐานะที่เป็นตัวแบบของการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การฟื้นฟูเมืองเก่าปัจจุบันอยู่ในฐานะที่ "ขาดกลไกการดูแลเมืองเก่าอย่างเป็นระบบ" กล่าวคือ เมืองเหล่านี้ หากได้รับความสนใจจากหน่วยงานภายนอกที่สนับสนุน ก็จะสามารถดำเนินการพัฒนาต่อไปได้ ในลักษณะ ซึ่งหากอยู่ในพื้นที่ที่ใช้งานท้องถิ่น หรือหน่วยงานภายนอกไม่มีการสนับสนุนก็จะอยู่ในสภาพ "ตามอาคารกรม" ดังนั้นการริเริ่มโครงการฟื้นฟูเมืองเก่าโดยมีการขับเคลื่อนเชิงกลไกและระบบ จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพื่อให้เมืองเก่าในฐานะมรดกวัฒนธรรมของชาติเหล่านี้ไม่เสื่อมสลายลง หลังจากปัจจัยภายนอกและภายในเอง

ปัญหาการฟื้นฟูเมืองเก่า

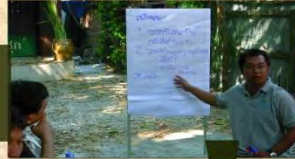
ถึงแม้ประเด็นการฟื้นฟูเมืองเก่าจะมีความสำคัญ แต่ปัจจุบันยังไม่มีกลไกการฟื้นฟูเมืองเก่าที่เป็นรูปธรรมในลักษณะ "กลไกประชานิยม" ซึ่งปัญหาที่พบในปัจจุบันประกอบด้วย การขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ อาทิ กลไกการลดภาษีชุมชน เอกชนที่ดำเนินการอนุรักษ์อาคาร การขาดกลไกเชิงกฎหมายและการบังคับใช้ในการควบคุมการใช้ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคารในระดับท้องถิ่น อาทิ เทศบาล อบต. การขาดหน่วยงานรับผิดชอบหลักในการประสานงานระดับนโยบาย

กระบวนการอนุรักษ์ และฟื้นฟูชุมชนดั้งเดิม

สำรวจปัญหา และความต้องการ
ของชุมชน

เวทีประชาคม เพื่อหาข้อสรุปของ
แผนร่วมกับชุมชน

จัดตั้งคณะทำงานในภาคประชาชน
ร่วมกับภาครัฐ

นำเสนอแผนต่อหน่วยงาน ขอการ
สนับสนุน

จัดทำแผนพัฒนาเชิงวิชาการ
และแผนปฏิบัติการ

ดำเนินการตามแผนและกรอบแนว
ทางของโครงการ

ข้อเสนอแนะกลไกการฟื้นฟูเมืองเก่าเชิงนโยบาย

การฟื้นฟูเมืองเก่า เป็นกระบวนการที่ผสมผสานมิติทางวัฒนธรรม
กายภาพ สังคม-เศรษฐกิจเข้าด้วยกัน และเป็นกระบวนการ ที่ต้อง
มีการขับเคลื่อนเชิงนโยบายควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่
ดังนั้น การสร้างกลไกการทำงานเพื่อฟื้นฟูเมืองเก่าไปสู่ความยัง
ยืนทางวัฒนธรรม สามารถแบ่งออกได้เป็น2ระยะ ได้แก่การสร้าง
กลไกการทำงานระยะสั้นและระยะยาว
กลไกระยะสั้นได้แก่ การริเริ่มโครงการ (Old Town
Rehabilitation Program)
กลไกระยะยาวได้แก่ การจัดตั้งคณะกรรมการเมืองเก่าแห่งชาติ

ธรรมะ

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ

ยูเนสโก เป็นทบวงการชำนัญพิเศษของสหประชาชาติ ก่อตั้งโดยการลงนามในธรรมนูญขององค์การ เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2488

ต่อมาเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946) หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศที่เป็นสมาชิก จำนวน 20 ประเทศ ได้ร่วมมือกันให้สัตยาบันธรรมนูญองค์การ ซึ่งเริ่มด้วยข้อความที่ว่า "สงครามเกิดขึ้นในจิตใจมนุษย์ ดังนั้นจึงต้องสร้างความหวงแหนอันดีภาพให้เกิดขึ้นในจิตใจมนุษย์ด้วย"

เมื่อ มีนาคม พ.ศ. 2548 ยูเนสโก มีสมาชิกทั้งหมด 191 ประเทศ ประเทศไทยเป็นสมาชิกเมื่อ 1 มกราคม พ.ศ. 2492 (เป็นลำดับที่ 49)

วัตถุประสงค์ของ ยูเนสโกคือ

ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจร่วมกันระหว่างชาติต่างๆ ให้ยอมรับ ระบบ สังคม วัฒนธรรม ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ แนวคิด และผลงานทางศิลปะของกันและกัน ขจัดความไม่รู้ในวิถีชีวิตของคนอื่นๆ เนื่องจากความไม่รู้เป็นศัตรูในการก่อให้เกิดความเกลียดชัง ความอยุติธรรม และสงครามระหว่างประเทศในที่สุด

ยูเนสโก มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส และมี Mrs. Irina Gvorgeuieva เป็นผู้อำนวยการใหญ่

ยูเนสโกได้จัดตั้งสำนักงานส่วนภูมิภาค และสำนักงานย่อยประจำพื้นที่เพื่อสะดวก ในการประสานงาน ภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่ประเทศไทย อาคารคาราเคาร เลขที่ 20 ถนนสุขุมวิท กรุงเทพมหานคร 10110

Mrs. Irina Gvorgeuieva Bokova, Director-General of UNESCO

Mr. Gwang-Jo Kim, Director UNESCO Bangkok

สถานทูตสาธารณรัฐ กัมพูชากรุงพนมเปญ ได้รับรางวัล
Award of Merit จาก องค์การยูเนสโก ความสำเร็จ
ของชุมชนตลาดสามชุกเกิดขึ้นจากความสามัคคี
และการมีจิตสำนึกที่รักใคร่ของชนในชุมชนในการ
ร่วมมือกันแก้ปัญหาสังคมและเศรษฐกิจที่ถกเถียงของ
โครงการนี้จนกระทั่งเห็นผลในด้านการรับรู้ความ
สำคัญของการอนุรักษ์ วัฒนธรรมท้องถิ่น และยังเห็น
ต้นแบบที่สำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพ สำหรับ
ชุมชนประวัติศาสตร์ อื่นๆในประเทศไทยอีกด้วย

รายชื่อคณะกรรมการ
พัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์

สามชุก
ตลาดร้อยปี

รายชื่อคณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ (พ.ศ.๒๕๕๓)

ฝ่ายอำนวยการ

นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์
นายวิโรจน์ วัชรคงศักดิ์
รศ.ราตรี โอภาส
ผอ.เกรียงศักดิ์ เขาแก้ว
นายณรงค์ พานิชวงศ์
ผอ.สมเกียรติ กู้เกียรติภูมิ

ฝ่ายการเงิน / บัญชี

นายพิพัฒน์ โฉมิตวิวัฒน์
นางปิยรัตน์ สำเรศรัมย์
นางมนวิภา วังทองชุก
นางนวลพิศ เกลี้ยงทองคำ
นางสาวศุทธิรัตน์ รัตนวิเศษศรี

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ / ท่องเที่ยว

นางกฤตยา เสริมสุข
นางอรุณลักษณ์ อ่อนวิมล
นายสมชาย หงษ์สุพรรณ
นายมนูญ ขาววิเศษ
นายธเนศ กิตติพรพานิช
นายขวัญชัย วุฒิพันธ์
นายชัยณัติ ไม่หาวาด
นางสาวณัฏฐาชล แพ่งโยธา

ฝ่ายจัดหารายได้

นางสาวอภิญา เนติประมุข
นางนพรัตน์ อมตธรรม
นางวลัยพรรณ นุ่มดี
นางวิมลลักษณ์ ถนอมพุทธ
นางณัฐกานต์ วงศ์โสธร

ฝ่ายอาคาร / สถานที่

นางสมพิศ เตชะวานิชชัย
นายปรีชา ปรียาจารย์วัตร
นายเมธี สรรพคุณานนท์
นายกอบชัย สุขสรณูจิต
นายประวิทย์ ประจงการ
นายวศิน ชัยวิรัตน์

ฝ่ายสนับสนุน

นายพิชัย ไม่หาวาด
นายปรีชา ทวีสุข
นายวิชัย เตมเศรษฐเจริญ
นายวิวัฒน์ จิ่งเจริญสุขยิ่ง
นายวิบูลย์ จิ่งเจริญสุขยิ่ง
นายจิรภัทร์ คูหาพัฒนากุล
นายปรีดี วรรณบุรณ์
นางสาวสันทนา ลอยจินดารัตน์
นางสาวจารุณี คิวะนันท์วงษ์
นางสาวสุรีย์ เอี่ยมพิชัยฤทธิ
นางพนิดา สุธิสมิทธิ์
นางสาวไฉน เฟื่องฟุ้ง
นางลำราญ กล้าหาญ
นางชนสร ทองคำ
นางสาวโสมมนัส วัฒนไกร

กรรมการที่เสียชีวิตแล้ว

นายสิทธิพร วงศ์สาโรจน์
นายเอกพงษ์ อมตธรรม

การศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ กระบวนการเปลี่ยนแปลง
ทางสังคมและวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนตลาดสามชุก

โดย

นายพงษ์วิน ชัยวิรัตน์

และ

คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจาก
กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๒